

ЕВРОПЕЙСКА
ИНТЕГРАЦИЯ
И ПРАВО

4/2006

ИЗДАТЕЛСКИ СЪВЕТ:

Александра Цекова, чл.-кор. проф. д-р Александър Янков, доц. д-р Веселин Цанков, проф. д-р Георги Петканов – председател, Георги Рупчев, Димитър Бонгалов, проф. д-р Емил Константинов, Маргарит Ганев – заместник-председател, Милена Коцева, Сабрие Сапунджиева, Соня Момчилова, проф. д-р Тодор Тодоров, доц. д-р Юлия Захариева

ЕКИП НА ИЗДАНИЕТО:

Маргарит Ганев – главен редактор
Соня Момчилова – заместник-главен редактор
Искра Братованова – отговорен секретар

МИНИСТЕРСТВО
НА ПРАВОСЪДИЕТО

ЕВРОПЕЙСКА
ИНТЕГРАЦИЯ
И
ПРАВО

4/2006

*Списание „Европейска интеграция и право“
е издание на Министерството на правосъдието, осъществявано
в изпълнение на проекта „Съдебната реформа – врата към Европа“
по Работната програма 2006 на Комуникационната стратегия
за присъединяване на Република България
към Европейския съюз*

© Министерство на правосъдието, 2006
ISSN 1312 – 5524

Комуникационна стратегия за присъединяване на Република България към Европейския съюз

www.evroportal.bg
www.justice.government.bg

I.
СТАТИИ

**ОЦЕНКА НА СЪЩЕСТВУВАЩИТЕ ОЧАКВАНИЯ
И РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ ВЛИЗАНЕТО В СИЛА
НА НАКАЗАТЕЛНОПРОЦЕСУАЛНИЯ КОДЕКС
И ИЗМЕНЕНИЯТА В НАКАЗАТЕЛНИЯ КОДЕКС
(СОЦИОЛОГИЧЕСКИ И ПРАВЕН АНАЛИЗ)**

Д-р Иво Ангелов Христов*, доц. **д-р Иван Чальков***,
ст. ас. Nicoleta Кузманова*,
гл. ас. д-р Нина Николова*, **гл. ас. Донка Кескинова***

**I. Преглед на проведени изследвания и експертни доклади
по проблемите на съдебната реформа и наказателното
правораздаване в годините на прехода**

Досега в страната липсва цялостно представително социологическо изследване на населението, посветено специално на проблемите на наказателното правораздаване и реформата в него. Налице са множество изследвания, които третираат отделни проблеми от тази обширна материя, най-вече свързани с отношението на населението към смъртното наказание, корупцията в съдебната система, характера на наказанията по Наказателния кодекс и др. От друга страна, проведени са множество изследвания, третиращи отделни аспекти на т.нар. „правосъзнание“ на населението, в които се изследват общи нагласи към съда, прокуратурата, следствието, органите на МВР, нивото и характера на престъпността и др.

Проучените изследвания отразяват работата на социологически агенции и организации на гражданското общество, които са сред активните участници в дебата върху съдебната реформа. На различни публични форуми прозвучават идеите за конституционни промени, предлагани от български експерти. Подобни изследвания свързват нормативния анализ със социологическите проучвания, за да се получи цялостната картина на проблемите в съдебната система. Прави се оценка за въздействието на законодателството, така че да бъде проследен ефектът от едно или друго законодателно решение. Използват се модерни методологии, с които държавните институции не работят при оценка на процесите. *Представят се независими и критични позиции, които „раздробяват наивния консенсус“ за независимостта на съдебната система според конституционния модел от 1991 г.*

* Консултанти на Министерството на правосъдието по проект „Дейности по осигуряване на най-ефикасното прилагане на новия Наказателнопроцесуален кодекс и ЗИД на Наказателния кодекс“.

Социологическото проучване е осъществено в рамките на проекта „Дейности по осигуряване на най-ефикасното прилагане на новия Наказателнопроцесуален кодекс и ЗИД на Наказателния кодекс“, финансиран в рамките на средствата от държавния бюджет за приоритетни дейности за 2006 г., свързани с присъединяването на Република България към Европейския съюз.

- Доклад за оценка на корупцията през 2001 г. на Коалиция 2000
- Анализ на Център за изследване на демокрацията от есента на 2003 г.
- Национални представителни проучвания за пълнолетното население на страната относно реформа на правораздаването, проведени от социологическа агенция „Алфа ризърч“ през 2003 г.

Макар и малко като брой и без специален акцент върху наказателното правораздаване, тези изследвания разкриват съществени напрежения в общественото мнение по изследваната тема. Те също така позволяват по-добре да се дефинират задачите и целите на планираното представително социологическо изследване в рамките на проекта на Министерството на правосъдието относно *осигуряване на най-ефикасно прилагане на новия Наказателнопроцесуален кодекс и ЗИД на Наказателния кодекс*. Заедно с това реализирането на тези задачи обаче предполага един предварителен теоретичен анализ за специфичната роля и място на правния регулатор в българското общество в историческа перспектива, както и на особената ситуация, в която през последните петнадесет години се рецепира правната проблематика. На тези проблеми ще бъдат посветени следващите два раздела на доклада.

II. Реформата в наказателното производство

Обхватът на реформата в наказателното производство включва няколко основни групи въпроси – провеждане на досъдебната фаза по такъв начин, че събраните доказателства да са годни за постигане на крайния резултат на производството и то да се развие и приключи във времето с такава продължителност, която да осигури защита на накърнените права и законни интереси и реализацията на целите му. Разрешаването на тези проблеми изисква създаване на законодателна рамка, *но и воля от страна на правоприлагащите органи да организират дейността си така, че тя да е в съответствие с изразената в правните норми воля на законодателя*.

Структурирането на досъдебната фаза на наказателното производство наложи преценка за избор между *два модела* с оглед на органите, които имат правомощия в нейните рамки и техните функции. При формирането на крайното становище се търсеше балансът между изискванията, които се поставят в тази област пред България във връзка с присъединяването ѝ към Европейския съюз, и традициите в наказателния ни процес.

Първата стъпка към промяна се направи с изменения през 1999 г. в Наказателнопроцесуалния кодекс (НПК) от 1974 г. (отм.). *Тогава за първи път след влизането в сила на Конституцията от 1991 г. част от престъпленията се предоставиха за разследване на органи извън съдебната система, а именно – служители в Министерството на вътрешните работи (МВР)*. В началото това бяха престъпления, които не проявяват по правило фактическа и правна сложност, но се извършват често. За да се осигури бързината за разследването им, се създаде и отделен процесуален ред с по-кратки законови срокове (при поредица промени този срок варираше между 14 дни и един месец). **Основният аргумент в подкрепа на това решение е, че именно тази категория държавни служители имат първия досег с извършено престъпление и по този начин им се дава възможност да реагират веднага чрез събирането и запазването на доказателства за него**. Изтъкна се и фактът, че при действието на Конституцията от 1971 г. (отм.) дейността по разследването се осъществяваше от следствието като част от системата на МВР, т.е. не се въвежда новост, а се *възражда*, макар и в по-ограничен вариант, познат за нашите условия модел. Доколкото действащата Конституция предвижда, че следствието е част от съдебната власт и извършва разследване по наказателни дела в предвидени-

те от закона случаи, в рамките на неговата компетентност се запазва по-сложните от фактическа и правна страна престъпления и по-дългият срок за разследване.

В периода 2000 – 2005 г. каталогът на престъпленията, по които служителите на МВР бяха компетентни да разследват, претърпя *неколкократно разширяване*. Практиката показва добри резултати, макар да имаше известен уклон върху допуснатите грешки (в тази връзка може да се анализират броят и съдържанието на журналистическите публикации, които информират за дейността на следствието и резултатите от нея, и тези, които са свързани с разследването от служители на МВР).

Новият НПК определи, че следователите разследват престъпленията против републиката, против отбранителната способност и информацията, съставляваща държавна тайна, и против мира и човечеството (по последните досега у нас не се е водило нито едно наказателно производство), както и без значение от вида престъпления, ако са извършени от държавни служители в МВР или са извършени в чужбина (статистиката показва, че съставляват около 3% от извършените престъпления).

За всички останали престъпления разследващ орган са дознателите в МВР. Това разрешение предизвика спорове в хода на обсъждането в Народното събрание на проекта за нов НПК, и то в две посоки – дали всички полицейски служители да имат функции по разследване или само част от тях и дали да имат правомощия за самостоятелно извършване на всички действия по разследване или да ги извършват само при наличие на указание на прокурора. Проектът на кодекса предвиждаше разследването да се извършва от полицейски служители, определени със заповед на министъра на вътрешните работи, но ги лишаваше от възможността самостоятелно да преценяват какви действия по разследването са необходими. Това разрешение възлагаше на прокурора ролята на ръководител на екип, в чиято изключителна компетентност е правомощието да преценява какви доказателства да се събират и чрез кои способи за доказване. Конструкцията не се възприе с основен аргумент, че разследващите органи в досъдебната фаза на българския наказателен процес винаги са осъществявали доказването в пълния му обем – събиране, проверка и оценка на доказателствата, т.е. разкриват обективна истина и предвид на това имат необходимата самостоятелност да преценяват какви способи за доказване да използват в рамките на конкретното наказателно производство. *Ограничаването на дейността по доказването само в частта ѝ на събиране на доказателства и лишаването от възможността за оценката им променя характера на наказателното производство към модела на разследващата полиция, който се прилага в някои от държавите – членки на Европейския съюз.* За разлика от правилата у нас, там дейността на полицията е ограничена на практика до прилагането на ограничен брой способи за доказване (напр. оглед, претърсване и изземване), чрез които се събират доказателства, но *нямат правото да извършват оценка на събраното, тъй като тя се осъществява от магистрат.*

Предвид възприетото разрешение, че дознателите осъществяват разследването в пълния му обем, се постави проблемът относно изискванията, на които трябва да отговарят тази категория служители в МВР. Като се отчете спецификата на дейността и тази на работата изобщо в министерството, се стигна до решението НПК да определи изрично, че дознателите са назначените на такава длъжност, и да се изостави предишната практика дейността по разследване да се осъществява от служители, които са определени със заповед на министъра на вътрешните работи. Като гаранция за сигурност и ефективност на работата им в Закона за Министерството на вътрешните работи от 2006 г. се създаде специален раздел, който урежда статута на дознателите като служители в това министерство. В него се записа изискването за юридичес-

ко образование като условие за заемане на длъжността, изричната забрана за намеса на горестоящия административен ръководител в дейността по разследването, както и забраната да им се възлагат други функции извън разследването. Така се постигна пълнотата на правната уредба, която осигурява ефективността на работата по разследване на престъпления от служители на МВР. Няма отговор на въпроса засега защо самото министерство не извършва организацията на дейността си в същата насока. Нещо повече, създава се мнение в публичното пространство, че кодексът и специалният закон създават спънки, които не могат да се преодолеят в практиката. Иначе казано, без да се направи опит за прилагане на новия режим, се изразява мнение, че той не работи, и се настоява за санкциониране на съществуваща години наред практика. Безспорно потвърждение на тази теза е и фактът, че първият Закон за изменение и допълнение на НПК, внесен в Народното събрание на 23 август 2006 г., предлага връщане на стария модел разследването да извършват всички служители, без да се поставят законови изисквания относно квалификацията им.

Съществена промяна във връзка с правомощията на органите на досъдебното производство се направи по отношение на функциите на прокурора в него. Отмененият НПК предвиждаше прокурорът да се запознава с делото едва след приключване на разследването. Поради това му предоставяше правомощие да връща за доразследване, когато след приключването на разследването установи, че са допуснати съществени нарушения на процесуалните правила или не са събрани достатъчно доказателства. *Литсваше норма, която да ограничава броя на връщанията на едно дело, и така се получи парадоксът за безкрайното прехвърляне на дела от прокурор към разследващ орган и обратно.* Това от своя страна водеше и до съществено забавяне на внасянето на делата в съда и предизвика множеството забележки към България от европейски експерти на различни нива. За да се преустанови тази практика, новият НПК създаде правила, които изискват активно участие на прокурора още в хода на самото разследване.

Основната функция на прокурора в наказателното производство е да повдига и поддържа обвинението. Тя може да се реализира само ако в хода на разследването се съберат доказателства в негова подкрепа. По правило, както вече стана дума, дейността по събиране на доказателства се осъществява от разследващ орган (следовател или дознател). Когато разследващият орган прецени, че вече може да пристъпи към привличане на обвиняем за конкретното престъпление, НПК го задължава да уведоми прокурора, че предстои точно това действие по разследването. Прокурорът по своя преценка може да се запознае с делото и да даде задължителни указания за извършване на други действия по разследването, включително, пак по своя преценка, да ги извърши сам (възможността на прокурора да разследва самостоятелно, ако намери за необходимо, също е новост в българския наказателен процес).

Моментът, в който прокурорът се запознава с целия доказателствен материал по конкретното дело, е преди да се извърши предявяването на разследването, което е последното действие преди неговото приключване. Кодексът задължава разследващия орган, преди да пристъпи към предявяване на разследването, да докладва делото на прокурора. Това е последният възможен момент, в който прокурорът може да направи преглед дали са спазени всички процесуални правила и събрани ли са всички доказателства. Ако той не извърши проверката, разследването се предявява, разследващият орган съставя заключително постановление и разследването приключва. Оттук нататък прокурорът може: 1) да прекрати производството, ако обвинението не е доказано или 2) да внесе обвинителен акт, ако прецени, че е доказано. Не може да върне за доразследване на друго основа-

ние, освен ако установи, че е допуснато съществено процесуално нарушение при предявяването на разследването, т.е. *само при последното действие по разследването*. И при такава констатация кодексът позволява прокурорът да извърши действието сам.

Чрез тези правила, както и чрез възлагането на прокурора на изключителната компетентност да извършва определени процесуални действия (напр. да представи за одобрение от съда на протокола за претърсване и изземване, когато то е извършено като неотложно действие по разследването; да прави искане за използване на специални разузнавателни средства и др.) НПК легализира съществуващата и преди, но не закрепена нормативно фигура на „наблюдаващия прокурор“. По старата уредба на процеса, както и в Закона за съдебната власт (ЗСВ), този термин не се използва, макар да има такова фактическо положение. Самата организация на прокуратурата изисква определен прокурор да наблюдава определени дела, обикновено групирани на териториален принцип в зависимост от структурата на разследващите органи (един прокурор наблюдава далагата на едно или две районни полицейски управления или териториални следствени служби). По същество дейността на наблюдението не попада в предмета на правна уредба на процесуалния закон, нито е необходимо да се съдържа в устройствения ЗСВ. Поради поставено изискване към България от евроексперти се наложи НПК да използва термина „наблюдаващ прокурор“, а в ЗСВ да се създаде норма, която да гарантира, че конкретният прокурор, който е поел делото от самото му начало, го внася в първоинстанционния съд и се явява в съдебни заседания. Възможно е следваща стъпка в тази насока да е предоставяне на възможност същият прокурор да изведе делото до окончателния му финал пред касационната инстанция, но разрешението на въпроса е предмет на структуриране на прокуратурата като единно звено и следва да се уреди в ЗСВ.

Разширението на кръга престъпления, разследвани от дознатели, е причина в новия НПК да не се уреждат различни процедури за разследване от тях и от следователи, както и да се възприеме по-дълъг срок за осъществяването му. При преценката на размера на сроковете водещ аргумент е да се постигне максималната възможна бързина за разследването, но без това да повлияе на качеството му.

Законодателят прецени, че два месеца са достатъчен срок, за да се завърши разследването на по-големия брой престъпления. Предвид възможността в хода му да се прояви фактическа и правна сложност допуска се прокурорът да направи искане до по-горестоящия му прокурор за удължаването на срока с още най-много четири месеца. В изключителни случаи срокът може да се удължи и повече, без ограничение във времето, но само от главния прокурор (за разлика от старата уредба, която допускаше удължаване от главния прокурор до девет месеца). Със срок за произнасяне е обвързан и прокурорът след приключване на разследването. Той следва да упражни правомощията си да внесе обвинителен акт или да прекрати или да спре делото в едномесечен срок от приключване на разследването. За пръв път в процесуалното ни законодателство се записва изрично, че в досъдебната фаза действия по разследването, които са извършени извън сроковете, не пораждаат правни последици, а доказателства, които са събрани извън срокове, не могат да се ползват от съда при постановяване на присъдата. Създаването на норма с такова съдържание беше продиктувано от желание на законодателя да „дисциплинира“ органите на досъдебното производство предвид масовата практика в продължение на години да не се приключват делата в рамките на законоустановените срокове, както и да се продължава разследването, без да е поискано удължаване на сроковете по установения в закона ред. *Това фактическо състояние достигна и абсурдът да изтича давностният срок за разследване, без да е извършено нито едно*

действие по разкриването на престъплението. Не може да не се отбележи изразената реакция на разследващите органи и прокуратурата по отношение на горните правила, която има доста негативен характер.

След множество изказвания в посока, че установените в НПК срокове нямат задължителен характер, в първия законопроект за изменение и допълнение на кодекса се предлага да се отмени дисциплиниращата норма за последиците от неспазването им. Не се обосновава защо се посочват като основен аргумент за недостатъчност на времето делата, които са свързани с организираната престъпна дейност, след като те безспорно попадат в обсега на изключителните случаи, при проявлението на които главният прокурор може да удължава срока без законово ограничение за времето му. Няма пречка в последващ момент законодателят да прецени, че обвързването на досъдебното производство със срок е неужно, но в този момент практиката не дава основания за такова разрешение.

Предвид на отпразнените препоръки от евроексперти по отношение на забавянето на делата, отново за първи път в процесуалното законодателство НПК обвърза и съда със срок, но само по отношение на насрочването, но не и по отношение на приключването на разглеждането на делата.

Като изключение от общия ред за осъществяване на наказателно производство са уредени няколко особени производства, предназначени да осигурят бързина за приключването на делото. Наред със съществуващото и по отменената уредба бързо производство новият НПК разписа и незабавно производство, както и производство на съкратено съдебно следствие в първоинстанционния съд. Към приложението им може да се пристъпи, ако са налице изчерпателно определените основания за всяко едно от тях. При бързото и незабавното производство разследващите органи, прокурорът и съдът са обвързани със срокове, изчислени в дни. За да се гарантира ефективността на дейността им, се предвижда, че е възможно при дела, които разкриват фактическа или правна сложност, особеното производство да се преобразува в производство по общия ред. Съкратеното съдебно следствие пред първата инстанция е предназначено да спести време на съда за събиране на доказателства в съдебната фаза, когато са налице посочените в кодекса условия (напр. когато подсъдимият даде съгласие да не се разпитват свидетели или вещи лица, които са дали показания или заключения в досъдебното производство). Производство от такъв характер е непознато досега за българския наказателен процес и все още е трудно да се определи честотата на прилагането му.

Ако за сравнение се използва създаването на възможността за приключване на делото със споразумение, което се въведе още по времето на действието на отменения НПК, може би и съкратеното следствие ще намери широко приложение. За разлика от негативните реакции на магистратурата по отношение на новостите в наказателното производство, отбелязани по-горе, по отношение на съкратеното следствие пред първа инстанция негативна реакция изразяват практикуващите адвокатска професия. Основният им аргумент се извлича от основанието за прилагане на това производство, което е свързано със самопризнанията на обвиняемия.

Реформата в наказателното производство не може да се осъществи в пълния ѝ вид, без да се отчете общественото мнение по определени въпроси, които са свързани с нея. От най-съществено значение и съобразени в новата уредба на процеса са отношението към пострадалия от престъплението и все още възприеманият с недоверие от гражданите институт на споразумението за приключването на наказателното производство.

Анализът на процесуалното законодателство през последните години показва, че тези две теми са разглеждани винаги във връзка помежду им. Безспорен е фактът, че

държавата не може да пренебрегне интересите на пострадалия от престъплението и не го допуска до участие в наказателното производство. При едно от големите изменения на отменения НПК той бе лишен от възможността да предяви гражданския си иск в досъдебната фаза, което формира мнение в обществеността, че държавата съсредоточава вниманието си към гарантиране правата на обвиняемия и абдикира от защитата на пострадалия. *Възстановяването на баланса се постигна със създаването в новия НПК на фигурата „пострадал“ в досъдебното производство, на който се предоставят права, гарантиращи възможността за участието му в наказателното производство от самото му начало.* Разследващият орган е длъжен да запознае пострадалия с тях, но последващото му участие в производството, както и получаването на информация за развитието му е обвързано с изразяване от негова страна на изрично желание в тези насоки. При преминаване на делото в *съдебната фаза* лицето, пострадало от извършването на престъплението, може да се конституира като граждански ищец или частен обвинител, т.е. придобива ново процесуално качество. То обаче не може да участва при сключването на споразумение. Интересите му се гарантират от изискването обвиняемият да възстанови или обезпечи имуществените вреди, които са причинени от престъплението, както и от възможността да предяви по общия гражданскоправен ред иск за неимуществените вреди, ако има такива, причинени от престъплението.

Във връзка с института на споразумението проектът за нов НПК предвиждаше то да се прилага за изключително голям брой престъпления в сравнение с отменената уредба. В хода на обсъждането му се взе предвид, че общественото мнение все още не възприема еднозначно този институт и приложното му поле следва да се съобрази с това. Така се възприе да се допусне споразумение по престъпления, свързани с наркотиците, напр. с оглед на облекчаване на наказателноправните последици по отношение на лица, зависими от наркотични вещества. Извън обсега на споразумението обаче останаха напр. убийствата и престъпленията против половата неприкосновеност.

Новият НПК безспорно постави точка на реформата в наказателния процес. Законодателят изрази воля за създаване на нови правила. Затова извод за недостатъците им може да се направи след прилагането му в един достатъчно продължителен период от време, което да позволи обективна оценка кои разрешения са сполучливи и кои се нуждаят от корекция. Липсва обективност обаче, когато без аргументи, с аргументи, извлечени от обстоятелства, които нямат отношение към процесуалния закон, или без да е направен опит новото правило да се приложи, се твърди, че наказателното производство е неефективно поради лошата правна уредба.

III. Мнения и оценки на магистратите относно проблемите в наказателното правосъдие и приложението на новия НПК

1. ОСНОВНИ ПРОБЛЕМИ В НАКАЗАТЕЛНОПРАВНАТА СФЕРА, ДОВЕЛИ ДО ПРИЕМАНЕТО НА НОВ НПК

Като съществен проблем, довел до приемане на нов НПК, голяма част от юристите посочват досъдебното производство и неговата продължителност, като уточняват, че продължителността му няма да намалее със закриване на следствието. Друг проблем е това, че голяма част от разследването е прехвърлено на дознанието, както и неспазването на указанията на прокурора от разследващите органи. Мудността, неефективността на органите, дублирането на функции и неяснотите с оглед предмета на

делото също са създавали трудности, но с новия НПК досъдебната фаза се е ускорила до известна степен, като някои промени в нея са удачни, а други – не толкова.

От значителна част юристи се посочва липсата на възможност на прокуратурата да въздейства при съдебните производства, които са се разглеждали от следователи, като сега този проблем е решен със засилен контрол от страна на прокурорите над дознателите.

За отрицателно се посочва, че първият ЗСВ разкъсва връзката между полиция и следствие, а сега с даването на указания от наблюдаващия прокурор отново се възстановява тази връзка.

Проблем е премахването на следствието, както и наличието на демотивираност сред тях поради неясното им положение. Постоянните промени, свързани с това кой орган следва да води разследването, са създавали хаос, който прокурорите не са могли да преодолеят.

Оценява се отрицателно наличието на конкуренция между магистратите и отсъствието на доверие между съд, прокуратура и следствие. Проблем е и липсата на доверие в съдебната система, създадена от постоянните критики срещу нея. Няма доверие и в разследващите органи – като пример за това се дава разпитът пред съдия.

Известна част от магистратите посочват като проблем постоянните, непоследователни и безразборни промени в законите, тяхната несинхронизация, както и бързото приемане на НПК и неговото несъобразяване с особености в България при реципирането му от чужди законодателства. По думите на един районен съдия „...Новият НПК е добре преписан стар, с малко по-добра подредба...“

Голяма част от юристите сочат като други основни проблеми дългото време на протичане на двете фази, бавността на наказателното правораздаване и прекалената му формализация. Известна част от тях посочват, че това не е отстранено като цяло в новия НПК. Изказва се мнението, че бавното съдопроизводство в никоя европейска държава не е нещо необичайно и законодателят се опитва да реши този проблем с репресивни срокове.

Задръстването на съдебната система с дела според голяма част от магистратите е преобладаващо с въвеждането на новите срокове. Като причини за задръстването с дела се посочват: масовото напускане на следователи, както и промените на подсъдността, свързана с НПК и ГПК, които се правят периодично, увеличеният брой дела, но при запазване броя на съдиите, като това рефлектира на качеството на работата. Изказа се мнение от един адвокат, че претоварването на системата с дела е било продукт на полицията и следствието.

Като проблем се посочва неефективността на разследването, което е резултат от повтарянето на действията на различни структури, които са ангажирани в борбата с престъпността, липсва ефективна организация и взаимодействие между техните нива. Проблем е и съществуването на прекалено закостенели правила за „родова и местна подсъдност“.

В стария НПК са съществували възможности за забавяне на производството и за по-малко участие на защитата в наказателния процес, с новия НПК това е избегнато чрез въведените споразумения и предварително гледане на делата. Ограничена е възможността за безкрайно удължаване на сроковете, както и възможността за връщане за доразследване на делата.

Напрежения в системата предизвикват и малкото експерти и наличните центрове за експертизи, а също така липсата на отчетност от образуването на разследването до влизането в сила на присъдата.

Голяма част от магистратите сочат като проблем призоваването на физически и юридически лица, като се изказва предложение да се възложат на съдебната полиция функции по призоваване при особени случаи. Предлага се при неявяване на адвокат след едно отлагане по основателни причини втория път делото да се възлага на друг адвокат, подобно на законодателството в Англия.

Като причина за създаването на новия НПК се сочи необходимостта от изграждане на правни механизми и способности за придвижване по-бързо на делата през различните инстанции.

Друга причина е несъответствието на стария НПК с българската действителност след 90-та година и невъзможността част от възникналите отношения да бъдат регулирани с него.

2. МНЕНИЕ НА ЮРИСТИТЕ ЗА СЪОТНОШЕНИЕТО МЕЖДУ ДОСЪДЕБНА И СЪДЕБНА ФАЗА В НАКАЗАТЕЛНОТО ПРОИЗВОДСТВО

Мненията на юридическите експерти (магистрати и адвокати) във връзка с това коя от двете фази на процеса е по-продължителна съществено се различават. В погорните инстанции на съда се изтъква, че досъдебната фаза е по-продължителна, но има и мнения, че двете фази са с еднаква продължителност.

Анкетираният прокурор изтъква като отрицателна характеристика на новия НПК обстоятелството, че в съдебната фаза се борави с категорията „разумни срокове“ и делата, неизпълнени в този срок, не са скрепени със санкция за разлика от досъдебното производство.

Повечето юридически експерти (предимно прокурори и дознатели) са на мнение, че сроковете, предвидени в досъдебната фаза, са прекалено кратки и следва да се помисли за тяхното удължаване по закон, а не от главния прокурор, тъй като нормите (според тях) са несполучливо редактирани и по думите на един съдия: „... От формализъм излиза, че главният прокурор и неговите заместници трябва да се занимават с непрекъснато разрешаване на продължаването на срокове, защото на практика те не могат да бъдат спазени...“. Въпреки че имат дисциплиниращ ефект, те могат да доведат до ненаказване на престъпления. Изтъква се, че тези срокове могат да се спазят само в малките градове: „... бързината е нещо хубаво, но винаги е за сметка на качеството“.

Многократно се споменава, че следва да бъде извършена редакция на чл. 234, ал. 7 от НПК, тъй като в сегашния му вид може да се стигне до оневиняване на обвиняемия, особено ако поради сроковете не може да се ползва важна експертиза, която не е могла да се вмести в сроковете, постановени в закона.

Тези срокове се изтъкват като съществен проблем и в съдебната фаза, доколкото те биха я удължили допълнително, понеже разследващите органи не са успели да приключат със събирането на доказателства още в досъдебната фаза. Подчертава се, че никоя друга правна система не познава толкова къси срокове, особено за тежки дела.

Някои от забавянията в досъдебната фаза се дължат на това, че една група дела се разследват от дознатели, а други от следователи, като е налице съществена диспропорция между тях в „тежест“ на дознанието: „... Такъв огромен размер престъпления да са дознание и толкова малко да са следствие и при такива съкратени срокове...“ (адвокат).

Известна част от магистратите са на мнение, че е необходимо да отпаднат някои формалистични изисквания за актовете, за да се ускори разследването, както и да се опро-

сти процесуалната форма, тъй като събраните в досъдебната фаза доказателства по дефиниция не могат да се ползват директно от съда и той отново би следвало да ги събира.

Някои от юристите са на мнение, че забавянията в съдебната фаза се дължат на обективни и субективни фактори, като събиране на нови доказателства; невявяване на свидетели; насрочване на дела и експертизи; фактичестката сложност на делото; личностни качества и мотивация.

Изказва се еднозначно мнение, че преди многократните нормативни изменения съдебната фаза е била по-бърза, както и че измененията в досъдебната фаза са с козметичен характер.

Положително се оценява обстоятелството, че голяма част от делата, които са потвърдени, не подлежат на съдебен касационен контрол, което ще доведе до посъкратени срокове в съдебната фаза.

Според значителна част от анкетираниите юристи сериозен фактор, довеждащ до намаляване продължителността на съдебната фаза, е институтът на „споразумението“ и „съкратеното съдебно следствие“, но отрицателно е оценено задължителното прилагане на чл. 55 от НК, което е несъвместимо с обществените очаквания и понятието за справедливост.

Налице са противоречиви мнения относно безпристрастността на съда и прокуратурата в двете фази на процеса.

Според едното мнение и двете фази се характеризират с безпристрастност, според другото – тя съществува само в съдебната фаза, доколкото процесът е публичен, а тази част, която не е (досъдебното производство), създава условия за корупция.

Магистратите оценяват негативно разпита на очевидец и пострадали в присъствието на обвиняемия, особено когато обвиняемите са повече от един, защото при отсъствието дори на един от тях разпитът следва да се отложи. Мненията относно задължителното присъствие на съдия при разпит са противоречиви. Изказано бе становище, че е безсмислено свидетелите да се разпитват веднъж пред дознател, а след това и пред съдия, доколкото това е дублиране на функции и процесуални действия.

Някои от анкетираниите магистрати и дознатели виждат проблеми в института на поемните лица. Изтъкнато бе, че полицията винаги е искала те да отпаднат като институт, доколкото не би могло да се мисли, че полицаите може да бъде недобросъвестни и да фалшифицира доказателства. Разбира се, бяха изказани становища и в точно обратната посока: а именно, че поемните лица са процесуална гаранция срещу евентуална злоупотреба от страна на органите на МВР.

Според някои прокурори НПК необосновано омаловажава досъдебното производство, доколкото то е в непосредствена близост във времето до извършване на престъплението. „... Според новия НПК съдебната фаза има доминиращо значение, а досъдебната има второстепенно, тъй като същинското доказване се развива пред съда, защото съдът е органът, който се произнася по въпросите на делото с окончателен акт...“ (прокурор).

Като отрицателна е оценена от прокурорите противоречивата практика на съдилищата на ниво окръжен и районен съд, доколкото дори в един град при идентични случаи се постановяват различни решения. Анкетираниите смятат, че това трябва да се поправи чрез засилване на междуинстанционното сътрудничество, както и чрез тълкувателни решения и постановления на ВКС. За да се направи това, според други юристи трябва да се подобри материалната база на съдилищата, да има постоянна Интернет-връзка, за да може всеки магистрат да има достъп до практиката на ВКС и да получава всички актове на ВСС.

Предлага се съдиите и прокурорите да бъдат разговарени от неспецифичната им работа, като се предвиди длъжност секретар, който да се прикрепи към всеки съдия или прокурор и който следва да извършва технико-организационната работа. Предлага се обучението на магистратите в юридическо образование да бъде на две степени – като магистрите се занимават с правораздаването, а бакалаврите с технико-организационната работа.

Прокурорите оценяват негативно, че протоколите за оглед на местопроизшествие няма да бъдат одобрявани от съда в частта, в която се изземват от местопроизшествието следи и веществени доказателства. Като цяло може да бъде направен извод, че малка част от анкетираните юристи нямат мнение относно съотношението между досъдебната и съдебната фаза на наказателното производство.

3. ПРОМЯНА В БАЛАНСА МЕЖДУ ОБВИНЕНИЕ И ПРАВО НА ЗАЩИТА НА ОБВИНЯЕМИЯ

Мненията на юристите относно промяната в баланса между обвинение и право на защита на обвиняемия се оформят в четири различни групи.

Първата група гравитира около становището, че е налице баланс между обвинение и правото на защита на обвиняемия.

Втора група магистрати и юридически експерти е на мнение, че новият НПК не променя баланса между обвинение и правото на защита на обвиняемия.

Третата група юристи, съставена само от магистрати, смята, че не съществува баланс, а взните са наклонени в полза на обвиняемия, като му се дават повече права, с които се злоупотребява и се забавя процесът. Един прокурор изтъква, че „...реално погледнато, промените в НПК доведоха до невъзможност от страна на обвинението да протака процеса, но не ограничиха възможността за това от страна на обвиняемия и неговия защитник...“

Четвъртата група анкетирани юридически експерти, съставена предимно от адвокати, е на мнение, че няма баланс, доколкото обвинението може да събира каквито поиска доказателства, цялата репресивна машина е в негови ръце, докато защитата няма тази възможност, както и че „съдът толерира прокурора“, или по думите на един адвокат – „...сега прокуратурата си е с държавната машина зад гърба...“.

Промяната в увеличените права на обвиняемия се изразява с въвеждането на нови основания за задължителната му защита, когато производството е пред ВКС, както и с въвеждане на съкратеното съдебно следствие. Оценява се положително, че по искане на обвиняемия прокурорът може да отмени взетите ограничителни мерки.

Някои съдии са на мнение, че прокурорите са привилегирани в процеса спрямо другите страни и че не се събират нито осъдителни, нито оневиняващи доказателства за подсъдимия. Предлага се прокурорите да носят санкция, когато обвиняват несправедливо.

Противно на това становище анкетираните прокурори посочват, че балансът понастоящем е в техен ущърб – правата на адвоката са много по-добре защитени, пример за това са отпадналите редица възможности прокурор да може да задържа обвиняемия за срок до 72 часа или както посочва един прокурор: „...Новият НПК дава ново място на адвоката в наказателния процес. Дори бих казал го прави субект в наказателния процес...“.

Изтъква се необходимостта от намиране на по-ясен баланс между защита правата на обвиняемия по европейските стандарти и опростяване на процедурата за разследване.

Голяма част от юристите оценяват процедурата за разпит пред съдия като забавяща работата на съда и разследващите органи, но това е гаранция за спазване правата на страните. По думите на анкетиран прокурор: „...Лошото е, че като се забави съдебната фаза в рамките на 2-3 години, което е обичайно и нормално, често повечето от свидетелите забравят какво точно се е случило...“. Разпитът пред съдия на важните свидетели е приложим, когато има опасност за живота на свидетеля или от напускането на страната, а в останалите случаи се предлага разпитът да се прави не пред съдия, а пред адвокат или друг свидетел, за да се гарантират правата на обвиняемия. Има вариант всички показания да се дават пред трети лица, с качеството на свидетел. Като отрицателно от някои прокурори се оценява обстоятелството, че когато се поиска прочитане на показания или обяснения на подсъдим/свидетел, не се изисква съгласието на прокурор.

Новият НПК отбелязва, че наказателното производство е състезателно, но не е отпаднало задължението на съда да предприеме действия за разкриване на обективната истина.

Повечето юристи са на мнение, че новият НПК дава възможност за разкриване на обективната истина, според някои обаче тези възможности са съществували и в стария НПК. По думите на анкетиран прокурор „...новият НПК дава възможност за ефективно и законосъобразно разкриване на обективната истина. Не дава възможност обаче за бързото разкриване на тази истина...“.

Като положително се оценява използването на санкции за недобросъвестно отношение към действието на съответните органи. Изтъква се, че промяната в НПК не доведе до по-голяма отговорност на извършителите.

4. ДОКОЛКО ДОЗНАНИЕТО Е В СЪСТОЯНИЕ ДА ПОЕМЕ УВЕЛИЧЕНИТЕ ФУНКЦИИ И ОТГОВОРНОСТИ ОТ СЛЕДСТВИЕТО

Голяма част от анкетираните юристи са на мнение, че дознанието не е в състояние да поеме увеличените функции и отговорности от следствието. Основен проблем, който се посочва, е броят на дознателите, който не съответства на нарасналия обем задължения, като това може да доведе до формално провеждане на досъдебното производство, разчитайки на съдебната фаза, както и до негатива – затлачване на системата и некачествено разследване. По думите на един съдия „...щатът е непопълнен. Това се дължи на тромавата процедура по назначаването, ... завишените изисквания и критерии, на които трябва да отговарят...“. Това мнение се споделя и от други юристи.

Друг съществен проблем е липсата на опит и практическа подготвеност, което затруднява работата на дознателите, особено в сферата на разследване на икономически престъпления. Липсва приемственост – няма хора, които да обучават нови дознатели, като се предлага някои от следователите да преминат към дознанието, за да ги обучават.

Малка част от юристите не приема дознанието като форма на разследващ орган и изтъква, че не е било нужно да се променя ролята и функциите на следствието. В този смисъл бяха изказани становища за закриване на следствието, като бъде създадено Национално следствие. Някои прокурори изтъкват, че трябва да се даде възможност на тези следователи, които са напуснали системата, да се върнат в нея.

Дознанието е затруднено, защото се е увеличил кръгът престъпления, които се разследват от него, както и изискванията делото да се докладва постоянно на проку-

рора. Някои юристи оценяват отрицателно поемането на голяма част от престъпленията, които са се разследвали от следствието, от дознанието: „...в никакъв случай няма да могат да се справят с увеличената като количество работа, особено сега, като им се прехвърлят делата на следователите...“.

Някои юристи смятат, че моделът на дознанието донякъде повтаря този на следствието, и се надяват нещата да не се повторят, за да не се стигне до самостоятелността на следствието. Според част от съдиите разследващият орган не трябва да свидетелства, защото това крие големи опасности и може да доведе до произвол. Изказват се становища, че трябва да се върне старата уредба, свързана с отчитане работата на оперативния работник от следователя, като по този начин той ще бъде заинтересован да подпомага следователя и дознателя.

Открити са и някои единични специфични мнения. Според тях не би следвало да съществуват следствие и дознание, а те да бъдат обединени в „Общо досъдебно производство“ с унифицирани срокове.

Като проблем се посочва, че органите на досъдебното производство използват много малък набор от следствени действия – оглед на местопроезшествието, по-голямата част от делата се крепят на съдиите, рядко се използват ДНК-експертизи и т.н., които рядко влизат в съда, а на тях трябва да се обръща повече внимание – не толкова на показанията. Отрицателно се оценяват постоянните промени в статута на следствието и дознанието, като това е довело до натрупването на делата.

5. КАКВО ПОКАЗВАТ ПЪРВИТЕ МЕСЕЦИ ОТ ПРИЛАГАНЕТО НА НПК – СПРАВЯТ ЛИ СЕ ДОЗНАТЕЛИТЕ?

По-голямата част от юристите са на мнение, че дознателите се справят, като пропуските им трябва да се премахват от прокурора, но както казва един прокурор – „...справят се с работата си по формалното прилагане на закона, но не владеят специфични техники, които се придобиват с опита...“. Като съществени проблеми се посочват липсата на опит и на щат в дознанието. Един съдия отчита този проблем и в следствието – „...тези, които останаха да работят като следователи, положението им е много тежко, останаха им голям брой дела за довършване, а те са малко като бройка...“.

Значителна част от юристите посочват, че дознателите нямат нужния опит и квалификация, което се отразява както върху досъдебната фаза, така и върху съдебната. Както посочва един адвокат, „...Едно зле подготвено следствие ще натовари съда с действия по санирането му. Това ще рефлектира негативно върху стремежа за бързина в системата...“.

6. НАТОВАРЕНОСТ НА ДОЗНАТЕЛИТЕ

По-голямата част от анкетираните юристи намират, че дознателите са натоварени, защото имат големи по обем и тежест дела, като това ще рефлектира върху качеството на разследването и ще доведе до демотивирането им. Част от магистратите не могат да преценят, а съвсем малка част мислят, че дознателите не са натоварени, като причина за това се посочва щатът им, който обаче от тези магистрати се оценява като достатъчен с назначените нови бройки. *Изтъква се, че дознателите са в по-благоприятно положение от следователите поради възможността за непрекъснат контакт с прокурорите.*

*7. МНЕНИЕ ЗА ОСОБЕНИЯ СТАТУТ НА ДВОЙНА ПОДЧИНЕНОСТ
НА ДОЗНАТЕЛИТЕ: ОТ ЕДНА СТРАНА, КАТО СЛУЖИТЕЛИ НА МВР
И СЪЩЕВРЕМЕННО ПРОЦЕСУАЛНО КОНТРОЛИРАНИ
ОТ ПРОКУРАТУРАТА*

Мненията на юристите относно статута на двойна подчиненост на дознателите са *противоположни*. Тези, които оценяват положително статута на двойна подчиненост, са само магистрати и в полза на своята теза изтъкват, че той е гаранция за обективност, бързина и качество. Подчинението на МВР дисциплинира дознателите, а отношенията са точно нормирани и при намеса от МВР дознателят уведомява прокурора за наличието на това нерегламентирано въздействие. По думите на един съдия „...Прекият началник би могъл да следи дали е отишъл дознателя на работа, дали си е улътнил графика, дали спазва работното време и т.н. Оценката, която дава прокурорът за качеството на работа на дознателя, е от основно значение за развитието му в йерархията на МВР и атестацията му...“. Посочва се, че въпреки това е възможен сблъсък на интереси, като в основата на конфликта ще бъде това, че МВР се поддава на политизиране, а съдебната система – не.

Юристите, оценяващи отрицателно двойната подчиненост на дознателите, посочват от своя страна, че статутът на двойна подчиненост на дознателите ще бъде проблем, защото законодателят не е регламентирал изрично това съотношение и по думите на един прокурор „...Обособяването на дознателите в отделна структура им дава известна свобода, но си остава съмнението, че когато има колизия между разпорежданията на прокурора и началника в МВР, е възможно въздействие от страна на йерархията в МВР...“.

Има различни предложения за решаване на този проблем. Едното е те да имат особен статут, при който над тях да е юрист, имащ някакви права върху тях. Второто – да се обособи самостоятелна дирекция „Дознание“, която да е към МВР, а не да зависи от местните началници на МВР. Има и трето становище, изказано от един прокурор: „...Големият проблем, който се оформя, е дали дознанието трябва да се обособи като самостоятелна структура. Смятам, че това не трябва да се случва, защото така ще се повтори моделът на следствието...“.

Значителна част от магистратите оценяват положително подчинението на прокуратурата като гаранция за качествена работа, но като отрицателно се посочва, че прокурорът не разполага с механизъм, с който може да санкционира дознателя при отказ от работа или при системно лоша работа. Посочва се, че досега прокурор не е изготвял предложение за наказание на дознател. Или както посочва един прокурор – „...Реално ние не можем да реагираме срещу неизпълнението на задълженията от страна на дознателя, единствено можем да сигнализираме прекия му началник...“.

Има няколко предложения.

Едното е дознателите да бъдат освобождавани от чисто полицейската работа и да работят само в областта на разследването, а другото – един съдия предлага да се създаде „...една буферна фигура между полиция и прокуратура...“.

Предлага се да се промени системата за отчет на разкриваемостта на престъпленията, като това ще накара дознателите да си вършат работата по-добре.

**8. НЕОБХОДИМОСТ ОТ ВЪТРЕШНА СПЕЦИАЛИЗАЦИЯ
СРЕД ДОЗНАТЕЛИТЕ НА ПО-ТЕЖКИ И ЛЕКИ,
НО ПО-МАСОВИ ПРЕСТЪПЛЕНИЯ**

Повечето юристи са на мнение, че е необходима специализация на дознателите. Някои от тях смятат, че тя е възможна, но в големите градове и райони се предлага тази специализация да се съчетае с ротационен принцип.

Една малка част от тях считат, че е необходима специализация, но не на по-леки и по-тежки престъпления, а само на различни видове – като делата за икономически престъпления и тези за престъпления срещу интелектуалната собственост, също и при транспортни престъпления. Пречка за това обаче е малкият брой дознатели.

Според някои юристи е необходима специализация и сред прокурорите, които наблюдават дознателите. Изтъква се необходимостта от допълнително обучение на дознателите, както и че специализацията е възможна след натрупване на определен стаж. Посочва се и че е необходима специализация и след съдиите.

**9. ВЪЗМОЖНОСТ ОПЕРАТИВНИТЕ РАБОТНИЦИ ДА ПОЕМАТ ЧАСТ
ОТ ПО-ЛЕКИТЕ, НО МАСОВИ ПРЕСТЪПЛЕНИЯ**

Значителна част от юристите са на мнение, че е възможно оперативните работници да поемат част от леките, но масови престъпления, например кражбите, като това ще улесни работата, без да се увеличава чувствително щатът на дознанието, защото по думите на един съдия „...И сега стана, както и преди (говореше се за следователите, че са скъпо платени машинописки) – в момента дознателите са машинописки на оперативните работници и служителите на МВР...“.

Предлага се да се промени Законът за МВР, като се направи разлика между дознател и оперативен работник и когато тя се въведе, оперативните работници да поемат тези по-леки престъпления. Това е приложимо и за престъпленията, по които не се изисква допълнително разследване, даде се предложение за тях да се издават от РПУ наказателни постановления, които при липсата на обжалване да имат дори силата на присъда. Това ще разтовари съда.

Други юристи считат, че е възможно оперативните работници да поемат само престъпления срещу неизвестен извършител. Те изтъкват, че не може един оперативен работник да започне едно дело и да го завърши докрай, а може просто да извършва някои определени следствени действия. Предлагат по-леките престъпления да бъдат поети от полицаи поради съществуващата възможност, заложена в новия НПК, прокурорът да отстрани допуснати процесуални нарушения от разследващите органи. За да се извърши това, е необходимо допълнително обучение на оперативните работници.

Изваха се мнения, че поемането на част от престъпленията от полицията е допустимо, но само за тези, при които са предвидени леки санкции – издръжките. Предлага се на оперативния работник да се даде статут на дознател, за да може да разследва. Друг вариант е да се образуват екипи от дознател и един или няколко оперативни работници. Друго предложение е всеки прокурор да разполага с определено количество хора, на които да възлага определени задачи, както е в други европейски страни. Започват като екип и разследват делото докрай и се знае за кой прокурор кой екип полицаи работят.

Изваха се и мнения, че полицаите не трябва за всяко задържане или влизане в къща да изискват разрешение от съдия или прокурор при условие, че има точно определени членове за това в Закона за МВР.

*10. ОЦЕНКА НА МАТЕРИАЛНОТО И ТЕХНИЧЕСКО ОСИГУРЯВАНЕ,
ЗАПЛАЩАНЕ НА ДОЗНАТЕЛИТЕ В СРАВНЕНИЕ С ТОВА
НА ПРОКУРОРИ И СЪДИИ*

По-голямата част от юристите посочват, че материалното и техническото осигуряване на дознателите не е на ниво. Посочва се, че им липсват стаи, компютри, принтери, ксерокси и т.н. Някои от юристите споделят, че дознателите си носят собствените компютри на работните места, а други, че пишат на пишещи машини или на ръка. Или както каза един съдия – „...директорът на РДВР ... ми сподели, че дознателите, които работят при него, са само с два компютъра...“.

На дознателите са нужни по-добри условия на труд и самостоятелни кабинети, защото според друг съдия „...липсват им компютри, нямат даже стаи, работят по 3-4 души в една стая, нямат бюра..., как да разследват така!...“, трети съдия посочва, че работят по „...6 дознатели в една стая...“ (Фокус група, Варна). Някои от юристите изтъкват, че материалните условия не само в дознанието, но в прокуратурата и съда също трябва да се подобрят. Изказано бе и мнението, че дознателите имат проблеми и с превоза си. Въпреки това един прокурор сподели, че дознателите имат добра материална база.

По-голямата част от юристите са на мнение, че заплащането на дознателите е ниско или недобро и трябва да се повиши. Изказват се мнения, че е доста по-ниско от това на магистратите, тъй като те са подчинени на друго министерство и възнаграждението им е съобразено с работата на служителите в МВР. Според един съдия „...В момента един следовател взема заплатата на магистрат, а един дознател заплатата на служител на МВР...“, а според друг „...след като поеха функциите на следствието, те трябва да получават и заплатите на следователите...“. Някои магистрати са на мнение, че не само заплатите на дознателите, но и тези на магистратите трябва да се увеличат като начин за борба с корупцията. Изказано беше и мнението, че дознателите са подложени на най-голям корупционен натиск.

Един прокурор сподели: „...Вероятно дознателите биха били в много по-голяма степен мотивирани да работят, ако разполагаха с нормални условия на труд и получаваха по-високо възнаграждение...“.

Част от юристите, предимно съдии и адвокати, не са запознати и нямат впечатления от това какво е материално-техническото осигуряване на дознателите и заплащането им в сравнение с това на магистратите, а други не желаят да коментират този въпрос.

Изказано бе мнението от един прокурор, че трябва да се изгради единна система, чрез която да се води пълна отчетност на разследваните от дознателите случаи, за да може да се улесни връзката между наблюдаващия прокурор и следователя.

*11. ПРОМЯНА НА ФУНКЦИИТЕ И ОТГОВОРНОСТТА НА ПРОКУРОРА
В ДОСЪДЕБНАТА ФАЗА*

По-голямата част от юристите смятат, че са увеличени функциите на прокурорите в досъдебната фаза. Една част от тях отчитат като положително въвеждането на фигурата на наблюдаващия прокурор, чрез което ще се получи по-бърз и ефективен резултат по делата, друга посочват, че и преди прокурорите са следели действията на разследващите органи и сега това е нормативно уредено. Приема се положително, предимно от съдии и адвокати, това, че е намалена възможността за смяната на прокурорите по делата, защото в старата уредба това е било честа практика, поради което

някои от тях са маркирали присъствието си в залата, тъй като не са били запознати с делата. Затова сега с наблюдаващия прокурор се създават предпоставки за единност и по-добра подготвеност в съдебната фаза, защото прокурорът, който наблюдава делото в досъдебната фаза, трябва да се яви и в съда. Според един съдия обаче дори с въвеждането на наблюдаващ прокурор не може да се гарантира по всички дела участието му и в съдебното заседание. Това мнение се подкрепя и от други съдии, които наблягат на необходимостта да се уреди законово какво става с делата, по които наблюдаващият прокурор няма възможност да се яви в съдебната фаза.

Изказват се мнения, че промяната е насочена към увеличаване на непосредствения контрол на прокурора, въпреки че и преди той е бил „господар на досъдебното производство“. Посочи се, че с новата уредба прокурорът вече трябва да е активен участник в производството и обвинител, както и че сега са по-добре уредени функциите и отговорностите на прокурора, защото този, на чиито плещи лежи развитието на досъдебната фаза, носи отговорността, но отговорност имат и трети лица – дознатели и следователи. Но, от друга страна, беше споделяно коренно противоположно мнение от един прокурор, че промяната е в посока увеличаване отговорността му, защото той носи отговорност и за своите грешки, и за тези на дознателя. Отчита за голям пропуск липсата на разделяне на отговорността.

Мненията на юристите относно невъзможността да се връщат дела от прокурора за доразследване на съответните органи са раздвоени. Според някои това е отрицателно, а за други – положително. Положително се оценява, защото сега прокурорът може сам да отстранява грешките на дознателя, без да връща делото, което води до по-голяма бързина, или по думите на един съдия „...трябва пропуските, установени в дознанието, да се отстраняват от самия прокурор, а не да се ползва от възможността да ги върне на дознателя, така се губи време и се бавят делата...“.

Като положителна предимно от съдиите се оценява възможността прокурорът да води процесуално-следствени действия, защото прокурорът притежава всички лостове за водене на едно обективно разследване и дори се е увеличила тази възможност. Като положително се отчита и това, че прокурорът е задължен в по-кратки срокове да контролира досъдебното производство и да взема дейно участие. Някои прокурори също го оценяват като положително, но и натоварващо.

Изказано бе мнение, че със забраната на изменение на обвинението в съдебната фаза се прегражда пътят за промяна на обвинението, което може би ще мотивира прокурорите да преценяват добре тезите си.

Мненията на магистратите относно съвместната работа на дознатели и прокурори се различават. Една част от тях смятат, че не е било нужно прокурорът да има ангажимент да съгласува всяко действие на дознателя. Предвид кратките срокове на разследване би следвало обаче ангажираността на прокурора да бъде много по-голяма и той трябва да е в непосредствена близост до дознателя, както и че дознателят трябва да обменя мнение с прокурор, защото в противен случай съществува опасност от разместване на отговорността. Изказват се мнения и против тази по-тясна обвързаност на прокурори и дознатели. Според един адвокат промените са към по-зле и „...Практически дознателите трябва всеки ден поне по час да отделят, за да идват за подписи в прокуратурата. Вярно е, че са неопитни и наблюдаващият прокурор е много добре като фигура...“.

Един съдия споделя: „За мен най-безнаказаните магистрати са прокурорите“, както и че „новият НПК увеличи обема на отговорностите на прокурора, което беше

крайно време да стане“. Той оценява отрицателно имунитета на магистратите и посочва, че трябва да има осъдени магистрати.

Друга част от магистратите смятат, че няма промяна във функциите на прокуратурата в досъдебното производство, защото винаги е съществувала фигурата на наблюдаващия прокурор. Изказано беше мнение от един прокурор, че промяна има само в тези прокуратури, където не се е прилагал институтът на наблюдаващия прокурор. Друг прокурор смята, че функциите и ролята не са променени, новост е само засиленият контрол.

Един съдия посочи, че прокуратурата е подсилена кадрово, но въпреки това окръжната прокуратура е натоварена, защото трябва да се справят с по-голяма лична ангажираност към делата.

Изказано беше мнение от един прокурор, че правомощията му, свързани с работата на дознателите, са повече отнасящи се до отговорности, отколкото до права, с които да осъществява ефективен контрол.

Според един адвокат връзката между дознание и прокуратура е станала по-тромава с въвеждането на наблюдаващия прокурор поради непълната регламентация. Посочва се необходимостта от създаването на определена глава в НПК, регламентираща статута и функциите на този прокурор.

12. ОЦЕНКА НА ФУНКЦИИТЕ НА КОНТРОЛ НА РАЗСЛЕДВАНЕТО ОТ СТРАНА НА ПРОКУРОРА. РЕСУРСИ ДА ПОЕМАТ НОВИТЕ СИ ОТГОВОРНОСТИ. ОТНОШЕНИЯ МЕЖДУ ДОЗНАНИЕ, ПРОКУРАТУРА И СЪД.

По-голямата част от юристите смятат, че се е увеличила натовареността на прокурорите в новите условия и те не биха могли да се справят поради липсата на време и големия брой дела. Според някои юристи, предимно прокурори, това се дължи на въвеждането на фигурата на наблюдаващия прокурор, с което се увеличават отговорностите и задълженията на прокурорите, въпреки че оценяват положително тази фигура. От друга страна, посочват, че те са длъжни да се справят с новите си отговорности. Изказано беше мнение от един прокурор, че ако има разделение на отговорността и дознателите уведомяват прокурорите без поискване, прокуратурата ще има ресурс да поеме предвидените в новия НПК отговорности – в противен случай, не. Това мнение се подкрепя и от други прокурори, които смятат, че не трябва да се занимават с несвойствена работа. Това ще се премахне с назначаването на допълнително служители. Въпрос на време е да се намерят ресурси в прокуратурата да поемат новите си отговорности. По мнението на един прокурор „...Пирамидата трябва да е така изградена, че най-отдолу натоварването да е най-голямо като количество, а не като естество на делата. Нагоре да са по-малко делата, но да са по-сложните там. Това налага и специализация сред прокурорите...“. Изказано бе становище от друг прокурор, че с репресивни срокове няма как да се дисциплинира наблюдаващият прокурор при условие, че разглежда едновременно 200 дела. Трябва да се увеличи щатът или делата да станат по-малко, за да се спазят тези срокове. Натовареността се увеличава с изключване на възможността да се връщат на разследващите органи делата за доразследване.

Малка част от юристите, предимно съдии, са на мнение, че прокурорите имат необходимия ресурс да поемат новите си отговорности, въпреки че са много натоварени.

По-голямата част от юристите смятат, че няма проблеми в отношенията между дознание, прокуратура и съд. Те считат, че до момента нещата вървят добре и синхро-

низирано. Според един прокурор в отношенията им със съда „...надделява чувството за колегиалност...“. В подкрепа на това мнение по-голямата част от съдиите посочват, че не знаят какви са отношенията между дознанието и прокуратурата и ако има проблеми, те са по-скоро личностни, защото нямат поглед върху тях, но техните отношения с прокуратурата са добри и не очакват проблеми в отношенията между трите органа. Изказано беше мнение от друг прокурор, че не намира като цяло да има сериозни проблеми между съд, прокуратура, полиция и следствие, а по скоро разбирателство, но посочва: „...трябва изрично да се регламентира в НПК задължението на дознателя да уведомява прокурора за необходимото удължаване на срока във връзка с разследването...“. Също така изтъква, че не е далеч времето, когато прокуратурата ще се сблъска с бездействията и своетоволюята на дознатели и следователи. Това мнение е подкрепено от друг прокурор, който също очаква за в бъдеще проблеми между прокуратурата и дознанието.

Според някои прокурори не би трябвало да има проблеми между тях и дознателите, които са длъжни да докладват на прокурора, който да определи дали обемът на събраните доказателства е достатъчен и дали има допуснати нарушения и проблем би възникнал, ако дознателят не изпълнява разпореденията на прокурора или ги изпълнява зле, а сроковете изтичат.

Изказа се мнение от прокурор, че като цяло отношенията между дознанието и прокуратурата са добре, въпреки че прокурорите изпитват затруднения, поради понякога по-сложната комуникация с дознателите. Това беше подкрепено от съдия, който посочи, че комуникацията би изгладила отношенията между тях.

Проблемите, които възникват между прокуратурата и съда, според някои съдии са свързани най-вече с връщането на делата от тяхна страна на прокурорите.

Като положително от съдиите се оценява това, че прокурорът изцяло контролира разследването, но се подчертава, че трябва да има контрол и върху самата прокуратура – съдебен контрол върху актовете на прокуратурата. От своя страна прокурорите посочват, че съдията трябва да подлежи на контрол, когато връща делото за доразследване на прокурора.

13. МНЕНИЕ ЗА ЕФЕКТИВНОСТТА НА БЪРЗИТЕ ПРОИЗВОДСТВА, РЕГЛАМЕНТИРАНИ В НПК

Мненията на юристите относно бързите производства се различават. Повечето оценяват положително бързите производства, защото така се разтоварва системата и се гарантира бързо приключване на наказателните производства, но се посочват и някои негативи, като възможността да се развие корупционна практика, както и невъзможността една експертиза да стане за 7 дни, също и това, че сроковете са много кратки, за да се събират на данните за съдимост. Посочва се възможността да възникнат проблеми, свързани и с общественото мнение – възражения за справедливостта на наказанието. Тези, които оценяват положително ефективността на бързите производства, посочват, че те ще улеснят много съда. Има юристи, които се изказват положително за бързите производства, но с особеното мнение, че те ще имат минимално приложение и ще са ефективни за по-леки престъпления. Трети предлагат да се разшири кръгът на бързите производства. Останалите, които не одобряват бързите производства, мислят, че са приложими само в големите съдилища заради натовареността им и кратките срокове. Изтъкват още, че новият НПК трябва да конкретизира

случаите, в които може да се прилага бързото производство, и по думите на един съдия: „...Единственият казус, който може да приложи това производство, е за наркотици...“. Изтъкват като аргумент в своя полза, че обикновено делата се образуват като бързи, след което се преобразуват в бавни поради необходимост от събиране на доказателства, за проблем изтъкват още и трудности, свързани с призоваване на свидетели, вещи лица и обвиняем. Казват още, че бързото производство е приложимо само когато случаите са напълно ясни и при тях съществува риск да не се съберат всички доказателства, което става в съдебната фаза и допълнително я удължава.

Магистратите са на мнение, че трябва да се взема мнението на съдиите при бързите процедури (съкратено съдебно следствие, споразумение).

Мненията на юристите относно споразумението са противоречиви. Повечето го оценяват положително, по думите на един съдия: „...Добре е, както и възможността за споразумения, макар че спрямо последните има негативна нагласа сред обществото...“, като отрицателно оценяват изваждането на много глави на НК от сферата на споразумението, предлага се споразумението да предхожда разследването, а не обратното. В настоящия момент според тях то облекчават съдебното, а не досъдебното производство, има предложение да се допусне да се сключва споразумението и при тежки престъпления по чл.115 и чл.116 от НК, както и за подкуп.

Останалата част са настроени отрицателно към споразумението, защото то не навсякъде се сключва по закон и не винаги съдът правилно го одобрява. На мнение са, че трябва да се ограничи прилагането на споразумението при тежки престъпления, според тях споразумението трябва да бъде одобрено от съда, преди окончателно да се сключи. Изтъква се, че за да се сключи споразумение, е необходимо да се възстановят имуществените доказателства, докато при съкратеното съдебно следствие – не, и на практика това е в състояние да изхвърли споразумението като институт. Налице са нормални условия за елиминиране на обезщетяването, което е отрицателно.

Мненията за съкратеното съдебно следствие са противоречиви. Юристите, които го оценяват положително, правят някои предложения, като това, че при съкратените производства адвокатът е излишен. При съкратеното съдебно следствие при наличието на безспорни установени обстоятелства за вина и престъпно деяние да не се ангажира съдът с писането на мотиви, както и че ще бъде по-лесно прилагането, ако се уеднакви формулировката му с тази на споразумението.

От друга страна, юристите, които са на противоположното мнение, посочват, че съкратеното съдебно следствие в много от случаите е в противоречие с целите на наказанието, предполагат, че ще има при него проблем с доказателствата в досъдебното производство и донякъде ще обезсмисли и класифицираните състави на престъплението. Като съществен недостатък посочват, че предварителното изслушване се свежда най-вече до задължително приложение на чл.55, което в доста случаи е неприемливо. Предлагат да се помисли за определено наказание, което се предвижда от закона и се прилага в определена степен и граници, защото е недопустимо за тежки престъпления да се наложи обществено порицание.

Прокурорите считат, че при съкратеното съдебно следствие, когато съдът трябва да наложи наказание под предвидения минимум, трябва да се вземе становището на прокурора.

Значителна част юристи отчитат, че не е удачно делението на бързо и незабавно производство, като това разграничава еднакви случаи и свива сроковете на незабавното производство, като се отнема възможността едно дело да приключи седмица или 10 дни

след извършване на престъплението, както е било по-рано. Въпреки това се опасяват, че на практика само бързото производство, което е съществувало и в стария НПК, е приложимо. Има и особено мнение, според което незабавното производство, предимно когато се касае за по-леки престъпления, с по-лесна разкриваемост, ще има добър резултат.

Изказано бе предложение от един адвокат да се създаде отдел към съда, който да се занимава само с бързи производства.

14. ПРОЦЕСУАЛНИ ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ШИКАНИРАНЕ НА НАКАЗАТЕЛНИЯ ПРОЦЕС ОТ СТРАНА НА ОТДЕЛНИ УЧАСТНИЦИ В НЕГО

Всички юристи са единодушни, че все още съществуват възможности за шиканиране на процеса. Юристите са на мнение, че процесът се шиканира най-често от страна на подсъдимите и адвокати, особено по дела, където има повече от един подсъдим. Има предложение да се въведе начин да се задължи обвиняемият преди започване на делото да уведоми съда има ли адвокат или не, за да не се отлага процесът. Според един прокурор: „...в Закона за адвокатурата трябва да има текстове, които да забранят адвокатите да дублират ангажиментите си по различни дела...“.

Като друг основен проблем се посочват фалшиви болнични листове, удостоверения от адвокати, че присъстват на други дела. Предлага се да се създаде механизъм в НПК за проверка на болничните листове и евентуално да има финансово наказание, подобно на ГПК.

Като крачка в положителна насока от магистратите се оценява чл.271, ал.3 от НПК, в които се казва, че ако защитниците са повече от един, невявяването на някой от тях не е основание за отлагане на делото. Такъв текст няма в досъдебното производство, като по този начин се затруднява предявяването на обвинението на подсъдимия.

Като други причини за шиканиране на процеса се посочват още невъзможността на определени лица да се явят, несъгласуваността между МВР и прокуратура по отношение на местонахождение на подсъдимия, експертите заради тяхната бавност и изключително оскъпяване с искане за нови доказателства и ангажирането на такива, които не са относими към делото, липсата на зали, на достатъчно съдии. Предлага се въвеждането на конферентна връзка за разпитване на експертите, което ще улесни наказателния процес.

Според някои юристи причина за шиканиране е призоваването. Има предложение да се подобри институтът на призоваването с възприемането на начини от ГПК, като следва да се предупреждават участниците в процеса, че при несвоевременно изпълнение на задълженията им може да се наложи глоба, но това не трябва да се превърне в перманентна практика. Посочва се още, че българската действителност не е готова за призоваването по ел.поща.

Магистратите са на мнение, че съдиите и прокурорите не шиканират процеса, защото нямат интерес от бавенето му и както се изказва един прокурор, че „...Той се явява задължително, като войник на пост...“.

Като най-често шиканирани видове дела от магистратите се посочват данъчни дела, както и дела с мярка „задържане под стража“, също и свързаните с наркотици.

Възможности има да не се допускат такива шиканирания на дела, но това зависи и от разследващия орган – дознател и прокурор. В някои съдилища проблемът с невявяването на адвокатите е решен със създаването на практика да се съгласува насрочването на делата с ангажираността на защитниците.

15. МНЕНИЯ ОТНОСНО ПРАВНИЯ СТАТУТ НА ПОСТРАДАЛИЯ В НОВИЯ НПК

Повечето юристи са на мнение, че е положително въвеждането на фигурата на пострадалия в досъдебното производство, защото както казва един прокурор: „... Пострадалият е лицето, което в най-голяма степен е засегнато от извършеното престъпление и е редно законът да му даде повече права, за да може да защити своите интереси...“, понеже ако процесът е насочен само срещу наказателната отговорност, ще се получи отклоняване от функциите и задачите, възложени на прокурора. Положително е премахването на държавната такса в случай, че гражданският иск се предяви отделно от наказателното производство, уточнени са правата на пострадалия и с тях се дава възможност да не се правят правни еквилибристики в коя фаза той може да упражнява правата си. Въпреки че оценяват положително конституирането на фигурата на пострадалия, някои магистрати имат и особени мнения, че водеща трябва да бъде необходимостта бързо да се приключват делата, както и че проблем е липсата на защита на социално слабите пострадали, също – при тези увеличени права, ако не се намери пострадалият на посочения адрес, може да се даде ход на делото.

Тези, които са против връщането на пострадалия като фигура в досъдебното производство, са само магистрати, изтъквайки го като излишен фактор в новия НПК, той може да участва в съдебната фаза, а в досъдебната фаза – само в качеството си на свидетел и евентуално жалбоподател срещу постановленията на прокурора. Те посочват като аргумент за тези си мнения това, че ако пострадалият има претенции, той може да заведе гражданско дело за обезщетения за нанесените му вреди. Те оценяват предишната уредба като по-удачна.

Изказват се и единични мнения, че когато се касае за права на пострадалия, не трябва да се взема само НПК в частност, но и други закони. Един прокурор изтъква, че при тълкуване на закона е отрицателно това, че юридическо лице няма право да се конституира като пострадал, и: „...особено при съкратените производства ми направи фрапиращо впечатление, че не питат прокурора какво наказание трябва да се наложи или дали е съгласен с наложеното наказание, не питат и пострадалия за това...“. Съдия счита, че промяната в правния статут на пострадалия в новия НПК е била провокирана от промяната на този статут в Европа, като посочва обаче, че на пострадалия по преценка на прокурора могат да бъдат отказани искания за допълнителни разпити и т.н.

Малка част от магистратите мислят, че процесуалната фигура на пострадалия в досъдебната фаза е по-скоро тежест. И по думите на един прокурор: „Приоритет трябва да имат целите на наказателното правораздаване, които изискват известен компромис с правата на пострадалия“.

16. ОЦЕНКА И ПРЕПОРЪКИ КЪМ ОТДЕЛНИ ИНСТИТУТИ НА НОВИЯ НПК ВЪЗ ОСНОВА НА ПРАКТИКАТА ОТ ПЪРВИТЕ МЕСЕЦИ ОТ ПРИЛАГАНЕТО МУ

Малка част юристи не могат да дадат оценки и препоръки към новия НПК, защото според тях времето е много кратко, за да даде оценки и препоръки.

На останалата част мненията се различават. Тези, които оценяват положително новия НПК, наблягат на това, че промените в него са свързани с въвеждането на срокове, които са задължителни, както и въвеждането на текстове, които облекча-

ват наказанието на подсъдимия. Положително се оценява и приемствеността между стария и новия НПК – посочва се, че са възпроизведени половината от старите текстове. Останалите, които не одобряват новия НПК, изтъкват, че той само разменя цифрите на членовете, но не създава никакви особени принципи и поради това не е имало нужда от него. Един съдия посочва като проблем въведените промени на сроковете в съдебната фаза, които са неприложими по отношение на големите съдилища. Много е разширен спектърът от дела, които се гледат на първа инстанция в окръжен съд. Според един прокурор сега възникват много проблеми, свързани с досъдебната фаза – преклузивните срокове, но, от друга страна, намира, че „...съдията може да си прави, каквото си иска и колкото дълго време си иска...“.

Някои прокурори изтъкват проблеми, свързани със съществуващото дублиране на текстове в НПК, което трябва да се премахне. Отрицателно се приема възможността за разглеждане на делото от съда по искане на обвиняемия, при условие че не е приключило в рамките на година, когато причините за това са обективни, а не субективни.

Според един съдия възможността свидетелят да ползва правна помощ при разпит би затруднило наказателното производство и ще доведе до забавяне.

Един прокурор има предложение да се допълни правната уредба относно сроковете на разследването. Трябва да се уреди и положението с действията по разследване, извършени преди 2000 г., защото на практика много от делата, по които са проведени разпити преди 2000 г., ще приключат с оправдателна присъда, това мнение се споделя и от други юристи. Посочва се, че има опасност някои дела поради залежалостта им да бъдат прекратени по давност. Постоянно се образуват нови дела, а старите остават на заден план. Друг прокурор изтъква като съществен проблем липсата на предходни и заключителни разпоредби към новия НПК относно по кой ред да се приключат старите дела.

Предлага се да бъдат създадени процесуални срокове след връщане на делото от съда на прокурор.

Изказват се единични мнения от съдии, че в новия НПК не е уредено положението, когато има съдебна ваканция, а едно дело влиза в съда в този период – какво да стане с него. Трябва да стане ясно дали сроковете в НПК са инструктивни или преклузивни, както и че не се уточнява какви ще са последствията от неспазването им. Новият НПК поражда проблеми, свързани с противоречие на отделни правни норми – разпоредбите, които аргументират задължителната сила на присъдата. Изказа се мнение от адвокат, че е категорично против предвиденото в новия НПК призоваването чрез пощата.

Някои прокурори посочват, че в новия НПК има предпоставки едно съдебно производство да се проточи безкрайно дълго. Има предложение да се въведат инструктивни срокове за приключване на делата, за да няма отлагане. Изказа се предположение, че ще възникнат трудности при съдебните поръчки. Отрицателно се оценява промяната в НПК, свързана с протокола, който се съставя при извършване на процесуално-следствени действия, частта, в която трябва да се внася за одобрение от наблюдаващия прокурор.

Един адвокат оценява отрицателно недопустимостта да се назначават експертизи и от двете страни.

Съдия предлага да се въведе длъжността съдия-следовател, за да се облекчи взимането на показания пред съда. Друг посочва, че възниква необходимост от завишен контрол по спазване на указанията в НПК сроковете. На мнение е, че трябва да се помисли относно

ограничаване действието на чл. 239 от НПК. Оценява се отрицателно и евентуалното прилагане на чл. 234 – „...Свършена работа по дело отива на вятъра заради срокове...“, този член предварително обявява за нищожни събраните доказателства извън определените срокове. Това се посочва за проблем и от значителна част прокурори, които изтъкват необходимостта от повече съдебна практика и указания от висшестоящите прокуратури.

Според един прокурор съдиите не трябва да се натоварват с несвойствена работа – да одобряват протоколи за извършени процесуални следствени действия, като това да става в 24-часов срок.

Друг е на мнение, че промените трябва да бъдат насочени към проблемите с призоваването на страните – дава предложение да се предвиди, ако едно лице е редовно призовано веднъж, то повече да не се призовава по това дело, а той да има задължението да следи кога е насрочено то и да се яви, както и да си осигури адвокат и т.н. Предлага да се обособи една подготвителна фаза за делата преди насрочването на наказателното производство, която да е свързана най-основно с размяната на книжа между страните, тогава да се извършат всички разяснения, намиране на защита и когато всичко е готово и ясно, да се преминава към насрочване на дело. Възникват проблеми с разпоредбата за съкратеното производство от чл. 370 до чл. 374 и трябва да се въведат сериозни ограничения за случаите, в които може да се прилагат. Не трябва да се прилагат за тежки престъпления. Сериозни проблеми има с чл. 112 от НПК.

Един съдия е на мнение, че има нужда да се коригират някои текстове в новия НПК – текстовете за отводите, не е конкретизирано, когато съдът се произнася, както и че не е регламентиран редът на обжалване на постановленията за прекратяване. А друг посочва, че е отрицателно обясненията на подсъдимия/уличения да не са достатъчни за постигане на осъдителен процес. Предлага да се премахне дублирането на едни и същи действия от дознател и оперативен работник в досъдебното разследване.

Според един прокурор разпитът пред съдия не е необходим и затруднява досъдебното производство. Посочва, че трябва да се отстранят противоречия и да се изгладят текстове, които могат да предизвикат нееднозначно тълкуване на някои правни аргументи.

Известна част прокурори посочват като проблем чл. 370, с който се води предварително изслушване и на практика обезсмисля споразумението. Предлагат да се въведат работни съвещания между ръководствата на прокуратура, следствие и РПУ.

Според друг прокурор съществуват проблеми със задържането, както и с комуникацията между прокурорите и дознателите. Друг проблем възниква с чл. 219, ал. 5 – с това кога се придобива качеството на обвиняемо лице.

От значителна част магистрати основно прокурори за проблем отчитат недопустимостта да се обжалва от обвиняемия присъдата, когато предварително е приложен чл. 55.

Известна част юристи оценяват положително споразумението, защото бързо постига целите, заложи в НК, и предлагат дори да се разшири кръгът му, но също така и да се промени регламентацията му, защото има опасност едно лице, въпреки че е извършило няколко престъпления, никога да не бъде квалифицирано като опасен рецидивист.

Отношението на магистратите към последната редакция на чл. 78А – за смърт при непредпазливост да се налага административно наказание, е отрицателно. Трябва да се прецизира, като се премахне задължителното му прилагане, или да се декриминализират тези текстове и да се направят административни нарушения.

17. МНЕНИЕ ЗА НАКАЗАТЕЛНАТА ПОЛИТИКА В УСЛОВИЯТА НА ПОВИШЕНА КРИМИНОГЕННОСТ НА ОБЩЕСТВОТО

Значителна част от магистратите посочват като съществен проблем прекаления формализъм в НПК, особено при сезиране на полицията, поради което значителна част от дребните престъпления не се регистрират въобще. Част от юристите посочват като проблем прекалено дългия период за криминализиране на деяния.

Голяма част от юристите са на мнение, че НК е остарял, има мъртви текстове, както и такива, които многократно са преправяни и не работят – недеklarирани доходи, доходи, получени по неморален начин, склоняване към проституция, престъпление срещу кредиторите, има и такива, които се дублират с административни наказания. Съществуващите противоречия в стария закон са пренесени и в новия.

Мненията на магистратите относно повишаване на наказателната репресия се различават. Едни юристи са на мнение, че трябва да има леко повишаване, без да се стига до крайности, а според други завишаването на наказанията няма да повлияе на криминогенността. Грешка е прекаленото увеличаване на наказанията, което се предвижда за определен вид деяния, по думите на един съдия „...разширява се спектърът на криминализираните деяния, което ми се струва малко погрешна нагласа на обществото, защото не може за всяко нещо да се вкарва в затвора...“.

Съществува и трето мнение, според което трябва да се налагат по-високи наказания по вид и размер, за да се постигнат целите на генералната превенция. Според един съдия трябва да се повиши размерът на наказанието по престъпления срещу личността, особено в главата за развратни действия.

Основна част от юристите смятат, че редица от по-дребните деяния трябва да бъдат декриминализирани и за тях да се налагат административни наказания. По думите на един прокурор „Българинът най го боли, когато му бъркаш в джоба“. Предлага се от един съдия да се засили наказателната репресия по отношение на транспортните престъпления и да се декриминализират безстопанственостите и неизгодните сделки, от друга страна, други предлагат да се налага административно наказание за транспортните престъпления – каране в нетрезво състояние, когато няма ПТП.

Според един адвокат наказателната репресия и законът няма да могат да премахнат криминалната престъпност, защото не може да се криминализира всичко.

Значителна част от магистратите са против налагането на прекомерно големи наказания за еднократната доза наркотик и трябва да се изключи като наказателна отговорност приемането на наркотици.

Известна част от юристи са на мнение, че не е ясно определена разликата между престъпление и административно нарушение. Отчитат като отрицателно това, че при някои деяния административно-наказателната отговорност е по-голяма от тази, която е по НК. Като недопустимо се отбелязва дублиране на отговорност за едни и същи деяния.

От някои юристи се посочва, че трябва да се обърне внимание на финансовите престъпления – данъчните измами, защото според един съдия „...Сега ще бъдат хит...“.

Мненията относно това дали е повишена криминогенността се различават. Според едни юристи тя е повишена и трябва да има по-твърда наказателна политика, както и че по отношение на икономическата престъпност не е достатъчно гъвкава и е некомпетентна да отговори на новите предизвикателства. Действащото законодателство е в състояние да се справи с тези проблеми, но трябва да има воля за това. Други са на мнение, че не е повишена криминогенността на обществото, а само гласността. Както и че наказателната ни

политика не отстъпва на политиката на другите държави. По думите на един съдия „... критиката, отправена от всякакъв тип лица, които нямат дори и минимални данни за работата в наказателното производство, води до отслабване на доверието на обществото към съда в частност, което оказва влияние и върху наказателната политика...“.

Отчита се и фактът, че работата на магистратите, особено на прокурорите, е поспецифична и юридическата информация, която се съобщава в медиите, трябва да се съобрази с нивото на масовия потребител, което изключително затруднява пресата-шетата, защото се загубва прецизността на изказа. Това води до неразбиране от страна на журналистите, малко от които се интересуват какви са истинските проблеми в системата, докато повечето търсят сензация.

Един адвокат споделя, че „...Доста деяния се криминализираха. Нещата биха се променили с едно засилване на полицейското присъствие, но не и с полицейщина. И с една ефективна система...“. Според някои юристи усещането за работеща съдебна система ще доведе до намаляването на престъпността и превантивно би действало чувството за наказуемост и ефективност на съда и прокуратурата.

Значителна част магистрати оценяват като отрицателно, че никой не се допитва до мнението на действащите магистрати при криминализиране или декриминализиране на определени деяния, както и че нормотворчеството в последните години е било много хаотично, има сходни престъпления с коренно различни наказания, и отчитат, че синхронът между НК и НПК не е добър.

Според един прокурор е необходимо да се направи промяна в НПК с оглед тежестта на престъплението, колко продължително трябва да бъде разследването.

Част от прокурорите са на мнение, че трябва да има повече инициатива от страна на полицията за разкриване на наркотрафика и проституцията. Посочва се, че основният наркотрафик с изключително добра организация е в циганските махали, където си има хора, които специално следят за външни лица като полицаи. Говори се, че има масова корупция в страната, а делата за корупция се броят на пръсти.

От своя страна съдиите посочват, че не може да се прилага мярка „задържане под стража“ на лице, което е извършило дребна кражба от типа 200-300лв., а жалбите срещу мярката за неотклонение да се бавят по цял месец, през което време лицето е в ареста.

Един адвокат изтъква за отрицателно „...толерирането на малцинствата по отношение на наказателното производство“.

Според един съдия увеличаването на щатовете на съдии, прокурори и дознатели не е решение на проблема с престъпността, то трябва да се търси чрез криминализиране на някои деяния или опростяване на някои процедури.

18. КЛАСИФИКАЦИЯ НА ПРЕСТЪПЛЕНИЯТА, ОТЧИТАЩА ТЯХНАТА РАЗЛИЧНА СТЕПЕН И ХАРАКТЕР НА ОБЩЕСТВЕНА ОПАСНОСТ

Повече от половината юристи са на мнение, че не е необходима допълнителна класификация на престъпленията. Като аргумент се изтъква това, че съществува такава в чл. 95 от НК – това е начин за индивидуализация на деянията. Посочват, че за да се въведе друга, трябва да се помисли дали не би довела до затрудняване на процеса.

Останалите смятат, че е необходима, защото по този начин ще се съкратят процедурите, които се водят пред съда, и ще се създаде по-диференциран режим с оглед предмета на престъплението, както и по отношение на наказателната практика, особено в размера на наказанията. По-вероятно това ще бъде начинът, за да се прецени по какъв начин да протече наказателното производство.

19. ОБЩА ОЦЕНКА НА ЗАКОНА ЗА ПРАВНАТА ПОМОЩ

Голяма част от юристите, предимно магистрати, оценяват като положително създаването на Закона за правната помощ. Посочва се, че той е един много добър закон, който вече дава своите резултати – дава по-пълен достъп до правосъдие на по-голям кръг от лица. Също така той ще доведе до по-пълно осъществяване на правата от лицата, които се нуждаят от правна помощ. Изказано беше мнението, че преди служебната защита е била неефективна и не е бил уеднаквен механизмът в цялата страна. По думите на един съдия „...Откакто служебните защитници започнаха да работят по Закона за правна помощ, те започнаха да се явяват подготвени в залата...“, според друг се налага да има такъв закон предвид разширените права на подсъдимите и задължителната им защита. Той посочва: „...има наплив от адвокати, които желаят да работят в бюрото...“. Тези думи потвърждава и прокурор, който споделя, че от информацията, която има до момента, няма адвокат, който да се откаже да поеме служебна защита. Магистратите посочват, че адвокатите, които се явяват в съда като служебни защитници, не са едни и същи. Един адвокат обяснява, че поемащите служебни защитни адвокати се посочват чрез компютърна система и няма субективизъм в определянето им.

Въпреки изказаните по-горе положителни оценки някои юристи са на мнение, че при прилагането му възникват някои проблеми. Като най-често срещан проблем се посочва начинът, по който се изплащат възнагражденията на служебните защитници. Той се поражда според един съдия от факта, че размерът на възнагражденията на служебния защитник се определя след завършване на делото, като хонорарът му впоследствие няма как да се присъди допълнително към делото, ако то е вече изпратено в по-горна инстанция. Друг проблем според един прокурор е предвидената в ЗПП процедура, която той определя като тромава. Трябва да се намали до минимум бюрокрацията и да се премахне прекалената формалност, като положително обаче оценява предоставяното централно на адвокатската колегия да прецени кой адвокат да излъчи за защитник.

Посочва се, че по-добър вариант е да се назначат служебни защитници, които да са дежурни в съда или да са на служба към съответния съд. Това би облекчило работата и би избегнало отлагането на делата поради липсата на защитник на подсъдимия, тъй като в сегашния си вариант ЗПП е неефективен.

Изказват се и отрицателни мнения относно ЗПП. Има адвокати, които се изказват крайно отрицателно спрямо него. Един смята, че този закон утежнява възможността за оказване на правна помощ на хора, които не могат да си я позволят, а друг, че той не трябва да съществува, а трябва да има отделна служба, която да е държавна със служебни защитници. Магистратите са по-умерени в оценките си, като посочват, че са отрицателно настроени към ЗПП поради проблемите с определяне на възнагражденията на служебните защитници и както и защото те се явяват неподготвени по делата, тъй като се случва да бъдат назначавани в деня, в който трябва да се явят в съда. Един съдия посочва: „...честа практика е съдията сам да предприема действия за събиране на смекчавачи отговорността обстоятелства, като в това време назначеният служебен защитник стои безучастен в залата...“.

Предимно магистратите нямат поглед върху ЗПП и не могат да коментират. Според един адвокат трябва да се изчака, за да се види как ще действа за в бъдеще този закон.

20. ОБЩА ОЦЕНКА НА БЮРОТО ЗА ПРАВНА ПОМОЩ (БПП)

Мненията и оценките за дейността на БПП са раздвоени. Една част от магистратите посочват, че то работи добре, не са имали проблеми с него и нямат забележки. По-голямата част от тях обаче не могат да му дадат оценка, тъй като не са имали досег с него.

Повечето юристи имат отрицателно мнение за БПП. Магистратите посочват, че проблемите с БПП са свързани най-вече с възнагражденията на служебните защитници. Според един съдия възнагражденията на служебните защитници са прекомерно високи за работа от типа на 5 до 10 мин., равняващи се на седмичното възнаграждение на прокурор или съдия. Според друг няма обективни начини за определяне на възнагражденията на служебните защитници – за сметка на бюрото са само разходите при оправдателна присъда, всичко останало се постановява от съда.

Някои адвокати се изказват отрицателно към БПП във връзка с това, че то не може да направи реална преценка кой от служебните защитници е оказал адекватна помощ и въз основа на това да му се присъди възнаграждението, още повече, че процедурата по изплащането им е много дълга и се бави няколко месеца. Изказано беше единично мнение от адвокат служебните защитници да имат забрана изобщо да вършат друга адвокатска работа и просто да водят тези дела.

Според някои съдии е необходимо изграждане на регионални БПП, които да определят служебните защитници. От друга страна обаче, бе изказано мнение от адвокати, че щатът на бюрото е прекалено голям, а бюджетът му – нисък. Друг адвокат предлага бюрото „...Да не е в този вид, а да се създаде национална служба, в която да има хора, които да се занимават с този вид защита...“ и посочва още: „...Да имат твърдо възнаграждение и допълнително съобразно заработените часове, да се постъпва с конкурс за работа там...“.

21. ДОПЪЛНИТЕЛНИ ПРОБЛЕМИ, СВЪРЗАНИ С ПРАКТИКАТА ПО ПРИЛАГАНЕ НА НОВИЯ НПК

Изказано беше становището от един адвокат, че Законът за защита срещу домашното насилие не може да запълни празнотата във връзка с делата за неплащане на издръжките и трябва да се върне старото положение – те да се водят от прокурорите.

Изказа се мнение от един съдия, че е положително въвеждането на специални разузнавателни средства в новия НПК. Друг е на мнение, че е отрицателно явяването на конкурс на магистратите в системата за преминаване на друга длъжност. Изказано беше мнение от съдия, че е отрицателно създаването на орган, който да бъде над ВСС и министерството. Според един прокурор за бързина съдиите не трябва да пишат мотиви, те трябва да се пишат само за акт, който е бил обжалван.

IV. Представително социологическо проучване на населението на България по въпросите на наказателното правораздаване – основни резултати

Този раздел представя основните резултати от представително анкетно проучване сред населението на България над 18-годишна възраст. То измерва степента на престъпния натиск върху гражданите, тяхната информираност относно наказателно-правната проблематика, мястото и функциите на правоохранителните органи, оцен-

ката им за корупцията в наказателното правораздаване, както и релевантни по-обща, базисни нагласи, които влияят при възприемането и интерпретацията на наказателноправната проблематика. Отчетени са и регионални специфики, свързани най-вече с различното ниво на престъпност (региони с най-ниска и най-висока регистрирана престъпност), които са сравнени с националните данни.

При изработването на инструментариума за набиране на информация в посочените области трябва да се държи сметка за начина на възприемане на престъпността в масовото съзнание, т.е. за *дилемата между обществена значимост на престъпленията срещу обществения отзвук за престъпленията. Не винаги общественият отзвук съответства на обществената значимост на престъплението.* По правило адекватни представи за престъпността и работата на правоохранителните органи можем да очакваме от лица, имащи собствен опит в тази сфера – когато те самите или техни близки са били обект на престъпни посегателства и имат личен опит при взаимоотношенията си с правоохранителните органи. Но всички изследвания показват, че това са все пак ограничен дял от населението и съответно те попадат в представителните извадки с малки стойности. *Огромното мнозинство от населението се информира за престъпността и работата на правоохранителните органи от медиите или от неформални източници (близки и познати, слухове и др.)* Освен това често е възможно стопански и корупционни престъпления (изсичането на горите, недеklarирани доходи, дейности в черна и сива икономика) да имат голяма обществена търпимост, макар и обществените последици от тях да са много по-значими от нашумели случаи на битова и друга престъпност. Напълно е възможно в региони с ниски (обективни) показатели за престъпност да се регистрира висока обществена чувствителност, породена от ограничен брой, но придобили широка обществена гласност (поради техния характер, поради целенасочени медийни въздействия и т.н.) случаи на престъпни посегателства. Следователно в такива случаи инструментариумът на изследването ще *регистрава тъкмо обществената чувствителност, а не реалното ниво на обществено значими престъпления.*

Липсата на собствен опит спрямо престъпността и работата на правоохранителните органи поражда друг сериозен проблем – *синкретичното възприемане на правоохранителните органи, където мнозинството от населението рядко отива отвъд елементарното разграничение между полиция и съдебна система, без да е в състояние да разграничи структурно и функционално дейността на прокуратурата, съда, следствието/дознанието.* Доколкото не се различават специфичните функции на съд, прокуратура и следствие (дознание), необходимо е индикаторите, получени на основа на интервюта, анализа на литературата и други източници, *да бъдат преведени* на всекидневни поведенчески индикатори от живота на хората. Така например индикатори като „бързина“ и „ефективност“ на правосъдието, „достъп до правосъдие“, „отчетност“ и др. трябва да са операционализирани в съответните емпирични индикатори, разпознаваеми за анкетираните. *Това не е просто методологическо упражнение, а условие за успеха на изследването сред експертната общност на юристите.* Професионалистите и добронамерените сред магистратите (прокурори, съдии, адвокати на районно и окръжно ниво) би трябвало да разберат смисъла на данните и тяхната връзка с една и друга теза, макар на терминологично равнище да са съвсем различни.

Тъкмо поради тези причини изследването трябва да преодолее ограниченията на *традиционните методи на представителни извадки*, като гарантира подсилване на извадката с лица, станали обект на престъпни посегателства, а също така гарантира представителност на данните в специфични, рязко отличаващи се в криминогенно отно-

шение региони. Критерий за избор на регионите за втората извадка ни дава следната таблица за новообразуваните наказателни дела от общ характер през 2005 г. по региони:

	Районни съдилища	Окръжни съдилища	Общо
Благоевград	2701	198	2899
Бургас	1934	136	2070
Варна	1633	192	1825
Велико Търново	1296	53	1349
Видин	536	108	644
Враца	1243	72	1315
Габрово	566	44	610
Добрич	738	55	793
Кърджали	496	39	535
Кюстендил	691	78	769
Ловеч	735	46	781
Монтана	1147	47	1194
Пазарджик	1226	112	1338
Перник	429	51	480
Плевен	3120	155	3275
Пловдив	3212	481	3693
Разград	393	44	437
Русе	1056	102	1158
Силистра	630	40	670
Сливен	879	81	960
Смолян	269	20	289
София град	4691	1062	5753
София област	1068	99	1167
Стара Загора	1739	161	1900
Търговище	528	32	560
Хасково	1023	107	1130
Шумен	837	57	894
Ямбол	564	58	622
Total	35 380	3730	39 110

(Министерство на правосъдието, Съдебна статистика за 2005 г.)

Данните от таблицата показват, че за 2005 година област Благоевград и Плевен са областите с най-високо регистрирано ниво на престъпност спрямо броя на населението, а област Смолян – с най-ниско ниво на регистрирана престъпност. Това са и трите области, за които трябва да се набере представителна информация с разработения инструментариум. Това задава избора на *две самостоятелни извадки* за реализиране на представителното проучване сред населението (виж последния раздел).

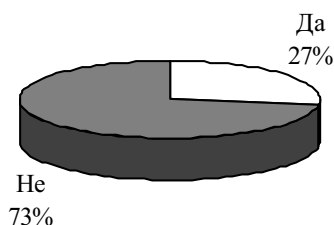
1. ОСНОВНИ РЕЗУЛТАТИ ОТ ЕМПИРИЧНОТО СОЦИОЛОГИЧЕСКО ИЗСЛЕДВАНЕ СРЕД НАСЕЛЕНИЕТО НА БЪЛГАРИЯ

I. Престъпен натиск върху населението

Този раздел очертава относителния дял на засегнатите от престъпни посегателства сред населението на страната към есента на 2006 година и влиянието на тези посегателства върху нагласите и поведенческите модели на гражданите.

Една четвърт от населението на страната (26,5%) са били обект на престъпни посегателства за изминалите пет години.

За последните пет години Вие или член на Вашето семейство били ли сте жертва на престъпление?

Най-значителен дял са престъпленията срещу собствеността на гражданите, следвани от финансови престъпления и престъпленията срещу личността. Значителен дял от гражданите са били обект на неправомерни действия от страна на работодатели, колеги и роднини.

За последните пет години Вие или член на Вашето семейство били ли сте жертва на:

Няма значими разлики в престъпния натиск върху населението в регионите с най-висока регистрирана престъпност спрямо средното за страната, което показва, че става дума за едно сходно общо ниво на реален престъпен натиск. Съществени разлики се установиха единствено за региона с най-ниско регистрирано ниво на престъпност.

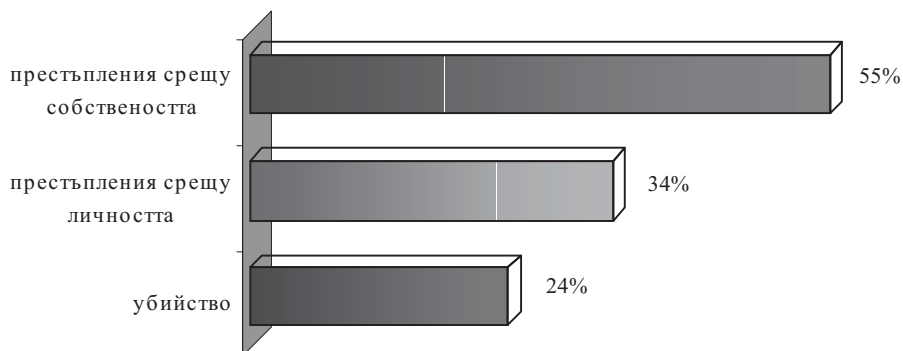
За последните пет години Вие или член на Вашето семейство били ли сте жертва на:

1. Престъпление срещу личността
2. Престъпления срещу Ваша движима или недвижима собственост
3. Финансови престъпления
4. Престъпление с кредитни карти и други електронни средства за разплащане
5. Неправомерни действия или несправедливо отношение от страна на работодател, роднини и др.

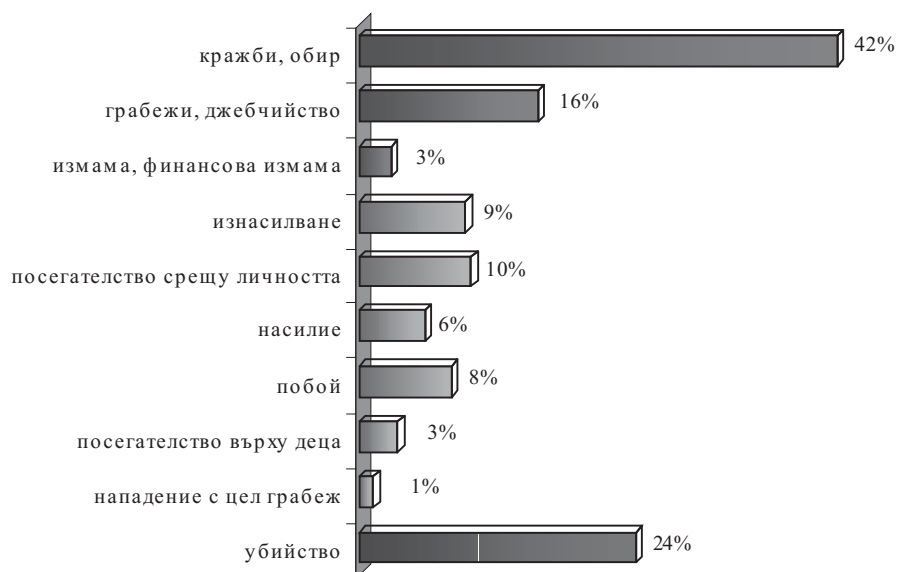
Гражданите се страхуват най-вече от престъпления срещу собствеността (кражби, грабежи и др.), престъпления срещу личността и убийство.

Вие лично от какви престъпления се страхувате най-много?

По-детайлно престъпленията, от които се страхуват гражданите, са регистрирани като:

Вие лично от какви престъпления се страхувате най-много?

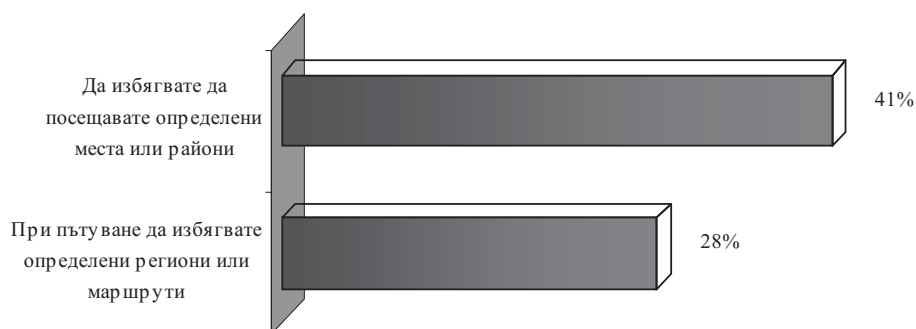
Отново са налице съществени различия единствено в региони с ниско ниво на регистрирана престъпност, където лицата, страхуващи се от престъпления срещу личността, са почти два пъти по-малко от средното за страната. Същевременно обаче те декларират над два пъти по-често страх от убийство.

Вие лично от какви престъпления се страхувате най-много?

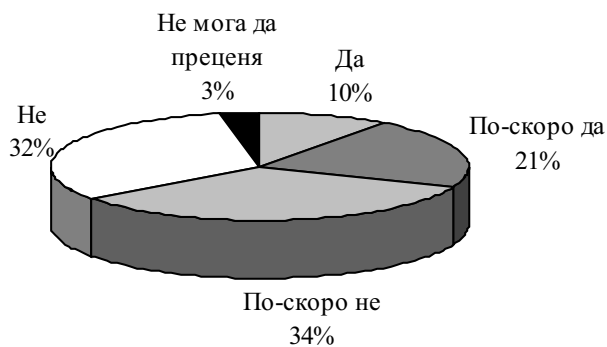
Страхувайки се от престъпни посегателства, над 40% от гражданите избягват да посещават определени места или райони поради съображения за сигурност. Същото правят и почти 1/3 от гражданите, когато при пътуване избягват определени региони и маршрути поради съображения за сигурност.

На Вас или членове на Вашето семейство случвало ли се е поради съображения за сигурност:

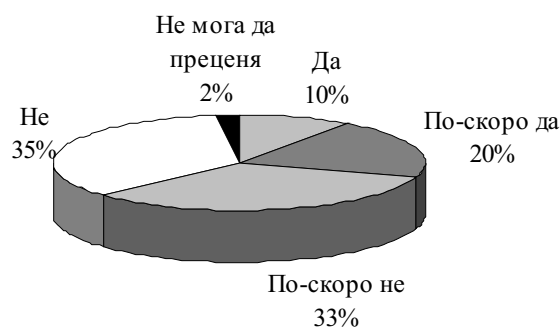

Мнозинството от българските граждани не се чувстват спокойни както за личната си сигурност (и тази на своите близки), така и за сигурността на притежавано от тях и тяхното семейство имущество.

Чувствате ли се спокоен за сигурността на Вас самия и на Вашите близки?

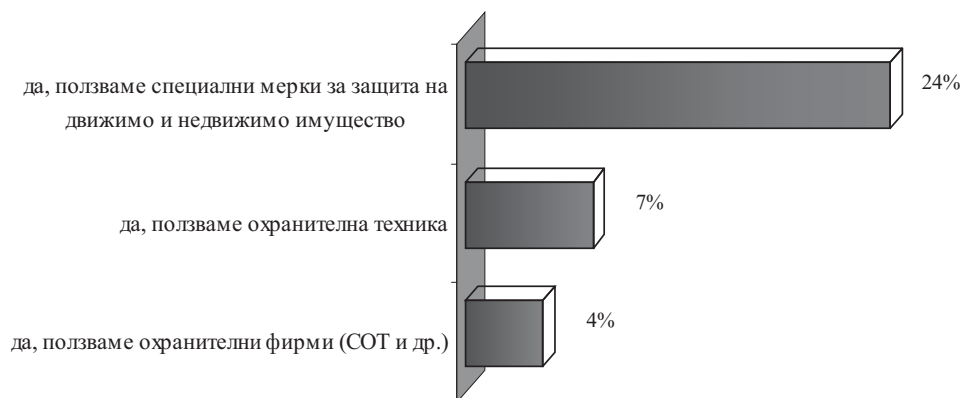

**Чувствате ли се спокоен за притежаваното от Вас и Вашето семейство
движимо и недвижимо имущество?**

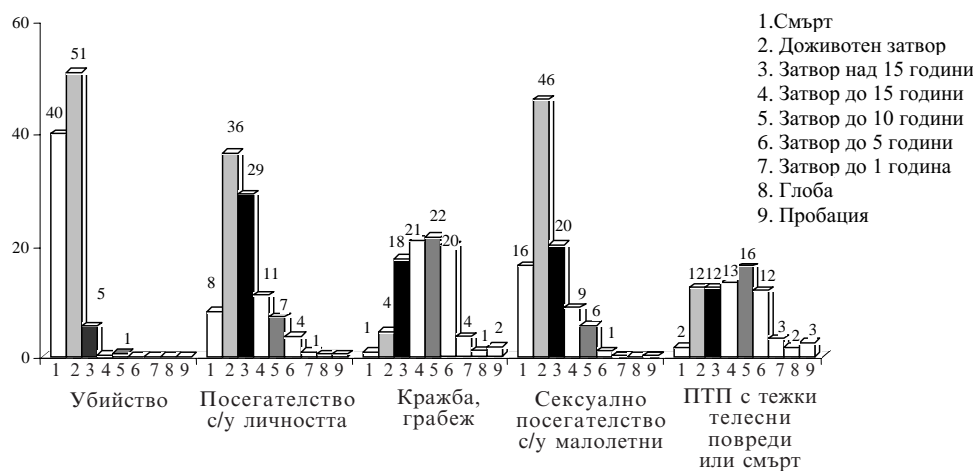
В този контекст не трябва да ни изненадва, че 24,2% от анкетираните са предприели специални мерки за защита на имуществото си, 7% от тях са инвестирали в специална охранителна техника, а 4,4% ползват услугите на охранителни фирми.

**Ползвате ли средства за защита на Вашето движимо и
недвижимо имущество?**

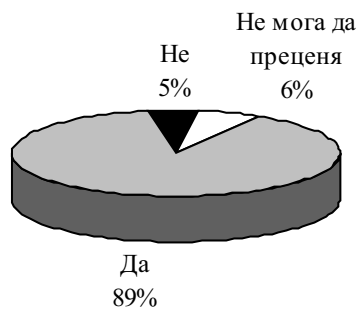
Така описаната криминогенна ситуация и формираните в резултат нагласи сред респондентите в значителна степен обясняват техните виждания по отношение на санкциите за различните видове престъпления. Графиката по-долу показва връзката между значителния дял на престъпни посегателства срещу личността и имуществото и представите на гражданите за адекватна санкция на тези престъпления – особено по отношение на тежките престъпления срещу личността, но изненадващо и за икономическите престъпления.

Какви по Ваша преценка следва да бъдат наказанията за:

Същевременно данните показват, че не става дума за репресивен начин мислене като реакция на престъпността – девет от всеки десет анкетирани са убедени, че всеки обвинен за престъпление има право на адвокат. Същата пропорция се запазва и сред лицата, засегнати от престъпления!

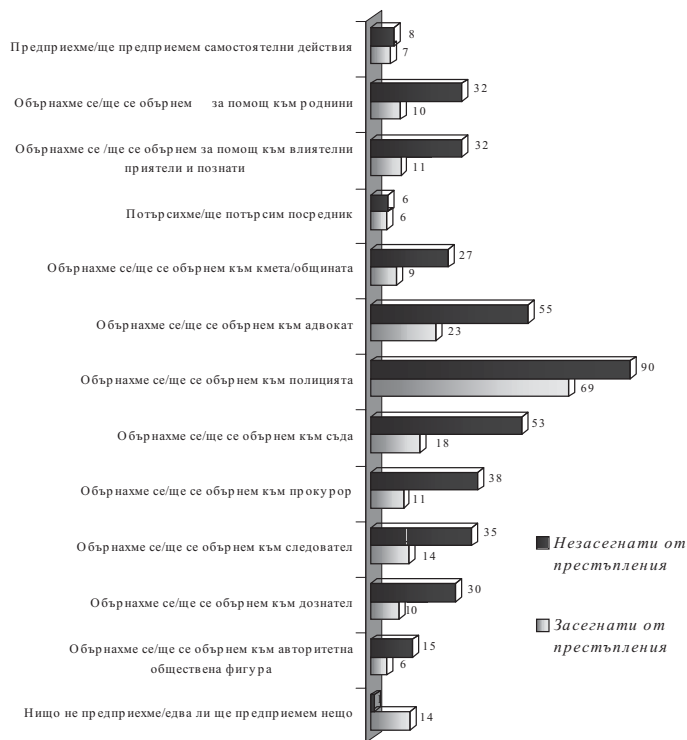
Според Вас трябва ли всеки обвиняем да има право на адвокат?

II. ГРАЖДАНИТЕ ЗА МЯСТОТО И ФУНКЦИИТЕ НА ПРАВООХРАНИТЕЛНИТЕ ОРГАНИ В ПРОТИВОДЕЙСТВИЕТО СРЕЩУ ПРЕСТЪПНОСТТА

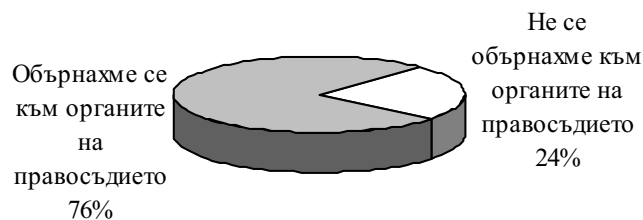
Изследването установи съществени различия в начина, по който се реагира на престъпни посегателства и се възприемат правоохранителните органи сред гражданите, пострадали от престъпления, и тези, които не са засегнати от тях.

Какво предприехте/бихте предприели, когато сте били/станете жертва на престъпление?

Една значителна част от засегнатите от престъпления граждани не са се обръщали към правоохранителните органи.

Какво Вие и/или членовете на Вашето семейство предприехте при тези престъпления?

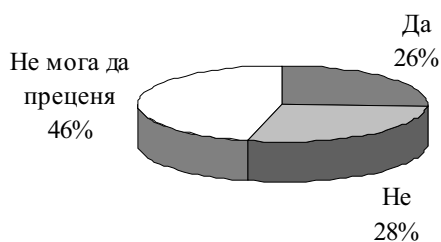
Обезпокоително е, че почти 40% от гражданите, пострадали от престъпления, не разчитат на правоохранителните органи, за да им решат проблемите с престъпността! При това по отговорите на този въпрос не се забелязват съществени регионални различия.

Смятате ли, че и занапред можете да решавате подобни проблеми, без да се обръщате към съда, прокуратурата и следствието?

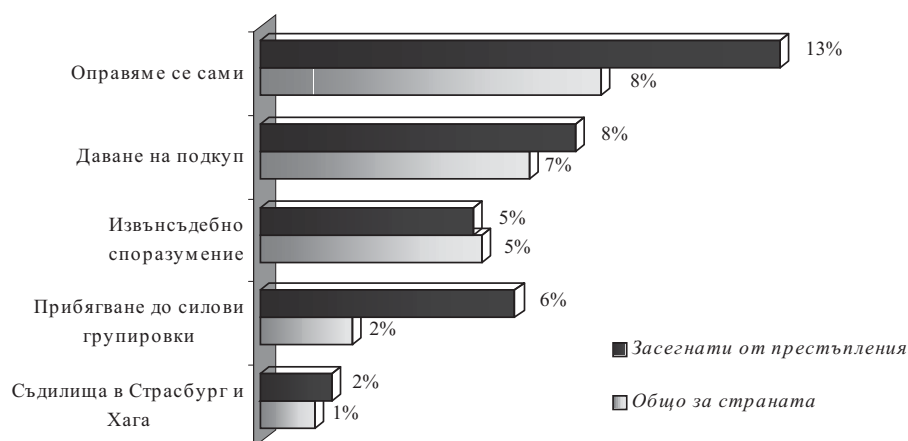
Според 26% от анкетираните гражданите и фирмите разполагат с алтернативни, извън съдебната система, възможности за решаване на своите проблеми, ако са жертва на престъпни посегателства.

Имат ли гражданите и фирмите други възможности (извън съдебната система) за решаване на своите проблеми, ако са жертва на престъпления?

Сред тези алтернативни начини за справяне с престъпността най-често се посочва *самостоятелното справяне с проблема, даването на подкуп, споразумението извън съда, търсенето на помощ от силови групировки, обръщането към междуна-родни правозащитни институции.*

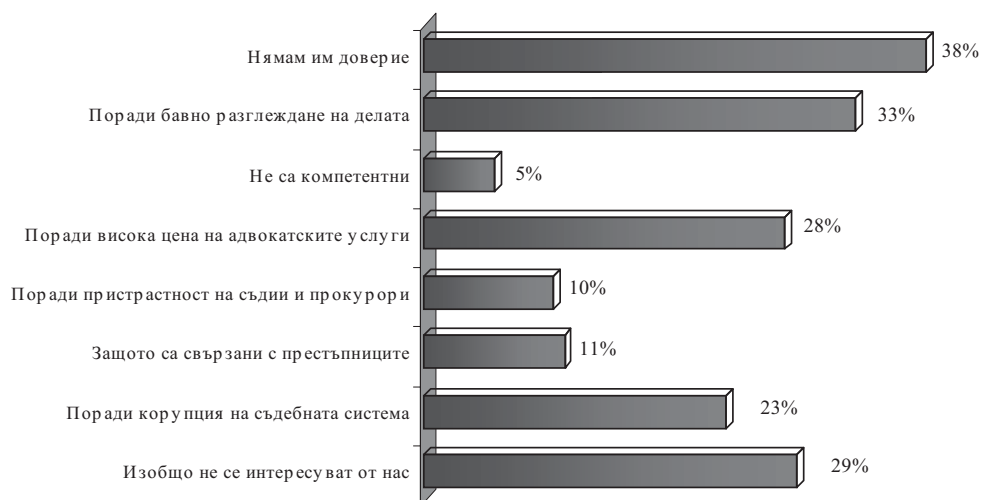
Можете ли да посочите алтернативни (извън съда) възможности за решаване на проблеми, ако сте жертва на престъпления?

Сред причините, поради които пострадалите граждани не са се обърнали към правоохранителните органи, най-значими дялове са липсата на доверие в тях, бавното разглеждане на делата, корупцията в съдебната система, липсата на заинтересованост от страна на правоохранителните органи и твърде обезпокоителният отговор „защото са свързани с престъпниците“.

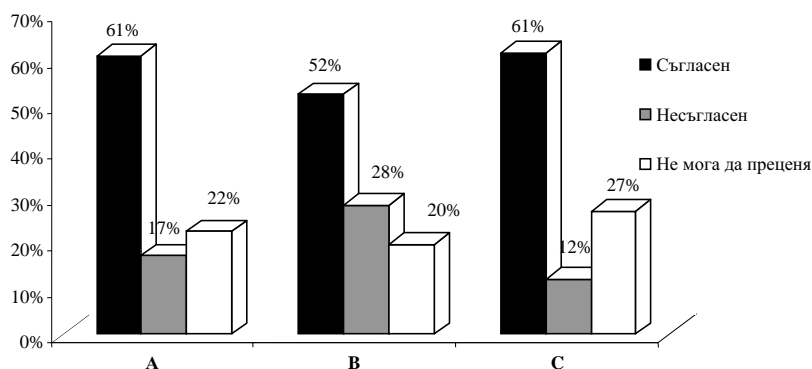
Цената на адвокатските услуги също се оказва сериозен задържащ фактор при ползването на правосъдие и очевидно тук се разкриват сериозни възможности за действия в рамките на Закона за правната помощ.

Какви бяха причините, поради които не сте се обръщали за помощ към правосъдието?

Артикулираните причини за отказ от търсене на съдействие от правоохранителните органи се проявяват на фона на едни по-обща ценностни нагласи, изразяващи *убеденост за наличието на връзка между престъпниците и правоохранителните органи.*

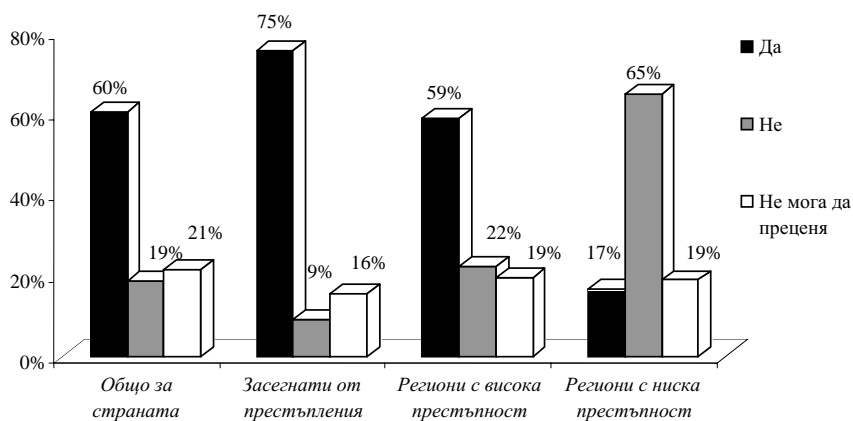
Съгласни ли сте със следните твърдения:

- А.** Корените на престъпността са в съда и прокуратурата
В. Корените на престъпността са в полицията
С. За да се справи полицията с организираната престъпност, нейните представители трябва да бъдат отстранени от самата полиция

Допълнителен аргумент за отказа на голяма част от гражданите да търсят съдействие от правоохранителните органи е тяхната *убеденост, че определени лица са недосегаеми от закона.* Не е случайно, че в най-голяма степен така мислят лицата, засегнати от престъпления, докато в регионите с ниска престъпност този дял е *четири пъти по-малък от средното за страната.*

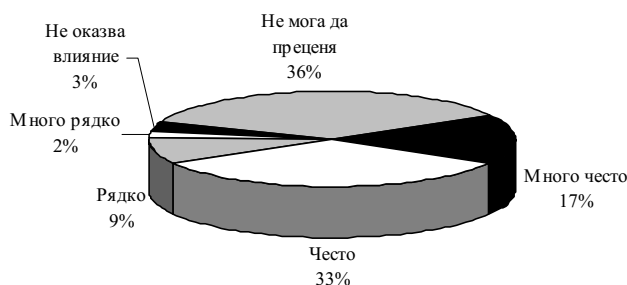
Може ли да се каже, че във вашия град/село определени лица са над закона?

Свидетелство за наличие на проблеми в работата на правоохранителните органи е убеждението, споделяно от над половината от анкетираните, че те не могат да разчитат на справедливо решение в съда. Една трета от тях смятат, че това важи и за фирмите, макар да разполагат с много по-големи възможности от отделния гражданин.

Корупцията в правоохранителните органи се очертава като самостоятелен фактор, моделиращ трайни негативни нагласи на гражданите към наказателното право-раздаване – за 50% от изследваните лица това е причината, която демотивира гражданите и фирмите да се обръщат към съда, когато са обект на престъпни посегателства или при решаването на конфликти и спорове.

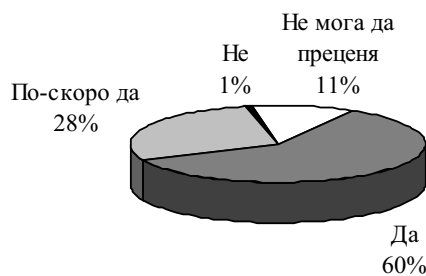
Според Вас колко често корупцията в съдебната система кара гражданите и фирмите да не се обръщат към съда, а да решават проблемите си по друг начин?

III. КОРУПЦИЯТА В ПРАВООХРАНИТЕЛНИТЕ ОРГАНИ

Както бе обосновано в теоретичния модел на изследването, проблемите на корупцията бяха предмет на специален анализ. На зададения от нас въпрос „Има ли корупция в съдебната система?“ утвърдително отговарят **88%** от анкетираните!

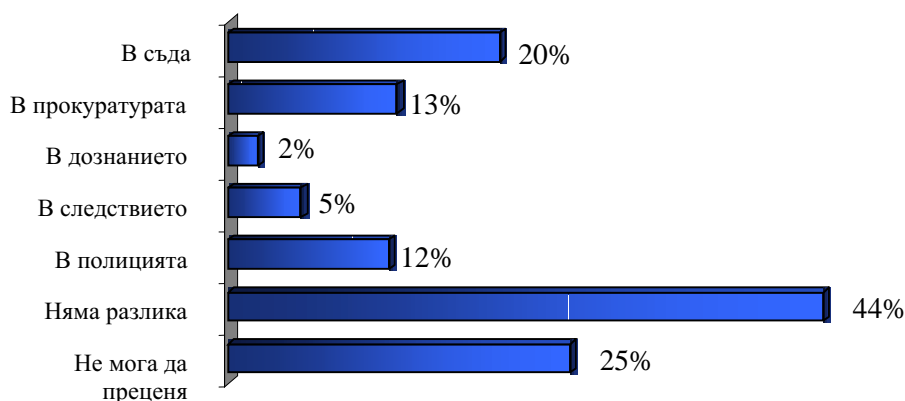
Според Вас има ли корупция в съдебната система?

Най-корумпиран орган в представите на гражданите е *съдът* – 20%, следван от прокуратурата и полицията с практически еднакъв дял – около 12%. Същевременно

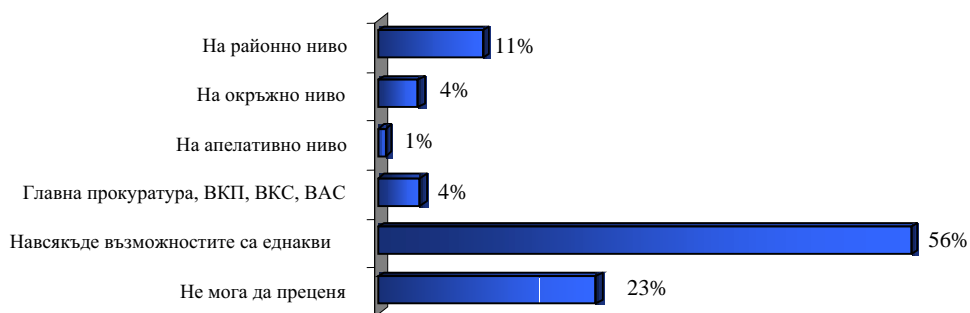
44% от респондентите смятат, че всички правоохранителни органи са еднакво корумпирани. Като вероятна причина за тази масова представа може да се открие обстоятелството, че гражданите не правят ясни разлики между отделните органи в наказателното производство (виж по-долу раздела за компетентността на гражданите).

Къде според Вас възможностите за корупция са най-големи?

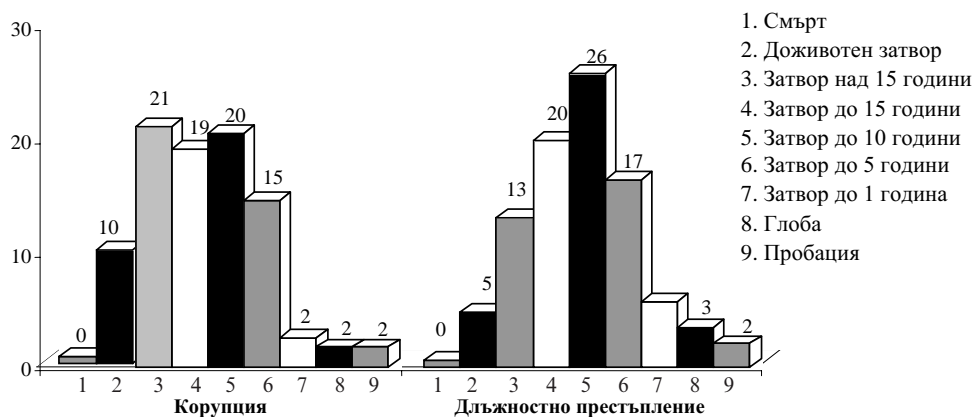
Неартикулираността на образа на съдебната система в представите на гражданите се проявява и при тяхното мнение за корумпираността на различните нива на съдебната система – тук отново над половината от тях дават един обобщен отговор, посочвайки, че възможностите за корупция са еднакви навсякъде. На фона на ниските дялове за отделените нива се откроява натрупване от 11% при отговорите *районното ниво на съдебната система*, което може да се обясни и с факта, че именно на това ниво са нейните най-масови срещи с гражданите.

Според Вас на кое равнище на съдебната система най-често има корупция?

Причините за корупцията не трябва да се търсят само в съдебната система. В това отношение гражданите са достатъчно самокритични, като 79% от тях под една или друга форма посочват, че и гражданите имат принос за корупцията в съдебната система. Същият процент от анкетираните споделят мнението, че принос за корупцията в съдебната система имат и адвокатите. Трябва да посочим, че корупцията като такава се оценява отрицателно (макар, че както видяхме по-горе, за 6,5% от тях даването на подкуп е начин гражданите да решат проблемите с престъпността). За това свидетелстват техните виждания за размера на адекватните наказателни санкции за корупция и за злоупотреба със служебното положение.

Какви по Ваша преценка следва да бъдат наказанията за:

Установените факти и направените изводи от анализа дотук ще бъдат поставени в контекста на изследването на по-общите ценностни ориентации и стереотипи, релевантни на наказателноправната проблематика. Два проблема тук заслужават нашето внимание: 1) общата информираност и нивото на компетентност на населението по правни въпроси и 2) базисните оценки и нагласи на гражданите относно политическите и институционалните промени през последните 15 години и тяхната връзка с правното регулиране на обществения живот.

IV. ИНФОРМИРАНОСТ И КОМПЕТЕНТНОСТ НА ГРАЖДАНИТЕ В ПРАВНАТА ПРОБЛЕМАТИКА

Познаването на базови юридически актове е един от съществените индикатори за общата правна култура на населението, а също така и за реалното „използване“ на правото. Изследването установи една твърде озадачаваща картина в това отношение – почти 85% от българските граждани не познават Конституцията на страната, на почти $\frac{3}{4}$ от тях не им се е налагало да се запознаят с какъвто и да е закон или друг нормативен акт, единици са тези, които ползват електронните юридически бази данни.

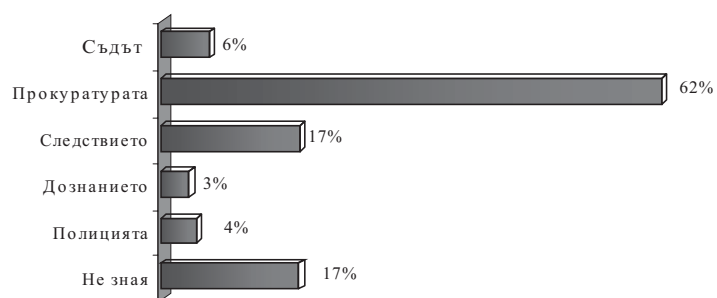
Почти същото е положението с познаването на правните документи на Европейския съюз, като 9 от 10 българи изобщо не са се сблъскали с такива документи.

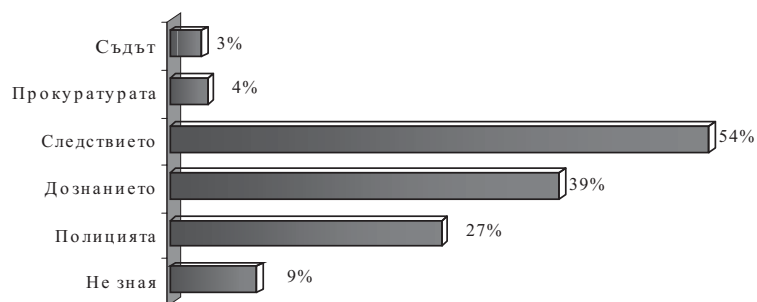
От друга страна обаче, значителни дялове от гражданите на страната са сравнително наясно с функциите и правомощията на отделните правоохранителни органи. От предложения на анкетираните тест относно техните компетенции става ясно, че повечето от българите са наясно с функциите на полицията (94,5%) и на прокуратурата (62%), повече от половината знаят и функциите на следствието (54%). Макар сравнително нов процесуален институт, дознанието се разпознава от почти 40% от населението, като учудващо едва 22% от анкетираните идентифицират правилно функциите на съда.

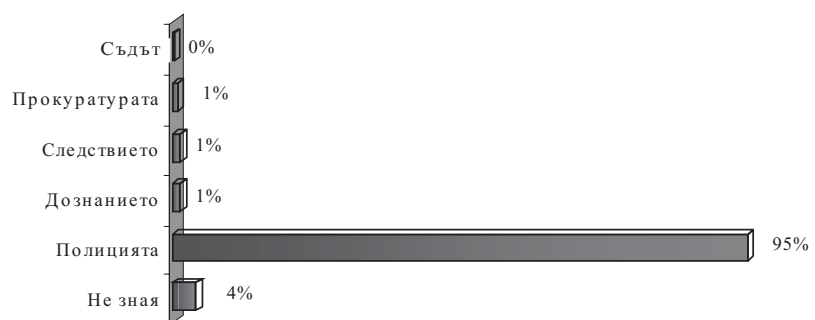
Кой според Вас повдига и поддържа обвинението в съда?

Кой според Вас събира доказателства?

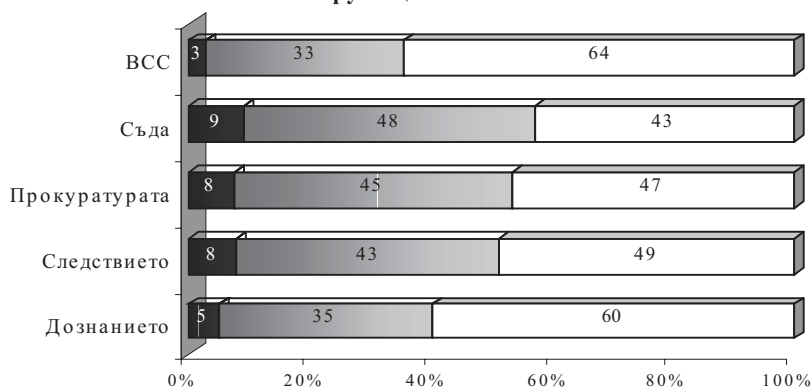

Кой според Вас залавя престъпниците?

Изследването установи интересна разлика между самооценката за степента на познаване функциите на правораздавателните органи и резултатите от анализирания по-горе тест. Запитани директно доколко са информирани за статута и функциите на тези органи, гражданите оценяват много по-критично своите знания.

Доколко Вие лично сте информиран за статута и функциите на:

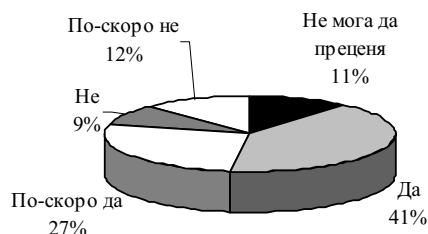

■ Напълно съм информиран ■ Отчасти съм информиран □ Не съм информиран

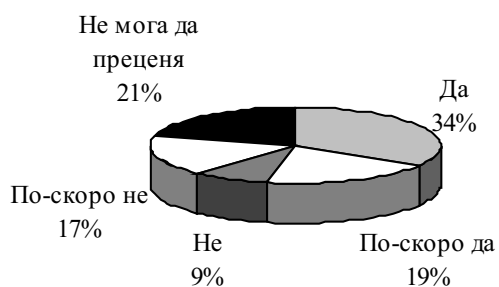
V. БАЗИСНИ ОЦЕНКИ И НАГЛАСИ НА ГРАЖДАНИТЕ ОТНОСНО ПОЛИТИЧЕСКИТЕ И ИНСТИТУЦИОНАЛНИТЕ ПРОМЕНИ ПРЕЗ ПОСЛЕДНИТЕ 15 ГОДИНИ

На фона на значителния престъпен натиск и скептичните оценки относно възможностите на правоохранителните органи да се справят с престъпността не е изненадващо, че 2/3 от изследваните лица са склонни да приемат ограничаване на демократичните права и свободи с цел ефективно справяне с престъпността. В този контекст следва да се коментира и приемането на радикални мерки в тази насока, като създаването на извънредни съдилища срещу организираната престъпност.

Вие лично склонен ли сте да приемете ограничаване на демократичните права и свободи с цел по-бързо и ефективно справяне с престъпността?

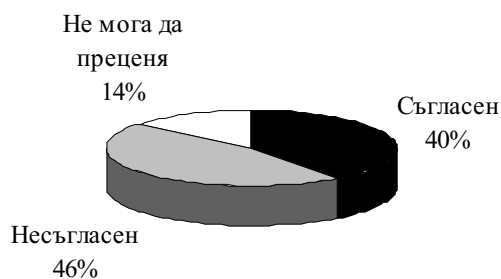

Според Вас трябва ли да се създадат специализирани съдилища срещу организираната престъпност?

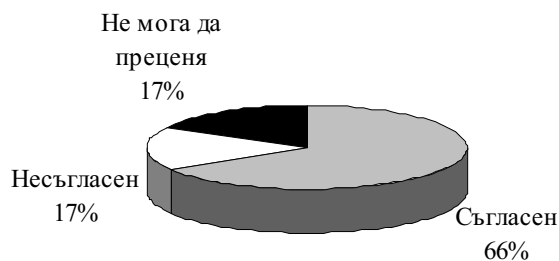

При разработването и тестването на инструментариума бяха формулирани серия от съждения относно причините за бума на престъпността след 1989 година – дали това е въпрос за дефект в самата демократична форма на управление, дали се дължи по-скоро на дефекти във функционирането на отделни държавни институции. Степента на съгласие или несъгласие с предложените твърдения разкрива една твърде противоречива картина.

Въпреки трудностите, демокрацията дава най-много възможности за справяне с престъпността

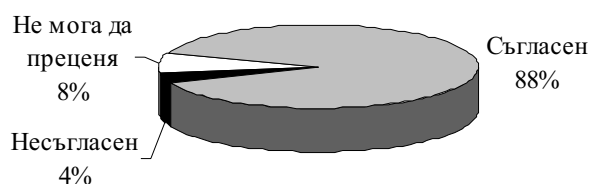

Престъпността се увеличи, защото бяха разбити органите за сигурност

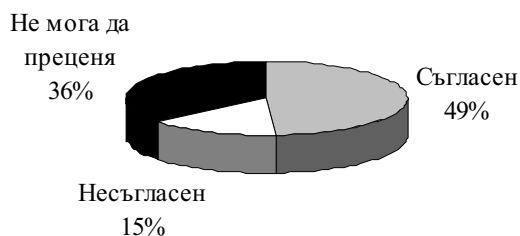
По сходна методика на гражданите беше предложено да оценят твърдения, засягащи връзката между престъпността и политиката. Огромното мнозинство от българските граждани са убедени еднозначно за наличието на обвързаност между политиките и престъпността, поради което и няма успех в борбата с нея – така смятат 88% от анкетираните, а само 1,1% (в рамките на случайната грешка) твърдо не са съгласни с това твърдение.

Престъпниците и политиката са взаимно свързани, затова няма успехи в борбата с престъпността

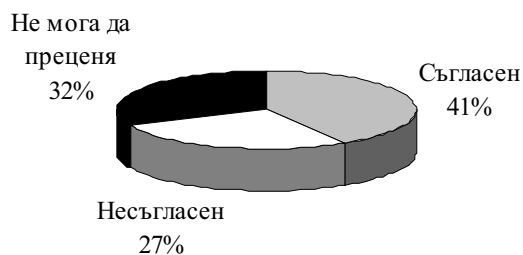

Бивайки единодушни във факта за връзката между престъпност и политика, гражданите са раздвоени относно генезиса на престъпността – установяваме полярни възгледи в зависимост от политическата пристрастност и др. фактори.

Мафията в България беше създадена от Държавна сигурност

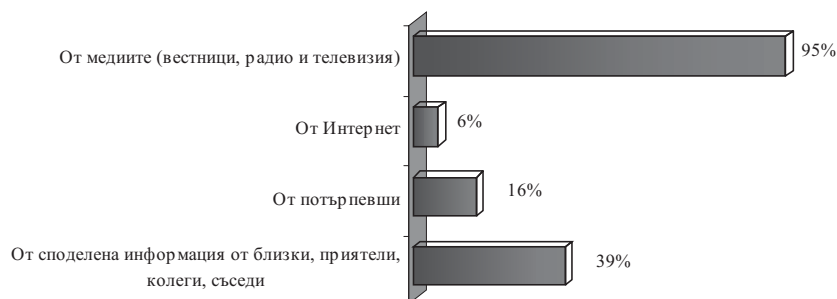
Мафията в България беше създадена от демократите

VI. ПРЕСТЪПНОСТТА И МЕДИИТЕ В ОБЩЕСТВЕНИТЕ ПРЕДСТАВИ

Отношението към медиите в контекста на противодействието на престъпността е амбивалентно. От една страна, медиите са основен канал, чрез който гражданите се информират по проблемите на престъпността, като според 48% от тях медиите отделят достатъчно внимание на дейността на съдебната система и полицията, а други 11% оценяват това внимание като „прекалено голямо“.

Вие лично от къде се информирате за престъпността и борбата с нея?

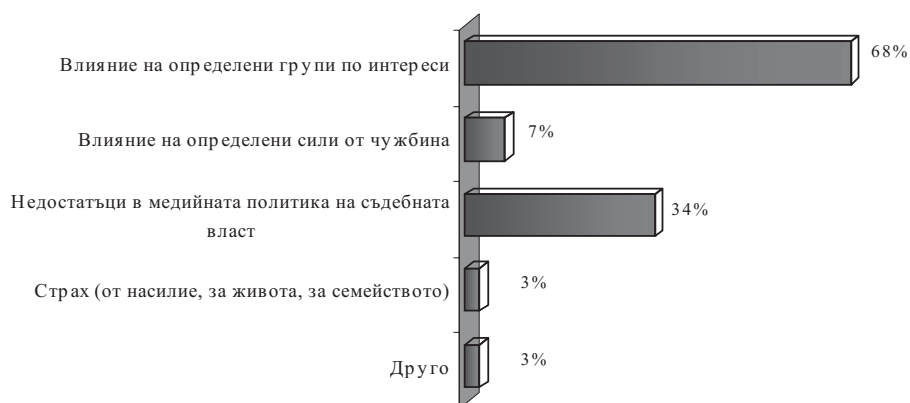
Същевременно гражданите имат критично отношение към качеството на предлаганата в медиите информация за престъпността:

Съгласен ли сте със следните твърдения за начина, по който средствата за масова информация отразяват дейността на съдебната система и полицията?

Те са също така критични при оценяването на причините, възпрепятстващи обективното медийно отразяване на дейността на съдебната система и полицията:

Според Вас какво пречи на медиите при отразяване на дейността на съдебната система и полицията?

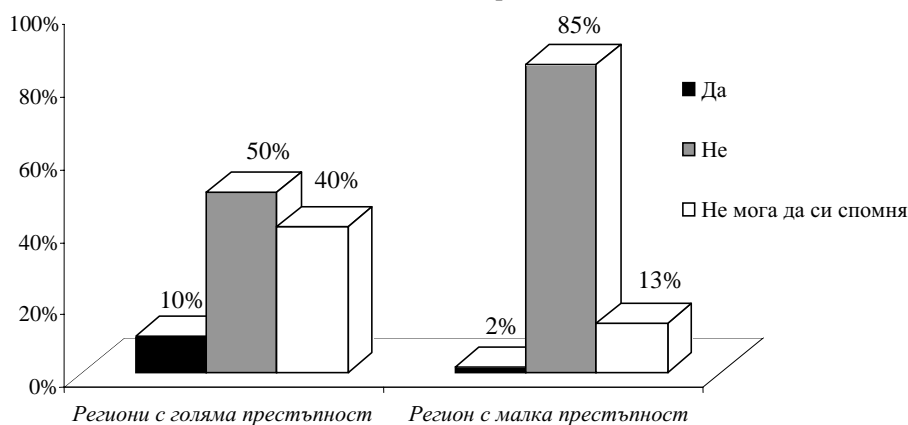

VII. ВЛИЯНИЕ НА РЕГИОНАЛНИТЕ ФАКТОРИ

Съгласно теоретичния модел и развитата в него методика на извадката бе реализирано представително изследване за населението в три области на страната, типологично подбрани според критерия *най-висока – най-ниска регистрирана престъпност на глава от населението*. Това са областите Плевен и Благоевград като региони с най-висока регистрирана престъпност и област Смолян – като регион с най-ниска престъпност. Някои от данните от това изследване вече включихме като сравнение с основните резултати в анализа по-горе. По-долу ще представим паралелно оценките на гражданите за дейността на отделните правоохранителни органи в тези региони, тяхното отношение към престъпността и оценката им за най-често срещаните видове престъпни посегателства.

Гражданите от регионите с регистрирана голяма престъпност *пет пъти по-често* посочват знаково престъпление през последната година, предизвикало значим обществен резонанс.

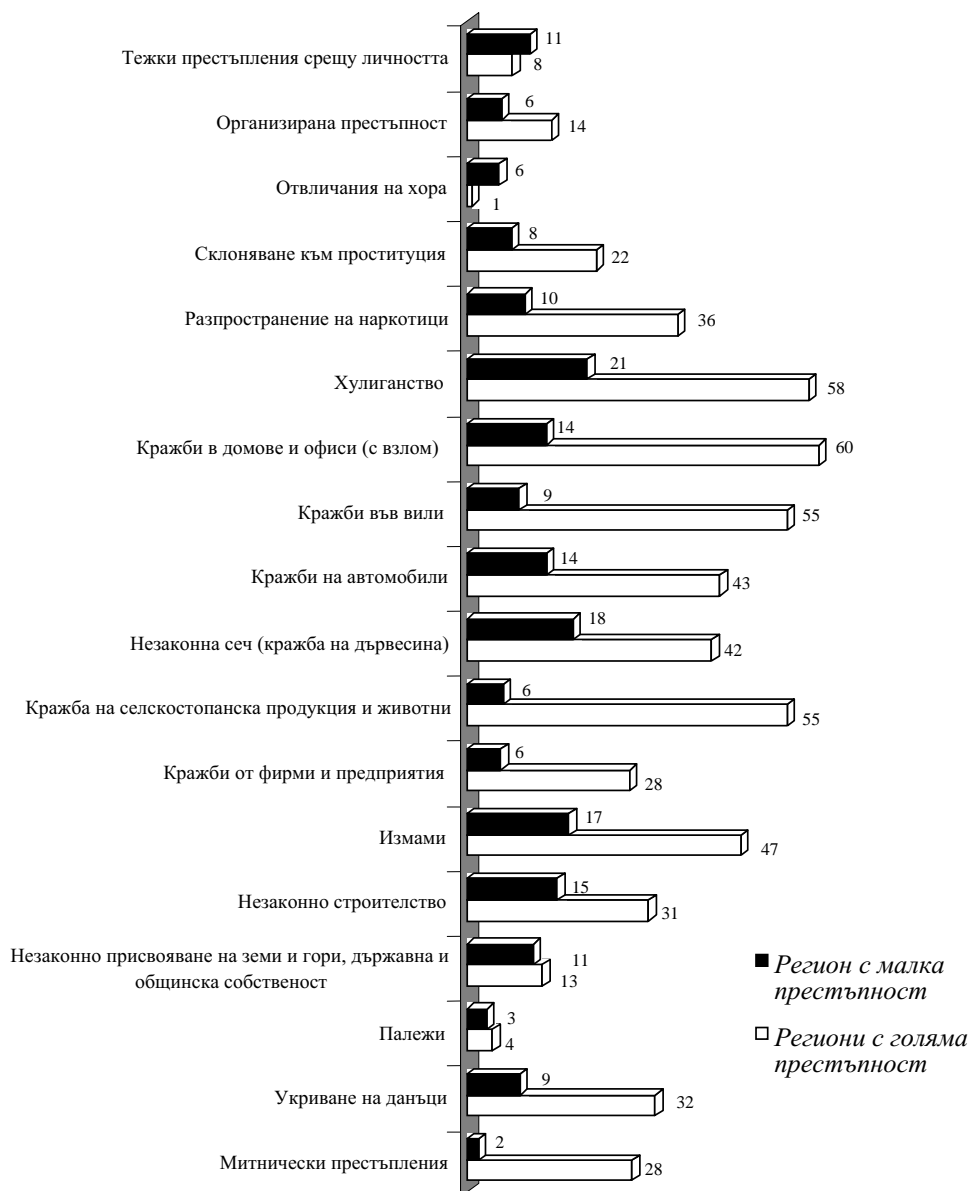
Можете ли да си спомните за едно престъпление, станало през последната година във Вашия град (село), което да е предизвикало силен обществен интерес?

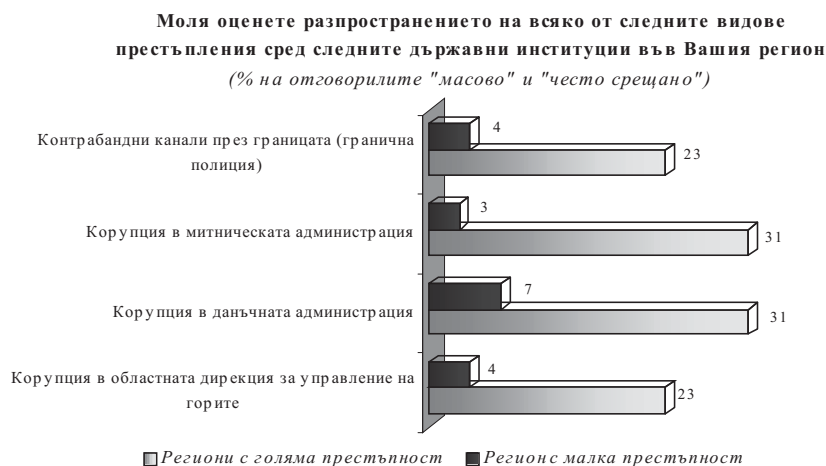
Сравнението между оценките на гражданите за разпространението на основните видове престъпления в съответните региони показва драстични разлики. Само в два вида престъпления регионът с най-ниско ниво на регистрирана престъпност (Смолян) превъзхожда другите два, макар и да става дума за относително рядко срещани престъпления – при отвлеченията на хора и при тежките престъпления срещу личността, като при последното разликата е в рамките на статистическата грешка. В един широк спектър от престъпления обаче – както икономически, така и престъпления над личността – нивото на престъпността в регионите на Плевен и Благоевград е в пъти по-високо от това за региона на Смолян. И това е така дори за такива видове престъпления като незаконното строителство, незаконната сеч и кражбите на животни и селскостопанска продукция, предпоставки за която има и в трите региона.

Моля оценете разпространението на всяко от следните видове престъпления във Вашия регион

(% на отговорилите "масово" и "често срещано")

В изследването по региони бе направено предварително проучване за някои типични за съответните региони престъпления на едно по-конкретно равнище, основно в сферата на икономическите престъпления. Данните отново открояват сериозни регионални различия по тези специфични престъпления. Същите драстични разлики установяваме и при някои престъпления, най-често разпространени сред служителите в различните органи на държавната администрация – контрабанда през границата, корупция в митниците, данъчната администрация и регионалните дирекции на Националното управление на горите (НУГ).

Изводи от предварителния анализ на данните от изследването:

- Изследването регистрира тревожна картина на престъпен натиск, който засяга една четвърт (24 %) от населението. При това изследването се ограничава до гражданите между 15 и 75-годишна възраст – което в контекста на засилените случаи на насилие и престъпления сред малолетни, непълнолетни и възрастни граждани над 75 години вероятно би завишило този процент.
- Престъпленията срещу имуществото и личността се възприемат от гражданите като най-голяма реална заплаха.
- Характерът на доминиращите видове престъпна дейност моделира масовите поведенчески нагласи на хората, свързани с избягване на определени места и райони, използването на безопасни маршрути при пътуване, предприемане на самостоятелни мерки за защита на личността и имуществото. Става дума за масови прояви, обхващащи между една/4 и 2/3 от населението!
- На фона на този престъпен натиск тревожи регистрираното ниско доверие към правоохранителните органи, както и посочваните от гражданите причини за това – убедеността на значителна част от тях за съществуването на връзки и зависимости между правоохранителните органи и престъпността, бавното разглеждане на делата, корупцията и незаинтересоваността в съдебната система.

- Самостоятелен, макар и ограничен, фактор за неприбягването до правоохранителните органи е високата цена на адвокатските услуги.
- Регистрираните ниски нива на доверие към правоохранителните органи са закономерно обяснение на разпространението на алтернативни форми на справяне с престъпността – **взети заедно, тези алтернативни форми заемат над 1/4 от съвкупността от средства, използвани от гражданите за противодействие на престъпността.** Индикативно е, че към тези алтернативни форми за справяне с престъпността най-често прибягват граждани, които вече са били обект на престъпно посегателство – **сред тях делът на тези алтернативни форми надхвърля 33%!**

Основният извод на изследването е, че се очертава трайна зависимост между високите нива на престъпността, ниското доверие в правоохранителните органи и ориентацията към алтернативни форми за справяне с престъпността. Това е особено изразено сред групата на засегнатите от престъпни посегателства и регионите с високо ниво на регистрирана престъпност.

Ноември 2006 г.

ВЪЗСТАНОВИТЕЛНОТО ПРАВОСЪДИЕ В ЕВРОПЕЙСКОТО СЪДЕБНО ПРОСТРАНСТВО – ПРАКТИЧЕСКИ АСПЕКТИ И УКРЕПВАНЕ НА МРЕЖАТА ЗА СЪТРУДНИЧЕСТВО

*Анелия Коцева**
*Кремена Лазарова***

Възстановителното правосъдие представлява *нов модел на наказателното правосъдие*, ориентиран преди всичко към реставрация на ситуацията, отношенията и живота преди престъплението (а не толкова към наказанието), при което жертвата и извършителят, водени от своите интереси, решават как да се справят с последиците от престъпния акт. **Новата ориентация** на европейската и световна теория и практика към жертвата на престъплението е към **максимално ограничаване на наказателно-репресивното начало**, като медиацията между жертвата и извършителя на престъплението е инструмент на така нареченото „възстановително правосъдие“¹ – правосъдие, при което престъплението се разглежда от различен фокус: ориентиран към жертвата и възстановяване на причинените ѝ вреди. За разлика от *класическото наказателно правосъдие*, което определя престъплението като акт, насочен срещу държавата, при възстановителното правосъдие престъплението се разглежда като акт, насочен срещу дадено лице и обществото, като активната роля има не държавата, а **жертвата и извършителят**, а държавата осъществява контрол. В този смисъл **медиацията² между жертвата и извършителя на престъплението** се определя като доброволен и неформален процес, при който жертвата на престъпление се среща на неутрална територия с извършителя и с помощта на трето незаинтересовано лице – медиатор, се стремят да постигнат споразумение относно последиците на извършеното престъпление, при което отпада необходимостта от започване/продължаване на наказателното производство.

Корените на възстановителното правосъдие се откриват още в древните традиции на примитивните общества в Африка, Азия и Америка³. Първият обаче сполучлив опит за създаване на **цялостен модел и теория на възстановителното правосъдие** е направен сравнително неотдавна и принадлежи на американския учен Зер⁴. В центъра на тази

* Авторът е главен експерт в отдел „Международни програми“ на дирекция „Международно сътрудничество и европейска интеграция“ в Министерството на правосъдието.

** Авторът е главен експерт в отдел „Международно правно сътрудничество и европейска интеграция“ на дирекция „Международно сътрудничество и европейска интеграция“ в Министерството на правосъдието.

¹ Терминът *restorative justice* (възстановително правосъдие) за пръв път е употребен от Барнет (Barnett, R. *Restitution: a new paradigm of criminal justice*. 1977, *Ethics*. 87, pp. 279-301).

² От лат. *mediatio* – посредничество.

³ Wright, M. *Justice for Victim and Offenders*. Open University Press, 1991; Harding, J. *Victims and Offenders: Needs and Responsibility*. NCVO, Bedford Square Press, 1982, etc.

⁴ Zehr, H. *Retributive Justice, Restorative Justice*. 1985; *Changing Lenses: A new focus for crime and justice*. 1990.

теория, която е образец на алтернативно правосъдие, противопоставящо се на концепцията за наказателно-репресивно правосъдие, са ползите за жертвата, от една страна, и осъзнаването на вината и поемането на отговорността за извършеното от дееца, от друга. По този начин се удовлетворяват техни **съществени потребности** (от покаяние, помирение, опрощение, осъзнаване вредоносния ефект на своето деяние и приемане отговорността за извършеното), които традиционното правосъдие игнорира.

Принос за развитието на теорията за възстановителното правосъдие имат и други учени, като норвежкия криминолог Кристи⁵ (защитаващ тезата, че „конфликтът следва да се върне на неговите собственици“, а не да бъде решаван от някой отвън), английския учен Райт⁶ (лансирал тезата за постепенна смяна на наказателното правосъдие с гражданско и прилагането на процедури, базирани на консенсуса, включващи санкции, но не и наказания), австралийския учен Брейтуейт⁷ (формулирал теорията за „реинтегриращия срам“, т.е. за силния социален контрол, който не само осъжда, но и приобщава отново, като засилва социалните връзки и избягва маргинализацията и изключването от обществото, които са предпоставка за нови престъпни деяния) и редица други.

На практика са познати следните **модели**⁸ (механизми, програми, процедури), посредством които функционира възстановителното правосъдие:

- **медиация между жертвата и извършителя на престъплението;**
- **family (community) group conferences** – групови събеседвания в рамките на семейството или общността, наричани още фамилни конференции (прилагани предимно при непълнолетни лица);
- **restorative conferencing** – възстановително събеседване (особено популярен в Англия и прилаган предимно при непълнолетни извършители), представляващо хибрид между медиацията и груповите събеседвания в рамките на семейството;
- **sentencing circles** – осъждащи кръгове (специално сформирани групи, включващи членове на общността, обсъждат и решават проблемите, произтичащи от престъплението, с цел „лекуване“ на общността след престъпния акт);
- **structured group conferencing** – събеседване в структурирани групи (касае се за структурирани групи от извършители и жертви на едни и същи или подобни престъпления, като на всички участници се поставят едни и същи въпроси по определен ред: извършители – жертви – поддръжници на жертвите – поддръжници на извършителите – извършители – обща дискусия за действията, които трябва да се предприемат).

Безспорни са **предимствата**⁹, които демонстрира в практиката възстановителното правосъдие: то е достъпно и лесно разбираемо; отличава се с бързина и гъвкавост; приложимо и ефективно е и при леките, и при по-тежките престъпления; и жертвата, и извършителят го намират за справедлив тип правосъдие; възстановяването е пълноценно в огромния брой от случаите; оказва благоприятно въздействие за нама-

⁵ Christie, N. Conflicts as Property. British Journal of Criminology, vol. 17, No 1, 1977. pp. 1-15.

⁶ Вж. бел. 3.

⁷ Braithwaite, J. Crime, Shame and Reintegration. Cambridge, Cambridge University Press, 1989.

⁸ Чанкова, Д. Медиацията между жертвата и извършителя на престъплението. С., Феня, 2002, стр. 52-55.

⁹ International Perspectives on Restorative Justice. Conference report, ed. by Mika, H. and McEvoy, K, 2001 etc.

ляване на стреса и страха у жертвите, като те възстановяват чувството си за сигурност; разтоварва правосъдната система; спестява време и средства; съдейства за намаляване на рецидивизма. Същевременно теорията за възстановителното правосъдие се основава на достиженията на няколко науки и **доразвива** наказателно-правната наука (в частта ѝ за алтернативните на наказанието мерки), теорията за решаване на конфликти, науката за наказателния процес, криминологията и най-вече виктимологията.

Концепцията за възстановително правосъдие може да се открие в редица **международни източници**. В рамките на **Съвета на Европа** следва да се посочат Конвенцията за компенсация на жертвите на насилствената престъпност, Конвенцията за упражняване правата на детето, Препоръка № R/83/7 за участие на обществеността в наказателната политика, Препоръка № R/85/11 за положението на жертвата в рамките на наказателното производство, Препоръка № R/87/18 относно опростяване на наказателното правосъдие (най-вече по отношение на непълнолетните), Препоръка № R/87/20 за социалната реакция на правонарушенията на младежта, Препоръка № R/87/21 за съдействие на жертвите и превенция на виктимизацията, Препоръка № R/92/16 относно Европейските правила за обществените санкции и мерки и Препоръка № R/2000/22 за разширяване на нейното приложение, Препоръка № R/95/12 за управление на наказателното правосъдие, Препоръка № R/99/19 относно медиацията по наказателни дела и най-новата Препоръка № R/2006/8 за подпомагане на жертвите от престъпления. Темата за защита на жертвите от престъпления е предмет на внимание и на **Европейския съюз**. С рамково решение от 15 март 2001 г. за позицията на жертвата в наказателното производство Съветът на Европейския съюз задължава страните-членки да хармонизират вътрешното си законодателство така, че да се осигури защита на жертвите от престъпления както в рамките на наказателното производство, така и преди и след него. Предвиждането на възможност за медиация по наказателни дела е една от мерките, които страните-членки трябва да предприемат. Специално следва да се посочи и Директива 2004/80, свързана с компенсация на жертвите от престъпления.

Медиацията между жертвата и извършителя на престъплението има **широко приложение** по целия свят. Тя е разпространена не само в САЩ и Канада, но и в други държави от Америка. Понастоящем в Австралия и Нова Зеландия се разработват много нови и оригинални модели на възстановителното правосъдие, в чиято основа е медиацията. В Африка тя се прилага в Южноафриканската република, Сенегал и др.

Най-голямо обаче е разнообразието на формите, в които медиацията се прилага в **Европа**. Днес тя е утвърден институт в редица европейски държави (Франция, Белгия, Германия, Австрия, Холандия, Швеция, Норвегия, Испания и др.), докато в други (Финландия, Италия, Дания) е в процес на утвърждаване. Сред централно- и източно-европейските държави Полша, Чехия, Словения и Русия вече имат прието законодателство и немалко практика по прилагането на медиацията между жертвата и извършителя на престъплението. Всяка от тези страни се отличава със специфичната си правна регламентация, практика по прилагането ѝ и т.н. Пилотни проекти в областта на медиацията между жертвата и извършителя на престъплението понастоящем се извършават в Дания, Холандия, Ирландия, Люксембург, Испания и Италия, като отделни инициативи са предприети в Албания, България, Унгария, Румъния и Русия.

В контекста на реформа на **българската наказателноправна система** един от приоритетите, установени в Стратегията за реформа на съдебната система и нейната програма за приложение, е **алтернативното решаване на спорове**. Началото е поставено със Закона за медиацията от 2004 г., изменен през 2006 г., и Националната стратегия за подпомагане и компенсация на жертвите на престъпления от 2006 г. Медиацията се въвежда за граждански, търговски, трудови, семейни и административни спорове, както и за спорове за права на потребителите и други спорове между физически и юридически лица. Чл. 3, ал. 2 на Закона за медиацията предвижда да се въведе медиация за случаи, предвидени в Наказателнопроцесуалния кодекс, като на законодателя е предоставена възможността за изменение на НПК в тази насока. От министъра на правосъдието са приети стандарти за обучение на медиатора, Процедурни и етични правила за поведение на медиатора и е създаден Единен регистър на медиаторите в Министерството на правосъдието. През 2005 г. е създадена Национална асоциация на медиаторите. През 2006 г. междуведомствена работна група към министъра на правосъдието изработи проект на закон за подпомагане и компенсация на жертвите от престъпления, който предстои да бъде приет от Народното събрание.

Алтернативен способ за решаване на спор в рамките на наказателния процес представлява дадената от законодателя възможност при престъпления, които се преследват по тѣжба на пострадалия, пострадалият да реши дали извършителят да бъде наказателно преследван или не. Съгласно чл. 24, ал. 4, т. 3 от НПК не се образува наказателно производство за престъпление, което се преследва по тѣжба на пострадалия, а образуваното се прекратява, когато пострадалият и деецът са се помирили, освен ако деецът не е изпълнил условията на помирието без уважителни причини. Подобно **помирение** може да бъде постигнато на всеки етап от производството, дори и след произнасяне на присъдата, преди да е започнало изпълнението на наказанието. Съответните норми в НК са един от ефикасните наказателноправни методи за предотвратяване, ограничаване и възстановяване на вредите от престъплението. Чрез поощряването, изразяващо се в освобождаване от породената и все още нереализирана наказателна отговорност или в нейното смекчаване, те стимулират дееца към посткриминално общественополезно деяние за ограничаване или елиминиране на вредоносния ефект на престъплението. В този смисъл те имат донякъде обща идеологическа база с медиацията и това е **възстановяването**.

Институтът на **споразумението** за решаване на делото е уреден в Глава двадесет и девета на НПК. След приключване на разследването, по предложение на прокурора или на защитника може да бъде изготвено споразумение между тях за решаване на делото. Когато обвиняемият не е упълномощил защитник, по искане на прокурора съдия от съответния първоинстанционен съд му назначава защитник, с когото прокурорът обсъжда споразумението. Споразумение се допуска за широк точно определен кръг дела. Споразумението се изготвя в писмена форма и съдържа съгласие по следните въпроси: има ли извършено деяние, извършено ли е то от обвиняемия и извършено ли е виновно, съставлява ли деянието престъпление и правната му квалификация; какъв да бъде видът и размерът на наказанието и др. Споразумението се подписва от прокурора и защитника. Обвиняемият подписва споразумението, ако е съгласен с него, след като декларира, че се отказва от съдебно разглеждане на делото по обичайния ред. По постигнатото споразумение се произнася първоинстанционният съд, който го одобрява, ако не противоречи на закона или морала, и прекратява наказателното производство. Когато съдът не одобри споразумението, той връща

делото на прокурора. Одобреното от съда споразумение за решаване на делото има последиците на влязла в сила присъда.

Краят на 90-те години на миналия век бележи началото на **нов етап от европейското развитие** на медиацията между жертвата и извършителя на престъплението. Той е пряк резултат от все по-интензивните контакти между експертите по медиация от различни страни, участващи в национални и международни проекти, чийто брой понастоящем надхвърля 800 за целия европейски континент. След двегодишна интензивна подготвителна работа и с финансовата помощ на Европейския съюз по линия на програмата *Grotius* на Европейската комисия, на 8 декември 2000 г. е създаден **Европейският форум за възстановително правосъдие**¹⁰. По силата на неговия учредителен акт тази неправителствена организация е юридически субект на белгийското право. Мисията на Европейския форум е да насърчава диалога между практики, теоретици и представители на неправителствения и публичния сектор, включително законодателната и изследователската работа с цел създаване на най-благоприятни условия за утвърждаване на различните модели на възстановителното правосъдие в Европа.

Доказателство за значението, което европейските национални правителства отдават на създаването на **европейска мрежа за възстановително правосъдие**, са проведените през 2006 г. два важни международни форума, посветени на ролята на възстановителното правосъдие в европейското съдебно пространство.

Първият от тях е проведената в рамките на австрийското председателство на ЕС с домакин австрийското Федерално министерство на правосъдието и в сътрудничество с Европейския форум за възстановително правосъдие, Академията по европейско право в Трир и Института по социология на правото и криминология във Виена конференция на тема „**Възстановителното правосъдие в Европейското съдебно пространство: текущи практики и бъдещо укрепване на мрежата**“ (25-28 юни 2006 г., Виена). На нея бяха обсъдени принципите и практиката на възстановителното правосъдие и медиацията между жертвата и извършителя на престъплението в ЕС в светлината на прилаганите национални модели и бяха обсъдени възможностите за подобряване на трансграничните контакти и обмяна на опит в рамките на ЕС. Разменени бяха идеи относно възможностите за подобряване сътрудничеството между правителствения сектор и доставчиците на услуги в областта на възстановителното правосъдие. На последно място обменена бе информация по прилагането на чл. 10 от Рамковото решение на Съвета относно позицията на жертвите в наказателното производство по отношение на медиацията по наказателноправни въпроси.

Вторият такъв форум, явяващ се продължение на Виенската конференция, е проведената като част от програмата на финландското председателство на ЕС под шапката на Министерството на правосъдието и Министерството на обществените дела и здравеопазването на Финландия и съвместно с Европейския форум за възстановително правосъдие и Академията по европейско право конференция на тема: **Възстановително правосъдие и медиация между жертвата и извършителя на престъплението в**

¹⁰ European Forum for Restorative Justice – <http://www.euforumtj.org> (Първоначалното му наименование е Европейски форум за медиация между жертвата и извършителя на престъплението и възстановително правосъдие – European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice.)

Европа – преодоляване на препятствията и укрепване на сътрудничеството (11-12 декември 2006 г., Хелзинки). На нея бяха обсъдени редица въпроси на по-нататъшното развитие на политиката и практиките на възстановителното правосъдие като алтернатива на наказателното правосъдие в европейски контекст и в съответствие с инструментите на ООН и Съвета на Европа. Акцентирано бе върху необходимостта от създаване на мрежи за укрепване на политиките за възстановително правосъдие в Европа. Форумът се обедини около идеята за създаване на мрежа от лица за контакти от държавни служители, учени и представители на неправителствени организации. Конкретните параметри на дейност на тази европейска мрежа и начинът на нейното институционализиране ще се формулират през предстоящите месеци. В малки работни групи бе направен сравнителен анализ на развитието на медиацията между пост-радалите от престъпления и извършителите на национално ниво, както и на агенциите за подкрепа на жертвите на престъпления. Бяха представени принципите и най-добрите практики в Европа за защита на жертвите на престъпления. Финландският опит се представи чрез презентация на най-новите законодателни изменения във Финландия и посещение на офиси по медиация. По време на конференцията доц. Добринка Чанкова¹¹ лансира предложението една от предстоящите години или дори декада да бъде посветена на възстановителното правосъдие съгласно утвърдената практика на ООН. Така ще бъдат мобилизирани усилията на заинтересуваните институции за ускореното въвеждане на механизмите на възстановителното правосъдие в съответствие с инструментите на ООН, Европейския съюз и Съвета на Европа. Предложението бе прието изключително радушно и вече са предприети мерки за неговото осъществяване.

Бележка на редакцията: За изготвянето на статията широко е използвана монографията на доц. Добринка Чанкова „Медиацията между жертвата и извършителя на престъплението“. С., Феня, 2002 г. Редакцията благодари на доц. Чанкова за тази възможност.

¹¹ Доктор по право, преподавател в Правно-историческия факултет на Югозападния университет „Н. Рилски“ – Благоевград, председател на Управителния съвет на Института за решаване на конфликти – София (<http://www.icr-bg.org>), и член на Управителния съвет на Националната асоциация на медиаторите.

II. ЗАКОНОТВОРЧЕСТВО

ЗАКОН ЗА ПОДПОМАГАНЕ И ФИНАНСОВА КОМПЕНСАЦИЯ НА ПОСТРАДАЛИ ОТ ПРЕСТЪПЛЕНИЯ

Юлия Меранзова*

На 18 декември 2006 г. Народното събрание прие на второ четене Закона за подпомагане и финансова компенсация на пострадали от престъпления, внесен от Министерския съвет на 6 октомври 2006 г. В процеса на преговорите за присъединяване на Република България към Европейския съюз бяха поставени препоръки за предприемане на мерки от законодателен характер с оглед установяване на минимални стандарти за защита на пострадалите от престъпления. Приемането на този нов, специален закон е в отговор на тези препоръки и с него в националното ни законодателство се въвеждат разпоредбите на Рамковото решение на Съвета на Европейския съюз за положението на пострадалите от престъпления в наказателния процес от 2001 г. и Директива 2004/80/ЕО относно компенсацията на пострадалите от престъпления. Държавите-членки на Европейския съюз вече са въвели разпоредбите на тези европейски актове във вътрешното си право и са приели съответни закони, съобразявайки се с националните си традиции.

Република България е страна по редица международни актове, които също предвиждат съществуването на специално законодателство за подпомагане и компенсация на пострадалите от престъпления. Най-важните сред тези актове са Конвенцията на ООН срещу транснационалната организирана престъпност от 2000 г., Международната конвенция за борба срещу финансирането на тероризма от 1999 г., Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи от 1950 г. и Декларацията на ООН относно основните принципи на правосъдието, отнасящи се за жертвите на престъпления и жертвите на злоупотреби с власт от 1985 г.

Приемането на закона беше мотивирано и от факта, че българското общество смята за неотложен проблем предприемането на мерки от страна на държавата за подобряване на положението на пострадалите от престъпления. Това показват данните от представителни изследвания на виктимизацията в страната. Основният извод, който следва от тях, е, че приемането на закон за компенсация и подпомагане на пострадалите от престъпления ще доведе до положителен ефект и ще допринесе съществено за ограничаването на виктимизацията на обществото. Косвено законът ще повлияе положително и върху криминогенната ситуация в страната чрез връщането на доверието и по-дейно участие и съдействие от страна на гражданите на правозащитните органи при преследването на правонарушителите.

Със закона за първи път у нас се установява правният институт на компенсацията, който не е идентичен на отдавна приетия в българското законодателство институт на обезщетяване на пострадалите на деликтно основание. Политиката за компен-

* Авторът е държавен експерт в дирекция „Съвет по законодателството“ в Министерството на правосъдието

сация, реализирана чрез държавата или неправителствени организации, е развита от 60-те години на XX век и се основава на идеята за общественя договор. Държавата определя за кои престъпления се установява компенсация и лимитира нейния размер. Компенсацията представлява финансова форма на подпомагане на пострадалите от престъпления.

Законът за подпомагане и финансова компенсация на пострадали от престъпления има за цел да бъде призната и гарантирана защитата на правата и законните интереси на пострадалите. Това следва да бъде осъществено с помощта на държавните органи, органите на местната власт, органите на съдебната власт, специализирани организации и гражданите. Детайлна е уредбата относно централния орган, който ще разработва политиката, планирането и представянето на законодателни и практически инициативи в областта на подпомагането на пострадалите от престъпления – Национален съвет за подпомагане и компенсация на пострадали от престъпления.

В общите положения на закона е регламентирано кои лица имат право на подпомагане – това са пострадалите, претърпели имуществени и неимуществени вреди от престъпления; право на финансова компенсация имат пострадали, претърпели имуществени вреди. Този подход на законодателя има за задача да открие още в самото начало на закона съществената роля на различните форми на подпомагане в случаите, когато става въпрос преди всичко за морални вреди от престъплението. Като парична помощ от страна на държавата е предвидена възможността да бъде предоставена финансова компенсация при претърпени имуществени вреди. В чл. 3 на закона е посочено пострадалите от кои престъпни деяния могат да получат подпомагане и компенсация; изрично са изброени престъпленията, в резултат на които възниква това право. Това са преди всичко престъпления срещу личността, от които са настъпили смърт или тежка телесна повреда: тероризъм, умишлено убийство, блудство или изнасилване, трафик на хора, престъпления, извършени по поръчение или в изпълнение на решение на организирана престъпна група. Законът ще се прилага за български граждани, за граждани на държави-членки на Европейския съюз и за чужди граждани в случаите, предвидени в международен договор, по който Република България е страна.

Втората глава от закона урежда информирането на пострадалите от престъпления за техните права и реда за реализирането им, с което се постига съответствие с чл. 4 от Рамковото решение. Въведено е задължение за информиране по отношение на органите на Министерството на вътрешните работи и организациите за подкрепа на пострадали да ги информират за: правата им на безплатна психологическа и правна помощ, както и по какъв ред се оказва такава помощ; правата им в наказателния процес и възможностите за участие в него; възможностите за защита на правата и законните им интереси, ако са български граждани и са пострадали на територията на друга държава-членка или ако са чужди граждани, пострадали на територията на Република България. Задълженията за информиране са именно за органите на МВР и организациите за подкрепа на пострадали, тъй като те при изпълнение на своята дейност контактуват с пострадали от престъпления. Уведомяването на пострадалите следва да се извърши на език, който те разбират.

Предвидено е Националният съвет да издава и разпространява безплатна брошура с информация за правата на пострадалите, начина за реализирането им и др. Тази брошура ще се предоставя на лечебни заведения, службите за социално подпомагане и на други юридически лица, които при изпълнение на своята дейност контактуват с

пострадали от престъпления. Така се изразява стремежът на държавните органи и неправителствените организации да окажат помощ на пострадалите още при първоначалния им контакт с тях – непосредствено след извършването на престъпното деяние.

Информацията, която се съдържа в брошурата, ще стане още по-лесно достъпна благодарение на съвременните информационни технологии. Тя ще се публикува на Интернет-страниците на Националния съвет, Министерството на вътрешните работи и организациите за подкрепа на пострадали. Предвидено е също така функциониране на постоянна безплатна телефонна линия с единен телефонен номер за цялата страна за информиране на пострадалите от престъпления, както и организирането на публични кампании за информиране на гражданите за правата им, които имат като пострадали от престъпления.

Формите на подпомагане и финансовата компенсация на пострадалите са уредени в **глава трета**. Формите на подпомагане са: безплатна спешна медицинска помощ по реда на Закона за здравето; безплатна психологическа консултация и помощ; безплатна правна помощ; практическа помощ. Безплатната психологическа консултация и помощ се предоставят от специалисти-психолози от организациите за подкрепа на пострадали. За тази дейност те ще бъдат финансирани от Министерството на правосъдието и ежегодно ще се отчитат пред него. Удачно би било за осъществяване на финансирането да се сключват договори между Министерството на правосъдието и неправителствените организации, като бъдат регламентирани правата и задълженията на двете страни. Такъв подход е възприет например в Австрия и в продължение на няколко години доказва своята ефективност.

Практическата помощ за пострадалите се предоставя от организациите за подкрепа на пострадали и други юридически лица, които при осъществяване на своята дейност пряко контактуват с тях. Тя се изразява в разполагането на видно място на съответни информационни табла и други материали за правата на пострадалите от престъпления по този закон, в създаването на спокойна и благоприятна среда при осъществяването на контакта с тях.

Безплатната правна помощ се предоставя от адвокатските съвети в съответния съдебен район по реда и при условията на Закона за правната помощ.

Освен формите на подпомагане, пострадалите от престъпления имат право на еднократна финансова компенсация при условията и по реда, предвидени в закона. Определени са границите на финансовата компенсация, предоставяна от държавата, съобразени с финансовите възможности на държавата – от 250 до 5000 лв., и до 10 000 лв., когато компенсацията се предоставя на децата, родителите, съпруга или лицето, с което починалият пострадал се е намирал във фактическо съжителство.

Финансовата компенсация се предоставя по силата на акт на орган на съдебната власт – осъдителна присъда, постановление или определение за прекратяване на наказателното производство (законът в чл. 12, т. 2 предвижда някои изключения на прекратяване, при които няма да се породи основание за предоставяне на финансова компенсация – например ако извършеното деяние не е престъпление); постановление или определение за спиране на наказателното производство поради неразкриване на извършителя. Компенсацията се предоставя, за да бъдат покрити, заедно или поотделно, направени разходи за лечение, пропуснати доходи, разходи по плащане на съдебни и деловодни разходи, пропуснати средства за издръжка, разходи по погребение, други имуществени вреди.

Четвърта глава предвижда какви са условията и редът за подпомагане на пострадалите от престъпления. Посочени са изискванията към молбите за всяка една от формите на подпомагане и към молбата за финансова компенсация; в какви срокове следва да се подават тези молби, какви документи следва да бъдат приложени, къде следва да се подадат тези молби. Безплатната психологическа помощ ще се оказва от организация за подкрепа на пострадали, избрана от самия пострадали, а правна помощ – от адвокат от съответен адвокатски колектив при условията на Закона за правната помощ. Молбите за финансова компенсация могат да се подават направо до Националния съвет за подпомагане и компенсация или до областния управител по настоящ адрес на пострадалия. За улесняване на пострадалите образец на молбата за компенсация ще им се предоставя от областните управители, МВР или организациите за подкрепа. В чл. 15 законът приема, че финансова компенсация не се дължи, ако пострадалият е получил обезщетение по друг начин. Предвижда се задължение за министъра на правосъдието незабавно след изплащане на финансовата компенсация да предявява регресен иск срещу извършителя на престъплението или неговите наследници за възстановяването на изплатената парична сума (чл. 16).

Организацията и дейността на Националния съвет за подпомагане и компенсация на пострадали от престъпления като централен орган в областта на подпомагането на пострадалите от престъпления са регламентирани в **пета глава**. Уредени са: състав на Националния съвет, ред за провеждане на неговите заседания, вземане на решенията от централния орган. Молбите за финансова компенсация следва да се разглеждат в тримесечен срок от постъпването им. Когато български гражданин е пострадали от престъпление на територията на друга държава-членка на Европейския съюз, той може да поиска компенсация чрез Националния съвет, като ще му бъде оказано съдействие за попълване на молбата и тя ще бъде препратена от съвета на компетентния орган на съответната държава. За взетото решение Националният съвет е длъжен незабавно да уведоми пострадалия. Когато пък молбата за компенсация е постъпила чрез компетентен орган на друга държава-членка на Европейския съюз, Националният съвет изпраща на този орган препис от решението си заедно с формуляр за предаването му. Решенията на Националния съвет нямат характер на индивидуални административни актове, поради което те не подлежат на обжалване. В дейността на съвета като колективен орган участват и неправителствени организации, поради което се изключват предпоставки за създаване на корупционна практика.

Средствата, необходими за изпълнение на закона, се осигуряват по бюджета на Министерството на правосъдието. Следва да бъде създадена специална извънбюджетна сметка на министерството, в която да постъпват средствата, получени от предявените към извършителя или наследниците му регресни иски.

Гаранция за изпълнението на закона е предвиденото задължение на органите на държавната и местната власт, длъжностните лица, юридическите лица и гражданите да оказват съдействие на Националния съвет за изпълнение на неговите функции.

Шестата глава от закона регламентира международното сътрудничество. Разпоредбите в нея уреждат възможността Националният съвет да се обръща за съдействие към компетентните органи на други държави в случаите, когато български граждани са пострадали от престъпление в чужбина, и да оказва съдействие на граж-

дани на други държави, законно пребиваващи на територията на Република България. Като централен орган по приемане и решаване на молбите за компенсация от граждани на чужди държави е посочено Министерството на правосъдието. Тази глава съответства напълно на изискванията за осъществяване на международно сътрудничество в областта на подпомагането на пострадалите, залегнали в Рамковото решение и в Директива 2004/80/ЕО.

В седма глава се съдържат административнонаказателни разпоредби, които представляват гаранция за изпълнението на предвидените в закона задължения за оказване на различните форми на подпомагане.

В **Допълнителните разпоредби** в съответствие с Рамковото решение е въведена законова дефиниция на понятието „организация за подкрепа на пострадали“ – това е юридическо лице с нестопанска цел, създадено при условията на българското законодателство и регистрирано в обществена полза, което безплатно оказва подкрепа на пострадали от престъпления и при подходящи условия допълва действията на държавата в това отношение.

С **преходните и заключителни разпоредби** се предвижда, че законът влиза в сила от 1 януари 2007 година – това е датата на влизане в сила на Договора за присъединяване на Република България към Европейския съюз. Националният съвет следва да се създаде в срок до два месеца от влизането в сила на закона. В срок един месец от създаването си съветът следва да изготви и предостави на министъра на правосъдието за утвърждаване образци на молбата за финансова компенсация и списък на документите, необходими за разглеждане на молбата.

Съгласно чл. 18, т. 2 от Директива 2004/80/ЕО на Съвета е предвидено законът да се прилага за престъпления, извършени след 30 юни 2005 г. Ако за такива престъпления има влязъл в сила правопораждащ акт на орган на съдебната власт (по чл. 12 от закона) и са изтекли два месеца от влизането на този акт в сила, молби за финансова компенсация могат да се подават в едномесечен срок от утвърждаването на образците за молби и формуляри.

Изпълнението на закона е възложено на министъра на правосъдието. Законът е обнародван в „Държавен вестник“, бр. 105 от 22 декември 2006 г.

С приемането на новия Закон за подпомагане и финансова компенсация на пострадали от престъпления в българското законодателство се прави поредната крачка в правилната посока за действителното подобряване на положението на пострадалите от престъпления в страната. Чрез него, като се отчитат и българските законодателни традиции, се постига в още по-голяма степен защита на правата на гражданите, което е и в съответствие с Рамковото решение на Съвета на Европейския съюз за положението на пострадалите от престъпления в наказателния процес от 2001 г. и Директива 2004/80/ЕО относно компенсацията на пострадалите от престъпления.

**РАМКОВО РЕШЕНИЕ НА СЪВЕТА
ОТ 15 МАРТ 2001 Г. ОТНОСНО ПРАВНОТО
ПОЛОЖЕНИЕ НА ПОСТРАДАЛИТЕ
ОТ ПРЕСТЪПЛЕНИЯ В НАКАЗАТЕЛНИЯ ПРОЦЕС**

(2001/220/ПВР¹)

СЪВЕТЪТ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ,

Като взе предвид Договора за Европейски съюз и по-специално чл. 31 и 34(2)(b) от него,

Като взе предвид инициативата на Република Португалия²,

Като взе предвид становището на Европейския парламент³,

Като има предвид, че:

(1) В съответствие с Плана за действие на Съвета и Комисията относно най-добрия начин за привеждане в действие на разпоредбите относно пространството на свобода, сигурност и справедливост в Договора от Амстердам и по-специално, че в съответствие с точки 19 и 51(с) от същия План е необходимо разглеждането на въпроса за подкрепата на пострадалите от престъпления посредством сравнителен преглед на установените системи за тяхното обезщетяване и преценка на възможността за предприемане на действия в това отношение на равнище Европейски съюз.

(2) На 14 юли 1999 г. Комисията представи пред Европейския парламент, Съвета и Икономическия и социален комитет проучване, озаглавено „Пострадали от престъпления в Европейския съюз: възможни стандарти и действия“. На 15 юни 2000 г. Европейският парламент прие решение по проучването.

(3) Заключенията от заседанието на Европейския съвет в Тампере от 15 и 16 октомври 1999 г., по-специално точка 32 от същите, постановява, че трябва да се приемат минимални стандарти относно защитата на пострадали от престъпления, по-специално във връзка с техния достъп до правосъдие и правото им на обезщетяване, включително за съдебни разходи. В допълнение е необходимо създаването на национални програми за финансиране на държавни и неправителствени мерки за подкрепа и защита на пострадалите.

(4) Държавите-членки трябва да сближат законодателните и подзаконовите си актове, доколкото е необходимо, за да се постигне целта да се предостави висока степен на защита на пострадалите от престъпления, независимо от това в коя държава-членка се намират.

(5) Нуждите на пострадалите трябва да се разглеждат и удовлетворяват всеобхватно и координирано, като се избягват частичните и непоследователни решения, които биха способствали за вторично утежняване на тяхното положение.

¹ Правосъдие и вътрешни работи.

² ОВ С 243, 24 август 2000 г., стр. 4.

³ Становище, съставено на 12 декември 2000 г. (непубликувано в Официален вестник към настоящия момент).

(6) По посочените причини разпоредбите на настоящото Рамково решение не се ограничават до удовлетворяване интересите на пострадалите единствено в наказателното производство в тесен смисъл. Същите обхващат и мерки за подпомагане на пострадалите с оглед смекчаване последиците от престъплението, преди или след наказателното производство.

(7) Мерките за подпомагане на пострадалите от престъпления, по-специално разпоредбите относно обезщетението и медиацията, не касаят институти на гражданския процес.

(8) Необходимо е сближаване на правилата и практиките относно правното положение и основните права на пострадалите, като по-специално се обърне внимание на правото да се зачита тяхното достойнство, да предоставят и получават информация, да получават и дават обяснения, правото на защита на отделните етапи от производството, както и правото да се отчита затрудняващото обстоятелство, че живеят в държава, различна от онази, в която е извършено престъплението.

(9) При все това разпоредбите на настоящото Рамково решение не въвеждат задължение за държавите-членки да осигурят на пострадалите възможност за установяване на еквивалентни с тези на страните в производството отношения.

(10) От значение е участието на специализирани служби и обединения за подкрепа на пострадалите преди, по време и след наказателното производство.

(11) Необходимо е осигуряването на подходящо и достатъчно обучение на лицата, които влизат в контакт с пострадалите, тъй като това е от основно значение както за пострадалите, така и за постигане целите на производството.

(12) Трябва да се използват установените от контактните точки в държавите-членки отношения с лица и институции, без значение дали тези точки са в рамките на съдебната система или са част от мрежи и обединения за подкрепа на пострадалите,

ПРИЕ НАСТОЯЩОТО РАМКОВО РЕШЕНИЕ:

Член 1

Определения

За целите на настоящото Рамково решение:

(а) „пострадал“ е физическо лице, претърпяло увреждане, включително телесно или душевно и емоционално страдание или имуществена загуба, които са пряка последица от действия или бездействия в нарушение на наказателното право на държава-членка;

(б) „организация за подкрепа на пострадали“ е неправителствена организация, законно учредена в държава-членка, която безплатно оказва подкрепа на пострадали от престъпления и при подходящи условия допълва действията на държавата в това отношение;

(с) „наказателно производство“ се тълкува съобразно приложимото национално право;

(д) „производство“ се тълкува най-широко и обхваща, освен наказателния процес, всички отношения на пострадалите в това качество с държавни органи, служби или организации за подкрепа на пострадали във връзка с тяхното дело преди, по време или след наказателния процес;

(е) „медиация по наказателни дела“ се тълкува като търсене, преди или по време на наказателното производство, на съгласувано разрешение между пострадалия и извършителя на престъпление с посредничеството на компетентно лице.

Член 2**Спазване и признаване**

1. Всяка държава-членка взема мерки пострадалите да разполагат с действителни и подходящи възможности за действие в рамките на нейната система за наказателно правораздаване. За целта същата непрестанно полага усилия за осигуряване зачитането на личното достойнство на пострадалите по време на производството и признава правата и законните им интереси, най-вече в рамките на наказателното производство.

2. Всяка държава-членка взема мерки спрямо особено уязвимите пострадали да се проявява специално отношение, подходящо с оглед на обстоятелствата, свързани с тях.

Член 3**Съдебни заседания и събиране на доказателства**

Всяка държава-членка гарантира възможността пострадалите да бъдат изслушвани по време на производството и да сочат доказателства.

Всяка държава-членка взема подходящи мерки, гарантиращи, че властите разпитват пострадалите единствено доколкото това се налага за целите на наказателното производство.

Член 4**Право да се получава информация**

1. Всяка държава-членка взема мерки най-вече пострадалите да разполагат с достъп от момента на първоначалния контакт с правоприлагащите ведомства по начин, който счита за уместен, и доколкото е възможно на общо познатите езици, до отنسима с оглед защита на интересите им информация. Такава информация включва най-малко следното:

- (a) видове служби или организации, към които могат да се обърнат за подкрепа;
- (b) вид подкрепа, която могат да получат;
- (c) пред кого и по какъв начин могат да съобщят за извършено престъпление;
- (d) процедурите след подаване на такова съобщение и техните възможности за действие в рамките на посочените процедури;
- (e) по какъв начин и при какви условия могат да получат защита;
- (f) доколко и при какви условия имат достъп до:
 - (i) правни консултации или
 - (ii) правна помощ, или
 - (iii) други видове консултации,дали в случаите, предвидени в точки (i) и (ii), имат право да се ползват от тях;
- (g) изискванията, на които да отговарят, за да получат обезщетение;
- (h) ако пребивават в друга държава, наличните специални институти, с които разполагат, с оглед защита на техните интереси.

2. Всяка държава-членка взема мерки пострадалите, които са заявили желанието за това, да бъдат информирани относно:

- (a) крайния резултат след подадена от тяхна страна жалба;
- (b) необходимите условия, за да имат възможност, в случай че е повдигнато обвинение, да бъдат запознани с хода на наказателното производство срещу лицето, обвинено в извършване на престъпление спрямо тях, освен в изключителни слу-

чаи, когато биха могли да възникнат неблагоприятни за правилното разглеждане на делото последици;

(с) постановената от съда присъда.

3. Държавите-членки вземат необходимите мерки, гарантиращи, че поне по дела, при които е налице опасност за пострадалите след освобождаване на обвиняемия или осъдения, може да се вземе решение, ако това е необходимо, пострадалият да бъде уведомен.

4. Доколкото по своя инициатива държава-членка предоставя информацията, упомената в ал. 2 и 3, тя трябва да предвиди, че пострадалите имат право да не получават същата, освен ако предаването ѝ е задължително съгласно изискванията в съответното наказателно производство.

Член 5

Гаранции за пълноценно участие

Всяка държава-членка спрямо пострадали, имащи качество на свидетел или страна в производството, предприема необходимите мерки за снижаване във възможно най-голяма степен на затрудненията в общуването, що се отнася до разбиране или участие в отделни етапи на наказателното производство, в степен, сравнима с мерки от подобно естество, които предприема спрямо обвиняеми и подсъдими.

Член 6

Специална помощ за пострадалите

Всяка държава-членка осигурява безплатно на пострадалите достъп до консултациите, упоменати в чл. 4(1)(f)(iii), когато същите са необходими за изясняване възможностите им в производството, а също и правна помощ, когато това се налага съгласно упоменатото в чл. 4(1)(f)(ii), ако пострадалите имат качеството на страна в наказателното производство.

Член 7

Разноски на пострадалите за водене на наказателно производство

Всяка държава-членка в съответствие с приложимото национално право осигурява на пострадалите, които са страни или свидетели, възможност за възстановяване на разноските, които са направили в резултат на законно оправданото си участие в наказателното производство.

Член 8

Право на защита

1. Всяка държава-членка осигурява подходящо равнище на защита на пострадалите и, ако това е уместно, на семействата или лицата, намиращи се в отношения, подобни на семейните, най-вече що се отнася до тяхната безопасност и защита на личната им неприкосновеност, когато компетентните власти считат, че са налице сериозна опасност от преследване или недвусмислени доказателства относно сериозни намерения да се наруши тяхната лична неприкосновеност.

2. За целта и при спазване на ал. 4 всяка държава-членка гарантира възможност за налагане, ако това е необходимо като част от съдопроизводството, на подходящи мерки за защита на личната неприкосновеност и фотографското изображение на пострадалите, техните семейства или лицата, намиращи се в отношения, подобни на семейните.

3. Освен това всяка държава-членка взема мерки за избягване контакти между пострадалите и подсъдимите в съдебните сгради, освен когато наказателното производство изисква такива. Ако е необходимо за постигане на тази цел, всяка държава-членка постепенно въвежда в съдебните сгради специални помещения, в които да чакат пострадалите.

4. При необходимост да се защитят пострадалите – особено най-уязвимите – от евентуалните последици на показанията в открито заседание всяка държава-членка взема мерки да им се даде възможност по решение на съда да дават показания по начин, който позволява извършването на това действие с подходящи средства, съвместими с нейните основни принципи на правото.

Член 9

Право на обезщетение в хода на наказателното производство

1. Всяка държава-членка взема мерки пострадалите от престъпления да имат право да се ползват от решение, постановено в разумен срок, като част от наказателното производство, относно дължимото от извършителя обезщетение, освен когато по някои дела националното право предвижда присъждането на обезщетение по друг начин.

2. Всяка държава-членка предприема подходящи мерки за насърчаването на извършителя да предостави достатъчно обезщетение на пострадалите.

3. Освен когато по неотложни причини се окажат необходими за целите на наказателното производство, подлежащите на възстановяване обекти на вещни права, принадлежащи на пострадалите, ако са били иззети в неговия ход, се връщат незабавно.

Член 10

Наказателна медиация в хода на наказателното производство

1. Всяка държава-членка се стреми да насърчава медиацията по наказателни дела относно престъпленията, които счита за подходящи за прилагането на такава мярка.

2. Всяка държава-членка взема мерки постигнатото в резултат на медиацията по наказателни дела съгласие между пострадалия и извършителя да бъде вземано предвид.

Член 11

Пострадали, пребиваващи в друга държава-членка

1. Всяка държава-членка осигурява на компетентните власти възможност да вземат подходящи мерки за снижаване в най-голяма степен на трудностите, възникващи, когато пострадалият пребивава в държава, различна от онази, в която е извършено престъплението, най-вече по отношение организацията на производството. За целта властите по-специално трябва да имат възможност:

– да решават дали пострадалият може да даде обяснения незабавно след извършването на престъпление,

– доколкото е възможно, да се ползват от разпоредбите относно видео- и телефонните конферентни връзки на чл. 10 и 11 от Конвенцията за взаимно подпомагане по наказателни дела между държавите-членки на Европейския съюз от 29 май 2000 г.⁴ за целите на изслушване на пострадалите, пребиваващи в чужбина.

⁴ ОВ С 197, 12 юли 2000 г., стр. 1.

2. Всяка държава-членка взема мерки пострадалият от престъпление в държава-членка, различна от тази по местопребиваването му, да има възможност да подаде жалба до компетентните органи в своята държава по местопребиваване, ако не е имал възможност да направи това в държавата-членка, където е извършено престъплението, или ако в случай на тежко престъпление не е желал да направи това.

Органът, до който е отправена жалбата, при положение че се окаже некомпетентен, незабавно изпраща същата на органа, компетентен на територията, където е извършено престъплението. Жалбата се разглежда в съответствие с националното право на държавата, в която престъплението е извършено.

Член 12

Сътрудничество между държавите-членки

Всяка държава-членка укрепва, развива и подобрява сътрудничеството с останалите с оглед улесняване по-ефективната защита интересите на пострадалите в наказателното производство, като за целта използва мрежи, пряко свързани със съдебната система, или връзки между организации за подкрепа на пострадалите.

Член 13

Специализирани служби и организации за подкрепа на пострадалите

1. Всяка държава-членка насърчава включването като част от производството на системи за подкрепа на пострадалите, които да се заемат с първоначалния им прием и последваща подкрепа и подпомагане посредством специално обучен персонал в рамките на държавните служби или посредством признаването и финансирането на организации за подкрепа на пострадалите.

2. Всяка държава-членка насърчава действията в рамките на производството, осъществени от посочения персонал или от организации за подкрепа на пострадалите, най-вече относно:

- (a) осигуряване информация на пострадалите;
- (b) подпомагане с оглед на непосредствените им нужди;
- (c) придружаване на пострадалите, ако е необходимо и възможно по време на наказателното производство;
- (d) подпомагане на пострадалите по тяхна молба след приключване на наказателното производство.

Член 14

Обучение на персонала, участващ в производството или намиращ се в други отношения с пострадалите

1. Посредством държавните си служби или като финансира организации за подкрепа на пострадалите всяка държава-членка насърчава инициативи, даващи възможност на участващия в производството персонал или намиращ се в други отношения с пострадалите да получава подходящо обучение, по-специално относно нуждите на най-уязвимите групи лица.

2. Ал. 1 по-специално се прилага относно полицейските служители и практикуващите юристи.

Член 15**Практически изисквания във връзка с положението на пострадалите в производството**

1. Всяка държава-членка осигурява подкрепа за постепенното създаване в рамките на производствата изобщо и по-специално в помещенията, където се поставя началото на наказателното производство, на необходимите условия, целящи полагането на усилия за предотвратяване на вторичното утежняване положението на пострадалите и избягване създаването на излишно напрежение за тях. Това в най-голяма степен се отнася за първоначалния прием на пострадалите и за създаването на условия, подходящи за състоянието им, в посочените помещения.

2. За целите на ал. 1 всяка държава-членка обръща особено внимание на помещенията в съдилищата, полицейските сгради, държавните служби и организациите за подкрепа на пострадали.

Член 16**Териториален обхват**

Настоящото Рамково решение се прилага в Гибралтар.

Член 17**Прилагане**

Всяка държава-членка създава законите, подзаконовите актове и административните разпоредби, необходими за прилагането на настоящото Рамково решение:

- относно чл. 10, 22 март 2006 г.,
- относно чл. 5 и 6, 22 март 2004 г.,
- относно останалите разпоредби, 22 март 2002 г.

Член 18**Оценка**

Считано от датите, упоменати в чл. 17, всяка държава-членка изпраща на Генералния секретариат на Съвета и в Комисията текста на разпоредбите, въвеждащи в националното право изискванията, установени с настоящото Рамково решение. В рамките на една година след всяка от посочените дати Съветът оценява мерките, предприети от държавите-членки за прилагане разпоредбите на настоящото Рамково решение посредством доклад, съставен от Генералния секретариат въз основа на информацията, предоставена от държавите-членки, и писмен доклад на Комисията.

Член 19**Влизане в сила**

Настоящото Рамково решение влиза в сила от датата на публикуването му в Официалния вестник на Европейските общности.

Съставено в Брюксел, 15 март 2001 г.

**ДИРЕКТИВА 2004/80/ЕС НА СЪВЕТА
ОТ 29 АПРИЛ 2004 Г. ОТНОСНО ОБЕЗЩЕТЕНИЕТО
НА ЖЕРТВИТЕ НА ПРЕСТЪПЛЕНИЯ**

СЪВЕТЪТ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ

на основание Договора за учредяване на Европейската общност и по-специално неговия член 308,

на основание предложението на Комисията¹,

на основание становището на Европейския парламент²,

на основание становището на Икономическия и социален европейски комитет³,

отчитайки следното:

(1) Една от целите на Европейската общност е да премахне препятствията между държавите-членки пред свободното движение на хора и услуги.

(2) По делото „Коуън“⁴ Съдът постанови, че когато правото на Общността гарантира на едно физическо лице свободата да отиде в друга държава-членка, защитата на неприкосновеността на това лице във въпросната държава-членка наравно с тази на гражданите ѝ и пребиваващите там лица е логично следствие от тази свобода на придвижване. За осъществяване на тази цел биха спомогнали мерки, улесняващи обезщетението на жертвите на престъпления.

(3) Европейският съвет в Тампере на 15 и 16 октомври 1999 г. подчерта необходимостта да се установи един минимум от норми за защита на жертвите на престъпления, най-вече достъп до правосъдие и право на обезщетение, включително заплащане на разходите за правосъдие.

(4) Европейският съвет в Брюксел на 25 и 26 март 2004 г. в декларация за борбата срещу тероризма поиска да бъде приета настоящата директива преди 1 май 2004 г.

(5) На 15 март 2001 г. Съветът прие рамковото решение 2001/220/JAI относно статута на жертвите в рамките на наказателните процедури⁵. На основата на част VI на Договора за Европейския съюз това решение позволява на лицата да поискат обезщетение от извършителя на престъплението срещу тях, докато тече наказателната процедура.

¹ JO C 45 E от 25 февруари 2003 г., стр. 69.

² Становище от 23 октомври 2003 г. (още не е публикувано в Официалния вестник).

³ JO C 95 от 23 април 2003 г., стр. 40.

⁴ Дело 186/87, рес. 1989 г., стр. 195.

⁵ JO L 82 от 22 март 2001 г., стр. 1.

(6) Жертвите на престъпления в Европейския съюз трябва да имат право на справедливо обезщетение за щетите, които са претърпели, независимо на кое място в Европейската общност е извършено престъплението.

(7) Настоящата директива създава система за сътрудничество с цел да улесни достъпа на жертвите на престъпления до обезщетение в трансграничните случаи; тази система трябва да функционира въз основа на действащите в държавите-членки режими за обезщетение на жертвите на предумишлени тежки престъпления, извършени на тяхна територия. Следователно трябва да се установи един механизъм за обезщетение във всички държави-членки.

(8) Повечето държави-членки вече са установили такива режими за обезщетяване, в някои случаи произтичащи от задълженията им по силата на Европейската конвенция от 24 ноември 1983 г. за обезщетяване на жертвите на тежки престъпления.

(9) Мерките, съдържащи се в настоящата директива, са необходими за постигане целите на Общността и тъй като договърът не предвижда други правомощия освен тези на член 308, той ще бъде приложен по целесъобразност.

(10) Жертвите на престъпления често не успяват да получат обезщетение от извършителя на престъплението било защото той не разполага с необходимите средства да изпълни съдебното решение за обезщетяване на жертвата, било защото извършителят не може да бъде идентифициран и преследван.

(11) Необходимо е да се създаде механизъм за сътрудничество между органите на държавите-членки, за да се улесни достъпът до обезщетение в случаите, когато престъплението е извършено в държава-членка, различна от тази, в която жертвата пребивава.

(12) Този механизъм трябва да позволява на жертвата на престъпление да се обърне към орган в държавата-членка, в която пребивава, и да намали практические и езиковите трудности, които може да възникнат в трансграничните случаи.

(13) Механизмът трябва да включва необходимите разпоредби, позволяващи на жертвата на престъпление да намери нужната информация за подаване на иска за обезщетение и да осигури ефикасно сътрудничество между компетентните органи.

(14) Настоящата директива защита основните права и спазва утвърдените принципи на Хартата за основните права на Европейския съюз като общи принципи на правото на Общността.

(15) Тъй като задачата да се улесни достъпът на жертвите на престъпления до обезщетение в трансграничните случаи не може да бъде осъществена в необходимата степен от държавите-членки поради трансграничния им характер, но може, предвид размерите на действието, да бъде осъществена по-успешно на нивото на Общността, то Общността може да вземе мерки съгласно принципа на субсидиарността, дефиниран в член 5 на договора. Съгласно принципа на пропорционалността, така както е формулиран във въпросния член, настоящата директива не надхвърля необходимото за постигане на тази цел.

(16) Необходимо е да се приемат мерки за изпълнение на настоящата директива съгласно решение 1999/468/ЕС на Съвета от 28 юни 1999 г., с което се определят правилата за упражняване на изпълнителните правомощия на Комисията⁶,

⁶ JO L 184 от 17 юли 1999 г., стр. 23.

ПРИЕ НАСТОЯЩАТА ДРЕКТИВА:

РАЗДЕЛ I

ДОСТЪП ДО ОБЕЗЩЕТЕНИЕ В ТРАНСГРАНИЧНИТЕ СЛУЧАИ

Член първи

Право искът да бъде подаден в държавата-членка по местопребиваване

Ако преднамереното престъпление е било извършено в държава-членка, различна от тази, в която ищецът пребивава, държавите-членки гарантират, че той ще има право да подаде своя иск пред орган или друга инстанция на въпросната държава-членка.

Член 2

Задължение за плащане на обезщетението

Обезщетението се изплаща от компетентния орган на държавата-членка, на чиято територия е било извършено престъплението.

Член 3

Отговорни органи и административни процедури

1. Държавите-членки създават или определят една или повече инстанции или органи, наричани по-долу „органи за помощ“, компетентни да прилагат член 1.

2. Държавите-членки създават или определят една или повече инстанции или органи, наричани по-долу „органи, вземащи решение“, компетентни да се произнесат по исковете за обезщетение.

3. Държавите-членки полагат усилия да ограничат до минимум административните формалности при подаване на иск за обезщетение.

Член 4

Информация за потенциалните ищци

Държавите-членки гарантират, че предполагаемите ищци ще имат достъп до основната информация за възможностите да поискат обезщетение по определени от държавите-членки подходящи начини.

Член 5

Помощ за ищеца

1. Органите за помощ предоставят на ищеца информацията, посочена в член 4 и формулярите за исковата молба, въз основа на наръчника, изготвен по силата на член 13, параграф 2.

2. Органите за помощ предоставят по молба на ищеца насоки и общи указания за попълване на формуляра и молбата и за документите, които може да му бъдат поискани.

3. Органите за помощ не правят никаква оценка на исковата молба.

Член 6

Предаване на молбите

1. Органите за помощ предават в най-кратки срокове исковите молби и приложените документи на органите, вземащи решение.

2. Органите за помощ предават молбата с типов формуляр, посочен в член 14.
3. Езиковият режим по отношение на молбата и приложените към нея документи се определя съгласно разпоредбите на член 11, параграф 1.

Член 7

Получаване на молбите

След получаване на молбата, предадена по силата на член 6, органите, вземащи решение, предават при първа възможност следните документи и информация на органите за помощ и на ищеца:

- а) името на лицето за контакт или службата, която разглежда досието;
- б) квитанция за получаване на молбата;
- в) по възможност приблизителния срок, в който ще се вземе решение по молбата.

Член 8

Молби за допълнителна информация

Ако е необходимо, органите за помощ предоставят на ищеца указания как да отговори на всяко искане на вземащите решение органи за допълнителна информация.

По искане на ищеца органът за помощ предава в най-кратки срокове въпросната информация пряко на органите, вземащи решение, като добавя при нужда списък на приложените документи.

Член 9

Изслушване на ищеца

1. Ако съгласно законодателството на държавата-членка вземащият решение орган реши да изслуша ищеца или друго лице като свидетел или експерт, той може да се обърне към органа за помощ и да предприеме необходимото:

- а) заинтересуваните да бъдат изслушани пряко от органа, вземащ решение, съгласно законодателството на неговата държавата-членка чрез телеконферентна или видеоконферентна връзка, или
- б) заинтересуваните да бъдат изслушани от органа за помощ съгласно законодателството на неговата държавата-членка, който след това ще предаде протокол от изслушването на органа, вземащ решение.

2. Прякото изслушване, посочено в параграф 1, точка а), се осъществява само с посредничеството на органа за помощ и със съгласието на заинтересуваните, като органът, вземащ решение, не може да наложи принудителни мерки.

Член 10

Съобщаване на решението

Органът, вземащ решение, предава решението си относно молбата за обезщетение чрез типов формуляр, посочен в член 14, на ищеца и на органа за помощ, след като се произнесе в най-кратки срокове съгласно националното законодателство.

Член 11

Други разпоредби

1. Информацията, която органите разменят по силата на членове от 6 до 10, са написани на:

- а) официалните езици или един от официалните езици на държавата-членка на органа получател, който е един от езиците на институциите на Общността, или
- б) друг език на институциите на Общността, който държавата-членка е заявила, че приема;
 - с изключение на
 - i) пълния текст на решенията на органа, вземащ решение, чийто езиков режим е определен от правото на неговата държава-членка;
 - ii) протоколите, изготвени след изслушването по член 9, параграф 1, точка б), чийто езиков режим е определен от органа за помощ, при условие че е един от езиците на институциите на общността.

2. Услугите, предоставени от органа за помощ по силата на членове от 1 до 10, не дават право на възстановяване на такси или разходи на ищеца или на органа, вземащ решение.

3. Формулярите на исковата молба и другите документи, предадени по силата на членове от 6 до 10, се освобождават от нотариални заверки и други подобни формалности.

РАЗДЕЛ II

НАЦИОНАЛНИ РЕЖИМИ ЗА ОБЕЗЩЕТЕНИЕ

Член 12

1. Разпоредбите за достъп до обезщетение в трансграничните случаи, установени с настоящата директива, се прилагат въз основа на действащите в държавите-членки режими за обезщетение на жертвите на предумишлени тежки престъпления, извършени на тяхна територия.

2. Всички държави-членки гарантират, че техните национални разпоредби предвиждат режими за справедливо и подходящо обезщетение на жертвите на тежки предумишлени престъпления, извършени на тяхна територия.

РАЗДЕЛ III

РАЗПОРЕДБИ ЗА ПРИЛАГАНЕ

Член 13

Информация за Комисията и наръчник

1. Държавите-членки са длъжни да предадат на Комисията най-късно до 1 юли 2005 г.:

а) списък на създадените или определени органи по силата на член 3, параграфи 1 и 2 включително, ако е необходимо, информация за изключителните и териториални правомощия на въпросните органи;

б) езиците, посочени в член 11, параграф 1, точка а), които органите биха приели за целите на членове от 6 до 10, както и официалния език (езици), различен от техния собствен език, на които може да бъдат съставени предадените молби съгласно член 11, параграф 1, точка б);

в) информацията, посочена в член 4;

г) формулярите на искова молба за обезщетение.

Държавите-членки са длъжни да съобщят на Комисията за всяка последваща промяна, отнасяща се до тези сведения.

2. В сътрудничество с държавите-членки комисията ще изработи и ще качи в Интернет наръчник, съдържащ сведенията, предадени от държавите-членки по параграф 1. Комисията ще предприеме необходимото за превода на този наръчник.

Член 14

Типови формуляри за предаване на молбите и на решенията

Типовите формуляри следва да се изготвят най-късно до 31 октомври 2005 г. за предаване на молбите и на решенията съгласно процедурата, предвидена в член 15, параграф 2.

Член 15

Комитет

1. Комисията ще се подпомага от комитет.
2. В случай на позоваване на този параграф се прилагат членове 3 и 7 на Решение 1999/468/ЕС.
3. Комитетът ще приеме свой вътрешен правилник.

Член 16

Централни точки за контакт

Държавите-членки ще посочат една централна точка за контакт, която:

- а) ще спомага за изпълнението на член 13, параграф 2;
- б) ще разшири сътрудничеството и обмена на информация между органите за помощ и органите, вземащи решение, на държавите-членки, и
- в) ще оказва съдействие и ще търси решение на възможните трудности в прилагането на членове от 1 до 10.

Точките за контакт ще се събират редовно.

Член 17

По-благоприятни разпоредби

Тази директива не представлява пречка, в случай че тези разпоредби са съвместими с тази директива, държавите-членки да:

- а) приемат или продължат да изпълняват по-благоприятни разпоредби в интерес на жертвите на престъпления или на всяко друго лице, пострадало от престъпление;
- б) приемат или продължат да изпълняват разпоредби за обезщетение на жертвите на престъпления, извършени извън тяхна територия, или всяко друго лице, пострадало от тези престъпления, при известни условия, които държавите-членки могат да уточнят.

Член 18

Изпълнение

1. Държавите-членки приемат закони, правилници и административни разпоредби, необходими за изпълнението на тази директива най-късно до 1 януари 2006 г.,

с изключение на член 12, параграф 2, за който срокът е най-късно до 1 юли 2005 г. Те незабавно уведомяват Комисията за тези актове.

2. Държавите-членки могат да решат, че мерките за изпълнение на тази директива ще се прилагат само по отношение на ишците, получили телесни увреждания вследствие на престъпления, извършени след 30 юни 2005 г.

3. Когато държавите-членки приемат тези актове, те трябва да съдържат позоваване на тази директива или да бъдат съпроводени от такова позоваване при официалната им публикация. Начините за извършване на позоваването се определят от държавите-членки.

4. Държавите-членки са длъжни да уведомят Комисията за текста на основните разпоредби на националното право, които приемат в областта, уредена от настоящата директива.

Член 19

Преразглеждане

Най-късно до 1 януари 2009 г. Комисията съставя доклад за прилагането на тази директива и го предоставя на Европейския парламент, на Съвета и на Европейския икономически и социален комитет.

Член 20

Влизане в сила

Тази директива влиза в сила на двадесетия ден след деня на публикуването ѝ в Официалния вестник на Европейския съюз.

Член 21

Получатели

Съгласно договора за учредяване на Европейската общност тази директива е адресирана до държавите-членки.

Съставено в Люксембург на 29 април 2004 г.

III. ACQUIS

ПРАВНО-ЛИНГВИСТИЧНИ ПРОБЛЕМИ ПРИ ВЪВЕЖДАНЕ НА ПРАВОТО НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ

Нанчо Нанчев*

Общи бележки

Договорът за присъединяване на България към Европейския съюз е един от най-значимите юридически актове в българската държавна история. С подписването му на 25 април 2005 г. в Ноймюнстерското абатство в Люксембург приключва процесът на приобщаване на страната ни към най-модерната международна общност в света¹. Последващото му влизане в сила е предимно негова правно-техническа последица, свързана с изпълнението на изисквания от процедурен характер. Най-важното обстоятелство се оказва друго – България бе приета да стане част от Запада и в това накратко се състои съдържанието на самия договор. С придобиване на качеството на страна по т.нар. „Римски договори“ от 1957 г. нейните земи придобиват за първи път след края на Античността отново свой „римски статут“. Скъсването с векове наред колосално изоставане и трагично разминаване с историческите шансове получава своята санкция *de iure*, като на обозримото бъдеще се възлага ролята да бъде творец на новото битие. Аналог за събитие от подобен характер може да бъде открит само в Средновековието, когато навлизайки в орбитата на Византия, България достига до нивото на цивилизационния образец на епохата.

Присъединяването на България към Европейския съюз съвпадна с честването на петдесетгодишнината от подписването на Римските договори, което също може да бъде отнесено към важните знамения на това събитие. Годишнини като тази винаги са значим израз на жизненост в борбата с историческите превратности. По подобен повод белгийската държава, горда от своето половинвековно съществуване, изгражда през 1880 г. в Брюксел нарочен символ за отбелязването на златния си юбилей. Днес около парка на Петдесетгодишнината и внушителната му триумфална арка се простира кварталът на европейските институции, с който монументалният ансамбъл вече се свързва неотменно. Така и старите символи започват да свидетелстват за многоликите преобразования на европейския проект.

Докато датата на подписване на Договора за присъединяване е с предимно историческа стойност, самото присъединяване на България към Европейския съюз на

* Старши експерт в дирекция „Международно сътрудничество и европейска интеграция“, Министерството на правосъдието.

¹ Началото на преговорния процес е поставено с решението на Европейския съвет от 10 декември 1999 г. в Хелзинки за започване на преговори с България за присъединяването ѝ към Европейския съюз. Фактически преговорите започват на 15 февруари 2000 г. в Брюксел с Първата междуправителствена конференция за присъединяването на България, състояла се по време на португалското председателство на Европейския съюз.

1 януари 2007 г. има важно юридическо значение. Тя е осезаемата граница между два различни периода в българската правна действителност. Промяната, първоначално слабо забележима, се отнася до силно свързани помежду си реалности, които са коренно различни преди и след тази дата. Нормативната база в България получи нов облик в резултат на поставената в ход през последните години всеобхватна законодателна реформа, като постъпателният и необратим характер на промените доби съществено ускорение преди самото присъединяване. Темпът на изменение на законодателството беше запазен, а тенденцията регулярно да се произвеждат законодателни инициативи беше трайно утвърдена. Насочваните допреди от Европейската комисия правни нововъведения в настоящия момент вече нямат признаците на извънредни мерки, а са текущи промени, които са обсъждат, изработват и приемат с участието на български представители от всички институции, формиращи валидни за вътрешния правен ред актове.

Евроинтеграционният процес мобилизира усилията на определена част от централната държавна администрация, като ѝ наложи характерен ритъм на работа и предостави немалко възможности за импровизиране. В подобни условия намирането на необходимите решения се явява плод до голяма степен и на самостоятелен подход, който се оказва определящ в избора на приемливи действия. При липсата на предишен опит за работа от подобно естество и при съществуващите български условия постигнатите резултати би следвало да бъдат определени като напълно задоволителни. Въпреки че останалите държави-кандидатки за членство от Централна и Източна Европа получиха при преговорите преднина във времето, България не съумя да превърне използването на опита им в предимство. На практика тя продължи да следва техните стъпки, което включваше и повтарянето на техните грешки.

Може да се каже, че приспособяването на българското към европейското право зае един значителен почти десетгодишен период от време с обособени в него два етапа. Първоначално беше осъществено съпоставяне на съществуващата в страната правна основа с действащото право на Съюза и набелязването на по-нататъшните необходими действия². Във втория етап беше извършено по същество усиленото актуализиране на българския правнонормативен корпус. Трудният път на преобразуване на вътрешното законодателство чрез привеждането му в съответствие с европейските правни изисквания е прието да се нарича *хармонизиране* с „достиганията на правото на Европейския съюз“³. Хармонизирането се определя като процес на отстраняване на националните правни особености, които създават пречки за осъществяването на основната цел на европейската интеграция – пълноценното функциониране на вътрешния за Съюза общ пазар. *Acquis communautaire* обхваща целия обем от актове с правно значение, натрупани през половинвековното съществуване на организацията, включително практиката на Съда на Европейските общности в Люксембург⁴.

² Т. нар. процес на скрининг, започнал през март 1998 г.

³ В бюрократичния стил на официалните езици на Съюза вместо този дълъг израз е възприето да се използва френското словосъчетание *acquis communautaire* (букв. „общностна придобивка“) или само *acquis*, като изписването му се осъществява на латиница съгласно френския правопис.

⁴ Въз основа на оценките на Европейската комисия може да се приеме, че към настоящия момент този обем възлиза на около 100 000 страници [COM(2001) 645].

След присъединяването си към Съюза България вече се намира в нова правна ситуация, при която една част от европейските актове с правно значение имат директна приложимост и са приравнени по същество към нейното вътрешно право, а, от друга страна, за нея съществува постоянното задължение да пренася във вътрешното си законодателство правното съдържание на онези европейски актове, за които това е предвидено – процес, наречен *транспониране*⁵ на актове на Европейския съюз. Такива са преди всичко директивите от т. нар. „първи стълб“ (Европейските общности) и рамковите решения от „третия стълб“ (сътрудничеството в областта на правосъдието и вътрешните работи). Държавата-членка е задължена да въведе във вътрешното си право техните разпоредби по подходящ за нея начин така, че пренасянето да бъде пълно и адекватно на оригиналната норма. Строго погледнато, хармонизирането също съдържа в себе си транспониране. Доколкото обаче хармонизирането е свързано с периода, в който съответната държава има качеството на кандидат за членство в Европейския съюз, тя не може да бъде задължена да въведе съдържанието на европейски норми в своето право. Обвързаността на този етап може да бъде разторгната, без да настъпят непреодолими последици за двете преговарящи страни – държавата-кандидат винаги може да направи отказ от своето кандидатиране и да преустанови интеграционния процес. Обратно на това, при неизпълнение на задължението за транспониране държавата-член в крайна сметка неизбежно ще бъде санкционирана по специалния ред, предвиден в чл. 226 от Договора за създаване на Европейската общност (ДЕО). В двата случая процесът е идентичен, но качеството на държавата, която се е задължила да въведе съдържанието на европейския акт в своето право, е различно, както са различни и правните последици от неизпълнението.

За разлика от повечето вторични нормативни актове на Европейския съюз, които не водят до непосредствена намеса⁶ в националните правни сфери на държавите-членки, регламентите като актове с пряко действие върху територията на всяка една от тях са в основата на друго явление, което в най-голяма степен е призовано да премахва различията в съществуващите правопорядъци. Прякото им действие води до постепенното *унифициране*⁷ на определени нормативни сектори в рамките на Съюза чрез налагането на единна законодателна воля, имаща белезите на империум.

Взаимнозаменяемата терминология, свързана с въвеждането на европейското право във вътрешното законодателство на държавите-членки⁸, има достатъчно широк смисъл и може успешно да бъде изразена с термина, използван за описване на процеса на европеизиране на българската правна среда след Освобождението – *рецепция* (*възприемане*)⁹ на европейското право. Тогава, както и сега, много разпоредби са били направо преписвани във вътрешното ни право, за да се постигне мак-

⁵ От *transpono* (лат.) – премествам (*trans* „отвъд“ и *pono* „слагам“).

⁶ Относно директния ефект вж. Атанас Семов. Източници на правото на ЕО и ЕС и принципи на прилагането му. Министерство на правосъдието, София, 2005 г., стр. 83 и сл.

⁷ Таня Йосифова. Европейско договорно право – проекти и инициативи в Европейската общност. Сп. „Съвременен право“, бр. 5/2005, стр. 50.

⁸ Срещат се и други латинизирани наименования на този правен процес, напр. *имплементация* (Жасмин Попова. Право на Европейския съюз. Фондация „Европейски институт“, София, 2006 г., стр. 187).

⁹ М. Андреев. История на българската буржоазна държава и право (1878-1917). „Наука и изкуство“, София, 1980 г., стр. 115.

симална близост с различните им първообрази – френски, немски, руски, италиански, белгийски и т.н. За рецепция се говори и днес¹⁰, макар думата да е до голяма степен извадена от специализирания правен оборот поради неуместното разбиране, че е остаряла или се отнася за друга епоха. Очевидната разлика с тогавашната ситуация обаче е неестествено краткият срок, в който днешна България направи рецепция на изключително сложната система от норми на Европейския съюз. Хронологичната справка може да обясни донякъде крайния резултат от това значимо начинание. Останалата част от обяснението е комплексно свързана с общата картина на евроинтеграционните усилия, със съществуващата институционална рамка, функционирането на законодателния процес, състоянието на административния капацитет, обществените настроения и дори ограниченията, заложили от националната историческа съдба.

Търсене на единството в многообразието

Всеки работен ден институциите на Европейския съюз и помощните работни формати към тях изготвят десетки документи с работен характер, които, добавени към публикуваните ежедневно в Официалния вестник на Съюза нормативни актове, формират колосален комплекс от трудно обозрима документация, чието цялостно опознаване на практика е невъзможно¹¹. Друго смущаващо обстоятелство е преобразяването, което сполетява дори обикновените възгледи, след като те бъдат облечени в утвърдената от европейския бюрократичен стил правна форма. Създаването на усложнен „европейски тайнопис“ е отдавна критикуван порок на институциите на Съюза. Нуждата от последващо разясняване намира израз в множество специализирани юридически издания или популяризиращи брошури, които имат за задача да подпомогнат правилното възприемане на посланията в обществото. Констатирайки колко силно това отчуждаване от гражданите влияе отрицателно на авторитета на Съюза, през 2001 г. Европейският съвет лансира политиката на „опростяване и подобряване на правната среда“¹², намерила израз в съответен план за действие на Европейската комисия за следващите няколко години¹³. Нелеката задача да спомогнат за усвояването на документния поток се пада на хората, занимаващи се с превеждането на европейските актове, съответно на техните коректори. Основният принцип на зачитане на националната идентичност изисква общовалидните актове да бъдат преведени на всичките 23 официални езика, за да бъдат достъпни до всеки европейски гражданин. Практиката е наложила вместо това да бъдат използвани три т.нар. „работни езика“ – английски, френски и немски, на които документите се изготвят, преди да се предоставят за превод на останалите езици¹⁴. Една значителна част от работни-

¹⁰ Така напр. Боряна Мусева. Въведение към сборника „Международно частно право“, част I. „Сибис“ – поредица джобни издания, София, 2007 г., стр. 17.

¹¹ Броят само на работните групи към Съвета на Европейския съюз е около 250 (<http://consilium.europa.eu>).

¹² Известна накратко като „по-добро регулиране“ (*better regulation, mieux légiférer*).

¹³ COM(2002) 278.

¹⁴ Това са работните езици, използвани в Европейската комисия, която единствена има законодателна инициатива. Работният език на Съда на Европейските общности е френски.

те документи остава в действителност непреведена, тъй като превод за тях по финансови и технически причини не се предвижда, докато преводите на други се забавят във времето. Нормативните актове, за да влязат в сила едновременно на територията на целия Съюз, биват публикувани във всички езикови версии на Официалния вестник. Вероятно е пресилено да се приеме, че функционирането на цялата европейска институционална и правна система е поставено в зависимост от наличието или липсата на преводи, но тяхното значение при всички положения не може да бъде подценявано както по отношение на самия Европейски съюз, така и на държавите-членки. За тях понякога един превод може да се превърне в особено важен юридически дебат, когато чрез езиковата версия на дадени актове се нанасят промени по отношение на същностни елементи от съществуващата в държавата правна система – термини, правни институти, концепции и пр. В работните органи на Съвета на Европейския съюз е запазена възможността делегацията на всяка държава-членка да се въздържа от изразяването на позиция по въпрос, по който преводът на документа на националния ѝ език все още не е изготвен или направеният превод е неприемлив (т.нар. „възражение за превод“¹⁵). Принципно е разликата между писмените и устните преводи. Последните поради естеството си не могат да имат ефекта, който има писменият превод, и при тях е допустим толеранс за неточности в определени рамки. Устният превод е еднократен и при него няма възможност за последващ контрол, което при писмения превод е задължително и увеличава отговорността за последиците от допуснати неточности или грешки¹⁶.

Съвсем ясно е, че българският език, като нов официален език на Съюза, не може да изпълнява нито функциите на работен, нито на основен език в неговите институции. Различната азбука също го отдалечава силно, поне в обозримо бъдеще, от възможността да бъде референтен по някакъв начин за работата в тях. Мотивиращо обаче за българските преводачи е, че изготвените от тях преводи на европейски актове вече са обект на силно внимание и се превръщат в референтни за други народи, които не са в Европейския съюз, но използват кирилицата и принадлежат към българската езикова група или имат родствен на български език.

Сегашното състояние на правно-лингвистичните дейности и постиганите резултати по отношение на преводите на правните актове на Европейския съюз се коренят в годините на интензивно догонване на европейските стандарти и кумулирането на пълния свод от преведени актове, които с пълноправното членство на България са призвани да се превърнат във втори основен стълб на българското законодателство.

В момента съществуват проблеми, съсредоточени предимно в две основни групи обстоятелства. Едната е свързана с практически измерения и се отнася до създаденото положение, при което подавяващият брой от актовете на Съюза не са оформени

¹⁵ „Ръководство за участие в работата на институциите на Европейския съюз“, издание на дирекция „Координация по въпросите на Европейския съюз и международните финансови институции“ на Министерския съвет в рамките на Комуникационната стратегия за присъединяване на Република България към Европейския съюз, София, 2005 г., стр. 59.

¹⁶ Един двусмислен италиански афоризъм описва целия драматизъм на преводаческата дейност: *traduttore – traditore* (букв. „преводач – изменник“), който достатъчно условно е бил перифразиран на български с не по-малко фрапантната сентенция „всеки превод е фатално неверен“ (Н. Г. Данчов и И. Г. Данчов. Българска енциклопедия. Книгоизд. Ст. Атанасов, София, 1936 г.).

в окончателната им българска версия, не са обнародвани и нямат действителна стойност, след като трябваше да породят правното си действие едновременно от 1 януари 2007 г. От друга страна, все повече проблемите се съсредоточват в интерпретацията на вече публикуваните официални преводи, които за юристите от целия спектър на правните професии са повод за полагането на значителни усилия по тяхното изучаване, изясняване, а вече дори и прилагане. Обяснението, че преводите не са с добротото качество, може да се окаже доста едностранчиво.

Още далеч преди присъединяването на България към Европейския съюз не е имало илюзии, че при цялата сложност на обхванатите от европейските актове правни области техните преводи ще бъдат финализирани твърде скоро, и то по начин, който да не поражда безпротиворечивото им тълкуване. Правителството много рано преценява, че въпросът е от голяма важност, и предприема институционални мерки за осигуряването на положителен завършек на преводния процес. През 1997 г. към Министерството на правосъдието, в което тогава са съсредоточени евроинтеграционните дейности, е създаден Национален документационен център. Показателно за съществуващото разбиране за сериозността на предстоящите действия е самото наименование на министерството, което в периода 1997 – 2001 г. се нарича Министерство на правосъдието и правната евроинтеграция. През 1998 г. с активното участие и подкрепа на Службата за техническа помощ и информационен обмен (ТАПЕХ) на Европейската комисия към Центъра се създава Централно преводаческо бюро. Основната задача на тези структури е подготовката на терминологически единен, официален превод на достиженията на правото на Европейския съюз. Бюрото поема задачата да събере и изгради във вид на база данни всички съществуващи преводи на европейски правни актове, с които до момента са разполагали самостоятелно различните министерства и други държавни ведомства. Бюрото участва освен това в подготовката и периодичното обновяване на специализирани речници, съдържащи понятия от правото на Европейския съюз. С напредъка на преговорите за присъединяване, за България става все по-осезаема необходимостта от още по-целенасочени усилия по отношение хармонизирането на българското законодателство с достиженията на европейското право чрез постигането на по-голямо единство в изготвените преводи. С ПМС № 105 от 25 април 2001 г. дейностите на Централното преводаческо бюро и Националния документационен център се обединяват в новосъздадения Център за преводи и редакции¹⁷ (ЦПР) към министъра на държавната администрация. В по-нататъшния ход на преговорния процес дейността на този орган се оказва определяща при формирането на преводните концепции, процедури и текстове на местно ниво. От 2004 г. Европейският съюз също започва да участва в придвижване на дейностите по превеждането на европейските актове чрез назначаването на първите т.нар. юристи-лингвисти с български език. На тях се възлага осъществяването на последен контрол и окончателно оформяне на юридическата терминология и правен изказ, което те правят след получаването на съответния редактиран от ЦПР превод. По този начин до пълноправното членство на България преводният процес протичаше на два етапа, като започваше и се осъществяваше в София, но намираще своя краен израз в институциите на самия Европейски съюз. След присъединяването на България процесът осезаемо започна да измества центъра си, като все повече предстои да се пренася извън пределите на страна-

¹⁷ www.trc.government.bg

та. С постепенното запълване на местата, определени от институциите на Съюза за длъжността на юристите-лингвисти, чийто първи език е български, преводните дейности, свързани с актовете на европейското право, ще престанат да бъдат въпрос само на вътрешното правно регулиране и ще преминат предимно в компетентността на Европейския съюз. Неговият девиз „*In varietate concordia*“¹⁸ предполага не само запазването, но и нарастване на загрижеността за опазване на многоезичието на континента. Един от отличителните приноси на Европа в международната общност е това, че от шестте официални езика на ООН четири са европейски, което е повече от достатъчно, за да дава самочувствие на всеки европеец. Символично по значение в този смисъл е създаването от 1 януари 2007 г. на нов ресор в Европейската комисия по въпросите на езиковото многообразие.

Между обстоятелствата, даващи силно отражение върху качеството на преводите на български, е самото естество на европейските актове¹⁹. В процеса на изработването им нередко в езиковите версии на работните езици се залагат неточности или неясни формулировки, които са трудно преодолими при последващото им предаване на останалите официални езици²⁰. Възприетата в Европейската комисия и Съвета на Европейския съюз практика при изработването на текстовете да се определя един основен „език на оригинала“ се стреми да преодолее по възможност още в началните етапи на работния процес евентуалните неясноти от езиков характер. По този начин преводите на работния документ на останалите езици следват версията, изработена на езика на оригинала. Българските представители в институциите на Съюза вече участват в процедурите по изработването на нормативните актове и имат възможност да проследяват цялата история на оформянето на текстовете. Правенето на подобен обзор не беше възможно в предприсъединителния процес²¹, поради което при преводите на места се появиха проблематични трактовки, дължащи се на неясноти относно произхода на дадени понятия.

¹⁸ Единни в многообразието (лат.).

¹⁹ В Междунституционалното споразумение между Европейския парламент, Съвета на Европейския съюз и Европейската комисия от 22 декември 1998 г. (1999/С 73/01) относно общите насоки, свързани с качеството на редактиране на общностното законодателство, е въведено изискването по време на целия процес на приемането им проектите на актове да бъдат редактирани с термини и структури на фразата, които зачитат многоезичния характер на общностното законодателство, като специфичните за дадена национална правна система концепции и терминология следва да бъдат използвани предпазливо (чл. 5 от Общите принципи).

²⁰ Собственият български опит вече може да отбележи случай на неадекватна, но упорита намеса на европейската администрация по въпрос, касаещ естеството на българския език. Възникналият в края на 2006 г. спор за начина на изписване на единната европейска валута на български език – „евро“ или „еуро“, потвърждава, че част от проблемите при преводите не могат да бъдат разрешени на нивото на специализираните преводачи, респ. юристи-лингвисти.

²¹ Следва да се отбележи, че в Интернет и тогава имаше голям брой материали, които можеха да съдействат при изясняването на различни трудни от лингвистична гледна точка въпроси. Източник със свободно достъпната база данни е *PreLex*, съдържащ работните досиета на нормативни актове и тяхното хронологично подредено съгласуване между компетентни институции и органи.

Lingua franca²²

Един от основните моменти за процеса на въвеждане на европейското право се оказва възприемането на английския език като единствен чужд работен език на централната българска администрация. Това обстоятелство предопредели в немалка степен и качеството на актовете, променили основно българския правен пейзаж през последните 10 години. Създаденият първоначално *de facto* лингвистичен монизъм намери по-късно и формалното си изражение в специализираните норми, определящи задължителните изисквания за осъществяване на дейностите по присъединяване на България към Европейския съюз.²³ Избраният подход беше до голяма степен предопределен от зададените от страна на Европейската комисия параметри за хода на преговорите. Нормативният избор не остави алтернатива на едностранната англоезична ориентация, въпреки съществуващите възможности за балансиране.²⁴ Като следствие от хегемонното налагане на английския език в световен мащаб държавите-кандидатки за членство в Съюза от Средна и Източна Европа²⁵ възприеха преговорния процес да се води само на английски език. Безпрецедентният брой от преговарящи държави бързо доведе до намирането на това лесно решение. Съществуващото преди това в Европейския съюз езиково съотношение, при което основните западноевропейски езици имат установен относителен паритет, бе рязко нарушено с петото разширяване в полза само на английския език. Понастоящем той е първият работен език на институциите и, както по всичко изглежда, това положение ще бъде запазено и в бъдеще.

²² Общ език, пригоден за взаимно разбиране между различни народности. С италианския израз *lingua franca* („език на франките“) била наричана езиковата смесица от италиански, френски, испански, гръцки, арабски и турски, използвана през Средните векове като средство за комуникация между търговци и мореплаватели в басейна на Източното Средиземноморие.

²³ Изискването за използване на английски език от страна на специализираната администрация в хода на преговорите бе въведено с чл. 10, ал. 5 на ПМС № 33 от 11 февруари 2002 г. за координация и мониторинг на подготовката на Република България за присъединяване към Европейския съюз, възприето впоследствие в заменилия го чл. 10, ал. 7 от ПМС № 145 от 7 юли 2005 г. за организация и координация по въпросите на Европейския съюз.

²⁴ От 1993 г. България е член на Международната организация на франкофонията, без да съумее да превърне това си качество в предимство. Особеното ѝ положение на държава, в която френският език, освен че не е официален, но няма дори разпространеност в общественния живот и отстъпва значително по интерес за изучаване на други чужди езици, би могло да бъде достатъчно основание за по-енергичното търсене на френскоезични инициативи, включително в контекста на Европейския съюз. От друга страна, немският език, който има трайно, почти вековно присъствие в редица области на интелектуалната дейност в страната, също не беше привлечен за съдействие в предприемчивия процес. По данни на Европейската комисия, цитирани от списание „Икономист“, към 2000 г. след английския (с 61 %) само руският език (с 28 %) е измествал немския (с 21 %) по интерес за изучаване в средните училища (The Economist, 12.8.2004, www.economist.com). Проучване на общественото мнение, извършено от Европейската комисия през 2005 г., посочва, че немският език е вторият най-използван език в Европейския съюз (30 % от неговото население), предхождан от английския (47 %) и следван от френския (23 %) и италианския (15 %) [СОМ(2005) 596].

²⁵ В действителност заедно с деветте европейски държави Естония, Латвия, Литва, Малта, Словакия, Словения, Полша, Унгария и Чехия, на 1 май 2004 г. към Европейския съюз се присъединява и Кипър, който попада географски изцяло в Предна Азия.

Бележки в полето

Досега в процеса на евроинтеграция основната дейност по въвеждане на достиженията на европейското право бе насочена към директивите, които са и най-многобройният източник на норми с обвързващ характер. Задължението за държавите-членки да постигнат във вътрешното си законодателство резултата, който цели съответната директива²⁶, поражда и основната задача на националните експерти – да изработят проекти на нормативни актове, с които да въведат разпоредбите на директивата във вътрешното право, като следват неговите особености, без да се отклоняват от търсения с директивата ефект. По същество тази дейност остава актуална и сега, когато се предполага, че натрупаният опит, обработеният до голяма степен набор от терминологични средства и яснотата относно законодателния процес облекчават неизбежните трудности. Задачата обаче нерядко се превръща в прекрасен повод за възраждане на забравените спорове относно духа или буквата на закона, възплъщавани някога от Сабинианската и Прокулеанската школа в Древния Рим²⁷. Наличието на неяснота по конкретния смисъл на преведана дума или израз отвежда към търсенето на тяхното предполагаемо значение в контекста на съответния фрагмент чрез използването на методите на правната екзегетика. Трудностите се оказват наистина големи, ако в арсенала си тълкувателите включат аргументи от различните дялове на граматиката или се изправят пред тежката задача да съпоставят колкото може повече езикови версии на акта.

При преводите на актове на Европейския съюз на български език се наблюдава повторимост на редица грешки, които са близки по естеството си или имат общ корен. Повечето могат да бъдат грешки от терминологичен, синтактичен, фонетичен, смислов, юридически, исторически и т.н. характер. Грешките може да се окажат и само технически, но това да бъде достатъчно за обръкване на систематиката в преведания акт. Така например в случаите на изброяване погрешното превръщане на латинските букви в български без зачитане на съответната азбучна последователност би се отразило върху възможността за правилно препращане към съответните текстове.

Докато такива неточности са лесно забележими и преодолими, то много по-съществени са грешките, свързани с непознаване на самото естество на текста. При тях неяснотата относно някои понятия или изрази се явява прекият път към буквалния превод. Търсенето на приемливо за българския език звучение, без да бъде намерено действителното българско съответствие, довежда до неприемливи интерпретации, създаващи напълно нови за правото термини, неестествени формулировки или на-право лишени от смисъл словосъчетания.

Безбройни са недоглежданията, свързани с пренебрегването на използвани в оригиналния текст определителни членове или съответно тяхното добавяне „за благозвучие“ в българския текст, когато в действителност те следва да липсват. Фолклорните истории за значението на дадена запетая или определителен член в подобни случаи не са само забавни епизоди²⁸.

²⁶ Чл. 249, ал. 3 от ДЕО.

²⁷ Edward Gibbon. *The History of The Decline and Fall of the Roman Empire*, Chapter XLIV – Idea of the Roman Jurisprudence, Part III.

²⁸ Един от най-известните в международното право спорове за неправилно осъществен превод на определителен член е във връзка с Резолюция 242 от 22 ноември 1967 г. на Съвета за сигурност на ООН, приета по повод на Шестдневната война между Израел и

При невъзможност превежданото понятие или израз да бъдат предадени посредством точно или поне подходящо българско съответствие често се наблюдава стремеж за търсене на изход чрез усложняването на изказа, добавянето на пояснения или собствени интерпретации. Тези опити понякога може да са успешни, но в повечето случаи довеждат до отклоняване от първоначално заложените в оригиналния текст замисъл. Търсенето на най-близко съответствие е необходимо освен за избягване претоварването на превода, също и с оглед най-правилното свързване на различните части на изречението и постигането на цялостен смисъл на текста. Трудностите в подобни случаи са безспорни и когато действително е неизбежно да бъде изменено значението, уменията за постигането на баланс са решаващи.

Съществуват грешки, които се дължат на непознаване на процесите, свързани с възникването на различни понятия, институти или концепции, както и на незнание за настъпилото междуременно развитие в разбирането за тях. Подобно непознаване най-често може да се дължи на липсата им в българската правна действителност. Поради това разширяването на кръга от интереси и специализирани познания с насоченост извън конкретната сфера на дейност, а също и извън националните граници е тенденцията, която усърдно се поощрява от европейските институции. В този смисъл набирането на квалифициран персонал за работа в тях се оказва сложно и продължително изпитание. Не е достатъчно преводачът или юристът да имат общо ниво на владеене на даден език, но също и високопрофесионално специализирано ниво. Административният механизъм в това отношение постоянно е подложен на силен натиск от страна на конкуриращия свободен пазар на услуги.

Принципи на специализирания превод на европейски актове

Търсенето на равновесие при превеждането на даден текст е важно и винаги необходимо условие, от една страна, за да бъде възможно най-правилно отразено смисловото съдържание на оригинала в превода, и от друга – за да бъде постигнато подходящо звучение, което преводачът следва да има на български език като самостоятелен текст, вече различен от своя първообраз. Постигането на такъв баланс е един от най-трудните елементи при превеждането на правна литература. В процеса на работа с правните актове на Европейския съюз специализираните в тази дейност експерти по естествен начин достигат до няколко извода, зачитането на които винаги би могло да бъде от полза за тези, които не са имали достатъчна възможност да ги констатираат или обобщят. Тяхното прилагане при възникването на затруднения предоставя определени предимства, като спестява допълнителни усилия и загуба на време.

арабските държави Египет, Йордания и Сирия. Първата клауза по същество на резолюцията изисква „оттегляне на израелските въоръжени сили от територии(те), окупирани при неотдавнашния конфликт“. Английската версия говори за „Withdrawal of Israeli armed forces from territories occupied in the recent conflict“ и в нея няма определителен член, който да уточнява териториите, за които става дума. Френската версия конкретизира „Retrait des forces armées israéliennes des territoires occupés lors du récent conflit“, като определителният член недвусмислено посочва, че обхватът на текста се отнася до всички окупирани територии.

1. *Задължително ползване на поне две езикови версии.* Една от удивителните характеристики на Европейския съюз е пълното зачитане на съществуващите национални езици. Електронният портал на Съюза в Интернет²⁹ представлява може би най-големият в света учебник, по който едновременно могат да бъдат изучавани всичките му официални езици. Разбира се, необходими са достатъчно желание и търпение, за да се изучават чужди езици по възможно най-трудните за възприемане юридически текстове, но твърдението все пак остава вярно. Обстоятелството, че дадена информация или правен акт могат да бъдат намерени там в техните пълни преводи на всички останали езици, е силно впечатляващо³⁰. Въпреки съществуващата предимно по отношение на по-слабо използваните езици известна непълнота на преводите, актовете, които са били вече публикувани в Официалния вестник на Европейския съюз и имат обща приложимост, със сигурност могат да бъдат открити във всичките им езикови версии в Интернет.

При тълкуването на европейските актове като напълно естествен се възприема подходът, при който, за да се открие действително вложеният правновалиден смисъл, изразен обикновено на някой от трите работни езика, следва да бъде задължително правено сравнение с други негови езикови версии. Изпитаната дългогодишна практика на служителите от европейските институции е установила използването на френския език като основен способ за изправяне на смисъла в неясните текстове. Заслужена е славата на френския като език, при който структурата на изречението се отличава с правилен строеж, което, съчетано с яснотата на лексиката, обозначаваща точно съответстващите на думите явления, е в състояние да предаде най-достоверно първоначалната идея чрез избягването на двусмислия и недоразумения в тълкуването³¹. Показателно за това е, че френският е възприет като работен език на Съда на Европейските общности в Люксембург, което е елемент, също допринасящ за създаването на непротиворечива, включително ясна съдебна практика. Особено важно за изразяване волята на законодателя, администратора или съда е да бъде използван като комуникационно средство език, който няма да подвежда адресатите на правните актове, особено когато те са от различни националности³².

²⁹ www.europa.eu

³⁰ Най-първият регламент на Съвета на министрите, приет през 1958 г. (Регламент 1/1958, определящ езиците, които се използват в Европейската икономическа общност), създава правилата, на които се основава многоезичната толерантност в Общността. Той предвижда законодателството да бъде обнародвано на всичките официални езици, които по онова време са само четири (люксембургският става официален език на Великото херцогство едва през 1984 г.). Въведено е освен това задължение за институциите да общуват с гражданите на избрания от последните официален език.

³¹ Знаменита е безапелационната фраза на Антоан Риварол от края на XVIII в. – *Qui n'est pas clair n'est pas français* („Което не е ясно, не е на френски“).

³² На 10 октомври 2005 г. е създаден Комитет за езика на европейското право (Comité pour la langue du droit européen – CPLDE), който лансирана идеята френският език да бъде определен за референтен при тълкуването на различните езикови интерпретации на правните актове на Европейския съюз. Учредяването на комитета, чийто председател е почетният секретар на Френската академия Морис Дрюон, е предшествано от издаването на 13 октомври 2004 г. на манифест, подписан от видни личности от над десет европейски държави – Дора Бакоянис, министър на външните работи на Гърция; Сузана Аниели, бивш министър на външните работи на Италия; Антоанет Спаак, държавен министър на Белгия; Ото фон Хабсбург, президент на Паневропейския съюз; Мариу Суариш, бивш президент на Португалия; Бронислав Геремек, бивш министър на външните работи на Полша; Симе-

Безспорно е, че за налагането на английския лингвистичен монизъм има обективни причини, но обясненията в тази насока не следва да изчерпват цялата аргументация, свързана с въвеждането му в България. В правната област това явление крие предпоставки за създаването на несъответствия между българските версии и действителния смисъл на европейските актове, които впоследствие се възпроизвеждат във вътрешното право. Английският език съдържа в себе си известна непригодност да изразява винаги точно първоначално зададената мисъл. Свойствата му, които се възприемат за положителни при съставянето на литературни произведения, се оказват проблематични в юридическите текстове. В зависимост от формулирането на фразата смисълът може да бъде изгубен частично, а при фрагментирани текстове – дори напълно. Следствия като тези са предпоставени от конструкцията на английското изречение, естеството на смисловите връзки между съставните му елементи, неопределеността на голям брой думи, която може да бъде относително малка или по-голяма в зависимост от вида на изречението и начина на употребата им в него³³.

он Саксбурготски, министър-председател на България; Адриан Настасе, министър-председател на Румъния; Федерико Майор, бивш министър на образованието на Испания и бивш генерален директор на ЮНЕСКО; Исмаил Кадаре, албански писател; Киро Глигоров, първи президент на Бившата югославска република Македония, както и от Абду Диуф, бивш президент на Сенегал, в качеството му на генерален секретар на Международната организация на франкофонията.

³³ Високата степен на неопределеност на дадени понятия, думи или изрази в английския език характерно се проявява при изброяването на елементи от едно цяло или на различни хипотези, каквато употреба се среща най-често в нормативните актове. Обикновено трудности от подобен характер се наблюдават при изброявания, систематизирани в точки, подточки, букви, тирета и пр. При тях липсата на правилно изградено изречение лишава възприемащия от ориентира, какъвто нормално е контекстът на свързаните с логични връзки части на изречението. В тези случаи, докато за лицата с роден език английски би било напълно достатъчно да добият обща представа (включително посредством прочутите фразеологични глаголи) за съдържанието, без необходимост от детайлизиране на обозначената действителност, стояща зад текста, то лицата, чийто роден език не е английски, например българите, търсейки конкретност и яснота, не биха се чувствали комфортно пред перспективата да схванат вероятната идея, без да имат сигурността, че тя е действително правилната. В този смисъл се оказва, че начинът на възприемане на обозначаването е предварително оформен в съзнанието на индивида според парадигмата на възприемане, характеризираща собствения му роден език. На български подразбирането на смисъла категорично не може да бъде считано за добра правна техника.

В Директива 2002/74/ЕО, изменяща Директива 80/987/ЕИО относно закрилата на работещи в случаи на несъстоятелност на техния работодател, има нагледен пример за разликата в психологическите нагласи на различните езикови общности. Обхватът на директивата е определен в чл. 1, който в своя параграф 3 предоставя възможност държавите-членки да продължат да изключват от приложното ѝ поле две категории лица – по буква „а“ това са домашните прислужници, наети от физическо лице, и по буква „б“ лицата, които в английската версия са посочени телеграфно като „*share-fishermen*“. Правилният превод на това понятие е силно затруднен от избрания начин за съчетаването на двете думи. Поотделно значението им е напълно ясно, но съвместната им употреба е силно необичайна. Обективно препятствие пред логиката се явява липсата именно на яснота за връзката между тях. Глаголът, който би следвало да определя съотношението помежду им, е бил заменен с тире, а контекстът, в който е поставена цялата дума, също по никакъв начин не подсказва евентуалното ѝ значение. Докато за рибаря е ясно, че не може да бъде друго

Предпоставки за възникването на неблагоприятни последици са още неprecизното използване на синоними и термини, както и според случая – на недоброто ниво на владеене на езика. Последното явление се среща по-често, отколкото се предполага, предвид разпространеното схващане, че английският език е лесен за учене, поради което и най-характерните му особености не биват овладявани по подходящ начин. По отношение на правните текстове този недостатък понякога добива неприятни измерения, като води до директно изопачаване на действителния смисъл, особено в случаите, когато първоначалният работен текст не е бил изготвен на английски. Трудностите, които срещат работещите само с английските версии, могат да бъдат обяснени отчасти тъкмо с тези особености. Поради това използването на поне две езикови версии е правило, общо въведено в институциите на Европейския съюз³⁴. Владееето само на един език не се счита за достатъчно за правилното формулиране на послания в европейския контекст и за тяхното разбиране³⁵. Приема се, че сложността на документооборота не може да бъде преодоляна чрез монолингвизъм, който всъщност създа-

освен рибар, то „share“ има значение на дял, част, акция, участие и дори палешник, без никое от тях да образува смислено съчетание с *fisherman*, т. е. идеята, стояща зад съчетанието, остава като цяло напълно неясна. Няма никакъв начин тази неопределеност да бъде предадена на български език, който се стреми в най-висока степен да изяснява фактите и явленията, които описва. Хипотезата, че става дума за специфично наименование на професия, което не е директно преводимо, би била най-реалистична в случая. Оказва се обаче, че дори според британското законодателство няма еднозначно разбиране за тази професия. На Интернет-страницата на Службата по митниците и приходите на Нейно Величество (<http://www.hmrc.gov.uk/manuals/nimmanual/nim35001.htm>) в предоставената дефиниция за *share-fisherman* са дадени общо 5 значения, които могат да бъдат отнесени към това наименование. Докато подходът на английския текст е бил възприет и в нидерландската версия, където съответната дума е сглобена от същите съставни части – „*deelvissters*“, в останалите континентални версии подходът е съвсем различен. В немската версия на директивата има цяло изречение, което описателно разяснява особеността на статута на тези рибари. Във френската и повечето от останалите версии са дадени по-умерени по дължина определения, от които се разбира, че става дума за „рибар, който получава частично възнаграждение“. За сравнение финализирият превод на ЦПР на директивата, поместен на страницата <http://ccvista.taieх.be>, говори за „рибари, получаващи заплащане под формата на дялово участие в риболова“. Очевидно е коя версия на директивата е била използвана при превода на български с опит за волно интерпретиране. Очакванията оттук нататък са юристите-лингвисти в Брюксел, които коригират преводите, помествани на страницата CCVista, да достигнат до правилния превод.

³⁴ Въпреки становищата, които бяха изтъквани в предприєдинителния период, че най-близки до българската действителност и поради това удобни за ползване са преводите на десетте новоприєдинили се през 2004 г. държави, както и румънските преводи, следва да се приеме, че тъкмо обратно, техният опит с европейското законодателство е твърде скромно и скорошно, за да може да се счита, че тези преводи са адекватни и не страдат от същите слабости, от които страдат и българските им аналози (вж. по-долу частта относно Директива 2001/24/ЕО). Безспорният и богат дългогодишен опит на старите държави-членки не би следвало да бъде пренебрегван по толкова важни и рефлектиращи пряко във вътрешното ни право въпроси.

³⁵ На срещата на върха на Европейския съюз в Барселона през март 2002 г. държавните и правителствените ръководители призовават да бъдат изучавани поне два чужди езика от най-ранна възраст, а на следващата година Европейската комисия признава, че „английският не е достатъчен“ (*English is not enough*) [COM(2003) 449].

ва повече затруднения, а не облекчения. Така например за заемане на длъжността юрист-лингвист е въведено строго изискването за много добро владеене освен на родния език и на още поне два други езика, един от които работен за институциите на Съюза³⁶.

2. *Търсене на работни или други междинни документи при съмнение в смисъла.* Протоколите и работните документи от заседанията на различните работни формати (групи или комитети) на Европейската комисия и на Съвета на Европейския съюз, които се отнасят до актове в ход на обсъждане, са достъпни като правило само за участващите в техните заседания. Междинните версии обаче, т.е. тези, които са утвърдени в рамките на съответната институция и се изпращат до друг орган за становище (напр. до Комитета на регионите или Икономическия и социален комитет) или до друга институция (Съвета или Европейския парламент, според етапа, на който се намира обсъждането на акта) за разглеждане съгласно установените процедури за вземане на решения в рамките на Европейския съюз (основна законодателна процедура е т.нар. процедура на съвместно вземане на решения по реда на чл. 251 от ДЕО), могат да бъдат намерени в достъпната чрез Интернет база данни *PreLex*³⁷. В нея синоптично може да бъде проследено изработването на акта на отделните етапи от одобряването му. По-детайлното търсене на обстоятелства във връзка с тези актове нерядко налага задълбоченото познаване и на самия законодателен механизъм, с който те се свързват. Често междинните актове съдържат ключа към определени формулировки, които са били приети във финалния етап на законодателния процес било поради компромис, било по други съображения. В редица научни разработки по въпроси на европейското право авторите основават анализите си на аргументи именно от процеса на изработване на съответните актове.

3. *Извеждане на действителния смисъл чрез систематично тълкуване в контекста на континенталната правна система.* Традиционно България следва класическата европейска правна система, основана на римското право. По своите най-видни проявления в кодифицираните законодателства на Франция и Германия тя е известна още като романо-германска или континентална правна система. С оглед на това чужди на българския правен изказ, терминология и традиции са понятия и институти, заимствани от казуистичната система на т. нар. „Общо право“, характерно за Британския остров, Ирландия и САЩ. Нещо повече, възприемането на такива термини в преводите на европейските актове, без да е налице съответна за тях пояснителна вътрешна уредба, която да им дава легитимност в българския правен ред, може да създаде понятийно разноезичие в текста, като вместо да осветли смисъла, преводът, обратно – може да увеличи неяснотата по отношение на тяхната същност. В повечето случаи на подобно буквално възприемане на терминология от английската версия на акта, при сравнението с други езикови версии се установява, че терминът има свое наименование в континенталното право, с което е известен и на българския законодател, а не представлява някаква юридическа новост. Преодоляването на проблеми от подобно естество се оказва трудно, когато

³⁶ Вж. конкурсното обявление от 2006 г. на Европейската служба за подбор на персонала (EPSO) за назначаването на юристи-лингвисти с български и румънски език (ОВ, С 87А от 11 април 2006 г.).

³⁷ <http://ec.europa.eu/prelex/apcnet.cfm>

европейският акт (регламент, директива) наистина предвижда термин от англо-саксонското право, който няма еквивалент на Континента³⁸. Все пак подобни случаи са ограничени и лесно установими при сравняване на различните езикови версии.

4. *Придържане към особеностите и характера на българския език.* Следва да бъдат избягвани буквалните преводи, при които придържането към оригинала довежда до неестественост и тромавост на българския текст. Повлияването от изказа на преведения оригинал може да бъде доловено сравнително лесно. Опитът и тук е от значение. Специализираният преводач придобива усет за това кога една фраза не стои естествено на български, като следи при разгръщането на превода да бъде спазена спецификата на българската реч. Не следва да бъдат възприемани като подходящи както много дългите, тромави изречения, така и късите фрази с обърнат словоред. Лексикалните умения също са от значение за избягване на автоматизма в превода. Голям е броят на думите с латински произход, които имат еквивалент на български и по възможност не би следвало да бъдат използвани вместо техните съответствия. Умелата замяна на чуждиците с български думи е един от показателите за високо ниво на преводаческите способности. Колкото и относителна да е една подобна препоръка, тя винаги би имала приложение в зависимост от конкретните случаи. Така или иначе зачитането на българския стил в преведения текст осигурява допълнително по-лесното му възприемане, при това не само от практикуващите юристи.

5. *Придържане към фонетиката на българския език.* С Решение № 60 от 30 януари 2007 г. Министерският съвет определи национален представител на Република България в Евроджъст (*Eurojust*). За българския гражданин екзотичното наименование на този орган се нуждае освен от обяснение на същността му, също и от усилия за правилното му произнасяне, в съответствие с решението. По-съществено в случая е разгадаването на избраната фонетична интерпретация на латинския акроним *Eurojust*. Най-вероятното предположение е той да замества пълното изписване на английския израз *European justice* („европейско правосъдие“), макар това да не ста-

³⁸ Такаъв е случаят с чл. 1, ал. 2, буква ж) от Римската конвенция за приложимото право към договорните задължения от 1980 г. и чл. 5, т. 6 от Регламент № 44/ 2001 относно компетентността, признаването и изпълнението на съдебни решения по граждански и търговски дела. В тях са предвидени разпоредби, отнасящи се до тръстове (*trusts*), при което разбирането е да бъдат визирани договорни отношения по англо-саксонското право, които се използват със смисъла, който носи английска дума *trust*, т.е. „доверие“. В българския език обаче думата е натоварена с отрицателен смисъл, тъй като се свързва единствено с монополните структури от края на XIX в. – картели, пулове и тръстове. Следва да се отбележи, че антиръстовото законодателство в САЩ, прието срещу тях тогава, е все още в сила. Въпреки това понятието „тръст“ в англо-саксонското право няма отрицателно значение и продължава да се използва широко в практиката за обозначаване на вида граждански договор с това наименование. Това е било достатъчно основание цитираните по-горе европейски актове съответно да го изключат в първия случай и да го включат във втория от приложното си поле. Очевидно на български език не следва да бъде правен директен превод на думата, който би довел до объркване в разбирането за тръстовете. Предложенията за използване на еквивалентните понятия „доверителни фондове“ или „доверителна собственост“ са много по-близко до действителния смисъл на понятието, вложен в двата акта.

ва ясно от никой от документите, които го учредяват³⁹. За разлика от съставеното по аналогичен начин име Европол, Евроджъст звучи съвсем не добре на български. Ако идеята е била да се наподобя английското произношение, не е ясно защо тогава първата съставна част не е „Юро“, а все пак българското „Евро“. Може само да се предполага дали възприетата кентавърна структура не подсказва известни съмнения относно налагането на наименованието с тази транскрипция. Доколкото *justitia* е латинската дума, стояща в основата на наименованието, тя на български звучи много поестествено като „юстиция“, отколкото английското „джъстис“. Можело е, така както е било побългарено началото на съкратеното наименование, да се направи същото и с края му, за да се получи приемлива цялост – Евроюст. Търсенето на латински неутрални понятия не е новост за европейския нормотворец. Чл. 1, пар. 1 на Регламент 2157/2001 относно статута на Европейското дружество (SE) въвежда легално изписвания на латински термин *Societas Europaea*, което е аргумент в полза на подобен подход.

В проблематиката на чуждоезиковите въздействия върху българския език и в частност особено върху българското право все още в дълг към правната общност са институциите, които по компетентност могат да съдействат за изясняване на множество спорни моменти и несъответствия от езиковедско естество. Институтът за български език към БАН е достатъчно авторитетна институция, за да остава встрани от проблематиката на българското правно общуване. Липсата на подход в уеднаквяването на терминологията е очевидно и в самото Народно събрание, в което се вливат десетките законодателни проекти, подготвени от различни министерства и ведомства въз основа на различни европейски актове. Процесите на активно обвързване с Европейския съюз водят до бързото възникване на нови лингвистични явления, които не винаги са с положителна стойност. Тяхното навременно овладяване може само да допринесе за избягването на дългосрочни и необратими последици.

б. *Отстраняване на жаргонна лексика.* Преводачите на актове с правно значение доработват в определена степен първоначалния текст на оригинала на своя език и това ги поставя в опосредяваща роля между европейския законодател (съотв. Съда на Европейските общности в Люксембург или друга компетентна да издава задължаващи актове институция) и националния адресат на тези актове. Широките познания не само на правната материя, но и на лингвистичната среда, в която се изработват актовете, е от значение за преценката дали дадени изрази или думи, представляващи жаргонна употреба, са използвани с преносен смисъл, в който случай е възможно те да бъдат преработени при превода, или са употребени с конкретна цел и със значението, което носят именно като жаргонни изрази или което са придобили в това им качество в специализирания език. Последните случаи са по-скоро рядкост и не могат да водят до генерализиране на жаргонната употреба, която поради своето естество

³⁹ Съобщението на Комисията от 22 ноември 2000 г. за създаването на *Eurojust* и Решението на Съвета 2002/187/JAI за създаване на *Eurojust* с оглед засилване на борбата срещу тежките форми на престъпност не поясняват какво се крие зад акронима. Процедурните правила на *Eurojust* (2002/C 286/01) също не дават обяснение на съкращението. Всички те следват формулировката на т. 46 от Заключенията на Европейския съвет от Тампере (15-16 октомври 1999 г.), с която се инициира създаването на „една единица (*Eurojust*), съставена от прокурори, магистрати и полицейски служители“.

представлява винаги изключение. Главно сравнението на езиковите версии е призвано отново да установи действителния смисъл на подобна употреба.

По отношение на голям брой англицизми се наблюдава все по-широкото им и напълно неконтролируемо използване в говоримия език на специализираната администрация. Те се превръщат в канцеларско аргю и като следствие от това започват постепенно да си пробиват път в официалните документи поради разбирането, че щом вече се използват и звучат познато в определени среди, имат право и на официално съществуване. Последната фаза от схемата на тази инвазия е включването им под една или друга форма в самите нормативни актове, където, за да се избегне несъответствието със съществуващия правен стил и речник, те биват обикновено легитимирани чрез извеждането им в отделни дефиниции. Лавинообразното нарастване на този жаргон би могло да има своето обяснение, но не и оправдание по отношение на експертите, които ежедневно изпълняват различни функции, свързани с използването на чужди езици, предимно на английски. Този еkleктичен стил постепенно се прокрадва и в публичното пространство, като започва да го пълни с всякакви паразитни словосъчетания и термини. Първоначално разговорно появилият се превод на израза „План за действие“ – „Екшън план“ вече успя да изплува в медиите, като под някаква форма не е изключено да влезе и в официална употреба. За разлика от друг подобен израз „Пиър ревю“, използван вместо „Партньорска проверка“, което някои възприемаха за някакъв вид „ПиАр“⁴⁰ ревю“, „екшън планът“ има много по-големи шансове да се утвърди трайно в съвременния език. Партньорските проверки, за щастие на държавната администрация, приключиха в досегашния им вид с присъединяването на България към Европейския съюз, но плановете за действие ще се радват още дълго време на внимание, тъй като си остават основен правен способ на Съюза за набелязването на бъдещи мерки в различни области. На електронното правосъдие обаче тепърва му предстои да се превърща все повече в „и-джъстис“⁴¹; договорите по проектите PHARE повсеместно са известни като „ковенанти“⁴²; друг един вид проекти за подпомагане в изграждането на управленски структури и подготовка на законодателството се цитират като „туининги“⁴³; показателите за извършването на оценка в критичните области след присъединяването на България са просто „бенчмарки“⁴⁴; неофициалните документи звучат по-красиво като „нон-пейпъри“⁴⁵; про-

⁴⁰ Обективната преценка може само да констатира непохватното звучене на български език на сричкосъчетанието „пиар“, което не разкрива особено богатство на съдържанието и в оригиналната си английска версия – PR (public relations), т.е. връзки с обществеността.

⁴¹ От съкращението за „електронно правосъдие“ – *e-justice* (ел-правосъдие, *англ.*).

⁴² Договор (*covenant*, *англ.*)

⁴³ Букв. „близнене“ (*twin* – близнак, *англ.*), т.е. „побратимяване“. Първоначално терминът е бил въведен в скоби в чл. 30, т. 28 от Устройствения правилник на Министерството на финансите (ДВ, бр. 42/2003). По-късно в Договора за присъединяване на България и Румъния към Европейския съюз от 25 април 2007 г. (по-точно в чл. 31, т. 3 от Протокола към него относно условията и договореностите за приемането на България и Румъния в Европейския съюз, съответно в чл. 31, т. 3 от Акта към него относно условията за присъединяване на България и Румъния и промените в Учредителните договори на Европейския съюз) той вече се използва свободно като разбираемо понятие, за което е счетено, че няма нужда от пояснение, след като е преминало успешно първите фази на аклиматизиране към вътрешното право.

⁴⁴ Букв. „ориентир“, „отправна точка“ (*bench-mark*, *англ.*).

⁴⁵ Букв. „не на хартия“ (*non-paper*, *англ.*).

изводствените мрежи, за да се запази неяснотата около тях, е по-добре да бъдат „кльъстър“⁴⁶; неизбежно беше сделката, при която се извършва обратна на съществуваща вече сделка с цел нейното закриване, да не бъде „офсетова сделка“⁴⁷; производството по реда на чл. 226 от ДЕО срещу държава-членка за неизпълнение на задълженията ѝ по-лесно се изговаря като „инфринджмънт“⁴⁸ и т. н. Списъкът на тази нова българска лексика нараства в геометрична прогресия не дори с дни, а с часове, като амалгамата придобива все по-неюридически измерения.

Високата степен на безкритичност по отношение на езика не може да бъде похвален принос в културното многообразие на Европейския съюз от страна на държава, възприемаща себе си за учител на народите, използващи кирилица. Подобна тенденция е напълно немислима в много други европейски държави, видно от преводите на европейските актове на техните езици. Привидните аргументи за необходимостта от възприемането на модерна терминология там не намират особена подкрепа въпреки въздействието на обективните фактори в тази насока.

С последната поправка на Закона за малките и средните предприятия (ЗМСП) от юли 2006 г.⁴⁹ в българското законодателство бе въведен като нов термин използваният в англоезичния свят жаргонен израз „бизнесангели“ (sic). Чл. 4, ал. 4, т. 3 от закона изяснява, че едно предприятие се смята за независимо и в случаите, когато неговите партньори са физически лица, които обичайно рисково инвестират индивидуално или съвместно в предприятия, които не са публични дружества по смисъла на чл. 110 от Закона за публичното предлагане на ценни книжа (бизнесангели), при условие че общата им инвестиция в едно предприятие не превишава 2 400 000 лв.

Радетелите на новия термин оправдаваха включването му в закона с обяснението, че това било изискване на Европейския съюз. Всъщност претендираното основание фигурира в Препоръка на Европейската комисия 2003/361/ЕО, отнасяща се до дефиницията за микро-, малки и средни предприятия, в която действително страният термин се споменава. Съгласно чл. 249 от ДЕО препоръките нямат обвързваща сила за държавите-членки, т.е. за България не е съществувало формално задължението да въвежда, в случая да преписва това понятие.

⁴⁶ „Гроздове“ (clusters, *англ.*). Този неологизъм бележи действително много бърз възход. Първоначално появил се в одобрената с Решение № 942 от 29 ноември 2004 г. на Министерския съвет Програма за сътрудничество за периода 2005-2007 г. между правителството на Република България и правителството на Фландрия относно изпълнението на Договора за сътрудничество между същите правителства (в точки 1.2.1.2 и 1.2.2), през 2005 г. понятието вече е въведено и в чл. 31, т. 8 от Устройствения правилник на Министерството на икономиката и енергетиката (ДВ, бр. 78/2005 г.), но дори и в третия нормативен акт, който го използва – Наредба № 16 от 12 декември 2006 г. за придобиване на квалификация по професия „текстилен техник“ – не е дадено определение за неговото значение.

⁴⁷ Такова е определението на този вид сделки, дадено в § 1, т. 34 от Допълнителните разпоредби на Закона за публичното предлагане на ценни книжа.

⁴⁸ Въпреки че *infringement* е поредният неточен английски термин, който вместо „неизпълнение“, какъвто смисъл влага и английската версия на разпоредбата на чл. 226, пар. 1 от ДЕО („If the Commission considers that a Member State has failed to fulfil an obligation under this Treaty...“), означава „нарушение“, а това е административноправно понятие, неподходящо за квалифицирането на правните последици от един многостранен международен договор, какъвто е ДЕО, въпреки особеното му естество.

⁴⁹ Обн. ДВ, бр. 59/2006 г.

Междуведомствената работна група, която изготви през март 2006 г. проекта на поправка в ЗМСП, почти се беше отказала от включването на т.нар. „бизнесангели“ в законопроекта, въпреки че имаше известно желание те да намерят под някаква форма място в закона. Компромисното виждане се обоснова с преценката, че в самата Препоръка 2003/361/ЕО терминът няма достатъчна тежест, за да бъде изрично споменаван в българския закон – там той се среща само на едно място в преамбюла. В изработения от групата краен вариант на законопроекта поетичното предложение и в българското право да има „бизнесангели“ следваше да отпадне именно на това основание.

В крайна сметка приетият Закон за изменение и допълнение на ЗМСП все пак въведе като нов легален термин израза „бизнесангели“, срамежливо споменавайки го само веднъж, и то в скоби. Смишълът на това законодателно упражнение въпреки това остава напълно съмнителен, както е и съмнително самото съществуване на подобни образувания в българската правна и икономическа действителност. Когато определени понятия не носят собствено съдържание, нямат практическо значение и още повече няма необходимост за тяхното въвеждане, то вмъкването им в законодателните актове води само до излишно претоварване и неефективност на разпоредбите. Подобни правни норми традиционно са наричани „мъртви текстове“. Чл. 36, ал. 1 от Указ № 883 за прилагане на Закона за нормативните актове (ДВ, бр. 39/ 1974 г.) уточнява, че „отклонения от общоупотребимия български език се допускат само ако се налагат от предмета на акта“. Отклонението с т.нар. „бизнесангели“ е наистина доста голямо от общоупотребимия български език, в който ангелите по никой начин не се свързват с бизнеса и изобщо с осъществяването на икономически дейности. Отделно от това предметът на ЗМСП съвсем не налага религиозни отклонения, което явно е било забелязано и от законодателя, задоволил се да отдели новия термин в скоби.

Случаят с Директива 2001/24/ЕО относно оздравяването и ликвидацията на кредитните институции

С новия Закон за кредитните институции, който ще влезе в сила от 1 януари 2007 г., заедно с други норми на европейското право ще бъдат въведени и разпоредбите на Директива 2001/24/ЕО относно оздравяването и ликвидацията на кредитните институции. Първоначалният проект на закона в тази му част бе изработен от експерти на Българската народна банка въз основа изключително на английската версия на директивата. Предложеният текст бе последващо коригиран с участието на експерти от Министерството на правосъдието, Министерството на финансите и Министерския съвет, преди да получи одобрението на парламента да заеме място в новия закон като Глава XIII „Оздравителни мерки и прекратителни процедури“.

В хода на обсъжданията и при сравняването с други езикови версии на директивата бяха установени интересни правно-лингвистични особености, които показват съществени отклонения на английската версия от действителния смисъл на термините, възприети в останалите версии. Множеството неясноти и несъответствия кулминират в очевидни грешки, поставящи в силно затруднено положение експертите, чиято задача е да въведат разпоредбите на директивата във вътрешното право⁵⁰.

⁵⁰ Възприетият във френската версия понятиен апарат и фразеология съответства на основните други езикови версии, между които италианска, испанска, португалска, немска, нидерландска, датска и гръцка.

Неяснотите могат да бъдат лесно констатирани още в самото заглавие на акта. Първоначалната версия на законопроекта следваше предано английския текст, съгласно който директивата се отнася до „реорганизацията и прекратяването на кредитните институции“. В действителност термините, с които си служи Директива 2001/24, са, от една страна, „оздравяване“, а не „реорганизация“, и, от друга, „ликвидация“, а не „прекратяване“. В езиковите версии на държавите, които следват континенталната правна система, се говори именно за оздравяване и ликвидация⁵¹. Тук е съществено уточнението, че става дума за старите държави-членки, тъй като сравнението с преводите на някои от новоприсъединилите се през 2004 г. държави-членки и Румъния дава картина на доста голямо объркване. При тях вследствие на наложения в хода на присъединяване от Европейската комисия англоезичен аскетизъм се е получила смесица от англосаксонска терминология с тенденция за придържане към континенталната версия на директивата⁵².

За да бъде създадено едно общо разбиране за терминологията на европейските актовете, принципен подход в голяма част от тях е да се дават легални дефиниции на употребяваните термини, което до голяма степен цели и избягване на различни тълкувания при превода. Така чл. 2 от Директива 2001/24/ЕО определя редица основни за директивата термини. Съгласно тези пояснения „оздравителните мерки“ са мерки, които имат за цел да запазят или възстановят финансовото състояние на кредитна институция и биха могли да засегнат съществуващите права на трети лица, включително мерки, свързани с възможно преустановяване на плащания, спиране на изпълнителни действия или намаляване на вземания.

Мерките, посочени в това определение, имат оздравителен характер, без да имат непременно реорганизационен ефект, а при неговото евентуално наличие не е уточнено, че се изчерпват само с него. Както показва самата дума ре-организация, тя би следвало да представлява действие, свързано с промяната на организационната структура на кредитната институция, т.е. нейното преобразуване чрез сливане, вливане, разделяне или отделяне, каквито определенията в чл. 2 поне изрично не предвижда. Все пак може да се приеме в унисон със систематиката на правните институти по българското право, че реорганизацията е част от оздравяването на предприятието, за което е открито производство по несъстоятелност (чл. 696 от ТЗ). При подобно тълкуване терминът „оздравяване“ при превода на български ще покрие по-широкия аспект, въведен с определенията на директивата, като включи в себе си и стесненото по значение понятие „реорганизация“ от английската версия.

По отношение на втория термин – „ликвидация“, трудностите се оказват значително по-големи. Английският израз „winding up“ има двойствено значение, което се установява в зависимост от контекста на неговата употреба. Общият смисъл е все

⁵¹ Относно „оздравяването“ – assainissement (фр.), risanamento (ит.), saneamiento (исп.), saneamento (порт.), Sanierung (нем.), sanering (нид.), sanering (дат.), εξυγίανση (гр.), както и относно „ликвидацията“ – liquidation (фр.), liquidazione (ит.), liquidación (исп.), liquidação (порт.), Liquidation (нем.), liquidatie (нид.), likvidation (дат.), εκκαθάριση (гр.), има пълно единодушие.

⁵² В словашката, полската, румънската и чешката версия „оздравяването“ е станало „реорганизация“ след очевидното директно възприемане на този термин от английската версия. Пред трудността обаче да бъде преведен неясният английски израз „winding up“ всички те са потърсили алтернативата на латинска дума „ликвидация“.

пак ликвидирани на активите на дружество с оглед удовлетворяване на кредиторите при прекратяване. При определени обстоятелства обаче терминът може да носи значението на прекратяване и ликвидация на търговското дружество едновременно. Споменаването по-надолу в директивата на правната фигура *liquidator*, за когото също е дадено легално определение, избягва съмненията относно действителния смисъл на „*winding up*“ в английската версия. По-скоро българският преводач, а впоследствие и законодател е избрал в този случай свой път на тълкуване въпреки пълното съгласие на останалите езикови версии за наличието на „ликвидация“ в директивата. Избирайки да следва отделна систематика и разбиране за същността на ликвидацията, Законът за кредитните институции въведе напълно непознатия терминологичен израз „прекратителни процедури“. Отчасти идеята идва предимно от термина „*winding up*“ и неговите прекратителни оттенъци, макар решаваща да се е оказала и неяснотата на легалното определение в чл. 2 от директивата. Според него става дума за колективно производство, което е открито и контролирано от административни или съдебни органи на държава-членка с цел реализиране на активите под надзора на тези органи, включително когато производството се прекратява със споразумение между кредитора и длъжника (във френската версия „с конкордат“) или друга подобна мярка.

Очевидна е трудността да бъде намерен вътрешноправен еквивалент на едно характеризирано по този начин производство. В даден момент бе обсъждано въвеждането на понятието „осребрителни процедури“, доколкото определението на чл. 2 е центрирано върху реализацията на активите, но това предложение също не изглеждаше по-сполучливо. Поради явното несъвпадане на тези нови „прекратителни процедури“ със съществуващата систематика на българското търговско право в Закона за кредитните институции е трябвало да бъде изработена новата класификация на чл. 133, ал. 2, според която „прекратителни процедури са процедурите по ликвидация или несъстоятелност на банка“. Тази формулировка не отчита основните характеристики на двете производства, които претендира да обединява. Прекратяването само по себе си не е отделна процедура, а еднократно настъпване във времето на определен юридически факт (чл. 154 от ТЗ за ООД, чл. 252 от ТЗ за АД и пр.), който може и да бъде правна последица от производство (чл. 155 от ТЗ, чл. 711, ал. 1 от ТЗ). Такива факти са изчерпателно предвидени в закона за съответните търговци. От друга страна, прекратяването предхожда ликвидацията, но пък следва несъстоятелността, така че логически и във времето не биха могли да бъдат обединени под някаква форма чрез един новосъздаден термин. Понастоящем в българската правна лексика все още не съществува подобно обединяващо понятие въпреки новосъздадените „прекратителни процедури“, тъй като по своята същност те представляват *contradictio in adiecto*⁵³. По всичко изглежда, че то не съществува и в останалите европейски държави, които поради това са се спрели на вече добре известния термин „ликвидация“, на който са дали особено значение по смисъла на директивата чрез нарочното определение, изведено в нейния чл. 2.

Идеята за т. нар. „прекратителни процедури“ не е сполучлива и поради това, че изключва една от посочените в края на определението по чл. 2 от директивата основни особености – приключването на производството да е възможно чрез конкордат

⁵³ Противоречие в определението (лат.).

или по друг подобен начин. Очевидно е, че приключвайки с конкордат, производството няма да доведе изобщо до прекратяване на дружеството. Поради това и осребряването на имуществото на банката няма да бъде винаги налице или поне не за цялата съвкупност от имуществените ѝ права.

Следователно „прекратителни процедури“ е една неясна и изкуствена конструкция, която изпада в противоречие не само със съществуващата българска правна система и терминология, но и със самата Директива 2001/24.

Липсата на подходящ термин на български е била заобиколена при транспонирането в Кодекса за застраховането на директивата-близък 2001/17/ЕО, отнасяща се до оздравяването и ликвидацията на застрахователните дружества. Тя заимства понятията от Директива 2001/24/ЕО, като им дава почти идентични определения. В Кодекса за застраховането е бил възприет подходът едновременно да се споменават ликвидацията и несъстоятелността, вместо да се търси нов термин, който да ги замества едновременно (Глава XII, раздел III от КЗ). По този начин терминологията, която е обща за двете директиви, се оказва въведена неправилно в българското законодателство.

Във връзка с ненадеждността на английската версия на Директива 2001/24/ЕО могат да бъдат посочени редица други аргументи от подобно естество, които текстът предлага. Достътъчно нагледен е пълният разнотон на възприетите понятия само в рамките на чл. 10, пар. 2, където в буква „а“ се споменава за производството *winding up*, в буква „b“ – за правната фигура *liquidator*, в буква „i“ неочаквано се появява производството по несъстоятелност (*insolvency proceedings*), за да може буква „j“ отново да се завърне към *winding up*. За сравнение френската версия използва в целия текст на директивата една и съща терминология, без отклонения – *liquidation* и *liquidateur*. Такъв е подходът и на всички останали споменати езикови версии.

Безспорно е, че през последното десетилетие българското право претърпя осезаемо силното въздействие на правото на Европейския съюз. Това явление беше съзнателно търсено, за него бяха положени много усилия и чрез него българските юристи получиха неограничени възможности за развитие и придобиване на богат опит. Конкурентната среда на европейския вътрешен пазар вече изисква въвеждането с бързи темпове на нови методи в организацията на правните гилдии, увеличава изискванията за доброто качество на правните услуги и формира обща нормативна база за осъществяване на правните дейности. Уменията за работа с европейското законодателство неизбежно предстои да включват все повече умения и за работа с чуждите езикови текстове на съответните актове. Значението на този аспект предстои да нараства и по отношение на българската съдебна практика. Доводите, свързани с правно-лингвистичния подход в тълкуването на европейските норми, могат винаги да бъдат от значение при оформянето на солидна правна аргументация. Развитието на правната лингвистика като особена интердисциплинарна дейност е все още в самото си начало, но широките простори, които тя отваря към европейския юридически свят, са необятни и силно интригуващи.

ПРОЦЕСЪТ НА ВЗЕМАНЕ НА РЕШЕНИЕ СЪГЛАСНО ОБЩНОСТНОТО ПРАВО – ПРОЦЕДУРАТА НА „СЪВМЕСТНО ВЗЕМАНЕ НА РЕШЕНИЯ“

Надежда Тодорова*

В Общността, както и в по-голяма част от държавите-членки процедурите по вземане на решения са в съответствие с въпросите, за които трябва да се прилагат. Различаваме следователно законодателна процедура, бюджетна процедура, процедура по сключване на международни актове и процедура за приемане на мерки за изпълнение.

В настоящата статия ще бъде разгледана процедурата на „**съвместно вземане на решения**“ като вид законодателна процедура (чл. 251)¹ от Договора за създаване на Европейската общност (ДЕО) (консолидирана версия след измененията от Амстердам и Ница, ОВ на ЕО, серия с, № 325, 24 декември 2002 г.).

* Главен експерт в дирекция „Международно сътрудничество и европейска интеграция“, Министерството на правосъдието.

¹ Член 251 (предишен член 189 b)

1. Когато настоящият договор се позовава на настоящия член за приемането на някой акт, прилага се следната процедура.

2. Комисията представя предложение на Европейския парламент и на Съвета.

Съветът, като се произнася с квалифицирано мнозинство, след като е взел становището на Европейския парламент:

– ако одобри всички поправки, фигуриращи в становището на Европейския парламент, може да приеме така поправеното предложение за акт;

– ако Европейският парламент не предложи никаква поправка, може да приеме предложението за акт;

– в останалите случаи приема обща позиция и я предава на Европейския парламент.

Съветът информира обстойно Европейския парламент за мотивите, довели го до приемането на неговата обща позиция. Комисията информира обстойно Европейския парламент за нейната позиция.

Ако в срок от три месеца след това предаване Европейският парламент:

а) одобри общата позиция или не се е произнесъл, счита се, че съответният акт е приет съгласно тази обща позиция;

б) отхвърли общата позиция с абсолютното мнозинство на членовете, които го съставят, предложението за акт не се счита за прието;

в) предложи с абсолютно мнозинство на членовете, които го съставят, поправки в общата позиция, така поправеният текст се предава на Съвета и на Комисията, които изразяват становище по повод поправките.

3. Ако в срок от три месеца след получаване на извършените от Европейския парламент поправки Съветът, като се произнася с квалифицирано мнозинство, приеме всички тези поправки, съответният акт се счита за приет под формата на така поправената обща позиция; въпреки това Съветът се произнася с единодушие относно поправките, които са били обект на отрицателно мнение на Комисията. Ако Съветът не одобри всички поправ-

Законодателната процедура, така както е била замислена в началото от ДЕО, е била много опростена: тя включва предложение на Комисията, евентуално становище на Европейския парламент, решение от Съвета, което според изискванията на Договорите се приема с единодушие или с квалифицирано мнозинство, като ако Съветът внесе промени в предложението на Комисията, актът се счита одобрен само ако е приет с единодушие. Комисията е имала право във всеки един момент да промени своето първоначално предложение. Въвеждането на „процедурата на одобрение“ от Единния европейски акт усложнява процеса на приемане на актовете и задълбочава проблема за избор на правна основа. Ограничавайки значително приложното поле на „процедурата на консултиране“ (чл. 250² от ДЕО) и разширявайки приложното поле на процедурата на „съвместното вземане на решения“, Договорът за Европейския съюз от Амстердам ограничи, без да премахне напълно проблемите, свързани с избор на правна основа. От своя страна проектът на Европейска конституция опростява допълнително законодателната процедура за приемане на актове, като премахва процедурата по „сътрудничество“ и превръща процедурата на „съвместно вземане на решения“ в обикновена процедура.

Процедурата на „съвместно вземане на решения“ е въведена с Договора за Европейския съюз (ДЕС) от Маастрихт. Тази нова процедура способства за увеличаване на правомощията на Европейския парламент (ЕП), като му дава право на окончателно отхвърляне на приемания акт. Ограничава се ролята на Комисията спрямо ролята ѝ в процедурата по „сътрудничество“. В действителност чл. 189В от ДЕС от Маастрихт

ки, председателят на Съвета в съгласие с председателя на Европейския парламент свиква помирителния комитет в срок от шест седмици.

4. Помирителният комитет, в който заседават членовете на Съвета или техни представители и също толкова представители на Европейския парламент, има за задача да постигне споразумение относно общ проект, като се произнася с квалифицирано мнозинство на членовете на Съвета или техни представители и с мнозинството на представителите на Европейския парламент. Комисията участва в подготвителната работа на помирителния комитет и взема всички необходими инициативи с оглед да допринесе за сближаване на позициите на Европейския парламент и на Съвета. За да изпълни своята задача, помирителният комитет разглежда общата позиция на базата на поправките, предложени от Европейския парламент.

5. Ако в срок от шест седмици от неговото свикване помирителният комитет одобри общия проект, Европейският парламент и Съветът разполагат всеки със срок от шест седмици, считано от датата на одобрението, за да приемат съответния акт съгласно общия проект с абсолютното мнозинство на гласувалите, що се отнася до Европейския парламент, и с квалифицирано мнозинство, що се отнася до Съвета. При липса на одобрение от едната или от другата от двете институции в упоменатия срок предложението за акт не се счита за прието.

6. Когато помирителният комитет не одобри общия проект, предложението за акт не се счита за прието.

7. Сроковете от три месеца и от шест седмици, упоменати в този член, се продължават максимално съответно с един месец и с две седмици по инициатива на Европейския парламент или на Съвета.

² Член 250 (предишен член 189-а)

1. Когато съгласно настоящия договор Съветът се произнася по предложение на Комисията, за приемането на акт, представляващ изменение на това предложение, се изисква единодушие, при спазване на разпоредбите на член 251, алинея 4 и 5.

2. Докато Съветът не се е произнесъл, Комисията може да измени своето предложение по време на процедурите по приемането на акт на Общността.

(понастоящем чл. 251 от ДЕО) предвиждаше в случай на непостигане на съгласие между Парламента и Съвета по текста на приемания акт последният да може на трето четене да приеме акта с квалифицирано мнозинство, освен ако по-голяма част от членовете на Парламента не са гласували за евентуално отхвърляне на акта. Договорът от Амстердам премахва третото четене и изисква за приемането на даден акт изричното одобрение както от страна на Парламента, така и от страна на Съвета. Що се отнася до развитието на процедурата, така както произтича от ДЕС от Амстердам, то е опростено в сравнение с процедурата, предвидена в ДЕС от Маастрихт.

Въпросите, по които се взема решение с процедура на съвместно вземане на решение, са:

- недискриминация въз основа на националност
- правото на свободно придвижване и избор на местоживееене
- свободното движение на работна сила
- социалното осигуряване на работниците-мигранти
- правото на установяване
- транспорт
- вътрешният пазар
- заетостта
- митническото сътрудничество
- борбата срещу социалното изключване
- равните възможности и равното третиране
- прилагане на решенията, свързани с Европейския социален фонд
- образованието
- професионално обучение
- култура
- здравеопазване
- защита на потребителите
- трансевропейски транспортни магистрали
- прилагане на решенията, свързани с Европейския фонд за регионално развитие
- наука и изследвания
- околна среда
- прозрачност
- предотвратяване и борба с измамата
- статистика

В повечето случаи „съвместното вземане на решения“ е в области, в които Съветът приема актовете с квалифицирано мнозинство. Все още съществуват и хипотези на използване на процедурата, когато се изисква актът да бъде приет с единодушно решение от Съвета (напр. чл. 18³, 42⁴, 47⁵, 151⁶ от ДЕО).

Предложенията на Комисията се адресират едновременно до Парламента и до Съвета, както и до Европейския социален и икономически комитет и Комитета на регионите. Правомощията на Икономическия и социален комитет и Комитета на ре-

³ Член 18 (предишен член 8-а)

1. Всеки гражданин на Съюза има право свободно да се движи и да пребивава в рамките на територията на държавите-членки при спазване на ограниченията и условията, предвидени в договора и на приетите във връзка с неговото осъществяване разпоредби.

2. Съветът може да приема разпоредби с оглед да улесни упражняването на предвидените в алинея 1 права; освен ако е предвидено друго в настоящия договор, той се произ-

гионите са регламентирани в ДЕО (от чл. 257 до чл. 265). Комисията и Съветът в предвидените от ДЕО случаи задължително се консултират с тези комитети. Комисията и Съветът могат да определят срок за произнасянето им по даден акт (чл. 262 и чл. 265 от ДЕО). Парламентът разполага също с възможност да поиска становището на тези два комитета.

Различаваме **3 фази на процедурата на „съвместно вземане на решения“**: първо и второ четене на приемания акт и помирителна фаза (на постигане на съгласие).

нася съгласно визираната в член 251 процедура. Съветът се произнася с единодушие през времетраенето на тази процедура

⁴ Член 42 (предишен член 51)

Съветът, като се произнася съгласно визираната в член 251 процедура, приема в областта на социалната сигурност мерките, които са необходими за осигуряване на свободното движение на работниците и служителите, като в частност установява система, позволяваща на работещите в различни държави-членки лица и на лицата, ползващи техните права, да бъде осигурено:

а) кумулиране на вноските за всички периоди, които се вземат предвид в съответствие със законодателствата на различните държави, с оглед на придобиването и запазването на правото на престации от социалните фондове и с оглед на изчисляването на размера на тези престации;

б) изплащането на такива престации на лица, които живеят на територията на държавите-членки.

Съветът се произнася с единодушие през времетраенето на визираната в член 251 процедура.

⁵ Член 47 (предишен член 57).

1. С цел да улесни лицата при започване или осъществяване на самостоятелна дейност Съветът, като се произнася в съответствие с визираната в член 251 процедура, приема директиви, отнасящи се до взаимното признаване на дипломи, сертификати и други документи.

2. Със същата цел Съветът, като се произнася съгласно визираната в член 251 процедура, приема директиви за съгласуване на законовите, подзаконовите и административните разпоредби на държавите-членки, които се отнасят до предприемането и осъществяването на самостоятелна дейност. Съветът се произнася с единодушие през времетраенето на визираната в член 251 процедура относно директивите, чието прилагане в поне една държава-членка е свързано с изменение на съществуващите законови принципи, регламентиращи различните професии, в частта им относно обучението и условията за достъп на физически лица. В останалите случаи Съветът се произнася с квалифицирано мнозинство.

3. Що се отнася до медицинските, парамедицинските и фармацевтичните професии, постепенното премахване на ограниченията зависи от координирането на условията за тяхното упражняване в различните държави-членки.

⁶ Член 151 (предишен член 128)

1. Общността дава своя принос за разцвета на културата в държавите-членки, като зачита тяхното национално и регионално разнообразие и в същото време поставя на преден план общото културно наследство.

2. Действията на Общността имат за цел да поощряват сътрудничеството между държавите-членки и, ако е необходимо, да подкрепят и допълват техните действия в следните области:

- подобряване и разпространяване на знанията за културата и историята на европейските народи;
- опазване и закрила на културното наследство от европейско значение;
- културен обмен с нетърговска цел;
- художествени и литературни произведения, включително и в аудиовизуалния сектор.

1. ПЪРВО ЧЕТЕНЕ

На първо четене Парламентът дава становище по предложението на Комисията и Съветът го гласува с квалифицирано мнозинство (освен в случаите, когато Договорът изрично изисква единодушие). Становището на ЕП се обсъжда и променя в рамките на парламентарна комисия по време на пленарно заседание. ДЕО не определя срок, в рамките на който ЕП следва да даде своето становище. На практика тази фаза от процедурата трае 8 месеца, но може да бъде и много по-дълга в зависимост от техническата сложност на документите.

Съветът на първо четене изразява своето становище след подготвителна работа в работните групи, състоящи се от експерти на държавите-членки и председателствани от държавата-членка, която осигурява семестриалното председателство на Съвета. Комисията също присъства на тези работни групи и изразява своето становище. Работните групи представят акта на Съвета на постоянните представители (КОРЕПЕР), чиито решения се гласуват от Съвета на министрите след провеждането на дискусии по акта или без наличието на такива. В двата случая заседанията и обсъжданията на Съвета на министрите са публични. Подготвителната работа в Съвета по даден акт започва едновременно с подготвителната работа в ЕП. Съветът дава окончателно становище по предложението за акт на Комисията, след като е приключило първото четене в ЕП и последният е направил своите евентуални изменения. Съветът се произнася с квалифицирано мнозинство със съгласието на Комисията.

Три са случаите, които произтичат от чл. 251, ал. 1 и 2 от ДЕО:

- Ако Парламентът не е направил никакво изменение по предложението на Комисията, Съветът може да приеме акта, така както е предложен от Комисията.
- Ако Съветът одобри всички предложени от ЕП изменения, той може да приеме акта с квалифицирано мнозинство. Изисква се актът да бъде приет с единодушие съгласно изискванията на чл. 250 от ДЕО, ако текстът с измененията на Парламента не е възприет в предложението на Комисията.
- Във всички останали случаи Съветът приема обща позиция.

Новото при процедура на „*съвместно вземане на решения*“ се съдържа във възможността процедурата по приемането на общностния акт да приключи с първото четене на акта, ако се възприемат всички изменения, направени от Парламента. Държейки сметка за разширяването на приложното поле на тази процедура, авторите на ДЕО са целели създаването на по-бърз и ефективен механизъм за приемане на общностния акт.

3. Общността и държавите-членки подкрепят сътрудничеството с трети страни и компетентни в областта на културата международни организации и в частност със Съвета на Европа.

4. Общността отчита културните аспекти на своите действия в съответствие с други разпоредби от настоящия договор, в частност с цел да зачита и поощрява разнообразието на културата на държавите-членки.

5. С цел да допринесе за осъществяването на посочените в този член цели Съветът:

– в съответствие с предвидената в член 251 процедура, след като се консултира с Комитета за регионите, приема поощряващи мерки, с изключение на сближаването на закони и подзаконни разпоредби на държавите-членки. Съветът се произнася с единодушие през времетраенето на предвидената в член 251 процедура;

– като се произнася с единодушие, по предложение на Комисията отправя препоръки.

За да се постигне някакво съгласие на този стадий, е необходимо институциите да бъдат изцяло информирани за развитието на техните подготвителни работи по приемането на акта. По този начин те ще заседават с пълното съзнание за промените, които всяка една от тях възнамерява да приеме. Това ще позволи на Парламента да се извършат отново някои искани от Съвета изменения по начин, че да се постигне съгласие върху общ текст. Опитът показва, че 28 % от предложенията на Комисията се приемат на първо четене, а 10 % от тях дори без никакви промени. Често, но не винаги, става дума за текстове с технически характер. В този контекст е важно Парламентът и Съветът да обозначават бързо текстовете, по които е възможно да се постигне някакво съгласие, за да се избегне загубата на време за преговори, които ще завършат с неуспех.

В този смисъл е и съвместната Декларация № 34 от 4 май 1999 г. за практическите особености на новата процедура на „съвместно вземане на решения“ (приложена като Анекс към Договора от Амстердам), която предвижда „институциите лоялно да си сътрудничат, за да доближат максимално техните позиции, за да може по възможност актът да бъде приет на първо четене“. За тази цел Декларацията предвижда координация на работните календари и установяване на контакти между институциите. Всичко това изисква установяването на тесни връзки между председателя на компетентната парламентарна комисия, докладчика, председателя на Съвета и на Комисията. Сътрудничеството на последната е необходимо, ако Съветът не може да постигне единодушие, за да приеме измененията по текста на акта от ЕП. В този случай дори една-единствена промяна от Комисията на нейното предложение би могло да позволи приемане на първо четене на акта с квалифицирано мнозинство. По време на първото четене ДЕО не поставя на Парламента никакво изискване за особено мнозинство, което налага той да приема актовете с абсолютно мнозинство на изразените гласове (обикновено мнозинство).

ДЕО не поставя никакъв срок за развитието на първата фаза от „съвместното вземане на решения“, което оставя необходимото време за търсене на споразумение.

Ако не може да бъде постигнато споразумение на първо четене, Съветът съобщава общата си позиция на ЕП, като го информира „изчерпателно“ (чл. 251, ал. 2, трето тире) за основанията, които са го мотивирали да приеме тази обща позиция. Комисията съобщава на Парламента своето становище по общата позиция. Парламентът в такъв случай разполага със срок от три месеца, който може да бъде удължен с един месец, за да се произнесе. Възможно е преди приемането на общата позиция да се водят преговори с Парламента, за да се постигне споразумение по текста, който да може да бъде приет без изменения. Тримесечният срок според ДЕО тече от датата на съобщаване на общата позиция. За Съвета този срок започва да тече от момента, в който е възможно да се докаже, че общата позиция е получена от Парламента на всички официални езици. За Парламента съобщението се счита извършено от момента, в който председателят обяви на пленарно заседание за получаването на общата позиция (чл. 74 от Вътрешния правилник на Съвета). Съобщението може да се извърши само ако председателят констатира, че разполага с общата позиция, експозе на мотивите на Съвета и всички декларации от Протокола на Съвета. Различието на мнения при изчисляване на сроковете би могло в краен случай да доведе до отклонения при изчисляването в рамките на един месец. В такъв случай актът би могъл да бъде приет след мълчаливо утвърждаване от ЕП съгласно чл. 251, ал. 2 б, тъй като срокът, изчислен от датата на прехвърлянето, ще е изтекъл, докато за Парламента в резултат на неговия собствен способ за изчисление срокът все още няма да е изтекъл.

В предвидените от ДЕО срокове:

- Парламентът може да утвърди общата позиция явно (не се изисква особено мнозинство, ЕП взема решението с абсолютно мнозинство на изразените гласове от всичките му членове) или мълчаливо. В този случай актът се счита за приет в съответствие с общата позиция. Във версията на Договора от Маастрихт се предвиждаше при тази хипотеза Съветът да приеме акта в съответствие с общата позиция. Акт на Съвета беше всъщност необходим, но ставаше дума за един „дължим“ акт, който Съветът имаше задължението да приеме и не разполагаше с никаква свобода на действие относно съдържанието. В това отношение Договорът от Амстердам опростява процедурата, като посочва, че актът се счита отхвърлен или приет, без да се изисква никакво действие от страна на Съвета;

- Парламентът може да отхвърли акта с мнозинство от всичките му членове и в този случай отхвърленият акт се счита за неприет. Договорът от Амстердам премахва предишната сложна процедура, която предвиждаше изразяване на намерение от Парламента да отхвърли акта, следвана евентуално от процедура „на помирение“, по време на която Съветът излагаше своите основания, след което се пристъпваше към гласуване;

- Парламентът може с мнозинство от всичките му членове да предложи изменение в общата позиция, като в този случай процедурата продължава. Измененият текст се изпраща на Съвета и на Комисията, които предоставят становище относно тези изменения.

2. ВТОРО ЧЕТЕНЕ

Ако Парламентът предложи изменения, Съветът разполага със срок от три месеца, който може да бъде удължен с един месец, за да се произнесе с квалифицирано мнозинство. Ако член 250 от ДЕО е неприложим, Съветът не е задължен да се произнася с единодушие, за да се разграничи от предложението на Комисията, което е логично, тъй като разискванията не се отнасят до предложението на Комисията, а касаят общата позиция. Следователно изменение или оттегляне на предложението на Комисията е без значение във връзка с последващия ход на процедурата. Съветът може да приеме всички изменения на Парламента и в този случай актът се счита приет. Съветът е длъжен обаче да вземе решение с единодушие относно промените, за които Комисията е предоставила отрицателно становище. Постигането на споразумение на второ четене налага преди гласуването на акта от Парламента да бъдат проведени преговори със Съвета, за да се постигне компромис върху измененията, които са приемливи за Съвета. На практика в 50% от случаите се постига споразумение на второ четене, като при половината от тях това става чрез приемане на обща позиция без изменение. Ако Съветът не приеме всички парламентарни изменения, се свиква Помирителен комитет от председателя на Съвета в съгласие с председателя на Парламента за срок до шест седмици, който може да бъде удължен с две седмици.

3. ПОМИРИТЕЛНИЯТ КОМИТЕТ

(ПК) се състои от членове на Съвета или техни представители и от равен брой членове на ЕП. По принцип представителството на членовете на Съвета се осигурява на ниво председателство от член на правителството на държавата, която осъществява председателството на Европейския съюз, другите членове според случая са постоянни представители или заместник-постоянни представители. От страна на Парламента делегацията се състои от представители в съответствие с квотното разпределение на политическите групи в тази институция. Председателят на компетент-

ната пленарна комисия и докладчикът са във всички случаи членове на делегацията, докато другите представите се определят *ad hoc*.

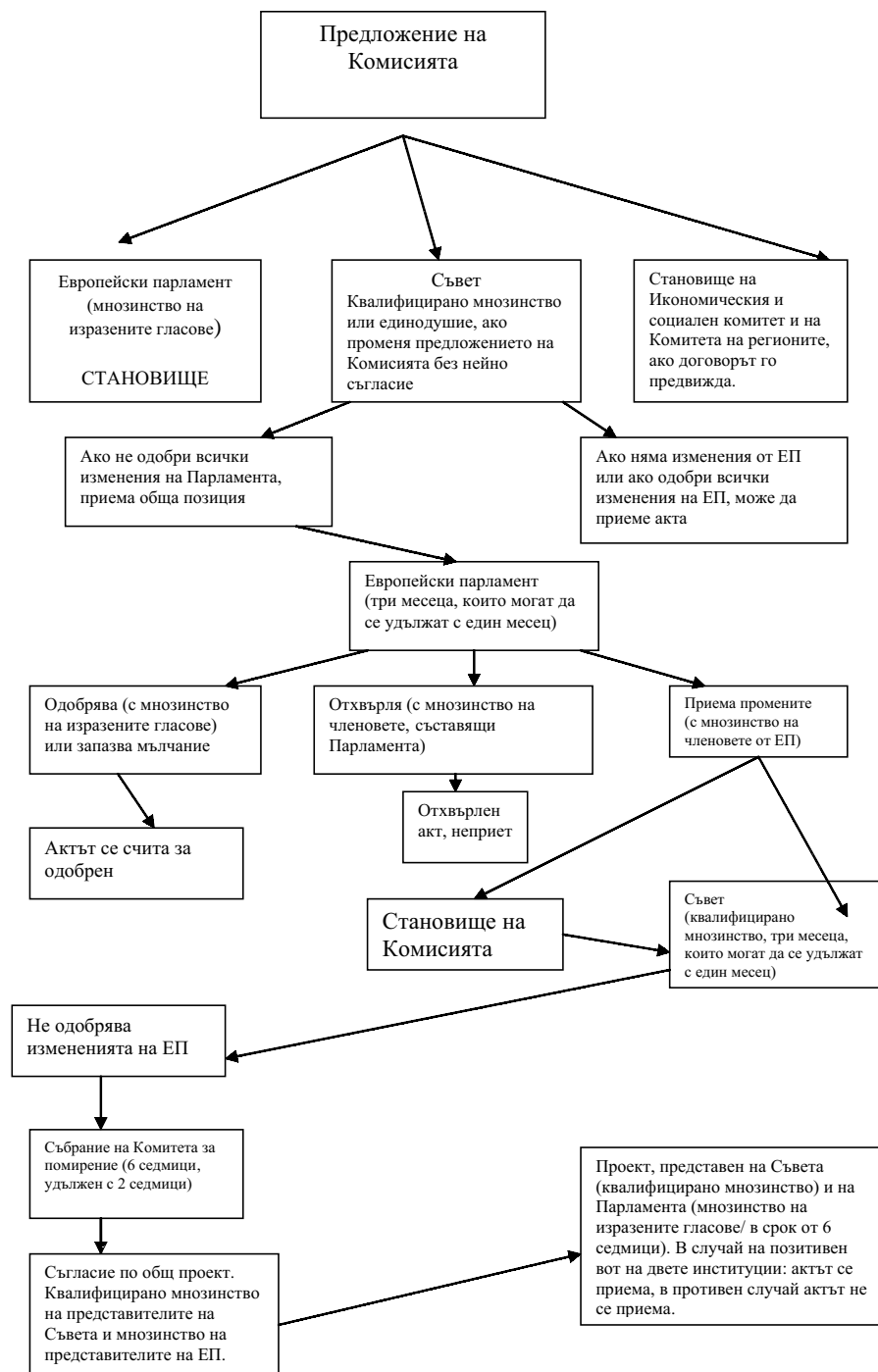
ПК се съпредседателства от председателя на Парламента и председателя на Съвета. По алтернативен начин те осигуряват ефективното председателство и събранията се провеждат, като се редуват в Парламента и в Съвета. ПК разполага със срок от шест седмици, който може да бъде удължен с две седмици, за да постигне съгласие по съвместния текст. Този срок тече от датата на свикването на Помирителния комитет. Свикването на Комитета става в шестте седмици, които следват последното четене на текста от Съвета. Периодът, който предшества свикването, дава възможност за полезни неформални контакти, така че когато се появят различия между становищата на двете институции, те вече да са били обект на обмяна на мнения за намиране на съответните разрешения. Между впрочем, когато ПК трябва да свика повече събрания, последните се предхождат от активни преговори, водени с участието на Комисията. Последната не контролира работата на заседанията, тъй като член 250 от ДЕО не се прилага в тази фаза от процедурата. Следователно ПК може отново да разгледа измененията, за които Комисията е изразила негативно становище по време на второто четене. В тази фаза от процедурата ролята на Комисията е да търси преди всичко елементи на компромис между Парламента и Съвета.

Комитетът работи върху общата позиция и измененията. Той разполага с предложенията на Комисията, със становището на същата относно промените, както и с общ работен документ, издаден от Парламента и Съвета. При приключване на работата Комитетът се произнася върху общ текст, като делегацията на Съвета гласува с квалифицирано мнозинство, а делегацията на Парламента с мнозинство от всичките му членове. Всяка делегация гласува поотделно, но детайлите по гласуванията и в дадения случай – обясненията за изразения вот се предоставят на Комитета. Постигнатото споразумение по даден акт се обявява по време на заседание на ПК или чрез размяна на писма между двамата съпредседатели. Ако не може да бъде постигнато споразумение, актът се счита за отхвърлен. Ако се постигне споразумение, Парламентът с абсолютно мнозинство на изразените гласове и Съветът с квалифицирано мнозинство разполага със срок от шест седмици, който може да бъде продължен с две седмици, за да приемат акта в съответствие с общия проект. Това означава, че никаква промяна на общия текст не може да бъде направена. В противен случай актът се счита за отхвърлен. Приетият акт се подписва от председателите на двете институции.

В заключение може да се обобщи, че процедурата на „съвместно вземане на решения“ разглежда в условията на равнопоставеност и двете институции. Тя е била критикувана заради своята привидна т.нар. сложност. **В действителност тя не е сложна от множество национални процедури и се обобщава в своята същност като изискване за постигане на споразумение по приемания акт между Парламента и Съвета.** От практическа гледна точка тя е функционирала по задоволителен начин. До настоящия момент са приети 433 акта с процедурата на „съвместно вземане на решения“. Само пет текста са били отхвърлени, три преди Договора от Амстердам, отнасящи се до гласовата поща, до Комитета за ценни книжа и до издаването на патенти за биотехнологиите, както и две след Договора от Амстердам относно публичните продажби и либерализирането дейността на пристанищата.

Най-доброто доказателство за ефективността на процедурата на съвместно вземане на решения е фактът, че Конвенцията за бъдещето на Европа (член I-34) предлагаше тя да се превърне в обикновена процедура и тази идея е възприета от междуправителствена конференция и отразена в проекта за Европейска конституция от 2004 г.

Приложение: Таблица за развитието на процедурата

МЕХАНИЗЪТ ЗА СЪТРУДНИЧЕСТВО И ОЦЕНКА В ОБЛАСТТА НА ПРАВОСЪДИЕТО

*Митка Захарлиева**

На 26 септември 2006 г., в деня, в който публикува Мониторинговия си доклад за степента на готовност за членство в Европейския съюз на България и Румъния, Европейската комисия излиза и с документ под заглавие „Придружаващи мерки в контекста на присъединяване на България и Румъния“¹. В него се подчертава, че в продължение на едно десетилетие и половина подготовката на България и Румъния за присъединяване е преминала през изключителна реформа на съдебната система и че тези държави са осъществили забележителен преход. Според Комисията тяхното присъединяване не подлага на риск функционирането на Европейския съюз, но все пак има ограничен кръг от области, в които е необходим по-нататъшен прогрес през месеците до присъединяването и след това. Посочва се също, че след присъединяването Комисията, ако е необходимо, ще въведе „придружаващи мерки“, за да предотврати или възстанови дълготрайни недостатъци и да осигури безпрепятствено приемане на двете държави.

Тези мерки включват защитни мерки, преходни мерки, финансови корекции по фондовете на ЕС и механизъм за сътрудничество и оценка за съдебната система и борбата с корупцията. Те допълват създадените от Комисията инструменти за изпълнение на нейната роля на пазител на договорите и за осигуряване на правилното прилагане на политиките на ЕС във всички държави-членки. Инструментите от своя страна включват производства за нарушение, мерки за защита на конкуренцията, [традиционни] мерки за управление на фондовете на ЕС и механизми за наблюдение, например в областта на Вътрешния пазар и Пространството на правосъдие, свобода и сигурност. Комисията посочва още, че ще се възползва напълно от тези инструменти винаги когато това е необходимо, за да се осигури безпроблемното присъединяване на България и Румъния.

Докладът на Европейската комисия за степента на готовност за членство в Европейския съюз на България и Румъния

В Мониторинговия доклад за степента на готовност за членство в Европейския съюз на България и Румъния от 26 септември 2006 г.² се посочва също, че „...*все още е необходим допълнителен напредък в областта на съдебната реформа и борбата срещу организираната престъпност и корупцията. Комисията ще създаде механизъм за сътрудничество и оценка (mechanism for cooperation and verification) на напредъка в тези области след присъединяването*“.

* Държавен експерт в дирекция „Международно сътрудничество и европейска интеграция“, Министерството на правосъдието.

¹ MEMO/06/347 на <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/06/347&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=fr>

² COM (2006) 549 окончателен, от 26.9.2006 г. (вж. http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2006/sept/report_bg_ro_2006_en.pdf)

Докладът на Комисията посочва и самото съдържание на механизма: „... Той се основава на членове 37 и 38 от Акта за присъединяване. Като България, така и Румъния ще представят редовно доклади по отношение на напредъка, свързан с изпълнението на специфичните показатели, посочени по-долу. Първият доклад следва да бъде предоставен до 31 март 2007 г. Комисията ще предостави вътрешна и външна експертиза с цел сътрудничество и за да осигури насоки в процеса на реформи за оценка на напредъка. След това до м. юни Комисията ще предостави на Европейския парламент и на Съвета доклад относно напредъка, постигнат от двете страни при изпълнението на специфичните показатели. Докладът на Комисията ще оцени дали показателите са били спазени, дали се нуждаят от допълнителна промяна и може да поиска допълнителни доклади за напредъка, ако това е необходимо. Механизмът ще съществува дотогава, докато показателите бъдат постигнати.

...показателите, които трябва да бъдат постигнати, са:

България:

- приемане на промени в Конституцията, които да премахнат всякакво двусмислие по отношение на независимостта и отчетността на съдебната система;
- осигуряване на по-прозрачен и ефикасен съдебен процес чрез приемане и прилагане на нов Закон за съдебната власт и нов Гражданскопроцесуален кодекс. Докладване на въздействието на тези нови закони, както и на Наказателнопроцесуалния и Административнопроцесуалния кодекс, особено в досъдебната фаза;
- продължаване на реформата в съдебната система с цел да се увеличи професионализмът, отчетността и ефикасността. Оценка на въздействието на тази реформа и ежегодно публикуване на резултатите;
- извършване и изготвяне на доклади относно професионални и безпристрастни разследвания по твърдения за корупция по високите етажи на властта. Да се докладва за вътрешни инспекции в държавните институции и за публикуването на имуществените декларации на лица, заемащи висшите държавни длъжности;
- предприемане по-нататъшни мерки за превенция и борба срещу корупцията, по-специално на границите и в местните власти;
- прилагане на стратегия за борба с организираната престъпност, като се наблегне върху тежката престъпност, изпирането на пари, както и върху системното конфискуване на имущество на престъпници. Да се докладва за нови и текущи разследвания, обвинения и присъди в тази област“.

В Доклада на Комисията са разяснени и последиците при неизпълнение на така описаните ангажименти: „Ако някоя от държавите не изпълни показателите по подходящ начин, Комисията ще приложи предпазните мерки от Договора за присъединяване. Те водят до спиране на задължението на сегашните държави-членки да признават онези решения или да изпълнят определенията, постановени от съдилищата или прокурорите на която и да е от двете страни (България или Румъния), попадащи в обхвата на принципа на взаимното признаване“.

Решението на Европейската комисия за създаване на механизъм за сътрудничество и оценка

В продължение на посоченото в Мониторинговия доклад, на 13 декември 2006 г. Европейската комисия приема Решение за създаване на механизъм за сътрудниче-

ство и оценка на напредъка в България за изпълнение на конкретните показатели в областта на съдебната реформа и борбата с корупцията и организираната престъпност (механизъм за „сътрудничество и оценка“)³

Решението се позовава на Договора за Европейския съюз, Договора за създаване на Европейската общност, както и на чл. 4 (3) от Договора за присъединяване на Република България и Румъния. Посочва се също, че при изработване на проекта на Решението Комисията е взела предвид становищата, изразени от държавите-членки.

Необходимостта от приемане на Решение за сътрудничество и оценка за България в началото на нейното членство в Европейския съюз е обвързана и с основни принципи, действащи в съюза. В преамбюла на Решението се подчертава, че Европейският съюз се основава на върховенството на закона, а пространството на свобода, сигурност и правосъдие и вътрешният пазар се базират на взаимното доверие, че в административните и съдебните решения и практики на всички държави-членки се спазва напълно върховенството на закона. Това предполага за всички държави-членки съществуването на безпристрастна, независима и ефективна съдебна и административна система, разполагаща със знания и умения наред с другото и за борба с корупцията и организираната престъпност.

В решението на Комисията се подчертава, че на 1 януари 2007 г. България ще стане член на Европейския съюз. Като отбелязва значителните усилия на България за завършване на подготовката за пълноправно членство, Комисията припомня, че в своя доклад от 26 септември 2006 г. тя е очертала областите, в които са необходими допълнителни усилия. По-специално това са отчетността и ефикасността на съдебната система и правоприлагащите органи, в които се очаква по-нататъшен напредък, за да се гарантира техният капацитет за осъществяване и прилагане на приетите мерки за укрепване на вътрешния пазар и пространството на свобода, сигурност и правосъдие.

Член 37 от Акта за присъединяване дава правомощия на Комисията да взема съответните мерки в случай на сериозен риск България да причини нарушение във функционирането на вътрешния пазар, като не изпълни задълженията, които е поела. Член 38 от Акта за присъединяване дава правомощия на Комисията да взема съответни мерки в случай на опасност от сериозни недостатъци в България при приемането, състоянието на изпълнение или прилагането на актовете, приети съгласно Глава VI от Договора за ЕС, и актовете, приети съгласно Глава IV от Договора за ЕО.

Въпросите за отчетността и ефикасността на съдебната система и правоприлагащите органи дават основание според Комисията за създаването на механизъм за сътрудничество и оценка на напредъка за изпълнение на конкретните показатели в областта на съдебната реформа и борбата с корупцията и организираната престъпност. Комисията посочва, че ако България не изпълни показателите по подходящ начин, тя може да наложи предпазни мерки на основание на чл. 37 и 38 от Акта за присъединяване, включително временно прекратяване на задължението на държавите-членки за признаване

³ Док. С (2006) 6570, публикуван на http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/bulgaria/bg_accompanying_measures_1206_en.pdf

и изпълнение, съгласно условията, залегнали в правото на Общността, на българските присъди и съдебни решения, като например заповедите за арест.

Освен това Комисията си запазва правото приетото решение да не изключва възможността да бъдат приети предпазни мерки по всяко време въз основа на чл. 36 до 38 от Акта за присъединяване, ако са налице условията за тези мерки.

Посочва се също, че Решението следва да бъде изменено, ако оценката на Комисията констатира нужда от коригиране на показателите. Накрая се пояснява, че решението следва да бъде отменено, когато всички показатели бъдат задоволително изпълнени.

Самото решение (член 1) задължава България да докладва на Комисията за напредъка, постигнат при изпълнение на всеки от показателите, включени в Приложението. Съгласно член 1 това трябва да става ежегодно до 31 март, като първият доклад трябва да бъде представен до 31 март 2007 г.

При изпълнението на показателите Комисията може да предоставя техническа помощ на България чрез различни дейности. Предвидено е тя да може да събира и периодична информация по показателите, като за тази цел може да организира експертни мисии в България. При тези мисии българските институции следва да оказват необходимата подкрепа на експертите.

Решението задължава и Комисията да докладва на Европейския парламент и на Съвета и да представи оценката си относно доклада на България. Първият доклад на Комисията следва да бъде представен през м. юни 2007 г. След това Комисията ще докладва отново, „ако и когато е необходимо“, но най-малко на всеки шест месеца.

В Приложението към Решението са изброени показателите, които трябва да бъдат изпълнени от България, споменати в чл. 1. Това приложение възпроизвежда показателите за напредък, формулирани в Доклада на Комисията от м. септември 2006 г. и изложени по-горе.

Решение на Министерския съвет на Република България за създаване механизъм за засилено наблюдение и координация

Предстои Министерският съвет на Република България да приеме Решение за създаване на механизъм за засилено наблюдение и координация на изпълнението на показателите за напредък (*benchmarks*), определени в Мониторинговия доклад на Европейската комисия от 26 септември 2006 година, и изпълнение на Решението на Европейската комисия от 13 декември 2006 година за „сътрудничество и оценка“ на България и Румъния.

Очаква се това решение да възложи на министъра на вътрешните работи, министъра на правосъдието, министъра на външните работи, министъра на финансите, министъра на държавната администрация и административната реформа, министъра на земеделието и горите и министъра на регионалното развитие и благоустройството да предприемат необходимите действия за изпълнение на показателите за напредък (*benchmarks*).

С цел подпомагане изпълнението на тези задачи ще бъде създадена междуетадна работна група с участието на представители от министерствата на Народно-то събрание, на съдебната власт, на Сметната палата и на Комисията за установяване на имуществено, придобито от престъпна дейност.

Основната функция на тази група ще бъде да осъществява засилено наблюдение, координация и организация по изпълнението на задачите във връзка с показателите за напредък. В рамките на групата ще бъдат създадени подгрупи с отговорност по отделните показатели за напредък (benchmarks).

Първият шестмесечен Доклад за напредъка по чл. 1, ал. 1 от Решението на Европейската комисия от 13.12.2006 г. ще бъде изготвен в срок до 31 март 2007 г. и внесен за одобрение от Министерския съвет от министъра на вътрешните работи и министъра на правосъдието. След одобряването на Доклада за напредъка от Министерския съвет той ще бъде изпратен от министъра на външните работи на Европейската комисия.

РЕШЕНИЕ НА КОМИСИЯТА НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ ОБЩНОСТИ¹ ОТ 13.XII.2006 Г.

за създаване на механизъм за сътрудничество и оценка на напредъка на България за изпълнение на конкретните показатели в областта на съдебната реформа и борбата с корупцията и организираната престъпност

КОМИСИЯТА НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ ОБЩНОСТИ,

Като взе предвид Договора за Европейския съюз,

Като взе предвид Договора за създаване на Европейската общност,

Като взе предвид Договора за присъединяване на Република България и Румъния и в частност чл. 4(3) от него,

Като взе предвид становищата, изразени от държавите-членки,

Като взе под внимание, че:

(1) Европейският съюз се основава на върховенството на закона, което е общ принцип за всички държави-членки.

(2) Зоната на свобода, сигурност и правосъдие и вътрешният пазар, създадени с Договора за Европейския съюз и Договора за създаване на Европейската общност, се основават на взаимното доверие, че в административните и съдебни решения и практики на всички държави-членки се спазва напълно върховенството на закона.

(3) Това предполага за всички държави-членки съществуването на безпристрастна, независима и ефективна съдебна и административна система, въоръжена добре със знания и умение, между другото за борба с корупцията и организираната престъпност.

(4) На 1 януари 2007 г. България ще стане член на Европейския съюз. Комисията, като отбелязва значителните усилия на България за завършване на подготовката за пълноправно членство, определи останалите въпроси в своя Доклад от 26 септември 2006 г., по-специално отчетността и ефикасността на съдебната система и правоприлагащите органи, в които все още е необходим по-нататъшен напредък, за да се гарантира техният капацитет за осъществяване и прилагане на приетите мерки за укрепване на вътрешния пазар и зоната на свобода, сигурност и правосъдие.

(5) Член 37 от Акта за присъединяване дава правомощия на Комисията да взема съответните мерки в случай на опасност България да причини нарушение във функционирането на вътрешния пазар, като не изпълни задълженията, която тя е поела. Член 38 от Акта за присъединяване дава правомощия на Комисията да взема съответни мерки в случай на опасност от сериозни недостатъци в България в приемането, състоянието на изпълнение или прилагането на актовете, приети съгласно Глава VI от Договора за ЕС, и актовете, приети съгласно Глава IV от Договора за ЕО.

(6) Останалите въпроси за отчетността и ефикасността на съдебната система и правоприлагащите органи гарантират създаването на механизъм за сътрудничество и проверка на напредъка в България за изпълнение на конкретните показатели в областта на съдебната реформа и борбата с корупцията и организираната престъпност.

¹ С (2006) 6570 окончателен.

(7) Ако България не изпълни показателите по подходящ начин, Комисията може да наложи предпазни мерки на основание на чл. 37 и 38 от Акта за присъединяване, включително временно прекратяване на задължението на държавите-членки за признаване и изпълнение съгласно условията, залегнали в правото на Общността, на българските присъди и съдебни решения, като например заповедите за арест.

(8) Това решение не изключва възможността да бъдат приети предпазни мерки по всяко време въз основа на чл. 36 до 38 от Акта за присъединяване, ако са налице условията за тези мерки.

(9) Настоящото решение следва да бъде изменено, ако оценката на Комисията посочи нуждата от коригиране на показателите. Настоящото решение следва да бъде отменено, когато всички показатели бъдат задоволително изпълнени.

ПРИЕ ТОВА РЕШЕНИЕ:

Член 1

До 31 март всяка година, а за първи път до 31 март 2007 г., България ще докладва на Комисията за напредъка, постигнат в изпълнението на всеки от показателите, дадени в Приложението.

Комисията може по всяко време да предостави техническа помощ чрез различни дейности или да събере и размени информация по показателите. Освен това Комисията може по всяко време да организира за тази цел експертни мисии в България. Българските власти оказват необходимата подкрепа във връзка с това.

Член 2

След това Комисията докладва отново, ако и когато е необходимо, но най-малко на всеки шест месеца.

Член 3

Решението влиза в сила само ако, и на датата, на която Договорът за присъединяване на България влезе в сила.

Това решение се изпраща на всички държави-членки.

Прието в Брюксел на 13 декември 2006 г.

ПРИЛОЖЕНИЕ

Показатели, които трябва да бъдат изпълнени от България, посочени в чл. 1

(1) Приемане на промени в Конституцията, които да премахнат всякакво двусмислие по отношение на независимостта и отчетността на съдебната система;

(2) Осигуряване на по-прозрачен и ефикасен съдебен процес чрез приемане и прилагане на нов закон за съдебната власт и нов гражданскопроцесуален кодекс. Докладване на въздействието на тези нови закони, както и на наказателнопроцесуалния и административнопроцесуалния кодекс, особено в досъдебната фаза;

(3) Продължаване на реформата в съдебната система с цел да се увеличи професионализмът, отчетността и ефикасността. Оценка на въздействието на тази реформа и ежегодно публикуване на резултатите;

(4) Извършване и изготвяне на доклади относно професионални и безпристрастни разследвания по твърдения за корупция по високите етажи на властта. Да се докладва за вътрешни инспекции в държавните институции и за публикуването на имуществените декларации на лица, заемащи висшите държавни длъжности;

(5) Предприемане по-нататъшни мерки за превенция и борба срещу корупцията, по-специално на границите и в местните власти;

(6) Прилагане на стратегия за борба с организираната престъпност, като се наблегне върху тежката престъпност, изпирането на пари, както и върху системното конфискуване на имущество на престъпници. Да се докладва за нови и текущи разследвания, обвинения и присъди в тази област.

**IV.
МЕЖДУНАРОДНО ПРАВНО
СЪТРУДНИЧЕСТВО**

**ВЪВЕЖДАНЕ НА РАМКОВОТО РЕШЕНИЕ
ЗА ЕВРОПЕЙСКАТА ЗАПОВЕД ЗА АРЕСТ
В БЪЛГАРСКОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО.
ПРОЕКТ ЗА НОВИ ИНСТРУМЕНТИ В ОБЛАСТТА
НА СЪТРУДНИЧЕСТВОТО ПО НАКАЗАТЕЛНИ
ВЪПРОСИ В ЕС – РАМКОВО РЕШЕНИЕ
ОТНОСНО ЕВРОПЕЙСКАТА ЗАПОВЕД
ЗА ДОКАЗАТЕЛСТВА**

Борислав Петков*

1. ЗАКОН ЗА ЕКСТРАДИЦИЯТА И ЕВРОПЕЙСКАТА ЗАПОВЕД ЗА АРЕСТ

В резултат на многобройните новосъздадени международни актове в областта на екстрадицията и разширяването на международното двустранно и многостранно сътрудничество доведе до значително нарастване по обем на правното регулиране. През последните няколко години необходимостта от създаване на нови форми, методи и институти както в международното право, така и в националните законодателства, особено във връзка със засилването на ефективността на борбата с международната престъпност, усложни тази материя. Ето защо много от държавите констатираха необходимостта от създаване на отделни национални закони за екстрадиция. С този подход се избягва създаване на извънредно големи по обем раздели в наказателнопроцесуалните кодекси (НПК).

Създаването на закон за екстрадицията беше необходим на правоприлагащите органи у нас, тъй като от години се констатира, че екстрадиционното производство се нуждае от нова по-добра и по-детайлна законова регламентация на ниво национален закон в сравнение с настоящата в НПК.

По тези причини, както и в изпълнение на поетия ангажимент, съдържащ се в Общата позиция на ЕС (CONF-BG 21/03) от 15 октомври 2003 г., с която е затворена Глава 24 „Правосъдие и вътрешни работи“, бе създаден национален закон за екстрадицията и европейската заповед за арест. Законът за екстрадицията и европейската заповед за арест е обнародван в ДВ, бр. 46 от 3 юни 2005 г. и влезе в сила на 4 юли 2005 г.

С оглед на членството на Република България в Европейския съюз бе възприета позицията в отделна част от закона да бъде уредено и предаването на лица въз основа на Рамковото решение от 13 юни 2002 г. на Съвета на Европейския съюз относно

* Главен експерт в дирекция „Международно сътрудничество и европейска интеграция“, Министерството на правосъдието.

Европейската заповед за арест и процедурите по предаване на лица между държавите-членки.

Законът е разделен условно на две части – от глава 1 до глава 4 включително се регламентира екстрадиционната материя, а глава 5 – предаването въз основа на Европейската заповед за арест.

Законът за екстрадицията се прилага при наличието на международен договор, по който България е страна, а при липса на такъв – при условие на взаимност. В глава 1 са уредени предметът и приложното поле на закона. Глава 2 регламентира двойната наказуемост като основен принцип за допускане на екстрадицията, както и минималните срокове на наказанията. В глава 2 детайлно са изброени основанията за отказ за екстрадиция.

Чл. 6 регламентира категориите лица, спрямо които е недопустима поискана екстрадиция. Това са:

- българските граждани, освен ако не е предвидено друго в международен договор, по който България е страна,
- лицата, на които е предоставено убежище,
- чужди граждани с предоставен имунитет и
- лица, които не са наказателноотговорни съгласно българското законодателство.

Чл. 7 регламентира абсолютните основания за отказ. Не се допуска екстрадиция в следните случаи:

- за политическо или свързано с него престъпление, с изключение на престъпленията, които по силата на закон или на международен договор, по който Република България е страна, не се смятат за политически;
- за военно престъпление, което не е престъпление по общото наказателно право;
- ако лицето, чието предаване се иска, ще бъде съдено от извънреден съд в молещата държава или ако срещу него ще бъде приведена в изпълнение присъда, постановена от такъв съд;
- ако екстрадицията има за цел преследване или наказване на лицето на основания като раса, религия, гражданство, етническа принадлежност, пол, гражданско състояние или политически убеждения, или се прецени, че съществува риск положението на лицето да бъде утежнено поради някое от тези основания; ако лицето ще бъде подложено в молещата държава на насилие, изтезание или на жестоко, нечовешко или унижително наказание, или не са гарантирани правата му, свързани с наказателното производство и изпълнението на наказанието съгласно изискванията на международното право;
- за престъпление, което е амнистирано или за което наказателното преследване или изпълнението на наказанието е погасено по давност според законодателството на българската или на молещата държава;
- когато в Република България за същото престъпление има влязла в сила присъда срещу лицето, чието екстрадиране се иска; ако за престъплението законът на молещата държава предвижда или е наложено смъртно наказание, освен ако молещата държава даде достатъчно гаранции, че смъртното наказание няма да бъде наложено или ако е наложено – няма да бъде изпълнено или ще бъде заменено с друго.

В чл. 8 са изброени факултативните основания за отказ. Екстрадиция може да бъде отказана:

- за деяние, подсъдно на българския съд, когато в Република България за същото престъпление наказателното производство е прекратено;

– когато в Република България срещу лицето, чието екстрадиране се иска, има висящо наказателно производство за престъплението, за което се иска екстрадиция;

– ако присъдата е била постановена задочно и лицето не е знаело за наказателното преследване срещу него, освен ако молещата държава даде достатъчно гаранции, че на лицето се осигурява повторно разглеждане на делото с право на защита, и

– за престъпление, което е извършено извън територията на молещата държава, когато законодателството на Република България не позволява провеждане на наказателно производство за такова престъпление.

Глава 3 (чл. 9 – чл. 25 включително) регламентира процедурата по екстрадиция и е разделена на 2 раздела – раздел 1, уреждащ екстрадицията по искане на чужда държава или международен наказателен съд, и раздел 2 – по искане на Република България.

Чл. 9 определя Министерството на правосъдието на Република България като орган, получаващ молбите за екстрадиция, и посочва начините за получаване на екстрадиционни документи, като не се изключва дипломатическия път и предаването на документи чрез Международната организация на криминалната полиция (Интерпол) или по друг начин, който може да се уговори между молещата държава и Република България. В ал. 3 са изброени необходимите документи, придружаващи молбата за екстрадиция.

Чл. 13 ал. 1, 2, 3 и 4 определят органите, получаващи молба за временно задържане на исканото лице до получаване на официална молба за екстрадиция и формата и съдържанието на тази молба. Ал. 5 и 6 определят действията на Върховната касационна прокуратура (ВКП) и окръжните прокуратури при получаване на молба за временно задържане. Ал. 7 регламентира производството по налагане на мярка временно задържане – окръжният съд разглежда искането по реда на чл. 152а, ал. 5 и 8 от НПК и се произнася с определение, с което взема мярка временно задържане или друга мярка на процесуална принуда, която осигурява участието на лицето в производството по екстрадиция. Мярката „временно задържане“ се взема за срок до 40 дни или за друг срок, установен в международен договор, по който Република България е страна. Постановеното определение може да се обжалва и протестира пред съответния апелативен съд в тридневен срок. Ал. 10 определя условията за изменения на мярката временно задържане в друга мярка на процесуална принуда, която осигурява участието на лицето в производството по екстрадиция, по реда на чл. 152б от НПК.

Чл. 14 регламентира действията на прокуратурата след получаване на официална молба за екстрадиция и внасянето на екстрадиционните материали за разглеждане в съответния окръжен съд.

С разпоредбата на чл. 15 се предвижда определянето на мярка „задържане под стража“ до приключване на екстрадиционното производство. Става дума за определяне на постоянна мярка за неотклонение при наличието на екстрадиционна молба. Производството по реда на този член следва да се разглежда от състав на съда, различен от този, който разглежда екстрадицията по същество.

Чл. 16 и 17 касаят образуване на производството пред първа инстанция, насрочване на съдебното заседание, което трябва да стане в 7-дневен срок, и разглеждане на делото.

Чл. 20 определя реда на обжалване пред апелативния съд. Решението на окръжния съд подлежи на проверка от апелативния съд по жалба на лицето и неговия защитник или протест на прокурора.

Чл. 18 предоставя на съда възможност с решението за допускане на екстрадицията да отложи фактическото предаване на исканото лице в случаите, когато срещу него в България има висящо наказателно производство или влязла в сила и подлежаща на изпълнение присъда за престъпление различно от това, за което е допусната поисканата екстрадиция. В ал. 2 на този член е регламентирана временната екстрадиция.

Чл. 19 въвежда института на тъй наречената бърза екстрадиция – при дадено от исканото лице доброволно съгласие да бъде екстрадирано окръжният съд постановява в 24-часов срок решение за незабаваната екстрадиция на исканото лице, което решение не подлежи на обжалване.

Раздел 2 на Глава 3 регламентира екстрадицията, поискана от правосъдните органи на България, формата и съдържанието на молбата и съпроводителните документи. Съгласно чл. 23 искане за екстрадиция на лице, извършило престъпление, подсъдно на българския съд, се прави от главния прокурор – за обвиняем или за осъден с влязла в сила присъда, и от министъра на правосъдието – за подсъдим, по предложение на съответния съд.

Глава 4 урежда последната екстрадиционна фаза, а именно последиците от допуснатата екстрадиция. Съдържа 2 раздела – раздел 1, озаглавен „Задължения на България като замолена държава“, който регламентира предаването на лицето, чиято екстрадиция е допусната, предаването на лице при отложена екстрадиция, повторната екстрадиция и урежда материята за транзит на лица през българската територия.

Раздел 2 касае задълженията на България като молеща държава и обхваща приемането на лице, чиято екстрадиция е поискана от България, и реда за настаняването му в място за изтърпяване наказание лишаване от свобода.

Чл. 31 въвежда един от основните екстрадиционни принципи – принципа на особеността: лицето, предадено от друга държава, може да бъде съдено само за престъплението, за което е предадено, освен ако:

1. е последвало съгласие на другата държава за съденето му и за друго престъпление, извършено преди предаването му, или

2. то е имало възможност да напусне територията на Република България и не го е направило до 45 дни от окончателното му освобождаване или се е завърнало отново на нея, след като я е напуснало.

Последващата екстрадиция в трета държава и привидната екстрадиция са въведени с членовете 32 и 33.

В чл. 34 се урежда проблемът по разностите по извършените екстрадиции.

Глава 5 от закона въвежда напълно Рамковото решение относно Европейската заповед за арест (ЕЗА) и процедурата за предаване между държавите-членки от 13 юни 2002 г. Разпоредбите на тази глава от закона са в сила от 1 януари 2007 г.

С разпоредбите на Глава 5 се възприема изцяло създадената от Рамковото решение нова концепция за предаване на лица между държавите-членки на ЕС, която заменя действащите процедури за екстрадиция между тях. Рамковото решение отменя съответните разпоредби на европейските актове за екстрадиция между държавите-членки на ЕС.

Европейската заповед за арест представлява акт (присъда, решение, или определение), издаден от съдебен орган на една държава, който се изпълнява на основата на взаимно признаване и изпълнение на чужди съдебни решения по наказателни дела. Това се явява и основният принцип на Европейската заповед за арест. Това създава

задължение на всички национални органи (изпълняващи съдебни органи) да признават решението на съдебния орган на друга държава-членка (издаващ съдебен орган) за предаване на лица *ipso facto* и с минимум контрол. Целта е да се опрости и ускори максимално предаването на извършители на тежки умишлени престъпления и най-вече да се противодейства адекватно на транснационалната организирана престъпност.

По правило издаващият съдебен орган изпраща европейската заповед за задържане директно на съдебния орган на изпълняващата държава-членка.

Предвижда се сътрудничество в рамките на Шенгенската информационна система (ШИС), както и чрез Интерпол. Ако компетентният съдебен орган на изпълняващата държава-членка не е известен на издаващата държава, тя получава помощ чрез съдебната мрежа. Поради тази причина държавите-членки посочват недвусмислено компетентните (издаващ и изпълняващ) съдебни органи и ги съобщават на Генералния секретариат на Съвета.

Чл. 36 от закона ревизира приложението на досега действащия при екстрадиционната процедура принцип на двойната наказуемост. За 32 тежки умишлени престъпления, изрично изброени в чл. 36, ал. 3 от закона, не се прилага двойна наказуемост, ако те са наказуеми в издаващата ЕЗА държава с наказание лишаване от свобода повече от 3 години. За всички други престъпления извън тези 32 предаването е поставено в зависимост от това, дали деянията, за които е издадена „европейска заповед за задържане“, съставляват престъпления според законите на изпълняващата държава-членка, т.е. отново важи правилото за двойната наказуемост.

В чл. 37 се описва формата и съдържанието на ЕЗА.

Раздел 2 от Глава 5 на закона регламентира изпълнението от компетентните български органи на ЕЗА.

Чл. 38 определя окръжния съд като орган, компетентен да изпълнява ЕЗА. Министърството на правосъдието се явява Централен орган по ЕЗА, като функциите му са значително редуцирани предвид прякото предаване на ЕЗА между съответните компетентни съдебни органи на издаващата и изпълняващата държави. Основните му функции се свеждат до ръководство и подкрепа на съдебните органи (административна подкрепа, преводи и т.н.).

Основанията за отказ са разделени в три категории – абсолютни (чл. 39), относителни (чл. 40) и условни (чл. 41). Непредаването на български граждани вече не се разглежда като абсолютно основание за отказ, а като относително.

Чл. 42 определя действията на окръжния съд в случай на получаване на ЕЗА пряко от компетентен орган на издаващата държава, както и правомощията на полицията и окръжната прокуратура при получен сигнал чрез Шенгенската информационна система.

Чл. 43 регламентира реда на вземане мярка за неотклонение задържане под стража.

В чл. 44 до чл. 52 включително е уредено производството пред първа и втора инстанция.

Чл. 45 предоставя възможност на исканото за предаване лице да декларира отказ от приложението на принципа на особеността.

В чл. 46 са регламентирани действията на съда в случай на постъпили множество ЕЗА и обстоятелствата, подлежащи на специална преценка. При вземането на решението на съда е предоставена възможност да се консултира с Eurojust.

В случай на конкуренция на европейската заповед за задържане с молба за екстрадиция, подадена от трета държава, следва да се има предвид, че европейската заповед за задържане няма автоматичен приоритет. Молбата за екстрадиция, подадена от Международния наказателен съд, се ползва с предимство.

Рамковото решение поставя кратки императивни срокове за изпълнение на Европейската заповед за задържане: 10 дни, когато лицето е дало съгласие за предаването му; 60 дни при липса на съгласие, които могат да бъдат удължени с още 30 дни в специфични случаи. Единственото изключение за неспазване на сроковете е при извънредни обстоятелства, които съдът трябва да посочи. Когато производството не е приключило в 90-дневен срок от задържането на лицето от полицията, съдът незабавно уведомява Eurojust за закъснението, като излага мотиви за това. Всички тези срокове са изцяло възприети от Глава 5 на закона.

Чл. 50 регламентира временно предаване на исканото лице, когато до приключване на съдебното производство по изпълнение на заповедта издаващият орган направи искане до окръжния съд за изслушване или временно предаване на исканото лице. Окръжният съд допуска временно предаване, при условие че издаващият орган гарантира връщането на лицето в Република България, за да участва в съдебното производство по изпълнение на заповедта.

Раздел 4 определя компетентните български органи, издаващи ЕЗА, както и реда и начина на изпращане на ЕЗА.

Съгласно чл. 56 Европейска заповед за арест в Република България се издава от съответния прокурор – за обвиняем или за осъден с влязла в сила присъда, и от съответния съд – за подсъдим.

Прокуратурата или съдът могат да изпратят Европейската заповед за арест пряко до изпълняващия орган в държавата-членка или когато не разполагат с информация за изпълняващия орган на държавата-членка, могат да се консултират с Eurojust.

Предвидена е също възможността да се подаде сигнал за исканото лице в ШИС чрез органите на Министерството на вътрешните работи. Това става в съответствие с чл. 95 от Конвенцията от 19 юни 1990 г. за прилагане на Шенгенското споразумение от 14 юни 1990 г. за постепенно премахване на контрола върху общите държавни граници.

Изпращането на Европейска заповед за арест може да се осъществи чрез:

1. ШИС;
2. телекомуникационната система на Eurojust;
3. органите на Международната организация на криминалната полиция (Интерпол), или
4. всеки надлежно защитен начин, при който изпълняващата държава-членка може да установи автентичността на Европейската заповед за арест.

Предвидено е всички трудности по установяване на автентичността на документ, необходим за изпълнение на Европейска заповед за арест, да се разрешават пряко от издаващия и изпълняващия орган или с участието на централните органи на държавите-членки.

Чл. 61 въвежда принципа на особеността. По принцип предаденото лице не може да бъде нито преследвано, нито осъждано или лишавано от свобода по друг начин за престъпление, различно от това, заради което се иска предаване на лицето. Предвидени са обаче редица изключения от този принцип. Това са:

- „Правилото на 45-те дни“ – предаденото лице е имало възможност да напусне територията на Република България и не го е направило до 45 дни от окончателното му освобождаване или се е завърнало отново на нея, след като я е напуснало;
- за престъплението не се предвижда наказание лишаване от свобода или доживотен затвор, а например глоба;
- наказателното производство не изисква вземане на мярка, която ограничава личната свобода;
- исканото лице се е отказало пред изпълняващия орган от прилагане на принципа на особеността едновременно с даване на съгласие да бъде предадено в Република България;
- след предаването му в Република България исканото лице изрично се е отказало от прилагане на принципа на особеността за престъпления, извършени преди неговото предаване;
- изпълняващият орган е дал съгласие принципът да не се прилага.

През февруари 2006 г. се проведе работна среща на тема „Европейска заповед за арест“ в рамките на Туининг- проекта „Съдебно сътрудничество по наказателни и граждански въпроси“ с участието на г-жа Ерика Хемтке, апелативен съдия от Швеция, г-н Хосе Мануел Санчес Сискарт, съдия от Апелативния съд на Тарагона, Испания, и български експерти от Министерството на правосъдието, прокурори от Върховната касационна прокуратура на България, съдии от Софийския апелативен съд и Софийския градски съд и служители на НЦБ „Интерпол“.

Една от заложените цели на тази среща беше да се анализира Глава 5 от Закона за екстрадицията и Европейската заповед за арест – „Европейската заповед за арест“, и при необходимост да се предложат изменения и допълнения в цитирания закон.

На срещата беше подчертано, че българският закон обхваща с голяма прецизност всички важни аспекти на Рамковото решение, което го прави един от добрите европейски закони, регламентиращи въвеждането, признаването и изпълнението на ЕЗА.

Въпреки тази положителна оценка на българския закон, в резултат на градивната дискусия и подробното разглеждане на всички проблемни моменти, възникнали съпоставяйки закона в частта му относно ЕЗА с Рамковото решение от 13 юни 2002 г. на Съвета на Европейския съюз относно Европейската заповед за арест и процедурите по предаване на лица между държавите-членки, както и с оглед споделените от експертите от Испания и Швеция проблеми от практическо естество в прилагащите Рамковото решение държави се стигна до извода, че следва да бъдат въведени следните изменения в българския закон:

- В чл. 48 е заложено апелативният съд да се произнесе в 60-дневен срок от задържането на лицето при обжалване на решението на окръжния съд. Така предвиденият срок е неопределен и изключително дълъг. Това налага необходимостта от изменение на чл. 48 с цел създаване на по-кратък срок за произнасяне на решение по жалби.

- Създаване на нов член от закона, който регламентира получаването на ЕЗА от компетентните български власти. Беше обсъдена възможността текстът му да е подобен на текста на чл. 57 – Изпращане на Европейска заповед за арест.

- Изрично в закона да бъде регламентиран видът на получаваната документация – дали ще се изисква оригинал или не. Беше обсъдена също така и възможността да се прилага по аналогия чл. 465, ал.2 от НПК – „Молбите за правна помощ и

всички други съобщения от компетентните органи на друга държава, изпратени и получени чрез факс и електронна поща, се приемат и изпълняват от българските компетентни органи по същия процесуален ред, както тези, изпратени по обикновена поща. Българските органи могат да поискат удостоверяване на автентичността на изпратените материали, както и да получат оригиналите с експресна поща“.

В хода на анализа на българския закон се стигна и до редица изводи:

– Да се намери решение на проблема с опасността от приемане на противоречиви по смисъл и съдържание решения на различните български съдилища, отговарящи за признаването и изпълнението на ЕЗА.

– Като един основен и непосредствено подлежащ на решаване проблем е необходимостта от специализация и обучение на съдебните органи, които ще отговарят за признаването и изпълнението на ЕЗА от една страна, както и органите, които ще издават такива заповеди.

– Да се помисли за създаване на действащ механизми за разрешаване на възможни проблеми по отношение на превода и тълкуването във всеки един окръжен съд, като се препоръчва органите по изпълнение да бъдат осигурени с видеоконферентна връзка.

2. ПРОЕКТ НА РАМКОВО РЕШЕНИЕ ОТНОСНО ЕВРОПЕЙСКАТА ЗАПОВЕД ЗА ДОКАЗАТЕЛСТВА ЗА СЪБИРАНЕ НА ВЕЩИ, ДОКУМЕНТИ И ДАННИ ЗА ИЗПОЛЗВАНЕ В НАКАЗАТЕЛНИ ПРОИЗВОДСТВА

Рамковото решение относно Европейската заповед за събиране на доказателства (ЕЗСД) е създадено в изпълнение на приетата през ноември 2005 г. от Съвета на Европа Хагска програма. Към настоящия момент на политическо ниво вече е постигнато съгласие между държавите-членки за приемане на посочения акт, така че в най-близко бъдеще предстои той да влезе в сила.

Европейската заповед за събиране доказателства се издава от съответния съдебен орган (орган по издаване) на държава-членка (издаваща държава) и подлежи на директно признаване и изпълнение от съдебните органи (органи по изпълнение) на друга държава-членка (изпълняваща държава).

Съгласно чл. 2 орган по издаване на ЕЗСД може да бъде съдия, прокурор, следовател, както и всеки друг разследващ орган по законодателството на издаващата държава, компетентен да събира доказателства в случаи на трансгранично разследване.

Органът по изпълнение може да бъде всеки определен от националното законодателство на изпълняващата държава орган, който признава и изпълнява ЕЗСД.

В изрична декларация държавите-членки уведомяват кои са националните им органите по издаване и изпълнение. Предвидена е и възможността за определяне на Централен орган.

Съдържанието и формата на ЕЗСД следва да бъде в съответствие с формуляра, съставляващ неразделна част от Рамковото решение. Същият е в процес на изработване.

ЕЗСД се ограничава до събиране на предмети, документи и информация, определени в проекта на Рамковото решение, необходими на издаващата заповедта държава за нуждите на наказателния процес. От обхвата е изключено първоначалното събиране на доказателства от обвиняеми, подсъдими, свидетели или пострадали,

събиране на биологичен материал, ДНК-анализ, вземане на пръстови отпечатащи, както и на други изчерпателно посочени в чл. 3 видове доказателства. За всички тези категории доказателства, изключени от приложното поле на това Рамково решение, държавите-членки би следвало да прилагат общите правила за предоставяне на правна помощ по наказателни дела, залегнали в действащите международни актове в тази материя.

Предвидено е заповедта за събиране на доказателства да се използва и за разследване на киберпрестъпления по отношение на документи и информация, които се съдържат в електронен вид.

Съществен момент е директното предаване на компетентния орган по изпълнението. Има възможност да се използва и телекомуникационната система на Eurojust. В случаите, когато орган на изпълняващата държава-членка, който няма компетентност по признаване и изпълнение, получи ЕЗСД, същият *ex officio* я препраща, за което незабавно уведомява органа по издаване.

Чл. 9 разглежда съотношението между ЕЗСД и по-ранна такава заповед или заповед за замразяване на имущество и доказателства.

В чл. 10 са регламентирани редът и условията за получаване и използване на лични данни.

Европейската заповед за доказателства следва да се изпълнява на основата на взаимно признаване и изпълнение на чужди съдебни решения по наказателни дела. Това създава задължение на всички национални органи да признават решението на съдебния орган на друга държава-членка *ipso facto* и с минимум контрол. Целта е да се опрости и ускори максимално предаването на доказателства и най-вече да се противодейства адекватно на транснационалната организирана престъпност.

В чл. 15 са посочени случаите на отказ от признаване и изпълнение на ЕЗСД.

Съгласно чл. 16, ал. 2 от Рамковото решение принципът за двойна наказуемост не се прилага, освен ако не се касае за изземване и конфискация. В последния случай двойната наказуемост не се проверява за 32 тежки умишлени престъпления, ако те са наказуеми в издаващата ЕЗСД държава с наказание лишаване от свобода повече от 3 години. В хипотезата на изземване и конфискация за всички други престъпления извън тези 32 предаването е поставено в зависимост от това, дали деянията, за които е издадена ЕЗСД, съставляват престъпления според законите на изпълняващата държава-членка, т.е. отново важи правилото за двойната наказуемост.

Чл. 18 регламентира случаите, при които признаването и изпълнението на получената ЕЗСД може да бъде отложено.

Рамковото решение поставя кратки императивни срокове за изпълнение на Европейската заповед за събиране на доказателства. Решението за признаване и изпълнение следва да се вземе възможно най-бързо и не по-късно от 30 дни след получаване на заповедта. В случаите, когато изпълнението е отложено по реда на чл. 18, доказателствата трябва да се предоставят на издаващата държава-членка най-късно в 60-дневен срок.

В Рамковото решение са посочени специфични гаранции както за издаващата, така и за изпълняващата държава.

На органа по изпълнение са дадени допълнителни гаранции с оглед защита на правата на гражданите при изпълнението и признаването на заповедта, като може да прецени какъв да бъде най-подходящият начин за събирането на доказателствата в съответствие с националното му законодателство.

Към акта, както и при другите рамкови решения, е приложен формуляр. Формулярът се издава на официалния език на изпълняващата държава или е преведен на официалния ѝ език, или на език, който е приет от нея.

Формулярът съдържа следната информация:

А – наименование на издаващата и изпълняващата държава;

В – цел на издаването на Европейската заповед за доказателства;

С – данни за издаващия Европейската заповед за доказателства съдебен орган (съд, прокуратура следствие или др.), както и езика, на който може да се извърши контакт с издаващия орган, контактни точки;

Д – данни за компетентния орган, валидирал заповедта;

Е – данни за Централния орган, ако участва в изпращането или получаването на Европейската заповед за доказателства;

Ф – цялостен списък на властите, с които може да се осъществява връзка;

Г – връзка на издадената заповед с евентуална предишна заповед за замразяване на имущества или доказателства;

Н – посочва се видът производство, за нуждите на което е издадена Европейската заповед за доказателства, и причините за издаване на такава заповед, правна квалификация на деянието, както и познатият от други рамкови решения списък на престъпленията, за които не се прилага принципът за двойна наказуемост;

Ј – информация за лицата, физически или юридически, по отношение на които е издадена Европейска заповед за арест;

К – описание на вещите, доказателствата или данните, предмет на Европейска заповед за арест, както и местонахождението им;

Л – информация за признаването и изпълнението, крайни срокове на изпълнението;

М – правни средства за защита на заинтересованите страни, включително и за трети добросъвестни страни, възможност за обжалване;

Н – други необходими данни и обстоятелства, как да бъдат изпратени, подпис и печат на издаващите органи;

О – подпис и печат на валидиращия орган при необходимост.

Влизането в сила на Рамковото решение относно Европейската заповед за събиране на доказателства ще допринесе за реализиране на един от важните приоритети на Република България за активно участие в международното сътрудничество за борба с организираната трансгранична престъпност.

Въвеждането на разпоредбите на този акт във вътрешното ни законодателство значително ще подобри възможностите на Република България за сътрудничество в наказателната област с държавите-членки на ЕС.

КОМПЕТЕНТНОСТ НА СЪДИЛИЩАТА И ПРИЗНАВАНЕ И ИЗПЪЛНЕНИЕ НА РЕШЕНИЯ ПО ГРАЖДАНСКИ И ТЪРГОВСКИ ДЕЛА В РАМКИТЕ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ

Биляна Белякова*

С влизането на Република България в Европейския съюз от 1 януари 2007 г. започва прилагането на редица актове, които ще регулират по нов начин правните отношения между гражданите на държавите-членки и между техните компетентни органи. В този кръг от отношения попада и признаването и изпълнението на решенията в гражданската и търговската област. Въпросите, свързани с процедурата, по която ще се признават и изпълняват решения по граждански или търговски дела, постановени в една държава от Съюза в друга държава от Общността, будят голям интерес по редица причини, като една от основните е големият икономически интерес, който имат гражданите и юридическите лица от такова признаване и изпълнение.

Тъй като Общността си е поставила за цел поддържането и развитието на зона на свобода, сигурност и правосъдие, в която да се гарантира свободното движение на хора, мерките във връзка със сътрудничеството в областта на правосъдието по граждански дела са от изключителна важност за стабилното функциониране на вътрешния пазар. Освен това съществуването на различия между националните правила, приложими по отношение на компетентността и признаването на решенията, би затруднило гладкото функциониране на този пазар. Затова от съществено значение се оказва уеднаквяването на правилата за стълкновение на юрисдикции по граждански и търговски дела и за опростяване на формалностите с оглед бързо и опростено признаване и изпълнение на съдебни решения от държавите-членки.

До 2002 г. горепосочената материя се уреждаше между държавите-членки от Брюкселската конвенция за юрисдикцията и изпълнението на съдебните решения по граждански и търговски дела, подписана на 27 септември 1968 г., изменена от конвенциите за присъединяване на нови държави-членки.

На 16 септември 1988 г. държавите от Европейския съюз и държавите от ЕФТА подписаха Конвенцията от Лугано относно компетентността и изпълнението на решения по граждански и търговски дела, която се явяваше паралелна конвенция на Брюкселската конвенция от 1968 г.

В следващите години бе предприета дейност за преглед на тези конвенции, като Съветът в крайна сметка одобри съдържанието на преработените текстове и се стигна до създаването на нов акт – Регламент на Съвета (ЕО) № 44/2001 г. от 22 декември 2000 г. относно компетентността и признаването и изпълнението на решения по граждански и търговски дела или т.нар. „Регламент Брюксел I“. Този Регламент влезе в

* Главен експерт в дирекция „Международно сътрудничество и европейска интеграция“, Министерството на правосъдието.

сила на 1 март 2002 г. и е задължителен и пряко приложим в държавите-членки в съответствие с Договора за създаване на Европейската общност. Единствено Дания в съответствие с чл. 1 и 2 на Протокола за позицията на Дания, приложен към Договора за Европейския съюз и към Договора за създаване на Европейската общност, не участва в приемането на този Регламент и не е обвързана от него, нито е субект на приложението му. Между Дания и другите държави-членки на Европейския съюз остават в сила и продължават да действат Брюкселската конвенция от 1968 г. и Протоколът от 1971 г.

Обхватът на този Регламент покрива всички основни граждански и търговски дела с изключение на някои, които са изрично изброени. Той поставя връзка между производствата, по отношение на които се прилага, с територията на държавите-членки, обвързани от него. По принцип Регламентът определя, че трябва да се прилагат общи правила за компетентността, когато ответникът в едно производство има местожителство в някоя от тези държави-членки. За целите на свободното движение на съдебни решения съдебните решения, постановени в държава-членка, обвързана по този Регламент, трябва да бъдат признати и изпълнени в друга държава-членка, обвързана по този Регламент, дори ако длъжникът по съдебното решение е с местожителство в трета държава. Основен принцип за определяне на компетентността се явява местожителството на ответника, освен в някои случаи, когато основанието на спора или автономията на страните определя друг критерий на привързване.

Наред с местожителството на ответника се определят и алтернативни основания за определяне на компетентността, които ще бъдат разглеждани подробно по-нататък в изложението.

По принцип с цялото европейско законодателство се цели едно хармонично упражняване на правосъдие, минимизира се възможността от едновременни производства и се цели да се избегне произнасянето на противоречащи решения в две държави-членки. Същевременно се определя ясен и ефективен механизъм за предприемане на сходни действия в конкретни случаи и за отстраняване на проблемите, които произтичат от различия в националните законодателства.

В Общността упражняването на правосъдие се гради на принципа на взаимното доверие и именно затова се приема, че решения, постановени в държава-членка, могат да бъдат автоматично признавани и изпълнявани без нуждата от някаква процедура, като изключение правят случаите на оспорване. За тази цел декларацията, че едно съдебно решение е изпълняемо, трябва да бъде издавана на практика автоматично след изцяло формална проверка на представените документи, без съдът да има възможност да повдига по свой почин някое от основанията за неизпълняемост, установени по силата на Регламента. Предвижда се, разбира се, възможност ответникът да има възможност да обжалва в състезателна процедура декларацията за изпълняемост, ако той смята, че е налице някое от основанията за неизпълняемост, както е и налице процедура по обжалване и по отношение на ищеца, когато искането му за декларация за изпълняемост е отхвърлено.

Регламент 44/2001 от 22 декември 2000 г. се прилага по отношение на гражданските и търговските дела. В неговия обхват обаче не попадат дела, които са от финансов характер, митническите и административните дела, делата, свързани със статута или правоспособността на физическите лица, такива, които касаят брачни и семейни правоотношения, дела, свързани със завещания и наследства, производствата за обявяване в банкрут и по отношение на споразуменията за частично погасяване на

дълг и сходните с това производства. Също така Регламентът не се прилага по въпроси, касаещи социалното осигуряване и арбитража.

Регламентът условно може да бъде разделен на два основни дяла. Единият е свързан с определяне на компетентността на органите при спорове с международен елемент от граждански и търговски характер, а другият касае признаването и изпълнението на решенията от такъв тип.

На първо място ще бъдат разгледани въпросите, свързани с определяне на **компетентността**. В Регламента това са членове от чл. 2 до чл. 31.

Общото правило е, че гражданското дело е подсъдно на съда, където се намира местожителството на ответника.

Регламентът дефинира правила при определяне на **специална компетентност** при различни хипотези (чл. 5-7). Такава е хипотезата на специалната компетентност на съда, която се определя спрямо местоизпълнението на сключения между страните договор (чл. 5, ал. 1).

По делата за издръжка компетентни са съдилищата, където търсещият издръжка има местожителство или обичайно местопребиваване.

В рамките на наказателни дела по въпросите, свързани с предявяване на граждански иски, компетентни са съдилищата по мястото, където е настъпило или е могло да настъпи непозволеното увреждане.

Що се отнася до спорове, произтичащи от дейността на клон, агенция или друг вид представителство на юридическо лице, компетентността е на съдилищата по мястото, където е разположен клонът, агенцията или представителството.

Когато става въпрос за спорове, които са породени от откриване на попечителски фондове, компетентни са съдилищата на държавата-членка, където е открит фондът.

В Регламента се засяга и въпросът със специалната компетентност на съдилищата при спорове, възникнали по повод извършване на дейност по превозване на товари и стоки (чл. 5, ал. 7).

Отделно място е отредено в Регламента при определянето на компетентност в случаите, при които съдилищата са изправени пред хипотезата за съществуването на множество ответници по едно и също дело или на няколко дела с едни и същи страни, и при случаите на предявяване на обратни иски.

В Раздели 3, 4 и 5 на Регламента европейският законодател подробно е разгледал определянето на подсъдността на делата, които биха възникнали по повод спорове, свързани със застрахователната дейност, потребителските договори и индивидуалните трудови договори.

Исключителна е компетентността на съдилищата, съгласно разпоредбите на Регламента, в следните случаи:

– по дела, които имат за предмет права *in rem* във връзка с недвижима собственост или наемане на недвижима собственост, компетентни са съдилищата на държавата-членка, където е разположена тази собственост, като има предвидено едно малко изключение, свързано със спорове, имащи за предмет наемане на недвижима собственост за срок не по-голям от шест последователни месеца. В този случай компетентни са и съдилищата на държавата-членка, където има местожителство ответникът, при условие че наемателят е физическо лице и че наемодателят и наемателят имат местожителство в една и съща държава-членка;

- по дела, които имат за предмет спор относно валидността, недействителността или нищожността на сдружения или юридически лица, както и по отношение на спор относно действителността на решения, взети от техните органи, компетентни са съдилищата на държавата-членка, където се намира седалището на съответното сдружение или юридическо лице. За да се определи това седалище, съдът прилага своите правила на международното частно право;
- по дела, които имат за предмет действителността на вписванията в публични регистри, компетентни са съдилищата на държавата-членка, където се води регистърът;
- по дела във връзка с регистрацията или действителността на патенти, търговски марки, дизайни или други сродни права, за които се изисква да се заявят или регистрират, компетентни са съдилищата на държавата-членка, в която е кандидатствано за съответна регистрация или е осъществена такава, или е определено да бъде осъществено заявяването или регистрацията;
- по дела във връзка с изпълнението на съдебни решения компетентни са съдилищата на държава-членка, в която съдебното решение е било или трябва да бъде изпълнено.

Регламентът 44/2001 допуска възможността страните по дадено правоотношение предварително да се договорят, че съд или съдилищата на държава-членка ще имат юрисдикцията при разрешаване на всякакви спорове, които са възникнали или които могат да възникнат във връзка с това правоотношение. В тези случаи се счита, че е постигнато споразумение между страните и именно този съд или тези съдилища, които са определени като компетентни по договора, ще имат компетентност в този случай. Тази юрисдикция също е изключителна, при положение че страните не са уговорили друго.

Такова споразумение за определяне на компетентност трябва да отговаря на определени условия. То трябва да е писмено и да отговаря на определена форма или, ако е само устно договорено, то решението за договорената компетентност трябва да е потвърдено в писмен вид. Регламентът определя в дадена степен какво би се считало за писмен вид на споразумението.

Въпреки че страните по даден спор може да са се споразумели относно компетентността, то съдът, който е посочен от тях в споразумението, има възможност да откаже да разгледа съответното дело.

Наред с юрисдикцията, която произтича по силата на разпоредбите на Регламента, съдът на държава-членка, пред който ответникът се явява, за да защити своите права, също е компетентен. Това правило не би се приложило, когато ответникът се явява, за да оспори юрисдикцията на съда, или когато друг съд притежава изключителна юрисдикция.

Съгласно разпоредбите на чл. 25 и чл. 26 от Регламент 44/2001 съдът, на който е подсъдно делото, има право служебно да извърши проверка по въпросите за компетентността си и допустимостта на иска.

Раздел 9 на Регламента разглежда хипотезата на образувани няколко производства с един и същ предмет пред съдилищата на различни държави. Това са така наречените висящи производства – *Lis Pendens*. В членове от 27 до 30 се посочват какви са приложимите действия, които могат да се предприемат при установяване на факта, че има образувани такива производства.

Когато дело, което е с еднакъв предмет и е с едни и същи страни, е заведено пред съдилищата на различни държави-членки, всеки друг съд, различен от първоначално сезирания, служебно ще спира разглеждането на делото до момента, в който се установи компетентността на първоначално сезирания съд. Когато се установи, че именно първоначално сезираният съд е компетентен да разгледа съответното дело, всеки друг съд, различен от първоначално сезирания съд, ще се откаже от своята юрисдикция в полза на този съд.

Когато сме в хипотезата на дела, които са образувани пред различни съдилища в различни държави и тези дела са свързани помежду си, всеки съд, различен от първоначално сезирания, може да спре разглеждането на делото. Когато такива дела са в своята първа инстанция, всеки съд, различен от първоначално сезирания, може също така по молба на една от страните да се десезира, ако първоначално сезираният съд има компетентност по отношение на въпросните действия и вътрешното законодателство в държавата, където се намира той, допуска тяхното обединяване. За целите на горните разпоредби делата се считат за свързани, когато те са така близко обвързани, че е целесъобразно те да бъдат разгледани и разрешени заедно, за да се избегне рискът от постановяване на противоречиви съдебни решения като следствие от разглеждането им като отделни дела.

Когато се предприемат съдебни действия в случаите на изключителна компетентност от няколко съдилища, всеки друг съд, различен от първоначално сезирания, трябва да се откаже от компетентността си в полза на този съд.

В чл. 30 на Регламента се дава дефиниция точно кога един съд следва да се счита, че е сезиран по дадено дело.

Предварителни и охранителни мерки, предвидени в законодателството на една държава-членка, могат да бъдат поискани от съдебните органи на тази държава, дори и съгласно Регламент 44/2001 юрисдикция на друга държава-членка да е компетентна да разгледа делото по същество.

По принцип при преценка на компетентността си съдът, разглеждащ делото, трябва да подходи по следния начин: най-напред той трябва да изясни факта дали страните в производството не са се споразумели относно въпроса с определяне на компетентността на даден съд. Ако няма такава писмена договорка, съдът следва да съобрази компетентността съгласно общите правила, разглеждайки ги в следния ред: 1. определяне на компетентността по правилата, заложи в чл. 22 за изключителната компетентност; 2. определяне на компетентността по правилата за специалната компетентност; 3. определяне на компетентността спрямо правилата за общата юрисдикция (напр. местожителството на ответника).

Вторият условен раздел на Регламента касае **признаването и изпълнението на решения по граждански и търговски дела**.

Съгласно Регламента „решение“ означава всяко решение, постановено от юрисдикция на държава-членка, независимо от това как е наречено това решение, в това число определение, решение, заповед (разпореждане) или изпълнителен лист, както и определение на съдебния секретар за разходите или разноските по едно дело. Единството е необходимо то да бъде постановено от компетентен орган в държавата, където е разглеждано делото, като компетентността са преценява с оглед на вътрешното законодателство на държавата по произход на решението.

Признаването на решения, постановени в една държава-членка в друга, ще се извършва, без да се прибягва до каквато и да е специална процедура. Всяка заинтересована от признаване на дадено решение страна може да поиска такова признаване в съответствие с процедурите, установени в Раздели 2 и 3 на Глава 3 на Регламента. Ако в хода на дадено дело се прецени, че признаване на дадено чуждестранно решение би било от съществено значение за изхода на производството, то съдът, който гледа основното дело, ще има компетентност да се произнесе по признаването му.

За да се поиска признаване на чуждестранно решение, е необходимо молителят да представи копие от решение, което отговаря на необходимите условия за установяване на автентичността му, както и сертификата, който е даден като образец в Приложение V на Регламента. Този сертификат се издава от органа, който е постановил решението, което следва да бъде признато. Ако този сертификат не бъде представен, съдът или компетентният орган може да укаже срок за представянето му или да приеме равнозначен документ. Възможно е също така, ако счете, че разполага с достатъчно информация, изобщо да не изиска да му се представи такъв сертификат.

Едно чуждестранно решение **не следва да се признава** в следните случаи:

1. ако признаването е в явно противоречие с обществения ред на държавата-членка, където то е поискано;
2. когато на ответника не е бил връчен по надлежния ред препис от исковата молба или друг подобен документ и по този начин той не е имал време да организира защитата си, освен в случаите, когато той не е успял да подаде жалба срещу това решение, при положение че е имал възможност да го стори преди това;
3. ако то противоречи на решение, постановено по спор между същите страни в държавата-членка, в която се иска признаване;
4. ако то противоречи на по-рано постановено решение, постановено в друга държава-членка или в трета държава по същия предмет и между същите страни, при условие че по-ранното съдебно решение отговаря на условията, необходими за признаването му в държава-членка, където се иска признаването;
5. ако то противоречи на Раздел 3 (Компетентност по дела, свързани със застрахователната дейност), Раздел 4 (Компетентност по дела, свързани с потребителски договори) или Раздел 6 (Исключителна компетентност) от Глава II или в случая, уреден в чл. 72 на Регламента.

При проверката на основанията за компетентност съдът или органът, който е сезиран с признаването на решението, е обвързан с обстоятелства, на които съдът на държавата-членка по произход е основал своята компетентност. Той не може да преразглежда въпроса с компетентността на съда на държавата-членка по произхода на решението, включително базирайки се на това, че например компетентността е определена дори в нарушение на критерия за обществения ред.

При никакви обстоятелства не се допуска преразглеждане по същество на чуждестранно съдебно решение.

Съд на държава-членка, в който се иска признаване на решение, постановено в друга държава-членка, може да спре разглеждането на делото, ако срещу съдебното решение се подаде жалба. Съд на държава-членка, в която се иска признаване на решение, постановено в Ирландия или в Обединеното кралство, може да спре разглеждането на делото, ако изпълнението е прекратено в държавата по произход поради обжалване.

Изпълнение на решения

Решение, което е постановено в държава-членка и което подлежи на изпълнение в тази държава-членка, ще бъде изпълнено в друга държава-членка, ако по искане на всяка заинтересувана страна то бъде обявено за изпълняемо там. В Обединеното кралство такова решение ще се изпълнява на територията на Англия и Уелс, Шотландия или Северна Ирландия, когато по искане на всяка заинтересувана страна то е било регистрирано като изпълняемо в съответната част от територията на Обединеното кралство.

Молбата за изпълнение на съответното решение трябва да се подаде до съда или компетентния орган, посочени в списъка в Приложение II към Регламента. Молбата се подава в съответния орган на държава с оглед на мястото, където живее страната, срещу която се иска изпълнение, или където е посочено, че е мястото на изпълнение.

Молбата се подава по ред, съобразен с вътрешното законодателство на държавата-членка, където се иска изпълнение. Необходимо е молителят да посочи адрес за връчване на призовка за изпълнение. Ако правото на държавата-членка, където се иска изпълнение, не изисква да се посочва такъв адрес, молителят може да посочи негов представител *ad litem*. Към молбата за изпълнение се прилагат документите, указани в чл. 53, а именно копие от съдебното решение, което отговаря на необходимите условия за установяване на автентичността му, както и сертификатът, който е даден като образец в Приложение V. След като е съобразено с изискванията на чл. 53, решението следва да бъде обявено за изпълнимо веднага. За да се обяви, че подлежи на изпълнение, решението не се проверява дали отговаря на условията за признаване, разгледани по-горе. Страната, по отношение на която се иска изпълнение, няма право на този етап от производството да прави каквито и да е възражения по молбата за изпълнение.

Актът, с който компетентният орган се произнася по изпълнението на решението, веднага се довежда до знанието на молителя и на страната, която дължи изпълнението, като това уведомяване става в съответствие с правилата, установени от правото на държавата-членка, където се иска изпълнение. Този акт подлежи на обжалване и от двете заинтересовани страни. Жалбата се внася пред съда, посочен в списъка в Приложение III към Регламента, в едномесечен срок от уведомяването. Ако страната, срещу която се иска изпълнение, има местожителство в държава-членка, различна от тази, в която е издадена декларацията за изпълняемост, срокът за обжалване ще бъде два месеца и ще тече от датата на връчването, като в Регламента е посочено, че това връчване може да стане както лично на страната, така и да се извърши на адреса, на който се знае, че тя живее.

Ако страната, срещу която се иска изпълнение, не се яви пред съда във връзка с делото по обжалване, повдигнато от молителя, се прилагат чл. 26, ал. 2 до 4, дори когато страната, срещу която се иска изпълнение, няма местожителство в някоя от държавите-членки. Ако страната, срещу която се иска изпълнение, има местожителство в държава-членка, различна от тази, в която е издадена декларацията за изпълняемост, срокът за обжалване ще бъде два месеца и ще тече от датата на връчването, било лично на страната или по нейното местоживееене. Не се допуска удължаване на срока поради голяма отдалеченост.

Съдът, пред който е внесена жалбата съгласно чл. 43 или чл. 44, отказва или отменя декларацията, с която се обявява изпълнителната сила на акта, само на някоя

от основанията, посочени в чл. чл. 34 и 35. Той произнася решението си незабавно. Както и при разглеждане на делата, с които се иска признаване на чуждестранно решение, не се допуска преразглеждане на това решение по същество.

Решението, което е постановено по повод на обжалването, не може да бъде предмет на обжалване, което се има предвид в Приложение IV.

Съдът, пред който е внесена жалбата по чл. 43 или чл. 44, по искане на страната, срещу която се иска изпълнение, може да спре производството, ако срещу съдебното решение в държавата-членка по произход на решението е внесена обикновена жалба или ако все още не е изтекъл срокът за внасяне на такава жалба; в последния случай съдът може да укаже срока, в рамките на който трябва да се внесе жалбата. Когато съдебното решение е постановено в Ирландия или Обединеното кралство, всяка форма на обжалване, предвидена в държавата-членка по произход, ще се счита за обикновена жалба за целите на ал. 1.

Когато едно съдебно решение трябва да бъде признато в съответствие с Регламента, това не препятства молителят да се възползва от временни, включително охранителни, мерки в съответствие с правото на сезираната държава-членка, без да е необходимо това решение да бъде обявено за изпълняемо по смисъла на чл. 41. Декларацията, с която се обявява изпълнителната сила на акта, съдържа в себе си правомощието да се предприемат всякакви охранителни мерки. По време на сроковете от един и два месеца по чл. 43, ал. 5 за обжалване на декларацията, с която се обявява изпълнителната сила на акта, и докато трае самото обжалване, не могат да се предприемат никакви други мерки освен охранителни, насочени срещу имуществото на страната, по отношение на която се иска изпълнение.

Молителят може да поиска да му бъде издадена декларация, с която се обявява изпълнителната сила на акта само по отношение на част от съдебно решение.

Молител, който в държавата-членка по произход се е възползвал от системата за правно подпомагане или е бил освободен от разходи или разноси, ще има право в производството по признаване и изпълнение на чуждестранни решения да се ползва от възможно най-благоприятната за него правна помощ или най-пълното освобождаване от разходи и разноси, които се предвиждат съгласно правото на сезираната държава-членка.

В производството по изпълнение на чуждестранно решение не могат да се искат никакви обезпечения, гаранции или депозити на каквото и да е основание, както и да се изисква заплащането на такси, изчислени въз основа на цената на въпросния иск.

Ако съдът или компетентният орган преценят, могат да изискат да се представи превод на документите, които се представят във връзка с молбата за признаване и изпълнение на чуждестранното решение. Преводът трябва да се завери по надлежния ред съгласно законодателството на държавата-членка, където се изготвя.

В процедурата по признаване и изпълнение на чуждестранни решения по реда на Регламент 44/2001 не се изисква каквато и да било легализация или друга сходна формална процедура по отношение на документите, указани в чл. 53 или в чл. 55, ал. 2 или по отношение на документите, с които се определя представител *ad litem*.

На практика пътят, по който се върви, за да се поиска признаване и изпълнение на решение, е следният. Например ако се иска признаване и изпълнение на българско решение, заинтересованото лице подава молба до съда, постановил това решение на територията на Република България. Този съд издава удостоверение, което всъщност представлява попълнен сертификатът от Приложение V към Регламента, като към

него прилага и копие от решението, което се иска да бъде признато. Сертификатът заедно с копието от решението се дават на заинтересованото лице, което ги депозира пред органа на чуждата държава, където се иска неговото изпълнение, посочен в Приложение II на Регламента Брюксел I. По този начин значително се съкращава пътят, по който до този момент се движеха молбите за екзекватура на съдебни решения. Те вече не минават през централните органи на отделните държави. Освен това с въвеждането на сертификата в Приложение V и в Приложение VI вече ще има един абсолютно еднакъв документ за всички държави, с който ще се удостоверява автентичността на решението и документа и фактът, че това решение е влязло в сила и подлежи на изпълнение в държавата по произхода му.

В Раздел 4 на Регламента се разглежда въпросите на признаването и изпълнението на така наречените „автентични документи“ и съдебни спогодби.

„Автентични документи“, които са получени и са изпълняеми в държава-членка, се обявяват за подлежащи на изпълнение в друга държава-членка съгласно процедурата, предвидена в чл. 38 и следващите. Съдът, при който е депозирана жалба съгласно чл. 43 или чл. 44, ще откаже или отмени декларацията, с която се обявява изпълнителната сила на акта, само ако изпълнението на документа явно противоречи на обществения ред в сезираната държава-членка.

За „автентични документи“ се считат и споразуменията във връзка със задължения за издръжка, постигнати пред съответни административни власти или удостоверени от тях.

Необходимо е представеният документ да отговаря на определени условия за установяване на автентичността му в държавата-членка по произход.

За „автентичните документи“ се прилагат правилата от Раздел 3 на Глава III. Компетентният орган в държавата-членка, където е получен автентичният документ, издава по искане на всяка заинтересувана страна сертификат, като използва за образец стандартния формуляр в Приложение IV на Регламента.

Спогодби, които са одобрени пред съд в хода на съответно дело и които имат изпълнителна сила в държавата-членка, където са сключени, са изпълняеми в замолената държава при същите условия, както „автентичните документи“. Съдът или компетентният орган на държава-членка, където е одобрена съдебна спогодба, ще издава по искане на всяка заинтересувана страна сертификат, като използва стандартния формуляр в Приложение V на Регламента.

В Глава 5 на Регламент 44/2001 се намират **общите разпоредби** на този акт. Там са дадени правилата при определяне на местожителството на едно лице, като е посочено, че то се определя спрямо законодателството на държавата-членка, в която се разглежда делото. Ако се установи, че страната няма местожителство в държава-членка, чиито съдилища са сезирани по дадено дело, тогава, за да се определи дали страната има местожителство в друга държава-членка, съдът прилага правото на тази държава-членка.

Седалището на едно юридическо лице или сдружение на физически и юридически лица се преценява с оглед на посоченото в неговия устройствен акт, спрямо местоположението на неговото централно управление или по преценка на мястото, където се намира неговата основна дейност. По-специфични са правилата при определяне на „седалище, посочено в устройствен акт“ за Обединеното кралство и Ирландия.

В тази Глава отделни държави-членки (Швеция, Люксембург, Гърция, Португалия, Германия, Австрия) са включили разпоредби, с които по-детайлно са описали как следва да се прилагат отделни текстове на регламента спрямо тяхното законодателство.

Приложно поле на Регламента

Регламент 44/2001 се прилага само по отношение на дела, които са заведени след неговото влизане в сила, както и за документи, които са съставени или заверени като автентични след 1 март 2002 г.

Глава 3 на Регламента относно признаването и изпълнението на решения се прилага за решения, които са постановени след датата на влизане на Регламента, дори и делото, в рамките на което са постановени, да е заведено преди влизането му в сила в следните случаи:

- ако делото в държавата-членка по произход на решението е заведено както в държавата-членка по произход, така и в сезираната държава-членка след влизането в сила на Брюкселската конвенция от 1968 г. или конвенцията от Лугано от 16 септември 1988 г.;
- във всички други случаи, ако компетентността се основава на правила, които са съобразени с тези, предвидени или по силата на Глава 2 от Регламента, или в споразумение, което е било в сила, когато е заведено делото, сключено между държавата-членка по произход на решението и сезираната държава-членка.

Регламентът не накърнява приложението на разпоредби, свързани с определяне на компетентността и признаването и изпълнението на решения по специални въпроси, които се съдържат в Общностни актове или в национално законодателство, хармонизирано съобразно тази актове.

Както бе посочено в началото, Регламентът Брюксел I в отношенията между държавите-членки, страни по него, отменя Брюкселската конвенция, с изключение на териториите на държавите-членки, които попадат под териториалния обхват на тази Конвенция и които са изключени от действието на този Регламент по силата на чл. 299 от Договора.

В чл. 69 на Регламента е даден списък от двустранни и многостранни актове между държавите-членки, които той отменя. Тези договори и споразумения продължават да действат по отношение на дела, спрямо които Регламентът не се прилага, както и по отношение на постановени решения и изготвени документи или такива, които са регистрирани като „автентични документи“ преди влизането в сила на Регламента.

Регламентът не засяга действието на всякакви споразумения, по които са страни държавите-членки и които във връзка със специални въпроси уреждат определянето на компетентността или признаването и изпълнението на решения. Регламентът въвежда и определени разпоредби с чл. 71, ал. 2, които да уеднаквят тълкуването на горното правило.

Той не засяга и споразумения, по силата, на които държавите-членки са се задължили, преди влизането му в сила съгласно чл. 59 от Брюкселската конвенция от 1968 г., да не признават решения, постановени в други държави – страни по тази конвенция, срещу ответници, които имат местожителство или преимуществено пребивават в трета страна, когато по дела, указани в чл. 4 на конвенцията, решението може само

да почива на основание за компетентността, указано във втория параграф на чл. 3 от конвенцията.

В заключение съвсем накратко ще бъдат разгледани приложенията към Регламента Брюксел I. Те са шест на брой и са неразделна част от него. С тях се цели улесняване на неговото прилагане.

Приложение I е свързано с разпоредбите на чл. 3, ал. 2 и чл. 4, ал. 2 от Регламента по повод правилата във вътрешното законодателство на държавите-членки за определяне на компетентността. В него са посочени кои вътрешни нормативни актове във всяка държава дефинират тези правила.

Приложение II е свързано с приложението на чл. 39. В него се изброяват съдилищата и компетентните органи, пред които се подават молбите за изпълнение на постановено решение.

В Приложение III се посочват компетентните органи, пред които може да се подават жалби по чл. 43, ал. 2, свързани с обжалване на решенията, с които актовете се обявяват за изпълняеми.

Приложение IV определя точното наименование на жалбата, която може да се подаде по чл. 44.

Последните Приложения V и VI представляват сертификатите по чл. 54, чл. 57, ал. 4 и чл. 58, които трябва да се попълват по приложението на Регламента във връзка с признаването и изпълнението на решения.

**РЕГЛАМЕНТ (ЕО) № 44/2001 НА СЪВЕТА
ОТ 22 ДЕКЕМВРИ 2000 ГОДИНА
ОТНОСНО КОМПЕТЕНТНОСТТА, ПРИЗНАВАНЕТО
И ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА СЪДЕБНИ РЕШЕНИЯ
ПО ГРАЖДАНСКИ И ТЪРГОВСКИ ДЕЛА**

СЪВЕТЪТ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ,
като взе предвид Договора за създаване на Европейската общност, и по-специално член 61, буква в) и член 67, параграф 1 от него,
като взе предвид предложението на Комисията¹,
като взе предвид становището на Европейския парламент²,
като взе предвид становището на Икономическия и социален комитет³,
като има предвид, че:

(1) Общността си е поставила за цел поддържане и развитие на пространство на свобода, сигурност и правосъдие, в което се гарантира свободното движение на хора. С оглед постепенното създаване на такова пространство Общността следва да приеме наред с друго и мерки във връзка със сътрудничеството в областта на правосъдието по граждански дела, които мерки са необходими за стабилното функциониране на вътрешния пазар.

(2) Някои различия между националните норми, които са приложими по отношение на компетентността и признаването на съдебни решения, затрудняват гладкото функциониране на вътрешния пазар. Затова от съществено значение са разпоредбите за уеднаквяване на правилата за конфликт на юрисдикции по граждански и търговски дела и за опростяване на формалностите с оглед бързо и опростено признаване и изпълнение на съдебни решения от държавите-членки, които са обвързани по настоящия регламент.

(3) По смисъла на член 65 от Договора тази област е в обхвата на съдебното сътрудничество по граждански дела.

(4) В съответствие с принципите за субсидиарност и пропорционалност, които са формулирани в член 5 от Договора, целите на настоящия регламент не могат да бъдат в достатъчна степен постигнати от държавите-членки и могат следователно по-добре да бъдат постигнати от Общността. Настоящият регламент ограничава предложението си в рамките на необходимия минимум с оглед постигане на тези цели и не надхвърля необходимото за тази цел.

(5) На 27 септември 1968 г. държавите-членки, които действат съгласно член 293, четвърто тире от Договора, подписаха Брюкселската конвенция относно подведомствеността и изпълнението на съдебните решения в областта на гражданското и

¹ ОВ С 376, 28.12.1999 г., стр. 1.

² Становище от 21 септември 2000 г. (все още непубликувано в *Официален вестник*).

³ ОВ С 117, 26.4.2000 г., стр. 6.

търговското право, изменена от конвенциите за присъединяване на нови държави-членки към споменатата конвенция (наричана Брюкселската конвенция)⁴. На 16 септември 1988 г. държавите-членки и държавите от ЕАСТ подписаха Конвенцията от Лугано относно подведомствеността и изпълнението на съдебните решения в областта на гражданското и търговското право, която е паралелна конвенция на Брюкселската конвенция от 1968 г. Предприета бе дейност за преглед на посочените конвенции, като Съветът одобри съдържанието на преработените текстове. При този преглед трябва да се гарантира приемственост в постигнатите резултати.

(6) С оглед постигне на целта за свободно движение на съдебни решения по граждански и търговски дела е необходимо и подходящо правилата, приложими по отношение на компетентността и признаването и изпълнението на съдебни решения, да се регламентират с правен акт на Общността, който е със задължителна сила и се прилага пряко.

(7) Обхватът на настоящия регламент трябва да включва всички основни граждански и търговски дела с изключение на някои ясно определени дела.

(8) Трябва да съществува връзка между производствата, по отношение на които се прилага настоящият регламент, както и територията на държавите-членки, които са обвързани от настоящия регламент. Съответно трябва да се прилагат общи правила за компетентността, когато ответникът има местоживееене в някоя от тези държави-членки.

(9) Ответник, който няма местоживееене в държава-членка, като правило е субект на националните правила за компетентност, приложими на територията на държава-членка на сезирания съд, докато ответник с местоживееене в държава-членка, която не е обвързана по настоящия регламент, трябва да остане субект на Брюкселската конвенция.

(10) За целите на свободното движение на съдебни решения съдебните решения, постановени в държава-членка, които са обвързана по настоящия регламент, трябва да бъдат признати и изпълнени в друга държава-членка, обвързана по настоящия регламент, дори ако длъжникът по съдебното решение е с местоживееене в трета държава.

(11) Правилата за компетентността трябва да са във висока степен предвидими и основани на принципа, че компетентността по правило се основава на местоживееенето на ответника и винаги трябва да е налице на това основание, освен в няколко ясно определени ситуации, когато основанието на спора или автономията на страните изисква или предполага различен свързващ фактор. Местоживееенето на правния субект трябва да се определи автономно, така че общите правила да се направят по-прозрачни и да се избегнат конфликти на юрисдикции.

(12) Наред с местоживееенето на ответника трябва да съществуват алтернативни основания за компетентност, които са основани на тясна връзка между съда и процесуалното действие или с оглед да се улесни доброто упражняване на правосъдие.

(13) Във връзка със застраховането, потребителските договори и трудовата заостот по-слабата страна трябва да бъде защитена от правила за компетентност, кои-

⁴ ОВ L 299, 31.12.1972 г., стр. 32.

ОВ L 304, 30.10.1978 г., стр. 1.

ОВ L 388, 31.12.1982 г., стр. 1.

ОВ L 285, 3.10.1989 г., стр. 1.

ОВ C 15, 15.1.1997 г., стр. 1.

Виж консолидирания текст в ОВ C 27, 26.1.1998 г., стр. 1.

то са в по-висока степен благоприятни за нейните интереси, отколкото предвиждат общите правила.

(14) Автономията на страните по договори, различни от застрахователен, потребителски или трудов, където се допуска само ограничена автономия при избора на компетентен съд, трябва да бъде съблюдавана при условията за изключителни основания за компетентност, които са установени в настоящия регламент.

(15) В интерес на хармоничното упражняване на правосъдие е необходимо да се минимизира възможността от едновременни производства и да се гарантира, че в две държави-членки няма да се произнасят противоречащи си съдебни решения. Трябва да съществува ясен и ефективен механизъм за решаване на висящи дела (*lis pendens*) и свързани с тях производства и за отстраняване на проблемите, които произтичат от национални различия като тези във връзка с определянето на времето, към което едно дело се счита за висящо. За целите на настоящия регламент това време трябва да се определи автономно.

(16) Взаимното доверие в упражняването на правосъдие в Общността оправдава съдебни решения, които са постановени в държава-членка, да бъдат автоматично признавани без нуждата от някаква процедура, освен в случаите на оспорване.

(17) По силата на същия принцип на взаимно доверие трябва да бъде ефективна и бърза процедурата за превръщането на едно съдебно решение, което е постановено в една държава-членка, в изпълняемо в друга. За тази цел декларацията, че едно съдебно решение е изпълняемо, трябва да бъде издавана на практика автоматично след изцяло формална проверка на представените документи, без съдът да има възможност да повдига по свой почин някое от основанията за неизпълняемост, които са установени по силата на настоящия регламент.

(18) При все това зачитането на правото на защита означава, че ответникът трябва да има възможност да обжалва в състезателна процедура декларацията за изпълняемост, ако той смята, че е налице някое от основанията за неизпълняемост. Трябва да е налице процедура по обжалване и по отношение на ищеца, когато искането му за декларация за изпълняемост е отхвърлено.

(19) Трябва да се гарантира приемственост между Брюкселската конвенция и настоящия регламент и за тази цел трябва да се установят преходни разпоредби. Същата нужда от приемственост се прилага и по отношение на тълкуването на Брюкселската конвенция от Съда на Европейските общности, а Протоколът от 1971 г.⁵ трябва също така да остане приложим спрямо висящи дела към момента на влизане в сила на настоящия регламент.

(20) Обединеното кралство Великобритания и Северна Ирландия в съответствие с член 3 от Протокола за позицията на Обединеното кралство и Северна Ирландия, приложен към Договора за Европейския съюз и към Договора за създаване на Европейската общност, заявиха желанието си да участват в приемането и прилагането на настоящия регламент.

⁵ ОВ L 204, 2.8.1975 г., стр. 28.

ОВ L 304, 30.10.1978 г., стр. 1.

ОВ L 388, 31.12.1982 г., стр. 1.

ОВ L 285, 3.10.1989 г., стр. 1.

ОВ С 15, 15.1.1997 г., стр. 1.

Виж консолидирания текст в ОВ С 27, 26.1.1998 г., стр. 28.

(21) Дания в съответствие с членове 1 и 2 от Протокола за позицията на Дания, приложен към Договора за Европейския съюз и към Договора за създаване на Европейската общност, не участва в приемането на настоящия регламент и следователно не е обвързана от него, нито е субект на неговото прилагане.

(22) Тъй като Брюкселската конвенция остава в сила в отношенията между Дания и държавите-членки, които са обвързани от настоящия регламент, Конвенцията и Протоколът от 1971 г. продължават да действат между Дания и държавите-членки, които са обвързани по настоящия регламент.

(23) Брюкселската конвенция продължава да действа на териториите на държави-членки, които попадат в териториалния обхват на посочената конвенция и които са изключени от настоящия регламент съгласно член 299 от Договора.

(24) Подобно на това и в името на последователността настоящият регламент не накърнява нормите, които регулират компетентността и признаването на съдебни решения, които се съдържат в специални общностни актове.

(25) Спазването на международните задължения, по които са страни държавите-членки, означава, че настоящият регламент не засяга договори във връзка със специални въпроси, по които са страни държавите-членки.

(26) Трябва да бъде осигурена необходимата гъвкавост в основните правила на настоящия регламент, за да се отчетат специалните процедурни правила на някои държави-членки. Някои разпоредби на Протокола, приложен към Брюкселската конвенция, трябва съответно да се включат в настоящия регламент.

(27) За да се гарантира хармоничен преход в определени области, които бяха обект на специални разпоредби в Протокола, приложен към Брюкселската конвенция, настоящият регламент предвижда разпоредби за преходен период, които отчитат специфичното положение в определени държави-членки.

(28) Не по-късно от пет години след влизането в сила на настоящия регламент Комисията представя доклад за приложението му и при необходимост ще изготви предложения за изменения.

(29) Комисията трябва да приспособи приложения I–IV относно правилата за национална компетентност, съдилищата или компетентните органи и процедурите за обжалване, налични въз основа на изменения, предложени от засегнатите държави-членки; измененията, направени спрямо приложения V и VI, трябва да се приемат в съответствие с Решение 1999/468/ЕО на Съвета от 28 юни 1999 г. относно установяване на условията и реда за упражняване на изпълнителните правомощия, предоставени на Комисията⁶,

ПРИЕ НАСТОЯЩИЯ РЕГЛАМЕНТ:

ГЛАВА I ОБХВАТ

Член 1

1. Настоящият регламент се прилага по граждански и търговски дела, независимо от естеството на съда или правораздавателния орган. Той не обхваща по специално данъчни, митнически или административни дела.

⁶ OVL 184, 17.7.1999 г., стр. 23.

2. Настоящият регламент не се прилага по отношение на:
- а) гражданското състояние, правоспособността и дееспособността на физически лица, имуществени права, произтичащи от брачни правоотношения, завещания и наследяване;
 - б) производства, свързани с обявяването на дружества или други юридически лица в несъстоятелност, конкордати и аналогични производства;
 - в) социално осигуряване;
 - г) арбитраж.
3. В настоящия регламент под „държава-членка“ се разбират държавите-членки, с изключение на Дания.

ГЛАВА II КОМПЕТЕНТНОСТ

РАЗДЕЛ I ОБЩИ РАЗПОРЕДБИ

Член 2

1. При условията на настоящия регламент иски срещу лицата, които имат местоживее в държава-членка, независимо от тяхното гражданство, се предявяват пред съдилищата на тази държава-членка.

2. Лица, които не са граждани на държавата-членка, в която имат местоживее, се подчиняват на правилата за компетентност, които са приложими по отношение на гражданите на тази държава.

Член 3

1. Срещу лица, които имат местоживее в държава-членка, могат да бъдат предявявани иски в съдилищата на друга държава-членка само при съблюдаване на правилата, установени в раздели 2 – 7 от настоящата глава.

2. По-специално правилата за национална компетентност, установени в приложение I, няма да се прилагат в техен уцърб.

Член 4

1. Ако ответникът няма местоживее в държава-членка, компетентността на съдилищата на всяка държава-членка при условията на членове 22 и 23 се определя от правото на тази държава-членка.

2. По отношение на такъв ответник всяко лице, което има местоживее в държава-членка, може независимо от неговото гражданство да се ползва в тази държава от действащите там правила за компетентност, и по-специално от тези, конкретизирани в приложение I, по същия начин, както гражданите на тази държава.

РАЗДЕЛ 2 СПЕЦИАЛНА КОМПЕТЕНТНОСТ

Член 5

Срещу лице, което има местоживее в държава-членка, може да бъде предявен иск в друга държава-членка:

1. а) по дела, свързани с договор – в съдилищата по мястото на изпълнение на въпросното задължение;

б) за целите на настоящата разпоредба и освен ако не е договорено друго, мястото на изпълнение на въпросното задължение е:

– в случая на продажба на стоки мястото в държава-членка, където съгласно договора са доставени стоките или е трябвало да бъдат доставени,

– в случая на предоставяне на услуги мястото в държава-членка, където съгласно договора услугите са били предоставени или е трябвало да бъдат предоставени;

в) ако не се прилага буква б), тогава се прилага буква а);

2. по делата за издръжка – в съдилищата на мястото, където получаващият издръжка има местоживееене или обичайно пребиваване, или ако делото е свързано с производство относно гражданското състояние на лице – в съда, който съобразно своето право е компетентен да разглежда такова производство, освен ако тази компетентност се основава единствено на гражданството на една от страните;

3. по дела относно гражданска отговорност, *delict* или *quasi delict* – в съдилищата на мястото, където е настъпило или може да настъпи вредоносното събитие;

4. по отношение на граждански иск за вреди или реституция вследствие на деяние, което води до наказателно производство – в съда, сезиран с това производство, доколкото този съд съгласно своето право е компетентен да разглежда граждански иски;

5. по отношение на спорове, произтичащи от дейността на клон, агенция или друг вид представителство – в съдилищата на мястото, където е разположен клонът, агенцията или представителството;

6. в качеството на учредител, доверителен собственик (*trustee*) или бенефициер на доверителна собственост (*trust*), създадена по силата на закон или на писмен документ, или устно и доказана писмено – в съдилищата на държавата-членка, където се намира доверителната собственост (*trust*);

7. по отношение на спор относно плащане на възнаграждение, искано във връзка със спасяване на товар или навло – в съда, в обсега на чиято компетентност въпросният товар или навло:

а) е бил задържан с цел да се обезпечи това плащане, или

б) е могъл да бъде задържан, но е дадена гаранция или друго обезпечение;

при условие че настоящата разпоредба се прилага само ако се претендира, че ответникът има права върху товара или навлото, или е имал такива права по време на спасяването им.

Член 6

Срещу лице с местоживееене в държава-членка може също така да бъде предявен иск:

1. когато то е един от множество ответници, в съдилищата по местоживееенето на всеки от тях, при условие че исковите са в такава тясна връзка, че е целесъобразно те да бъдат разгледани и решени заедно, за да се избегне рискът от противоречащи си съдебни решения, постановени в отделни производства;

2. като трета страна по дело за поръчителство или гаранция или в друго производство на трета страна, в съда, сезиран с първоначалното дело, освен ако това дело е заведено единствено с цел това лице да бъде отклонено от подсъдността на съда, който би бил компетентен по неговото дело;

3. по насрещен иск, произтичащ от същия договор или факти, на които се основа първоначалният иск, в съда, пред който е висящо първоначалното дело;

4. по дела във връзка с договор, ако процедурата може да се съчетае с процедура срещу същия ответник, по дела относно вещни права върху недвижими вещи, в съда на държавата-членка, където е разположен имотът.

Член 7

Когато по силата на настоящия регламент съд в държава-членка е компетентен за действия във връзка с отговорност, произтичаща от използването или дейността на кораб, този съд или който и да е друг съд, който по силата на вътрешното право е заместен за тази цел, също така ще е компетентен по отношение на искове за ограничаване на тази отговорност.

РАЗДЕЛ 3

КОМПЕТЕНТНОСТ ПО ДЕЛА ВЪВ ВРЪЗКА СЪС ЗАСТРАХОВАНЕ

Член 8

По дела във връзка със застраховане компетентността се определя от нормите на настоящия раздел, без да се засягат разпоредбите на член 4 и член 5, точка 5.

Член 9

1. Срещу застраховател с местоживееене в държава-членка може да бъде предявен иск:

а) в съдилищата на държава-членка, където той има местоживееене, или

б) в друга държава-членка в случай на процесуални действия, извършени от притежателя на полицата, застрахования или ползвателя, в съдилищата по мястото, където ищецът има местоживееене,

в) ако той е съзастраховател, в съдилищата на държава-членка, в която е предявен иск срещу основния застраховател.

2. Застраховател, който няма местоживееене в държава-членка, но има клон, агенция или друго представителство в една от държавите-членки, по отношение на спорове, произтичащи от дейността на клона, агентството или представителството, се счита, че има местоживееене в тази държава-членка.

Член 10

По отношение на застраховка за отговорност или застраховка на недвижима собственост срещу застрахователя може наред с това да бъде предявен иск в съдилищата, където е настъпило вредоносното събитие. Същото се прилага и ако движимо и недвижимо имущество се покрива от една и съща застрахователна полица и двете са неблагоприятно засегнати от едно и също случайно събитие.

Член 11

1. По отношение на застраховка за отговорност застрахователят също така може, ако законът на съда го позволява, да бъде призован по дело, което увредената страна е предприела срещу застрахования.

2. Членове 8, 9 и 10 се прилагат по отношение на искове, предявени от увредената страна пряко срещу застрахователя, когато такива преки искове са разрешени.

3. Ако правото, приложимо спрямо такива преки иски, предвижда, че притежателят на полицата или застрахованият могат да бъдат призовани като страни по делото, същият съд е компетентен по отношение на тях.

Член 12

1. Без да се засяга разпоредбата на член 11, параграф 3, застрахователят може да започне дело само в съдилищата на държавата-членка, в която ответникът има местоживеене, независимо дали той се явява притежател на полицата, застрахован или бенефициер.

2. Разпоредбите на настоящия раздел не засягат правото да се повдигне насрещен иск в съда, в който в съответствие с настоящия раздел е висящ основният иск.

Член 13

Разпоредбите на настоящия раздел могат да се дерогират само със споразумение:

1. което е сключено след възникване на спора, или
2. което допуска притежателят на полицата, застрахованият или бенефициерът да започнат дело в съдилища, различни от тези, посочени в този раздел, или
3. което е сключено между притежател на полица и застраховател, ако и двамата по време на сключване на договора са имали местоживеене или обичайно пребиваване в една и съща държава-членка, и което споразумение предоставя компетентност на съдилищата на тази държава, дори ако вредоносното събитие се случи в чужбина, при условие че това споразумение не противоречи на законодателството на тази държава, или
4. което е сключено с притежател на полица, който няма местоживеене в държава-членка, освен дотолкова, доколкото застраховката е задължителна или е относно недвижима собственост в държава-членка, или
5. което се отнася до договор за застраховка дотолкова, доколкото покрива един или повече от рисковете по член 14.

Член 14

Рисковете по член 13, параграф 5 са следните:

1. всякаква загуба или вреда на:
 - а) морски кораби, инсталации, разположени край бреговете или в открито море, или въздухоплавателно средство, произтичащи от рискове, които са във връзка с използването им за търговски цели;
 - б) транзитни стоки, различни от багажа на пътниците, когато транзитът се състои или включва товар на такива кораби или въздухоплавателни средства;
2. всякаква отговорност, различна от тази за телесна повреда на пътници или загуба или увреждане на багажа им:
 - а) произтичаща от използването или дейността на кораби, инсталации или въздухоплавателни средства, както са указани в точка 1, буква а), доколкото по отношение на последните законодателството на държава-членка, в която е регистрирано въздухоплавателното средство, не забранява клаузи за предоставяне на компетентност при застраховането срещу такива рискове;
 - б) за загуба или повреда, причинени от транзитни стоки, както са описани в точка 1, буква б);

3. всякаква финансова загуба във връзка с използването или дейността на кораби, инсталации или въздухоплавателни средства, както са указани в точка 1, буква а), и по-специално загуба на редовен или чартърен товар;

4. всякакъв риск или интерес във връзка с някои от тези по точки 1–3;

5. независимо от точки 1–4, всякакви „големи рискове“, както са определени в Директива 73/239/ЕИО на Съвета⁷, изменена с Директиви 88/357/ЕИО⁸ и 90/618/ЕИО⁹ на Съвета, така както са изменени.

РАЗДЕЛ 4

КОМПЕТЕНТНОСТ ПРИ ПОТРЕБИТЕЛСКИ ДОГОВОРИ

Член 15

1. По отношение на дела във връзка с договор, сключен от лице – потребител, за цел, която може да се приеме, че е извън неговата търговска дейност или професия, компетентността се определя от разпоредбите в настоящия раздел, без да се засяга разпоредбата на член 4 и член 5, точка 5, ако:

а) се отнася до договор за продажба на стоки на изплащане чрез вноски, или

б) се отнася до договор за заем, изплатим на части, или за всяка друга форма на кредит, предоставен за финансиране на продажбата на стоки, или

в) във всички останали случаи договорът е сключен с лице, което извършва търговски или професионални дейности в държавата-членка, където потребителят има местоживееие, или който с всички средства насочва дейностите си към тази държава-членка или към няколко държави, включително тази държава-членка, и договорът попада в обхвата на тези дейности.

2. Когато потребител сключи договор със страна, която няма местоживееие в държава-членка, но има клон, агенция или друго представителство в някоя от държавите-членки, тази страна по отношение на спорове, възникнали от дейността на този клон, агенция или представителство, се счита за имаща местоживееие в тази държава-членка.

3. Настоящият раздел няма да се прилага по отношение на договор за транспорт, различен от договора, който в цената си включва предоставянето на комбинация от пътуване и настаняване.

Член 16

1. Потребител може да заведе дело срещу другата страна по договора или в съдилищата на държава-членка, в която тази страна има местоживееие, или в съдилищата по мястото, където има местоживееие потребителят.

2. Другата страна по договора може да заведе делото срещу потребител само в съдилищата на държавата-членка, където има местоживееие потребителят.

3. Настоящият член не засяга правото да се предяви насрещен иск в съда, пред който в съответствие с настоящия раздел е висящ първоначалният иск.

⁷ ОВ L 228, 16.8.1973 г., стр. 3. Директива, последно изменена с Директива 2000/26/ЕО на Европейския парламент и на Съвета (ОВ L 181, 20.7.2000 г., стр. 65).

⁸ ОВ L 172, 4.7.1988 г., стр. 1. Директива, последно изменена с Директива 2000/26/ЕО.

⁹ ОВ L 330, 29.11.1990 г., стр. 44.

Член 17

Разпоредбите на настоящия раздел могат да се дерогират само със споразумение:

1. което е сключено след възникването на спора, или
2. което допуска потребителят да започне дело в съдилища, различни от тези, посочени в този раздел, или
3. което е сключено между потребителя и другата страна по договора, и двамата от които по времето на сключване на договора са имали местоживеене или обичайно пребиваване в една и съща държава-членка, и което предоставя компетентност на съдилищата на тази държава-членка, при условие че това споразумение не противоречи на законодателството на тази държава-членка.

РАЗДЕЛ 5

КОМПЕТЕНТНОСТ ПРИ ИНДИВИДУАЛНИ ТРУДОВИ ДОГОВОРИ

Член 18

1. По дела във връзка с индивидуални трудови договори компетентността се определя от разпоредбите на настоящия раздел, без да се засягат разпоредбите на член 4 и член 5, точка 5.

2. Когато работник или служител сключи индивидуален трудов договор с работодателя, който няма местоживеене в държава-членка, но има клон, агенция или друго представителство в някоя от държавите-членки, работодателят по отношение на спорове, възникнали във връзка с дейността на клона, агенцията или представителството, се счита за имащ местоживеене в тази държава-членка.

Член 19

Срещу работодател с местоживеене в държава-членка може да бъде предявен иск:

1. в съдилищата на държавата-членка, където има местоживеене, или
2. в друга държава-членка:
 - а) в съдилищата по мястото, където работодателят обичайно осъществява дейността си, или в съдилищата по мястото, където последно е осъществявал дейност, или
 - б) ако работникът или служителят не осъществява обичайно или не е осъществявал обичайно дейността си в никоя държава, в съдилищата по мястото, където дейността, за която е нает работникът или служителят, е разположена или е била разположена.

Член 20

1. Работодател може да заведе дело само в съдилищата на държавата-членка, където работникът или служителят имат местоживеене.

2. Разпоредбите на настоящия раздел не засягат правото да се предяви насрещен иск в съда, в който в съответствие с този раздел е висящо основното дело.

Член 21

Разпоредбите на настоящия раздел могат да се дерогират само със споразумение за предоставяне на компетентност:

1. което е сключено след възникването на спора, или
2. което допуска работникът или служителът да заведат дело в съдилища, различни от тези, указани в настоящия раздел.

РАЗДЕЛ 6

ИЗКЛЮЧИТЕЛНА КОМПЕТЕНТНОСТ

Член 22

Следните съдилища ще притежават изключителна компетентност независимо от местоживеенето:

1. по дела, които имат за предмет вещни права върху недвижим имот или договор за наем на недвижим имот, съдилищата на държавата-членка, в която е разположен имотът.

Въпреки това по дела, които имат за предмет договор за наем на недвижим имот, сключен за временно ползване с максимален срок от шест последователни месеца, са компетентни и съдилищата на държавата-членка, където има местоживеене ответникът, при условие че наемателят е физическо лице и че наемодателят и наемателят имат местоживеене в една и съща държава-членка;

2. по дела, които имат за предмет действителността на създаването, недействителност или прекратяване на търговски дружества или други юридически лица или сдружения на физически или юридически лица, или действителността на решения на техните органи, съдилищата на държавата-членка, в която има седалище търговското дружество, юридическото лице или сдружението. За да се определи това седалище, съдът прилага своите правила на международното частно право;

3. по дела, които имат за предмет действителността на вписванията в публични регистри, съдилищата на държавата-членка, в която се води регистърът;

4. по дела във връзка с регистрацията или действителността на патенти, марки, дизайни или други подобни права, за които се изисква да бъдат депозирани или регистрирани, съдилищата на държавата-членка, в която е подадена заявка за депозиране или регистрацията, или депозирането или регистрацията са извършени или се смятат за извършени съгласно инструмент на Общността или по силата на международна конвенция.

Без да се засяга компетентността на Европейската патентна служба по силата на Конвенцията за предоставяне на европейски патенти, подписана в Мюнхен на 5 октомври 1973 г., съдилищата на всяка държава-членка имат изключителна компетентност, независимо от местоживеенето, по дела във връзка с регистрацията или действителността на всеки европейски патент, предоставен на тази държава;

5. по дела във връзка с изпълнението на съдебни решения, съдилищата на държава-членка, в която съдебното решение е било или трябва да бъде изпълнено.

РАЗДЕЛ 7

ПРОРОГАЦИЯ НА КОМПЕТЕНТНОСТ

Член 23

1. Ако страните, една или повече от които имат местоживеене в държава-членка, са се договорили, че съд или съдилищата на държава-членка са компетентни за разрешаване на всякакви спорове, които са възникнали или които могат да възник-

нат във връзка с определено правоотношение, този съд или тези съдилища имат компетентност. Тази компетентност е изключителна, освен ако страните са уговорили друго. Споразумението за предоставяне на компетентност се сключва:

- а) писмено или устно, потвърдено с писмени доказателства; или
- б) във форма, която е съобразена с практиките, които страните са установили помежду си; или
- в) в международната търговия във форма, която е съобразена с обичая, който страните познават или е трябвало да познават и който в тази търговска дейност е широко известен на страните и редовно се съблюдава от страните по договори от вида, приложим в конкретната търговска дейност.

2. Всяко общуване по електронен път, което осигурява траен запис на споразумението, е равностойно на „писмена форма“.

3. Когато се сключи такова споразумение между страни, никоя от които няма местоживееене в държава-членка, съдилищата на други държави-членки не са компетентни по отношение на споровете им, освен ако съдът или съдилищата, които са избрани, са се отказали от компетентност.

4. Съдът или съдилищата на държава-членка, на които е предоставена компетентност чрез акт за учредяване на доверителна собственост (trust), имат изключителна компетентност по всяко дело, заведено срещу учредител, доверителен собственик (trustee) или бенефициер, ако става дума за отношенията между тези лица или за техните права или задължения във връзка с доверителната собственост (trust).

5. Споразумения или разпоредби на акт за учредяване на доверителна собственост (trust), с които се предоставя компетентност, нямат правно действие, ако противоречат на членове 13, 17 или 21 или ако съдилищата, чиято компетентност те претендират да изключат, имат изключителна компетентност по силата на член 22.

Член 24

Извън компетентността, която произтича от други разпоредби на настоящия регламент, компетентен е този съд на държава-членка, пред който се яви ответникът. Това правило не се прилага, когато ответникът се явява, за да оспори компетентността на съда, или когато друг съд има изключителна компетентност по силата на член 22.

РАЗДЕЛ 8

ПРОВЕРКА НА КОМПЕТЕНТОСТТА И ДОПУСТИМОСТТА

Член 25

Когато съд на държава-членка е сезиран с иск, който основно засяга дело, по отношение на което съдилищата на друга държава-членка имат изключителна компетентност по силата на член 22, той служебно прогласява, че не е компетентен.

Член 26

1. Когато срещу ответник с местоживееене в една държава-членка е предявен иск в съд на друга държава-членка и той не се яви, съдът служебно прогласява, че не е компетентен, освен ако компетентността му произтича от разпоредбите на настоящия регламент.

2. Съдът спира разглеждането на делото дотогава, докато не бъде доказано, че ответникът е могъл да получи документа за образуване на производството или рав-

ностоен документ в достатъчен срок, който да му позволи да организира защитата си, или че са били предприети всички необходими стъпки за тази цел.

3. Член 19 от Регламент (ЕО) № 1348/2000 на Съвета от 29 май 2000 г. за връчването в държавите-членки на съдебни и извънсъдебни документи по граждански или търговски дела¹⁰ се прилага вместо разпоредбите на параграф 2, ако документът, с който се започва делото, или равнозначният документ трябва да се предадат от една държава-членка в друга съобразно настоящия регламент.

4. Когато разпоредбите на Регламент (ЕО) № 1348/2000 не са приложими, се прилага член 15 от Хагската конвенция от 15 ноември 1965 г. относно връчването в чужбина на съдебни и извънсъдебни документи по граждански или търговски дела, ако документът за образуване на производството или равностоен документ е трябвало да бъдат предадени съобразно тази конвенция.

РАЗДЕЛ 9

ВИСЯЩ ПРОЦЕС (LIS PENDENS) – СВЪРЗАНИ ИСКОВЕ

Член 27

1. Когато дела с един и същ предмет и между същите страни са заведени в съдилищата на различни държави-членки, всеки съд, различен от първия сезиран съд, спира разглеждането на делото служебно, докато бъде установена компетентността на първия сезиран съд.

2. Когато бъде установи компетентността на първия сезиран съд, всеки друг съд, различен от първия сезиран съд, се отказва от компетентност в полза на този съд.

Член 28

1. Когато свързани искиове са висящи пред съдилища от различни държави-членки, всеки съд, различен от първия сезиран съд, може да спре разглеждането на делото.

2. Когато тези искиове са висящи на първа инстанция, всеки съд, различен от първия сезиран съд, може също така по молба на една от страните да се откаже от компетентност, ако първият сезиран съд е компетентен по отношение на въпросните искиове и правото му допуска тяхното обединяване.

3. За целите на настоящия член исковите се смятат за свързани, когато те се намират в такава тясна връзка помежду си, че е целесъобразно да бъдат разгледани и решени заедно, за да се избегне рискът от противоречащи си съдебни решения, постановени в отделни производства.

Член 29

Когато исковите спадат към изключителната компетентност на няколко съдилища, всеки съд, различен от първия сезиран съд, се отказва от компетентност в полза на този съд.

Член 30

За целите на настоящия раздел съдът се счита сезиран:

1. в момента, когато документът за образуване на производството или равностоен документ е внесен в съда, при условие че ищецът впоследствие не е пропуснал

¹⁰ ОВ L 160, 30.6.2000 г., стр. 37.

да предприеме изискуемите стъпки, за да се осъществят действия по отношение на ответника, или

2. ако документът трябва да бъде връчен, преди да е внесен в съда, в момента, когато е получен от отговорната за връчването служба, при условие че ищецът впоследствие не е пропуснал да предприеме изискуемите стъпки, за да внесе документа в съда.

РАЗДЕЛ 10

ВРЕМЕННИ, ВКЛЮЧИТЕЛНО ОХРАНИТЕЛНИ МЕРКИ

Член 31

Може да се направи заявление пред съдилищата на държава-членка за такива временни, включително охранителни мерки, каквито съществуват съгласно законодателството на тази държава-членка, дори ако съгласно настоящия регламент съдилищата на друга държава-членка са компетентни по съществото на делото.

ГЛАВА III

ПРИЗНАВАНЕ И ИЗПЪЛНЕНИЕ

Член 32

За целите на настоящия регламент „съдебно решение“ означава всяко съдебно решение, постановено от съд или правораздавателен орган на държава-членка, както и да се нарича съдебното решение, включително декрет, разпореждане, решение или заповед за изпълнение, както и определянето на разноските от служител на съда.

РАЗДЕЛ 1

ПРИЗНАВАНЕ

Член 33

1. Съдебно решение, което е постановено в държава-членка, се признава в другата държава-членка, без да се изисква каквато и да е специална процедура.

2. Всяка заинтересувана страна, която изисква признаването на съдебно решение като основен въпрос при един спор, може в съответствие с процедурите, установени в раздели 2 и 3 от настоящата глава, да поиска решение, с което да се признае съдебното решение.

3. Ако изходът на дело в съд на държава-членка зависи от произнасянето по инцидентно възникнал въпрос за признаване, този съд е компетентен по отношение на този въпрос.

Член 34

Съдебно решение не се признава:

1. ако признаването явно противоречи на публичната политика в държавата-членка, в която се иска признаване;

2. когато то е постановено в отсъствие на страната, ако на ответника не е връчен документът за образуване на производството или равностоен документ в достатъчен срок, за да има възможност да организира защитата си, освен ако ответникът не е успял да започне дело за оспорване на съдебното решение, когато е било възможно да стори това;

3. ако то противоречи на съдебно решение, постановено по спор между същите страни в държавата-членка, в която се иска признаване;

4. ако то противоречи на по-рано постановено съдебно решение, постановено в друга държава-членка или в трета държава по същия предмет и между същите страни, при условие че по-ранното съдебно решение отговаря на условията, необходими за признаването му в сезираната държава-членка.

Член 35

1. Освен това съдебното решение не се признава, ако то противоречи на раздели 3, 4 или 6 от глава II, както и в случаите по член 72.

2. При проверката на основанията за компетентността по предходния параграф съдът или органът, който е сезиран, е обвързан от фактическите констатации, на основата на които съдът на държавата-членка по произход е определил своята компетентност.

3. При спазване на параграф 1 не може да бъде преразглеждана компетентността на съда на държавата-членка по произход. Критерият за публична политика, посочен в член 34, параграф 1, не може да се прилага по отношение на правилата относно компетентността.

Член 36

При никакви обстоятелства не се допуска преразглеждане по същество на чуждестранно съдебно решение.

Член 37

1. Съд на държава-членка, в който се иска признаване на съдебно решение, постановено в друга държава-членка, може да спре разглеждането на делото, ако срещу съдебното решение е внесена обикновена жалба.

2. Съд на държава-членка, в която се иска признаване на съдебно решение, постановено в Ирландия или в Обединеното кралство, може да спре разглеждането на делото, ако изпълнението в държавата по произход е спряно поради обжалване.

РАЗДЕЛ 2 ИЗПЪЛНЕНИЕ

Член 38

1. Съдебно решение, постановено в държава-членка и подлежащо на изпълнение в тази държава-членка, се изпълнява в друга държава-членка, когато по искане на всяка заинтересувана страна то бъде обявено за изпълняемо там.

2. При все това в Обединеното кралство такова съдебно решение се изпълнява в Англия и Уелс, в Шотландия или Северна Ирландия, когато по искане на всяка заинтересувана страна то е било вписано за изпълнение в съответната част от територията на Обединеното кралство.

Член 39

1. Молбата се подава пред съда или компетентния орган, посочени в списъка в приложение II.

2. Местната подсъдност се определя според местоживеенето на страната, срещу която се иска изпълнение, или според мястото на изпълнението.

Член 40

1. Процедурата за подаване на молба се урежда от законодателството на държавата-членка, в която се иска изпълнението.

2. Молителят трябва да посочи съдебен адрес в съдебния район на съда, до който е подадена молбата. При все това, ако законодателството на държавата-членка, където се иска изпълнение, не предвижда посочването на такъв адрес, молителят определя процесуален представител.

3. Към молбата се прилагат документите, посочени в член 53.

Член 41

Съдебното решение се обявява за изпълняемо веднага след завършване на формалностите по член 53, без да се прави преразглеждане по членове 34 и 35. Страната, по отношение на която се иска изпълнение, няма право през този етап от производството да прави изявления по молбата.

Член 42

1. Решението по молбата за декларация за изпълняемост се съобщава незабавно на молителя в съответствие с процедурата, установена от законодателството на държавата-членка, в която се иска изпълнението.

2. Декларацията за изпълняемост се връчва на страната, срещу която се иска изпълнение, заедно със съдебното решение, ако то все още не е било връчено на тази страна.

Член 43

1. Решението по молбата за декларация за изпълняемост може да се обжалва от всяка от страните.

2. Жалбата се внася пред съда, посочен в списъка в приложение III.

3. Жалбата се разглежда в съответствие с процесуалните правила за състезателните производства.

4. Ако страната, срещу която се иска изпълнение, не се яви пред съда, сезиран с жалба, повдигната от молителя, се прилага член 26, параграфи от 2 до 4, дори когато страната, срещу която се иска изпълнение, няма местоживее в някоя от държавите-членки.

5. Жалба срещу декларацията за изпълняемост се подава до един месец от връчването на декларацията. Ако страната, срещу която се иска изпълнение, има местоживее в държава-членка, различна от тази, в която е издадена декларацията за изпълняемост, срокът за обжалване е два месеца и тече от датата на връчването било лично на страната или по нейното местоживее. Не се допуска удължаване на срока поради голяма отдалеченост.

Член 44

Решението, постановено по жалбата, може да бъде атакувано само чрез жалбата, посочена в приложение IV.

Член 45

1. Съдът, пред който е подадена жалбата съгласно член 43 или член 44, отказва или отменя декларация за изпълняемост само на някое от основанията по членове 34 и 35. Той произнася решението си незабавно.

2. При никакви обстоятелства не се допуска преразглеждане на чуждестранно съдебно решение по същество.

Член 46

1. Съдът, пред който е подадена жалбата по член 43 или член 44, по искане на страната, срещу която се иска изпълнение, може да спре производството, ако срещу съдебното решение в държавата-членка по произход е подадена обикновена жалба или ако все още не е изтекъл срокът за подаване на такава жалба; в последния случай съдът може да посочи срока, в рамките на който трябва да се подаде жалбата.

2. Когато съдебното решение е постановено в Ирландия или Обединеното кралство, всяка форма на обжалване, предвидена в държавата-членка по произход, се счита за обикновена жалба по смисъла на параграф 1.

3. Съдът може да постави изпълнението и в зависимост от даването на обезпечение, определено от него.

Член 47

1. Когато едно съдебно решение трябва да бъде признато в съответствие с настоящия регламент, нищо не възпрепятства молителя да се възползва от временни, включително охранителни, мерки в съответствие със законодателството на сезираната държава-членка, без да се изисква декларацията за изпълняемост по член 41.

2. Декларацията за изпълняемост съдържа в себе си оправомощаване да се предприемат охранителни мерки.

3. По време на срока за обжалване по член 43, параграф 5 на декларацията за изпълняемост и до произнасянето по жалбата не могат да се предприемат никакви мерки за изпълнение, освен охранителни, спрямо имуществото на страната, срещу която се иска изпълнение.

Член 48

1. Когато чуждестранно съдебно решение е постановено по отношение на няколко дела и декларацията за изпълняемост не може да бъде издадена за всички от тях, съдът или компетентният орган я издава за едно или повече от тях.

2. Молител може да изисква декларация за изпълняемост и само по отношение на части от съдебно решение.

Член 49

Чуждестранно съдебно решение, с което се нарежда периодично плащане посредством глоби, е изпълняемо в държава-членка, където се иска изпълнение, само ако размерът на плащането е бил окончателно определен от съдилищата на държавата-членка по произход на съдебното решение.

Член 50

Молител, който в държавата-членка по произход се е възползвал от цялостна или частична правна помощ или е бил освободен от разходи или разноси, има право в производството, указано в настоящия раздел, да се ползва от най-благоприятната правна помощ или от най-голямото освобождаване от разходи и разноси, които се предвиждат съгласно законодателството на сезираната държава-членка.

Член 51

Няма да се иска никакво обезпечение, гаранция или депозит, както и да са описани, от страната, която в една държава-членка моли за изпълнение на съдебно решение, постановено в друга държава-членка, въз основа на обстоятелството, че тя е чужд гражданин или че няма местоживееие или пребиваване в държавата, в която се иска изпълнение.

Член 52

В производството за издаване на декларация за изпълняемост в държавата-членка, където се иска изпълнение, не може да се изискват каквито и да е такси, изчислени въз основа на цената на въпросния иск.

РАЗДЕЛ 3

ОБЩИ РАЗПОРЕДБИ

Член 53

1. Една страна, която иска признаване или подава молба за декларация за изпълняемост, представя копие от съдебното решение, което отговаря на необходимите условия за установяване на автентичността му.

2. Страна, която подава молба за декларация за изпълняемост, също така представя сертификата, указан в член 54, без да се засяга член 55.

Член 54

Съдът или компетентният орган на държава-членка, където е постановено съдебно решение, издава по искане на всяка заинтересувана страна сертификат съгласно стандартния формуляр, указан в приложение V към настоящия регламент.

Член 55

1. Ако сертификатът, указан в член 54, не бъде представен, съдът или компетентният орган може да укаже срок за представянето му или да приеме равнозначен документ или, ако счита, че разполага с достатъчна информация преди това, може да не изиска представянето му.

2. Ако съдът или компетентният орган го изискват, трябва да се представи превод на документите. Преводът се заверява от лице, квалифицирано да направи това в една от държавите-членки.

Член 56

Не се изисква легализация или друга подобна формалност по отношение на документите, посочени в член 53 или член 55, параграф 2, или по отношение на документ, определящ процесуален представител.

ГЛАВА IV

АВТЕНТИЧНИ ДОКУМЕНТИ И СЪДЕБНИ СПОГОДБИ

Член 57

1. Документ, който е формално съставен или регистриран като автентичен документ и има изпълнителна сила в някоя държава-членка, в друга държава-членка се

обявява за изпълняем по молба, направена в съответствие с процедурите, уредени в член 38 и следващите. Съдът, пред който е подадена жалба съгласно член 43 или член 44, отказва или отменя декларация за изпълняемост само ако изпълнението на документа явно противоречи на публичната политика на сезираната държава-членка.

2. Уговорки във връзка със задължения за издръжка, постигнати с административните власти или удостоверени от тях, също така се считат за автентични документи по смисъла на параграф 1.

3. Представеният документ трябва да отговаря на необходимите условия за установяване на автентичността му в държавата-членка по произход.

4. Раздел 3 от глава III се прилага съответно. Компетентният орган в държавата-членка, където е изготвен или регистриран автентичен документ, издава по искане на всяка заинтересувана страна сертификат съгласно стандартния формуляр в приложение VI към настоящия регламент.

Член 58

Спогодба, която е одобрена от съд в хода на делото и която е изпълняема в държавата-членка, където е сключена, е изпълняема в сезираната държава при същите обстоятелства като автентичните документи. Съдът или компетентният орган на държава-членка, където е одобрена съдебна спогодба, издава по искане на всяка заинтересувана страна сертификат съгласно стандартния формуляр в приложение V към настоящия регламент.

ГЛАВА V ОБЩИ РАЗПОРЕДБИ

Член 59

1. За да определи дали една страна има местоживее в държава-членка, чиито съдилища са сезирани по дело, съдът прилага вътрешното си право.

2. Ако една страна няма местоживее в държава-членка, чиито съдилища са сезирани по дадено дело, тогава, за да се определи дали страната има местоживее в друга държава-членка, съдът прилага правото на тази държава-членка.

Член 60

1. За целите на настоящия регламент търговско дружество или друго юридическо лице или сдружение на физически или юридически лица имат местоживее в мястото, където се намира тяхното:

- а) седалище по устав, или
- б) централно управление, или
- в) основно място на стопанска дейност.

2. По отношение на Обединеното кралство и Ирландия „седалище според уст-ройствения акт“ означава седалището по регистрация или когато няма токова седалище, мястото на вписване или когато няма такова място, мястото, съгласно чието право е създадено.

3. За да се определи дали доверителната собственост (trust) се намира в държава-членка, чиито съдилища са сезирани по делото, съдът прилага своите правила за международно частно право.

Член 61

Без да се засягат по-благоприятни разпоредби на националното право, лица, които имат местоживеене в държава-членка и които са преследвани в наказателните съдилища на друга държава-членка, на която не са граждани, за престъпление, което не е извършено умишлено, могат да бъдат защитавани от квалифицирани лица, дори ако те не се явят лично. При все това сезираният съд по делото може да нареди лично явяване; в случай на неявяване съдебно решение, постановено по гражданския иск, без засегнатото лице да е могло да организира защитата си, не трябва да бъде признато или изпълнено в другата държава-членка.

Член 62

В Швеция в бързи производства относно заповеди за плащане (*beyalnigsföreliggande*) и подпомагане (*handräckning*) изразът „съд“ обхваща „Шведската служба по изпълнение“ (*kronofogdemyndighet*).

Член 63

1. Лице, което има местоживеене на територията на Великото херцогство Люксембург и срещу което е предявен иск пред съда на друга държава-членка съгласно член 5, параграф 1, може да откаже компетентността на този съд, ако крайното място на доставка на стоките или предоставянето на услугите е в Люксембург.

2. Когато при условията на параграф 1 крайното място на доставка на стоките или предоставянето на услугите е в Люксембург, всяко споразумение за предоставяне на компетентност, за да бъде действително, трябва да бъде прието в писмена форма или установено с писмени доказателства по смисъла на член 23, параграф 1, буква а).

3. Разпоредбите на настоящия член не се прилагат по отношение на договори за предоставяне на финансови услуги.

4. Разпоредбите на настоящия член се прилагат за срок шест години от влизането в сила на настоящия регламент.

Член 64

1. По дела във връзка със спор между собственика и член на екипажа на морски кораб, регистриран в Гърция или Португалия, относно възнаграждение или други условия по повод на службата съд в държава-членка трябва да установи дали дипломатическото или консулското длъжностно лице, отговарящо за кораба, е било уведомено за спора. Съдът може да действа веднага след като това длъжностно лице е било уведомено.

2. Разпоредбите на настоящия член се прилагат за срок шест години от влизането в сила на настоящия регламент.

Член 65

1. Компетентността по член 6, параграф 2 и член 11 във връзка с действия за предоставяне на гаранция или във връзка с действия на трети страни не може да се прилага в Германия и Австрия. Срещу всяко лице с местоживеене в друга държава-членка може да бъде предявен иск в съдилищата:

а) на Германия съгласно членове 68 и 72–74 от Гражданския процесуален кодекс (*Zivilprozessordnung*) относно уведомяването на трети страни,

б) на Австрия съгласно член 21 от Гражданския процесуален кодекс (*Zivilprozessordnung*) относно уведомяването на трети страни.

2. Съдебни решения, постановени в други държава-членки по силата на член 6, параграф 2 или член 11, се признават и изпълняват в Германия и Австрия в съответствие с глава III. Всяко действие, което съдебни решения, постановени в тези страни, могат да имат по отношение на трети страни поради приложението на разпоредбата на параграф 1, също така се признава в останалите държава-членки.

ГЛАВА VI ПРЕХОДНИ РАЗПОРЕДБИ

Член 66

1. Настоящият регламент се прилага само по отношение на съдебни производства, които са образувани, и по отношение на документи, официално съставени или вписани като официални документи след влизането на същия в сила.

2. При все това, ако производството в държавата-членка по произход е образувано преди влизането в сила на настоящия регламент, съдебни решения, постановени след датата на влизане в сила, се признават и изпълняват в съответствие с разпоредбите на глава III:

а) ако производството в държавата-членка по произход е образувано след влизането в сила на Брюкселската конвенция или Конвенцията от Лугано както в държавата-членка по произход, така и в сезираната държава-членка;

б) във всички други случаи, ако компетентността се основава на правила, които съответстват на предвидените в глава II, или на конвенция, сключена между държавата-членка по произход и сезираната държава-членка, която е била в сила при образването на производството.

ГЛАВА VII ВРЪЗКА С ДРУГИ ДОКУМЕНТИ

Член 67

Настоящият регламент не засяга приложението на разпоредби, регламентиращи компетентността, и признаването и изпълнението на съдебни решения в специфични области, които се съдържат в актове на Общността или в национално законодателство, хармонизирано съобразно тези актове.

Член 68

1. Настоящият регламент в отношенията между държавите-членки отменя Брюкселската конвенция, с изключение на териториите на държавите-членки, които попадат в териториалния обхват на посочената Конвенция и които са изключени от действието на настоящия регламент по силата на член 299 от Договора.

2. Дотолкова, доколкото настоящият регламент заменя разпоредбите на Брюкселската конвенция между държавите-членки, всяко позоваване на конвенцията се разбира като позоваване на настоящия регламент.

Член 69

При условията на член 66, параграф 2 и член 70 настоящият регламент в отношенията между държавите-членки отменя следните конвенции и договори, сключени между две или повече от тях:

– Конвенцията между Белгия и Франция за компетентността и валидността и изпълнението на съдебни решения, арбитражни решения и автентични документи, подписана в Париж на 8 юли 1899 г.

– Конвенцията между Белгия и Нидерландия за компетентност, несъстоятелност и валидността и изпълнението на съдебни решения, арбитражни решения и автентични документи, подписана в Брюксел на 28 март 1925 г.

– Конвенцията между Франция и Италия за изпълнението на съдебни решения по граждански и търговски дела, подписана в Рим на 3 юни 1930 г.

– Конвенцията между Обединеното кралство и Франция за реципрочното изпълнение на решения по граждански и търговски дела с протокол, подписан в Париж на 18 януари 1934 г.

– Конвенцията между Обединеното кралство и Белгия за реципрочното изпълнение на решения по граждански и търговски дела с протокол, подписан в Брюксел на 2 май 1934 г.

– Конвенцията между Германия и Италия за признаване и изпълнение на съдебни решения по граждански и търговски дела, подписана в Рим на 9 март 1936 г.

– Конвенцията между Белгия и Австрия за реципрочното признаване и изпълнение на съдебни решения и официални документи във връзка със задължения за издръжка, подписана във Виена на 25 октомври 1957 г.

– Конвенцията между Германия и Белгия за взаимното признаване и изпълнение на съдебни решения, арбитражни решения и официални документи по граждански и търговски дела, подписана в Бон на 30 юни 1958 г.

– Конвенцията между Нидерландия и Италия за признаването и изпълнението на съдебни решения по граждански и търговски дела, подписана в Рим на 17 април 1959 г.

– Конвенцията между Германия и Австрия за реципрочното признаване и изпълнение на съдебни решения, спогодби и официални документи по граждански и търговски дела, подписана във Виена на 6 юни 1959 г.

– Конвенцията между Белгия и Австрия за реципрочното признаване и изпълнение на съдебни решения, арбитражни решения и официални документи по граждански и търговски дела, подписана във Виена на 16 юни 1959 г.

– Конвенцията между Обединеното кралство и Федерална република Германия за реципрочното признаване и изпълнение на съдебни решения по граждански и търговски дела, подписана в Бон на 14 юли 1960 г.

– Конвенцията между Обединеното кралство и Австрия за реципрочното признаване и изпълнение на съдебни решения по граждански и търговски дела, подписана във Виена на 14 юли 1961 г., с протокол за изменение, подписан в Лондон на 6 март 1970 г.

– Конвенцията между Гърция и Германия за реципрочното признаване и изпълнение на съдебни решения, спогодби и официални документи по граждански и търговски дела, подписана в Атина на 4 ноември 1961 г.

– Конвенцията между Белгия и Италия за признаването и изпълнението на съдебни решения и други подлежащи на изпълнение документи по граждански и търговски дела, подписана в Рим на 6 април 1962 г.

– Конвенцията между Нидерландия и Германия за взаимното признаване и изпълнение на съдебни решения и други подлежащи на изпълнение документи по граждански и търговски дела, подписана в Хага на 30 август 1962 г.

– Конвенцията между Нидерландия и Австрия за реципрочното признаване и изпълнение на съдебни решения и официални документи по граждански и търговски дела, подписана в Хага на 6 февруари 1963 г.

– Конвенцията между Обединеното кралство и Италия за реципрочното признаване и изпълнение на съдебни решения по граждански и търговски дела, подписана в Рим на 7 февруари 1964 г., с протокол за изменение, подписан в Рим на 14 юли 1970 г.

– Конвенцията между Франция и Австрия за признаването и изпълнението на съдебни решения и официални документи по граждански и търговски дела, подписана във Виена на 15 юли 1966 г.

– Конвенцията между Обединеното кралство и Кралство Нидерландия за реципрочното признаване и изпълнение на съдебни решения по граждански и търговски дела, подписана в Хага на 17 ноември 1967 г.

– Конвенцията между Испания и Франция за признаването и изпълнението на съдебни решения и арбитражни решения по граждански и търговски дела, подписана в Париж на 28 май 1969 г.

– Конвенцията между Люксембург и Австрия за признаването и изпълнението на съдебни решения и официални документи по граждански и търговски дела, подписана в Люксембург на 29 юли 1971 г.

– Конвенцията между Италия и Австрия за признаването и изпълнението на съдебни решения и съдебни спогодби и официални документи по граждански и търговски дела, подписана в Рим на 16 ноември 1971 г.

– Конвенцията между Испания и Италия относно правната помощ и признаването и изпълнението на съдебни решения по граждански и търговски дела, подписана в Мадрид на 22 май 1973 г.

– Конвенцията между Финландия, Исландия, Норвегия, Швеция и Дания за признаването и изпълнението на съдебни решения по граждански дела, подписана в Копенхаген на 11 октомври 1977 г.

– Конвенцията между Австрия и Швеция за признаването и изпълнението на съдебни решения по граждански дела, подписана в Стокхолм на 16 септември 1982 г.

– Конвенцията между Испания и Федерална република Германия за признаването и изпълнението на съдебни решения, съдебни спогодби и други подлежащи на изпълнение официални документи по граждански и търговски дела, подписана в Бон на 14 ноември 1983 г.

– Конвенцията между Австрия и Испания за признаването и изпълнението на съдебни решения, съдебни спогодби и други подлежащи на изпълнение официални документи по граждански и търговски дела, подписана във Виена на 17 февруари 1984 г.

– Конвенцията между Финландия и Австрия за признаването и изпълнението на съдебни решения по граждански дела, подписана във Виена на 17 ноември 1986 г. и

– Договорът между Белгия, Нидерландия и Люксембург за компетентност, несъстоятелност и валидността и изпълнението на съдебни решения, арбитражни решения и официални документи, подписан в Брюксел на 24 ноември 1961 г., дотолкова, доколкото е в сила.

Член 70

1. Договорът и конвенциите, които са посочени в член 69, продължават да действат по отношение на области, спрямо които не се прилага настоящият регламент.

2. Те продължават да действат по отношение на постановени съдебни решения и официално съставени документи или вписани като официални документи преди влизането в сила на настоящия регламент.

Член 71

1. Настоящият регламент не засяга действието на конвенции, по които са страни държавите-членки и които във връзка със специфични области уреждат компетентността или признаването и изпълнението на съдебни решения.

2. С цел да се осигури еднакво тълкуване параграф 1 се прилага по следния начин:

а) настоящият регламент не пречи съд на държава-членка, която е страна по конвенция, отнасяща се до специфична област, да се признае за компетентен по отношение на тази конвенция дори когато ответникът е с местоживееене в друга държава-членка, която не е страна по тази конвенция. Сезирианият съд прилага във всички случаи член 26 от настоящия регламент;

б) съдебни решения, постановени в държава-членка от съд, който се е признал за компетентен по отношение на конвенция, засягаща специфична област, се признават и изпълняват в другите държави-членки в съответствие с настоящия регламент.

Когато конвенция относно специфична област, по която са страни както държавата-членка по произход, така и сезираната държава-членка, установява условия за признаване и изпълнение на съдебни решения, се прилагат тези условия. Във всеки случай разпоредбите на настоящия регламент относно процедурата за признаване и изпълнение на съдебни решения могат да бъдат приложени.

Член 72

Настоящият регламент не засяга споразумения, по силата на които държавите-членки са се задължили преди влизането в сила на настоящия регламент съобразно член 59 от Брюкселската конвенция да не признават съдебни решения, постановени по-специално в други държави, страни по тази конвенция, срещу ответници, които имат местоживееене или обичайно пребиваване в трета страна, когато в случаите, предвидени по член 4 от посочената конвенция, съдебното решение би могло да се основава единствено на компетентността, определена във втория параграф на член 3 от посочената конвенция.

ГЛАВА VIII

ЗАКЛЮЧИТЕЛНИ РАЗПОРЕДБИ

Член 73

Не по-късно от пет години след влизането в сила на настоящия регламент Комисията представя пред Европейския парламент, Съвета и Икономическия и социален комитет доклад за прилагането на настоящия регламент. Докладът се придружава при необходимост от предложения за изменения в настоящия регламент.

Член 74

1. Държавите-членки нотифицират Комисията за текстовете, с които се изменят списъците в приложения I-IV. Комисията съответно изменя въпросните приложения.

2. Актуализирането или техническите изменения на формулярите, образци от които се намират в приложения V и VI, се приемат в съответствие с консултативната процедура, посочена в член 75, параграф 2.

Член 75

1. Комисията се подпомага от комитет.
2. Когато се прави позоваване на настоящия параграф, се прилагат членове 3 и 7 от Решение 1999/468/ЕО.
3. Комитетът приема свой процедурен правилник.

Член 76

Настоящият регламент влиза в сила на 1 март 2002 г.
Настоящият регламент е задължителен в своята цялост и се прилага пряко в държавите-членки в съответствие с Договора за създаване на Европейската общност.

Съставено в Брюксел на 22 декември 2000 година.

За Съвета

Председател

C. PIERRET

ПРИЛОЖЕНИЕ I

Правила за компетентност, посочени в член 3, параграф 2 и член 4, параграф 2

Правилата за компетентност, посочени в член 3, параграф 2 и член 4, параграф 2, са следните:

- в Белгия: член 15 от Гражданския кодекс (*Code civil/Burgelijk Wetboek*) и член 638 от Кодекса на съдопроизводството (*Code judiciaire/Gerechtigd Wetboek*);
- в Германия: член 23 от Гражданския процесуален кодекс (*Zivilprozessordnung*);
- в Гърция: член 40 от Гражданския процесуален кодекс (*Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας*);
- във Франция: членове 14 и 15 от Гражданския кодекс (*Code civil*);
- в Ирландия: правилата, които позволяват компетентността да се основава на факта, че документът, с който се образува производството, е връчен на ответника по време на негово временно пребиваване в Ирландия;
- в Италия: членове 3 и 4 от Закон 218 от 31 май 1995 г.;
- в Люксембург: членове 14 и 15 от Гражданския кодекс (*Code civil*);
- в Нидерландия: член 126, параграф 3 и член 127 от Гражданския процесуален кодекс (*Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering*);
- в Австрия: член 99 от Закона за съдебната подсъдност (*Jurisdiktionsnorm*);
- в Португалия: членове 65 и 65А от Гражданския процесуален кодекс (*Codigo de Processo Civil*) и член 11 от Трудовия процесуален кодекс (*Codigo de Processo de Trabalho*);
- във Финландия: глава 10, раздел 1, първи параграф, второто, третото и четвъртото изречение от Кодекса на съдопроизводството (*oikeudenkäymiskaari/rättegångsbalken*);

- в Швеция: глава 10, раздел 3, първи параграф, първо изречение от Кодекса на съдопроизводството (*rättegångsbalken*);
- в Обединеното кралство: правила, които позволяват компетентността да се основава на:
 - а) факта, че документът, с който се образува производството, е връчен на ответника по време на негово временно пребиваване в Обединеното кралство;
 - б) наличието в границите на Обединеното кралство на имущество, принадлежащо на ответника; или
 - в) придобиване от страна на ищеца на имущество, намиращо се в границите на Обединеното кралство.

ПРИЛОЖЕНИЕ II

Съдилищата или компетентните органи, пред които може да се подаде молбата по член 39, са следните:

- в Белгия: „*tribunal de première instance*“ или „*rechtbank van eerste aanleg*“, или „*erstinstanzliches Gericht*“,
- в Германия: съдията – председател на отделение на „*Landgericht*“,
- в Гърция: „*Μονομελές Πρωτοδικείο*“,
- в Испания: „*Juzgado de Primera Instancia*“,
- във Франция: съдията – председател на „*tribunal de grande instance*“,
- в Ирландия: Върховният съд,
- в Италия: „*Corte d'appello*“,
- в Люксембург: съдията – председател на „*tribunal d'arrondissement*“,
- в Нидерландия: съдията – председател на „*arrondissementsrechtbank*“,
- в Австрия: „*Bezirksgericht*“,
- в Португалия: „*Tribunal de Comarca*“,
- във Финландия: „*käräjäoikeus/tingsrätt*“,
- в Швеция: „*Svea hovrätt*“,
- в Обединеното кралство:
 - а) в Англия и Уелс: Върховният съд или в случай на решение за издръжка: Магистратският съд за предаване от държавния секретар;
 - б) в Шотландия: *Court of Session* или в случай на решение за издръжка: Шерифският съд за предаване от държавния секретар;
 - в) в Северна Ирландия: Върховният съд или в случай на решение за издръжка: Магистратският съд за предаване от държавния секретар;
 - г) в Гибралтар: Върховният съд на Гибралтар или в случай на решение за издръжка: Магистратският съд за предаване от главния прокурор на Гибралтар.

ПРИЛОЖЕНИЕ III

Съдилищата, пред които могат да се подават жалбите, посочени в член 43, параграф 2, са следните:

- в Белгия:
 - а) що се отнася до жалба на ответника: „*tribunal de première instance*“ или „*rechtbank van eerste aanleg*“ или „*erstinstanzliches Gericht*“,

- б) що се отнася до жалба на ищеца: „*Cour d'appel*“ или „*hof van beroep*“,
- във Федерална република Германия: „*Oberlandesgericht*“,
 - в Гърция: „*Εφετείο*“,
 - в Испания: „*Audiencia Provincial*“,
 - във Франция: „*cour d'appel*“,
 - в Ирландия: Върховният съд,
 - в Италия: „*corte d'appello*“,
 - в Люксембург: „*Cour supérieure de Justice*“ в качеството му на съд за граждански жалби,
 - в Нидерландия:
- а) за ответника: „*arrondissementsrechtbank*“,
- б) за ищеца: „*gerechtshof*“,
- в Австрия: „*Bezirksgericht*“,
 - в Португалия: „*Tribunal de Relação*“,
 - във Финландия: „*hovioikeus/hovrätt*“,
 - в Швеция: „*Svea hovrätt*“,
 - в Обединеното кралство:
- а) в Англия и Уелс: Върховният съд или в случай на решение за издръжка: Магистратският съд;
- б) в Шотландия: *Court of Session* или в случай на решение за издръжка: Шерифският съд;
- в) в Северна Ирландия: Върховният съд или в случай на решение за издръжка: Магистратският съд;
- г) в Гибралтар: Върховният съд на Гибралтар или в случай на решение за издръжка: Магистратският съд.

ПРИЛОЖЕНИЕ IV

- Жалбите, които могат да се подават съобразно член 44, са следните:
- в Белгия, Гърция, Испания, Франция, Италия, Люксембург и Нидерландия: касационна жалба,
 - в Германия: „*Rechtsbeschwerde*“,
 - в Ирландия: жалба поради нарушение на закона пред Върховния съд,
 - в Австрия: „*Revisionsrekurs*“,
 - в Португалия: жалба поради нарушение на закона,
 - във Финландия: жалба пред „*korkein oikeus/högsta domstolen*“,
 - в Швеция: жалба пред „*Högsta domstolen*“,
 - в Обединеното кралство: единствена жалба поради нарушение на закона.

ПРИЛОЖЕНИЕ V

Сертификат, посочен в членове 54 и 58 от Регламента за съдебните решения и съдебните спогодби

(български, bulgarian, bulgare, búlgaro, ...)

1. Държава-членка по произход

2. Съд или компетентен орган, който издава сертификата
 - 2.1. Наименование
 - 2.2. Адрес
 - 2.3. Тел./факс/електронна поща
3. Съд, който е постановил съдебното решение/одобрил съдебната спогодба ¹¹
 - 3.1. Вид съд
 - 3.2. Местоположение на съда
4. Съдебно решение/съдебна спогодба¹¹
 - 4.1. Дата
 - 4.2. Справочен номер
 - 4.3. Страни по съдебното решение/съдебната спогодба¹¹
 - 4.3.1. Име на ищеца/ищите
 - 4.3.2. Име на ответника/ответниците
 - 4.3.3. Име/на на други страни (ако има)
 - 4.4. Дата на валидност на документа, установяващ процедурите за произнасяне на съдебното решение, в случай че не е посочена
 - 4.5. Текст на съдебното решение/съдебната спогодба¹¹, така както е приложен към настоящия сертификат
5. Имена на страните, на които е предоставена правна помощ
Съдебното решение/съдебната спогодба¹¹ е приложимо в държавата-членка по произход (членове 38 и 58 от регламента) срещу:
Име:
Подписан във:....., дата:.....
Подпис и/или печат:.....

ПРИЛОЖЕНИЕ VI

Сертификат, посочен в член 57, параграф 4 от Регламента за автентичните документи

(български, bulgarian, bulgare, búlgaro, ...)

1. Държава-членка по произход
2. Съд или компетентен орган, който издава сертификата
 - 2.1. Наименование
 - 2.2. Адрес
 - 2.3. Тел./факс/електронна поща
3. Орган, който е дал автентичност/легализирал документа
 - 3.1. Орган, участващ в съставянето на автентичния документ (при необходимост)
 - 3.1.1. Наименование и предназначение на органа
 - 3.1.2. Местоположение на органа
 - 3.2. Орган, който е регистрирал автентичния документ (при необходимост)
 - 3.2.1. Вид орган
 - 3.2.2. Местоположение на органа

¹¹ Излишното се зачерква.

4. Автентичен документ

4.1. Описание на документа

4.2. Дата

4.2.1. на която е съставен/изготвен документът

4.2.2. ако са различни: на която е регистриран документът

4.3. Справочен номер

4.4. Страни по документа

4.4.1. Име на кредитора

4.4.2. Име на длъжника

5. Текст на подлежащото на изпълнение задължение, така както е приложено към този сертификат

Автентичният документ подлежи на изпълнение срещу длъжника в държавата-членка по произход (член 57, параграф 1 от регламента)

Подписан във:....., дата:.....

Подпис и/или печат

**У.
ЕВРОПЕЙСКИ СЪД
ПО ПРАВАТА НА ЧОВЕКА**

ПРАВОТО НА ЖИВОТ ПО ЧЛ. 2 ОТ КОНВЕНЦИЯТА ЗА ЗАЩИТА ПРАВАТА НА ЧОВЕКА И ОСНОВНИТЕ СВОБОДИ

Милена Коцева*

Правото на живот заедно със забраната за нечовешко и унижително отношение (чл.3) и забраната на робството и принудителния труд (чл. 4) съставлява едно от същинските човешки права („core“ right; *droit fondamental*). То е записано на първо място не само в Европейската конвенция за защита правата на човека и основните свободи (Конвенцията, ЕКПЧ), но и в други международни актове, защитаващи правата на човека.

Разпоредбата има неотменим характер и не може да бъде дерогирана.

Член 2 от Конвенцията гласи следното:

1. Правото на живот на всеки се защитава от закона. Никой не може да бъде умишлено лишен от живот освен в изпълнение на съдебна присъда за извършено престъпление, за което такова наказание е предвидено в закона.

2. Лишаването от живот не се разглежда като противоречащо на разпоредбите на този член, когато то е резултат от употреба на сила, призната за абсолютно необходима:

- а) при защитата на което и да е лице от незаконно насилие;
- б) при осъществяването на законен арест или при предотвратяване на бягството на лице, законно лишено от свобода;
- в) при действия, предприети в съответствие със закона, за потушаване на бунт или метеж.

На 29 септември 1999 г. България ратифицира допълнителния Шести протокол към Конвенцията относно отмяната на смъртното наказание. Към днешна дата Шестият протокол е ратифициран и от всички страни членки по Конвенцията, с изключение на Русия.

Може да се каже, че за голямо съжаление практиката на Европейския съд по правата на човека (ЕСПЧ) по прилагането на чл. 2 е доста богата и разнообразна. Наред със случаите за забрана за нечовешко и унижително отношение и наказание, това са делата, будещи най-сериозно безпокойство и загриженост. Предметът и целта на Конвенцията като инструмент за закрила на човека изискват член 2 да се тълкува и прилага така, че да предостави практична и ефективна защита.

Наблюдаваните нарушения на правото на живот са както материални, така и процесуални – поради неефективно разследване на причините, довели до смъртта на едно лице, намиращо се под контрола на държавата. Заедно с юриспруденцията на ЕСПЧ се разширяват и позитивните задължения на държавите (задължение за пред-

* Правителствен агент в звено „Процесуално представителство на Република България пред Европейския съд по правата на човека“, Министерството на правосъдието.

приемане на някакво действие, когато има заплаха за живота). Те отиват отвъд задължението на държавата да осигури правото на живот чрез наказателноправни разпоредби и ефективна съдебна система за търсене на отговорност от виновните лица. Все по-често отговорността на държавите по чл. 2 се ангажира, когато е налице посегателство срещу живота, причинено от трети лица, когато властите са знаели, че има непосредствена опасност от такова¹; при изчезване на хора²; при убийства, извършени от неизвестни извършители³; при смърт, настъпила вследствие на неадекватни медицински грижи за задържан⁴; при смърт на задържан, болен от СПИН, или на задържани лица с психични заболявания⁵; при самоубийство⁶; при заплаха от изпълнение на смъртно наказание⁷ и т. н.

Особен интерес сред практиката на Съда по чл. 2 поражда делата за аборт⁸ и евтаназия⁹. Те повдигат сложни въпроси за пределите на човешкия живот в контекста на правото на живот, гарантирано от Конвенцията.

По делата, засягащи правото на живот на нероденото дете, ЕСПЧ, а по-рано и Комисията по правата на човека са поддържали, че нероденото дете не може да бъде пряко защитено от чл. 2, тъй като неговото право на живот винаги е ограничено и пряко свързано с правата и интересите на майката. Все пак органите по Конвенцията не са отхвърлили възможността при определени обстоятелства гаранциите на чл. 2 да обхващат и правата на нероденото дете.

Делото „*Во срещу Франция*“ е от по-новата практика на Съда и разглежда случай на медицински аборт, извършен погрешка поради лекарска небрежност. То разглежда въпроса доколко, извън случаите на аборт по желание на майката, увреждането на плода трябва да бъде третирано като убийство в светлината на чл. 2 от Конвенцията, за да се осигури защитата му по тази разпоредба.

Според Съда дори и да се приеме, че чл. 2 е приложим по отношение на неродено дете, в конкретния случай няма да има нарушение, тъй като позитивните задължения на държавата се изразяват в създаването на нормативна уредба, която да изисква от всички болнични заведения да вземат подходящи мерки за защита на живота на пациентите, както и в установяването на ефективна съдебна система за подвеждането под отговорност на виновните лица.

По делото „*Прити срещу Великобритания*“ ЕСПЧ се произнесе по въпроса приложим ли е чл. 2, когато един човек, страдащ от тежко, неизлечимо заболяване, желае доброволно да сложи край на живота си.

В становището си по това дело ЕСПЧ е по-категоричен, отколкото при делата за аборт. ЕСПЧ подчертава, че в цялата му практика последователно е прилагал разпоредбата на чл. 2, защитавайки живота, и не е убеден, че „правото на живот“ може да има негативен смисъл. Обхватът на чл. 2 е различен, но в никакъв случай

¹ *Osman v. UK*, жалба № 87/97/871/1083; *Gongadze v. Ukraine*, жалба № 34056/02

² *Taniş and Others v. Turkey* 65899/01; *Cyprus v. Turkey*

³ *Beliza Kaya and others v. Turkey*, nos. 33420/96 and 36206/97

⁴ *Tarariyeva v. Russia*, жалба № 4353/03

⁵ *TAÏS v. France*, жалба № 39922/03

⁶ *Kilinç and others v. Turkey*, жалба № 40145/98; *Trubnikov v. Russia*, жалба № 49790/99; *Keenan v. United Kingdom*

⁷ *Öçalan v. Turkey*, жалба № 46221/99

⁸ *X. срещу UK*, жалба № 8416/1978; *Vo v. France*, жалба № 53924/2000

⁹ *Pretty v. UK*, жалба № 2346/2002

правото на живот не може да се сравнява с диаметрално противоположното „право на смърт“ и не може да произтича от чл. 2 на Конвенцията.

По-долу ще разгледам няколко особено важни решения по дела срещу Република България, отнасящи се до причинена смърт при или по време на задържане и липсата на ефективно и независимо разследване на причините за тази смърт.

Делото „Великова срещу България“¹⁰

Аня Великова е живяла на семейни начала в продължение на 12 години с г-н Славчо Цончев. На 25 септември 1994 г. той бил арестуван по обвинение в кражба и отведен в полицията, където 12 часа по-късно починал. Причината за смъртта на г-н Цончев според медицинската експертиза е острата кръвозагуба в резултат на обширни и дълбоки хематоми. Разследването било спряно от м. декември 1994 г. въпреки многобройните жалби на г-жа Великова.

Прилагайки стандарта на доказване „извън всяко разумно съмнение“, ЕСПЧ прие, че когато, както е в случая, събитията са изцяло или отчасти изключително достояние на властите, например при задържане, възникват силни фактически презумпции относно травми и смърт, предизвикани по време на такова задържане, и в тежест на държавата е да предостави правдоподобно обяснение за събитията, довели до смъртта. В случая налице са били достатъчно доказателства, въз основа на които може да се заключи по безспорен начин, че г-н Цончев е починал в резултат от увреждания, нанесени, докато е бил задържан, и същевременно няма доказателства, че г-н Цончев е бил прегледан с дължимата грижа от медицински специалист по време на задържането му.

Що се касае до изискването за ефективно официално разследване на причините за смъртта, според ЕСПЧ е необяснимо защо властите не са предприели очевидно необходими следствени действия. Така например не е поискано от експерта да даде заключението си за часа на смъртта, не е идентифициран медицинският екип, който е преглеждал пострадалия, редица важни свидетели не са били разпитани. Освен това производството е било спряно от декември 1994 г. и впоследствие нищо не е било направено за разкриване на обективната истина, а многобройните оплаквания на жалбоподателката от бездействието на властите останали без отговор. Поради невъзможността на правителството да представи разумно обяснение за всичко това ЕСПЧ е счел, че е налице нарушение и на задължението за провеждане на ефективно разследване на причините за смъртта на г-н Цончев.

Делото „Ангелова срещу България“¹¹

Жалбоподателката Ася Ангелова е българска гражданка от гр. Разград. Делото засяга смъртта на 17-годишния ѝ син Ангел Зъбчев на 29 януари 1996 г. по време на ареста му в полицията. Малко след полунощ на същия ден той бил заловен при предполагаем опит за кражба. Според думите на офицера, който е извършил ареста, след кратко преследване, по време на което Зъбчев няколко пъти паднал по лице, в

¹⁰ *Velikova v. Bulgaria*, жалба № 41488/98, ECHR 2000-VI

¹¹ „Ангелова срещу България“, жалба № 38361/97

около 1 часа той бил отведен в полицейското управление. Около 2 часа по-късно здравословното му състояние се влошило и в около 5 ч. той бил откаран в болница, където единствено потвърдили настъпването на смъртта му. Аутопсията, извършена в същия ден, установила, че смъртта е настъпила в резултат на черепна травма с давност около 6 часа преди смъртта. Според друга експертиза, направена по-късно и основана само на писмени доказателства, това нараняване е настъпило поне 10 часа преди смъртта. На базата на това разследването било прекратено.

Преценявайки доказателствата в настоящия случай, ЕСПЧ придава значителна тежест на информацията, че полицейските служители са се държали по подозрителен начин, и на факта, че държавните органи са кредитирали техните показания, въпреки изискващите внимание сериозни улики.

Позовавайки се на констатациите си относно подозрителното поведение на полицията, ЕСПЧ отбелязва, че тя е забавила предоставянето на медицинска помощ на г-н Зъбчечков и че това е допринесло по решителен начин за фаталния изход. Поради това ЕСПЧ намира, че поведението на полицейските служители между 3 и 5 часа сутринта на 29 януари 1996 г. и липсата на каквато и да било реакция на държавните органи представляват нарушение на задължението на държавата да защитава живота на лишените от свобода лица.

ЕСПЧ е поставил на преценка и ефективността на проведеното разследване в конкретния случай и е приел, че са допуснати сериозни нарушения. В решението си ЕСПЧ обръща внимание, че „за да бъде ефективно разследването в случаите на твърдения за незаконно отнемане на живот от страна на представители на държавата, е необходимо онези лица, които са отговорни и провеждат разследването, да са независими от замесените в събитията не само йерархически или институционално, но и практически“.

Така ЕСПЧ е приел, че е налице нарушение на Конвенцията, тъй като българската държава не е изпълнила задължението си да проведе обективно и всеобхватно разследване на смъртта на г-н Зъбчечков, а така също и че не е осигурена навременна медицинска помощ.

Със същите аргументи – че няма друго приемливо обяснение за нараняванията на г-н Зъбчечков, Европейският съд приема, че той е бил малтретиран от полицейските служители в нарушение на чл. 3 от Конвенцията

Делото „Начова и други срещу България“¹²

Това решение придоби известност поради обстоятелството, че за първи път в историята на ЕСПЧ държава беше осъдена за нарушение на забраната за дискриминация по чл. 14 във връзка с чл. 2 на Конвенцията и по-конкретно, че не е изпълнила задължението си да извърши разследване за наличието на евентуални расистки мотиви, довели до смъртта на двама души от ромски произход.¹³

¹² *Nachova and Others v. Bulgaria*, жалби № 43577/98 и № 43579/98, решение от 26 февруари 2004 г.; *Nachova and Others v. Bulgaria [GC]*, жалби № 43577/98 и № 43579/98, решение на Голямата камара от 6 юли 2005 г.

¹³ За повече подробности виж „*Забраната за дискриминация на етнически признак и делото Начова срещу България*“, публикувана в бр. 4/2005 г. на сп. „Европейска интеграция и право“. В същия брой е публикуван и преводът на решението на Голямата камара.

Делото е образувано по две жалби срещу Република България, подадени на 15 май 1998 г. от българските граждани Анелия Кънчова Начова, Аксиния Христова, Тодорка Петрова Рангелова и Рангел Петков Рангелов. Всички те са български граждани, които се самоопределят като роми.

През 1996 г. 21-годишните редници Ангелов и Петков, чиито наследници са жалбоподателите, отбивали задължителната си военна служба. На 15 юли 1996 те избягали от строителната площадка, на която били заведени на работа, и се скрили в село Лесура. Никой от тях не е бил въоръжен. Започнало издирването им и на 19 юли 1996 г. четирима военни полицаи били изпратени да арестуват двамата мъже в с. Лесура. Когато полицаите пристигнали в селото, двамата се опитали да избягат. След предупреждение за стрелба те не се подчинили и един от полицаите стрелял в краката им с автомат Калашников. Дватамата починали на път за болницата.

ЕСПЧ прие единодушно, че е налице нарушение на член 2 от Конвенцията във връзка със смъртта на г-н Ангелов и г-н Петков и че е налице нарушение на член 2 от Конвенцията, тъй като държавните органи не са провели ефективно разследване на смъртта.

ЕСПЧ подчерта, че член 2 от Конвенцията забранява използването на огнестрелно оръжие за задържането на лица, които, подобно на г-н Ангелов и г-н Петков, са заподозрени в извършване на престъпления, несвързани с насилие, не са въоръжени и не създават заплахата за арестуващите полицейски служители или околните. ЕСПЧ ангажира отговорността на държавата за лишаване от живот в нарушение на член 2 от Конвенцията поради факта, че за задържането на г-н Ангелов и г-н Петков е приложена смъртоносна сила, която не е била *абсолютно необходима*. Освен това ЕСПЧ посочва, че общата и неточна редакция на релевантните нормативни актове относно използването на огнестрелно оръжие и начинът, по който те допускат прилагане на смъртоносна сила, са довели до фаталната стрелба по г-н Ангелов и г-н Петков и ответните действия на разследващите органи. Заключение е, че държавата не е изпълнила задължението си съгласно член 2 от Конвенцията да гарантира правото на живот чрез създаване на подходяща законова и подзаконова нормативна уредба относно използването на сила и огнестрелно оръжие от Военна полиция. Отговорността за нарушението на член 2 допълнително се утежнява от обстоятелството, че е използвана прекомерна огнева мощ и че властите не са планирали и контролирали ареста по съвместим с член 2 начин.

ЕСПЧ установи нарушение и на задължението по чл. 2 на държавата да разследва ефективно смъртта на редниците Ангелов и Петков. Извършеното разследване се е характеризирало със сериозни и необясними пропуски и противоречия, а подходът му е бил опорочен поради прилагането на вътрешноправен стандарт, несъвместим с установения стандарт „за абсолютната необходимост“.

Делото „Огнянова и Чобан срещу България“¹⁴

Зоя Огнянова и Гюлфере Чобан са български граждани от с. Дъбово, община Казанлък. Те са съответно приятелката и майката на Захари Стефанов. На 4 юни 1993 г-н Стефанов, заподозрян в участие в множество грабежи, бил арестуван и задър-

¹⁴ *Ognyanova and Choban v. Bulgaria*, жалба № 46317/99, решение от 23 февруари 2006 г.

жан. На следващия ден по време на разпит той паднал от прозорец на третия етаж на полицейското управление в гр. Казанлък. Веднага бил заведен в болница, но на 6 юни 1993 г. починал.

ЕСПЧ отбелязва, че от делото не става ясно дали г-н Стефанов е скочил сам от прозореца, бил е блъснат или принуден да скочи. ЕСПЧ намира, че не е дадено задоволително обяснение за причините за смъртта на г-н Стефанов и за нараняванията, получени по време на задържането му, и в тази връзка има нарушение на чл. 2 от Конвенцията, гарантиращ правото на живот.

ЕСПЧ констатира сериозни пропуски в разследването. Местопроизшествието не е било в първоначалния си вид по време на огледа. Точни причини за нараняванията на г-н Стефанов не са посочени и властите не са направили никакво усилие, за да дадат друго възможно обяснение. Липсват обективност и задълбоченост на разследването по установяване причините за раните и смъртта на г-н Стефанов и поради това е налице нарушение на чл. 2 от Конвенцията в процесуалноправен аспект.

Според Съда не е възможно всички рани по тялото, крайниците и главата на арестувания да са причинени от падането. В допълнение те не са били коректно посочени в съдебната медицинска експертиза. Тъй като не е представено друго задоволително обяснение на механизма на нараняванията на г-н Стефанов, ЕСПЧ приема, че те са следствие на нехуманно отношение, и заключава единодушно, че е налице нарушение на чл. 3 от Конвенцията.

ДЕЛО „ВЕЛИКОВА СРЕЩУ БЪЛГАРИЯ“

СЪВЕТ НА ЕВРОПА
ЕВРОПЕЙСКИ СЪД ПО ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

(Жалба 41488/98)
ЧЕТВЪРТО ОТДЕЛЕНИЕ

РЕШЕНИЕ
СТРАСБУРГ
18 май 2000 г.

ОКОНЧАТЕЛНО
04/10/2000

По делото на „Великова срещу България“

Европейският съд по правата на човека в състав

г-н М. Пелонпаа, *председател*,

г-н Г. Рес,

г-н А. Пастор Ридруейо,

г-н И. Кабрал Барето,

г-н В. Буткевич,

г-н Дж. Хедиган,

г-жа С. Ботушарова, *съдии*,

и г-н В. Берже, *секретар*,

след като се оттегли за съвещание на 20 януари и 27 април 2000 г.,

постановява следното решение, издадено на последната горепосочена дата:

ПРОИЗВОДСТВО

1. Делото е заведено по жалба (№ 41488/98) срещу Република България, подадена в Европейската комисия по правата на човека („Комисията“) на основание бившия Член 25 от Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи („Конвенцията“), от г-жа Аня Великова, българска гражданка, на 12 февруари 1998 г. Жалбоподателката се представлява от господата Илко Димитров и Йонко Грозев, адвокати, практикуващи в София. Правителството на България се представлява от г-жа Виолина Джиджева, агент, Министерство на правосъдието.

Жалбоподателката повдига оплаквания за нарушение на членове 2, 6, 13 и 14 от Конвенцията относно смъртта на г-н Славчо Цончев по време на полицейско задържане, човека, с когото тя е живяла приблизително 12 години, твърдяната неефективност на разследването на това събитие, твърдените пречки пред установяването на нейното гражданско право на обезщетение за смъртта на г-н Цончев, твърдяната липса на ефективно средство в този смисъл и твърдяната дискриминация на основание ромския етнически произход на г-н Цончев.

2. На 7 септември 1998 г. Комисията реши да изпрати жалбата на правителството от ответник.

На 1 ноември 1998 г. по силата на член 5, § 2 от Протокол № 11 към Конвенцията делото бе определено за разглеждане от Съда в съответствие с разпоредбите на този Протокол.

В съответствие с Правило 52, § 1 от правилата на Съда председателят на Съда г-н Л. Вилдхабер разпредели делото на Четвърто отделение. Съставът, конституиран в рамките на Отделението, включва *ex officio* г-жа С. Ботушарова, избрания за България съдия (член 27, § 2 от Конвенцията и Правило 26, § 1 (а) от Правилата на Съда), и председателя на Четвърто отделение г-н М. Пелонпаа (Правило 26, § 1 (а)). Останалите членове, посочени от последния да участват в състава, са г-н Г. Рес, г-н И. Кабрал Барето, г-н Виткевич, г-жа Важич и г-н Дж. Хедиган (Правило 26, § 1 (б)).

3. Становището на правителството бе предадено на 14 декември 1998 г. след продължаване на установения за това срок. Жалбоподателката представи своя отговор на 8 февруари 1999 г.

4. Съдът обяви жалбата за допустима на 18 май 1999 г.

5. На 5 август 1999 г. жалбоподателката представи своето становище по същество, както и искане за справедливо обезщетение, в подкрепа на което представи допълнителни документи на 7 октомври 1999 г. На 17 септември 1999 г. правителството представи по свой почин писмено становище по фактите и допустимостта на жалбата. Правителството поиска и провеждането на присъствено заседание.

6. На 14 октомври 1999 г. Съдът разгледа състоянието на производството по делото. Съдът реши да покани правителството да коментира писмено по съществуването на жалбата и да представи „копия от всички документи, съдържащи се във всички преписки на всички органи, които са били ангажирани с разследването на смъртта на г-н Славчо Цончев“. Съдът също реши да покани страните на заседание по съществуването на делото.

7. Правителството представи становището си по същество и „копия от всички документи, съдържащи се в преписките“ на 11 ноември 1999 г.

На 14 януари 2000 г. жалбоподателката представи допълнително искане за справедливо обезщетение относно разноските за заседанието в Страсбург, което бе прието за разглеждане от председателя на състава на 28 януари 2000 г. На 14 януари 2000 г. правителството представи допълнително становище по искането на жалбоподателката за справедливо обезщетение. Становището бе прието с решение на председателя на състава на основание Правило 38 (1) от Правилата на Съда.

8. След като първоначално бе обозначавана с инициалите А. В., жалбоподателката се съгласи да бъде разкрито името ѝ.

9. След като обяви жалбата за допустима, Съдът в съответствие с член 38, § 1 (б) от Конвенцията се постави на разположение на страните с оглед постигането на приятелско споразумение. Такова не бе постигнато.

10. В съответствие с решение на състава от 13 януари 2000 г. председателят на състава проведе на 20 януари 2000 г. преди началото на откритото заседание подготвителна среща относно, *inter alia*, възражението на правителството по отношение на автентичността на жалбата. На срещата присъстваха представителите на страните и жалбоподателката лично. Председателят на състава и представителката на правителството поставиха въпроси, на които жалбоподателката отговори.

Откритото заседание се състоя в Сградата на правата на човека в Страсбург на 20 януари 2000 г.

Пред Съда се явиха:

(а) за правителството – г-жа Виолина Джиджева, Министерство на правосъдието, агент,

(б) за жалбоподателката – г-н Йонко Грозев, адвокат, защита.

Жалбоподателката присъстваше и лично.

Съдът изслуша пледоарии от г-н Грозев и г-жа Джиджева.

11. Тъй като г-жа Важич не бе в състояние да присъства на заседанието на 27 април 2000 г., тя бе заместена от г-н А. Пастор Ридруейо, заместващ съдия, като член на Състава (Правило 24, § 5 (б)).

ФАКТИТЕ

I. ОБСТОЯТЕЛСТВАТА ПО ДЕЛОТО

12. Жалбоподателката е българска гражданка, родена през 1952 г. и живееща в Плевен. През процесния период тя е живеела в Буковлак, село в Плевенски окръг.

A. Обстоятелствата около смъртта на г-н Цончев

13. В ранните часове на 25 септември 1994 г. човекът, с когото жалбоподателката е живяла приблизително 12 години, г-н Славчо Цончев, 49-годишен, етнически ром, починал, след като прекарал около 12 часа в задържане в полицията, след като бил арестуван по обвинение в кражба на добитък.

14. На 24 септември 1994 г. в 11 ч. плевенската полиция получила телефонно обаждане от село Буковлак, което информирало за кражба на 9 крави. Сержант Иванов и колегата му Петранов били незабавно изпратени в селото, където се срещнали с г-н Н., човекът, който се грижел за добитъка. Г-н Н. бил заведен в полицейското управление в Плевен.

Там той първоначално заявил, че кравите били откраднати от непознати лица, които го напръскали със спрей, но впоследствие обяснил, че около 10 часа г-н Цончев, придружен от десетгодишно момче, отвел деветте крави, използвайки заплахи, като го предупредил, че, ако бъде питан за инцидента, трябва да поддържа, че някой го е напръскал със спрей. Г-н Н. заявил, че се уплашил от г-н Цончев, който бил в нетрезво състояние по време на срещата им.

15. В показанията си, дадени по-късно, сержант Иванов разказва следното: „Беше ни казано, че извършителят е Славчо (г-н Цончев) – циганин от село Буковлак, чийто прякор е „Пачо“. Познавахме този човек, тъй като беше от нашия криминално проявен контингент“.

Видно е от всички показания, че роднините на г-н Цончев, разпитани впоследствие във връзка с разследването на неговата смърт, също са познавали полицейските служители и са знаели прякорите им.

16. Същият екип полицейски патрули се върнал в село Буковлак, където към тях се присъединили двама от собствениците на добитъка, и четиримата започнали да търсят г-н Цончев из селото. Намерили го около 14 часа в къщата на неговата леля и чичо. Според показанията на сержант Иванов г-н Цончев „пиеше алкохол в компанията на други цигани“.

17. Според показанията на братовчедката на г-н Цончев и на г-жа К., възрастна жена, съседка на роднините на г-н Цончев, той прекарал късната сутрин и ранния следобед на 24 септември 1994 г., копаейки ров в къщата на г-жа К. През това време г-н Цончев изпил 4 бири. Явно бил пил алкохол и преди това. Според същите показания и показанията на лелята и чичото на г-н Цончев той отишъл в къщата им в ранния следобед, около 15 минути преди пристигането на полицията. Чичото още свидетелства, че г-н Цончев не се оплаквал от никакви медицински проблеми и се държал нормално.

18. Полицейските служители поканили г-н Цончев да отиде с тях. Той отговорил, че иска да довърши бирата си, с което полицаите се съгласили. Г-н Цончев бил сложен на задната седалка на полицейската кола между двамата собственици на добитъка. Колата първо се отбила за няколко минути до дома на собствениците на добитъка. Според показанията на един от полицейските служители по време на краткото пътуване хората на задната седалка „се караха с циганина, но ...не са го били. Само говореха“. Колата пристигнала пред дома на собствениците на добитъка, където се била събрала група от около 20-30 души. Според полицейския служител Иванов те искали да се саморазправят с г-н Цончев, но той и колегите му не позволили това. Полицейската кола се отправила към полицейското управление в Плевен, където не по-късно от 14,30 часа г-н Цончев бил предаден на сержант Костадинов, дежурния служител.

19. Сержант Костадинов заявява в показанията си пред следователя Енчев, че затворил г-н Цончев в арестантската килия, тъй като той бил твърде пиян, за да бъде разпитван. Г-н Н., човекът, който съобщил за кражбата на добитъка и който чакал в полицейското управление да даде показания, твърди, че г-н Цончев бил настанен да седне на фотьойл в коридора.

И сержант Костадинов, и г-н Н. свидетелстват, че г-н Цончев бил много пиян. Според г-н Н. в някакъв момент, докато седял, г-н Цончев екскрементирал в панталоните си.

Изглежда, че г-н Цончев е разговарял с други, докато е бил в полицейското управление. Във вътрешна полицейска справка от 20 октомври 1994 г. относно смъртта на г-н Цончев (вж. § 33 по-долу) се твърди, че той отрекъл да е откраднал

кравите. Източникът на тази информация не е споменат в справката. Г-н Н. от своя страна свидетелства, че в някакъв момент на г-н Цончев били зададени въпроси относно кражбата на добитък, но той отговорил, че е заклал едната крава.

20. В 17 часа сержант Костадинов се свързал по телефона с полицейския служител Любенов, който пристигнал в полицейското управление и започнал да разпитва свидетеля г-н Н. Според служителя Любенов г-н Цончев бил твърде пиян, за да бъде разпитан.

Полицейският служител Любенов издал заповед за задържане на г-н Цончев, след като се консултирал с дежурния прокурор г-жа Попова. В заповедта се казва, че е издадена на 24 септември 1994 г. в 19 часа.

21. Според показанията на полицейските служители Костадинов и Любенов около 19 часа г-н Цончев „се оплака, че не се чувства добре“, при което сержант Костадинов се свързал със спешното отделение на местната болница за линейка.

Приблизително по същото време в полицейското управление присъствали г-н Н. и един от собствениците на откраднатия добитък, който пристигнал около 19 часа, за да уведоми полицията, че кравите били намерени по-рано следобеда. Двамата мъже напуснали скоро след 19 часа, след като явно г-н Н. бил прекарал целия следобед в полицейското управление. Показанията на г-н Н. не съдържат никаква отправка към факта, че г-н Цончев е показал признаци на лошо здравословно състояние. Другият присъстващ не е бил разпитан по време на следствието, съдейки по факта, че правителството не е представило никакви такива показания.

Съгласно вътрешната справка от 20 октомври 1994 г. (вж. по-долу § 33) за всички гореописани събития оплакването на г-н Цончев, че не се чувства добре, и пристигането на линейката са станали около 22 часа, а не около 19 часа. Справката не посочва източника на тази информация.

22. Според показанията на служителите Костадинов и Любенов скоро след телефонното обаждане за линейка в полицейското управление пристигнали лекар и фелдшер, които прегледали г-н Цончев набързо. Твърди се, че лекарят опипал тялото на г-н Цончев, но заявил, че той е твърде пиян, за да бъде прегледан, и че ще го прегледа, когато изтрезнее.

Сред документите от преписките на всички органи, работили по делото, както са представени от правителството, не фигурира писмен протокол от тази лекарска визита. По време на разследването на смъртта на г-н Цончев явно не са били поставени никакви въпроси на полицейските служители относно самоличността на членовете на лекарския екип и други подробности не са били установени.

23. Около 23 часа г-н И. П., арестуван за хулиганско поведение, бил доведен в полицейското управление и задържан там.

Съгласно вътрешната справка от 20 октомври 1994 г. (вж. § 33 по-долу) г-н И. П. свидетелствал, че г-н Цончев бил пиян. Такива показания не са налице в материалите, представени от Правителството.

24. Съгласно показанията на сержант Костадинов, дежурния служител, в определен момент през нощта г-н Цончев започнал да повръща в килията, където бил

настанен. Позволено му било да отиде до тоалетната, като след това не бил заключен, а седнал на фотьойл в коридора. След полунощ г-н Цончев отишъл в тоалетната отново. На връщане към фотьойла той паднал на пода. Полицейският служител Костадинов указал на задържания г-н И. П. да помогне да сложат г-н Цончев да седне на фотьойла. Служителят Костадинов забелязал, че на г-н Цончев му е зле, и повикал бърза медицинска помощ отново. По това време г-н И. П. бил освободен и напуснал полицейското управление.

Вътрешната справка от 20 октомври 1994 г. (вж. § 33 по-долу) посочва, че сержант Костадинов бил видял г-н Цончев да лежи на земята около 1,50 часа на 25 септември 1994 г. Източникът на информацията за часа не се споменава.

25. Според показанията на полицейските служители същият лекар и фелдшер, чиято самоличност не е разкрита, пристигнали към 2 часа и намерили г-н Цончев мъртъв. Лекарят не съставил акт за смърт. Това било направено по-късно от д-р Доровски, съдебномедицинския експерт, който посетил местопроизшествието заедно със следователя Енчев и извършил аутопсията.

Б. Разследването на смъртта на г-н Цончев

26. Незабавно след като г-н Цончев бил намерен мъртъв, полицията уведомила дежурния следовател г-н Енчев, който пристигнал в 2,30 часа и огледал местопроизшествието.

Съгласно писмения протокол за огледа трупът на г-н Цончев е намерен в коридора на първия етаж в южното крило на плевенското полицейско управление. Тялото е било в седнало положение на фотьойл, като двете ръце висели от двете страни на фотьойла, а главата била отпусната назад. Жертвата била облечена в бяла риза, широко отворена на гърдите, с разкопчани панталони и без бельо. Протоколът по-нататък посочва, че „по дясната скула се вижда раничка от охлузване. Поради тъмния цвят на кожата не личат други травматични увреждания по тялото“. Следователят завършил огледа в 3 часа. Протоколът за оглед посочва, че по време на огледа са присъствали съдебномедицинският експерт д-р Доровски и три други лица. Никой от тях не е подписал протокола, който е подписан само от следователя.

По време на огледа са снети фотографии на местопроизшествието. Правителството не е представило копия от тях.

27. Д-р Доровски издал акт за смърт № 217 на 25 септември 1994 г., който сочи „остра анемия, мастна емболия и хематоми в трупа и крайниците“ като условия, причинили смъртта. Той също така маркирал графата „нешастен случай“ в колоната, изискваща информация относно възможните обстоятелства. Той оставил празно мястото, оставено за посочване момента на смъртта.

28. На 25 септември 1994 г. окръжният следовател Енчев издал постановление за образуване на наказателно производство по повод смъртта на г-н Цончев.

На същата дата рано сутринта, след 4,25 часа, следователят Енчев разпитал трима от въввлечените полицейски служители, сержантите Иванов, Костадинов и Любенов. Документите в преписките на органите, разследвали смъртта на г-н Цончев, представени от Правителството, не съдържат и следа от какъвто и да било разпит на

полицейския служител Петранов, който е бил заедно със сержант Иванов по време на арестуването на г-н Цончев и завеждането му в полицейското управление.

29. Следователят постановил и изготвянето на биохимическа експертиза и на съдебномедицинска експертиза. Извършването на съдебномедицинска експертиза било възложено на д-р Доровски, който присъствал по време на огледа на трупа. Поставени му били следните въпроси за отговор:

- „1. Какви травматични увреждания има по трупа на Славчо Цончев?
2. Каква е причината за смъртта му?
3. Какъв е механизмът за причиняване на уврежданията?“

30. Съдебномедицинският експерт извършил следсмъртен преглед между 8,30 и 11,30 часа на 25 септември 1994 г. Той установил, че долният десен клепач е кръвоноседнал с морав цвят; под него и симетрично вляво – в областта на скулите, има кръгло-овално-елипсоидни охлузвания с червеникаво-кафяв цвят с размери до 2 на 0,5 – 1 см; със същия цвят и с размери 0,5 на 0,5 см охлузване по левия ръб-рамо на долната челюст; централно на брадичката имало охлузване с червеникаво-кафяв цвят и лентовидна форма с размери 2 на 0,5 см; по предностраничните повърхности на двете мишници и в горната трета на предмишниците имало масивни кръвоноседания с интензивно морав цвят, разположени на значителна площ, с размери 40 на 18 см; кръвоноседанията били симетрични на двете ръце; и по задностраничната повърхност на лявото седалище и горната трета на лявото бедро имало добре изразени двойноовицовидни кръвоноседания с морав цвят, общо три на брой, разположени напречно спрямо хода на бедрената кост, с дължина 8 – 10 см и ширина на запазените здрав участък 1,5 – 2 см.

Лабораторният анализ на кръвта и урината на г-н Цончев разкрива съдържание на алкохол 0,4 на хиляда.

Докладът заключава:

„При огледа и аутопсията на трупа на Славчо Цончев се установи трупна картина на остра кръвозагуба – бledi следсмъртни петна, анемични вътрешни органи, масивни и на голяма площ хематоми по горните крайници и лявото седалище, кръвоноседане на долния клепач на дясното око, охлузвания по лицето.

Причината за смъртта на Славчо Цончев е острата кръвозагуба в резултат на обширните и в дълбочина хематоми по горните крайници и лявото седалище, както е видно от аутопсията.

Уврежданията са резултат на тъпи травми. Описаните като двойноовицовидни кръвоноседания по лявото седалище са резултат от действието на предмет/и с тясна ограничена повърхност, продълговат, с ширина около 2 см. Хематомите по горните крайници са резултат от действието – удари със или върху твърд тъп предмет. Те нямат характерна форма, поради което по-конкретна идентификация на действалия предмет не може да се направи. Уврежданията по лицето могат да са причинени от удари, възможно е и падане – разположени са по изпъкнали части на лицето.

При изследването на трупа не се установиха болестни промени, с които да се свърже настъпването на смъртта. Не се установиха увреждания от остри предмети или огнестрелни наранявания.“

Експертизата установява момента на смъртта около десет – дванадесет часа преди аутопсията. Не се изразява мнение относно времето на нанасяне на нараняванията, причинили смъртта. Такъв въпрос не е бил поставян от следователя.

31. Сутринта на 25 септември 1994 г. жалбоподателката, която отишла в полицейското управление да чака освобождаването на г-н Цончев, била уведомена, че той е мъртъв. Когато по-късно през деня тялото му било транспортирано до дома на жалбоподателката в село Буковлак, жалбоподателката забелязала многобройни наранявания. По нейна молба съседи повикали журналисти от местни вестници. Вечерта тялото на г-н Цончев било погребано.

32. На 28 септември 1994 г. следователят Енчев разпитал чичото, лелята и братовчедката на г-н Цончев, тяхната съседка г-жа К. и г-н Н., от когото били откраднати кравите.

33. На 20 октомври 1994 г. полковник от Дирекцията на Националната полиция в София съставил акт за смъртта на Славчо Цончев, явно в рамките на вътрешно разследване, проведено в системата на полицията. Актът описва събитията и заключава, че делото попада в компетенцията на следствените органи. Друг документ, свързан с това полицейско разследване, в случай че такова се е състояло, сред материалите, представени от Правителството, не фигурира.

34. На 21 декември 1994 г. експерт-химик изготвя доклад върху анализа на пробите от съдържанието на стомаха, черния дроб, бъбреците и мозъчната тъкан, взети от трупа. Целта на анализа, както е определена от следователя, е да се търсят следи от токсични вещества. Такива вещества не били открити. Били открити незначителни количества аспиринов, обезболяващи средства и кодеин.

35. Материалите, представени от Правителството в отговор на искането от страна на Съда за „всички документи, съдържащи се във всички преписки на всички органи, които са били ангажирани с разследването на смъртта на г-н Цончев“, не съдържат и следа от каквато и да било следствена дейност след декември 1994 г.

36. През месеците, следващи смъртта на г-н Цончев, жалбоподателката посещавала редовно кабинета на следовател Енчев, за да иска информация за хода на следствието. През 1995 г. адвокатът на жалбоподателката г-н Илко Димитров няколко пъти посетил кабинета на г-н Енчев и говорил с него по телефона. Твърди се, че г-н Енчев отказал да даде всякаква конкретна информация. Също така според жалбоподателката документите от следственото дело, до които е бил даден достъп на адвоката ѝ, не съдържали никаква информация за следствени действия, извършени след 21 декември 1994 г.

37. На 5 декември 1995 г. адвокатът на жалбоподателката поискал от Плевенската окръжна прокуратура да ускори производството. Тъй като отговор не бил получен, на 28 февруари 1996 г. адвокатът на жалбоподателката подал молба до Главната прокуратура.

На 19 март 1996 г. окръжният прокурор Попова издала постановление за спиране на наказателното производство по повод смъртта на г-н Цончев. Постановлението, *inter alia*, гласи:

„Смъртта на Цончев е причинена от множество вътрешни кръвоизливи и остра кръвозагуба вследствие на умишлено нанесен побой. Починалият Цончев е задър-

жан за 24 часа с полицейско разпореждане по Закона за полицията с оглед извършен от него на 24 септември 1994 г. грабеж на девет броя крави на 24 септември 1994 г. в землището на село Буковлак, Плевенска община.

В хода на разследването не можа да се установи къде е бил нанесен побой над Цончев – в РПУ – Плевен или извън него, нито пък се събраха доказателства от кого е нанесен побоят – от собствениците на откраднатите девет броя крави или от полицейските служители.“

38. В последвалата си жалба до Главната прокуратура от 20 май 1996 г. жалбоподателката твърди, че следствието не е било обстойно и че са били допуснати сериозни пропуски. Тя посочва, че всички доказателства сочат, че нараняванията, довели до смъртта, са били нанесени, след като жертвата е била откарана в полицейското управление. Тя възразила срещу значителното забавяне на следствието.

С постановление от 8 юли 1996 г. прокурор Славова от Главната прокуратура уважила молбата на жалбоподателката за възобновяване на следствието. Постановлението гласи, *inter alia*:

„Прегледът на материалите по делото сочи, че разследването не е всестранно и пълно. Не са извършени всички възможни следствени действия на този етап, поради което необосновано се явява спирането на производството.

Необходимо е да се извърши доразследване, при което да се установи какви конкретни оплаквания е имал Славчо Цончев по време на престоя му в РПУ, какви констатации за здравословното му състояние е направил извиканият екип на БМП. Необходимо е да се издирят и разпитат съответните лекари от БМП, провели два прегледа на пострадалия, както и да се изискат съответните документи, регистриращи тези прегледи. Какви са били причините, поради които по същество (поне на този етап липсват данни) медицинска помощ не е била оказана, и с оглед установеното да се прецени за престъпление по чл. 123 от НК. Следва да се провери и какво е било здравословното състояние на Цончев, предхождащо задържането му. Необходимо е да се назначи и тройна съдебномедицинска експертиза за установяване причината за смъртта и конкретизиране на механизма на получаване на отразени наранявания, давност на същите с оглед преценка за причинна връзка с действия на друго лице в същия ден на смъртта или преди това. Да се изиска и приложи смъртният акт, издаден за Цончев, и се провери твърдяното от Аня Великова за отразени неверни данни в документа.

След изясняване на посочените въпроси, както и на възникнали в хода на доразследване, делото да се реши отново по същество.“

39. Според жалбоподателката през месеците, следващи постановлението на Главната прокуратура, нейният адвокат е разговарял поне два пъти по телефона със следователя Енчев. И в двата разговора следователят Енчев отказал да предостави информация относно следствието. На 6 януари 1997 г. адвокатът подал жалба до Плевенската окръжна прокуратура, в която посочва, че в противоречие с постановлението на Главната прокуратура следствие не се провежда, и поискал отвод на следователя Енчев.

Адвокатът на жалбоподателката не получил отговор на писмената си жалба повече от четири месеца. На 22 май 1997 г. адвокат Димитров говорил със следователя Енчев по телефона. Следователят Енчев уведомял адвоката, че той все още е следовател по

делото. По време на разговора станало ясно, че следствени действия не са провеждани след постановлението на Главната прокуратура от 8 юли 1996 г. След този разговор адвокатът на жалбоподателката подал жалба до Главната прокуратура, подновявайки искането си за отвод на следователя Енчев и ускоряване на производството.

40. На 17 август 1997 г. адвокатът получил копие от писмо, подписано от окръжния прокурор Попова, с дата 3 юни 1997 г., адресирано до Главната прокуратура. Явно в отговор на жалбата от май 1997 г. писмото гласяло, че по-нататъшни следствени действия не са възможни и че по мнението на прокурор Попова следствието трябва да бъде спряно. Според прокурора „не са установени обективни данни, от които да се направи извод досежно авторството на престъплението по чл. 115 от НК... За да се работи по което и да е следствено дело, е необходимо да има обективни данни, които да дават насоката за работа. В случая такива липсват, що се касае до авторството на деянието“. Тя също отказала да направи отвод на следователя Енчев и изразявала раздразнението си от многобройните жалби на адвокат Димитров.

Следствието явно не е спряно, тъй като няма формален акт в този смисъл. През декември 1997 г. в телефонен разговор с адвокат Димитров следователят Енчев потвърдил, че все още работи по делото.

II. ПРИЛОЖИМО ВЪТРЕШНО ПРАВО

41. По българското право наказателно производство за престъпления от общ характер се образува от прокурор или следовател (член 192 от Наказателнопроцесуалния кодекс).

В съответствие с действащото в процесния период и до 1 януари 2000 г. право решението за прекратяване на висящо наказателно производство подлежи на обжалване от страна на жертвата пред по-горестоящия прокурор (член 237, § 6 от Кодекса, редакция в сила преди 1 януари 2000 г.). В практиката, както и в случая на жалбоподателката, обжалване пред по-горестоящ прокурор е възможно и срещу решение за спиране на наказателното производство (член 239 от Кодекса в редакцията му от преди 1 януари 2000 г.). Други средства за защита приложимият закон не предвижда.

ОКОНЧАТЕЛНИ СТАНОВИЩА ПРЕД СЪДА

42. На заседанието на 20 януари 2000 г. правителството покани Съда да отхвърли жалбата като недопустима или да отхвърли исканията на жалбоподателката като необосновани.

43. По същия повод жалбоподателката потвърди искането си към Съда да констатира нарушения на членове 2, 6, 13 и 14 от Конвенцията.

ПРАВОТО

I. ПРЕДВАРИТЕЛНИТЕ ВЪЗРАЖЕНИЯ НА ПРАВИТЕЛСТВОТО

44. Правителството повдига редица предварителни възражения, докато жалбоподателката поддържа, че делото трябва да се разгледа по същество.

А. Автентичност на жалбата

45. В писменото си становище по същество от 11 ноември 1999 г. правителството отбелязва, че нотариално заверената декларация за доходи от 1 юли 1999 г., представена от жалбоподателката в подкрепа на искането ѝ за правна помощ, съдържа отпечатък от палеца на жалбоподателката и бележка от нотариус, в смисъл че жалбоподателката е неграмотна. Правителството по-нататък посочва, че пълномощното, с което жалбоподателката упълномощава своите адвокати да я представляват пред органите на Конвенцията, с дата 9 февруари 1998 г., съдържа подпис.

Правителството твърди, че пълномощно, издадено от неграмотно лице, е действително само при условие, че съдържа отпечатък от палеца на това лице и подписите на двама свидетели в съответствие с чл. 151 (1) от българския Гражданско-процесуален кодекс. Тъй като за пълномощното от 9 февруари 1998 г. това не е налице, следва, че жалбата е подадена от лица, които не са надлежно упълномощени да сторят това от името на жалбоподателката. Правителството поиска от Съда да обяви жалбата за недопустима.

46. По време на подготвителната среща преди откритото заседание, проведено на 20 януари 2000 г. (вж. по-горе § 10), жалбоподателката заяви, че тя е подписала оспорвания документ, и разясни подробно обстоятелствата, при които е направила това. Тя заяви, *inter alia*, че е била подпомогната при попълването на формуляра и че го е подписала сама. В отговор на въпроса дали би искала да демонстрира способността си да се подписва тя положи подписа си на къс хартия в присъствието на председателя на състава и на представителите на страните. При закриването на подготвителната среща представителката на правителството не коментира автентичността на жалбата, но заяви, че поддържа предварителното възражение на правителството.

47. Съдът отбелязва, че правителството не е преклудирало да повдигне горепосоченото възражение, тъй като последното се основава на документ, създаден и открит след 18 май 1999 г., датата на решението по допустимост по настоящото дело (вж. решението „Ержи срещу Турция“ от 28 юли 1998 г., Доклади, 1998-IV, стр. 1770, § 62 [*Ergi v. Turkey*, judgment of 28 July 1998, *Reports of Judgments and Decisions* 1998-IV, p. 1770, § 62]).

48. Съдът напомня, че в случаи на подобни възражения от страна на правителствата на жалбоподателите е бил поставян въпросът дали тя/той са подписали оспорвания документ. От значение е и общата преценка на всички доказателства и особено на въпроса дали жалбоподателката продължава да има интерес от воденето на делото (вж. решението „Ержи“, цитирано по-горе, стр. 1770 – 71, § 63 и 64; „Курт срещу Турция“, жалба № 24276/94, [*Kurt v. Turkey*, application no. 24276/94]; „Сарли срещу Турция“, жалба № 24490/94, доклад на Комисията, непубликуван, § 107 [*Sarli v. Turkey*, application no. 24490/94]; Аслан срещу Турция, жалби № 22491/93 and 22497/93, доклад на Комисията, непубликуван [*Aslan v. Turkey*, applications nos. 22491/93 and 22497/93]).

49. В настоящия случай правителството не твърди изрично, че жалбата е подадена без съгласието на жалбоподателката. Тяното възражение е фокусирано върху въпроса дали пълномощното от 9 февруари 1998 г. е правно действително.

50. Доколкото правителството се позовава на изискването по българското право за отпечатък от палец, поставен в присъствието на двама свидетели върху документ, издаден от неграмотно лице, Съдът отбелязва, че не е ясно дали истински документ, подписан от ръката на някой, който при друг случай е твърдял, че е неграмотен, би се считал нищожен по българското право.

Във всеки случай Съдът напомня, че представителят на жалбоподателката трябва да представи „заверено пълномощно или писмено упълномощаване“ (Правило 45 (3) от Правилата на Съда и Правило 43 (3) от Процедурните правила на Комисията в редакцията им в сила към момента на подаване пред Комисията на настоящата жалба). Следователно простото писмено упълномощаване би било валидно за целите на производството пред Съда, доколкото не е доказано, че липсва разбиране и съгласие от страна на жалбоподателката.

51. Що се отнася до последното, Съдът взема предвид всички налични доказателства, включително срещата с жалбоподателката лично в присъствието на председателя на състава и представителката на правителството (вж. § 46 по-горе). Съдът счита, че в никой момент не е било налице сериозно съмнение относно волята на жалбоподателката да поддържа оплакванията си.

Най-сетне, Съдът отбелязва, че един от двамата адвокати, чиито имена фигурират в оспорваното пълномощно от 9 февруари 1998 г., е представлявал жалбоподателката пред вътрешните власти поне от 1995 г. (вж. § 1 и 36 по-горе).

52. Съдът счита следователно, че жалбата е валидно подадена от името на жалбоподателката, и отхвърля първото предварително възражение на правителството.

Б. Останалите предварителни възражения

53. В писменото си становище от 2 септември 1999 г. правителството заявява, че решението по допустимост от 18 май 1999 г. съдържа редица неверни фактически констатации и необосновани изводи. В частност, че страници 7 до 12 на решението по допустимост съдържат неприемливи твърдения.

Правителството потвърди позицията си, че жалбата трябва да бъде отхвърлена поради неизчерпване на вътрешноправните средства. То поддържа, както и във фазата на производството по допустимост, че, *inter alia*, жалбоподателката е трябвало да предяви граждански иск за вреди и че е трябвало да се присъедини към наказателното производство по повод смъртта на г-н Цончев като частен обвинител. Правителството още заяви, че констатациите на Съда относно шестмесечния срок са „противни на буквата и духа на член 35 от Конвенцията“.

В становището си от 11 ноември 1999 г. и на заседанието на Съда правителството още поддържа, че жалбата представлява злоупотреба с правото на жалба.

Въз основа на горепосочените съображения правителството поиска от Съда да обяви жалбата за недопустима.

54. Жалбоподателката отговори, че жалбата трябва да бъде разгледана по същество.

55. Съдът в пълна степен взема предвид становището на правителството по фактите, наред с всички други доказателства. В действителност, в съответствие с

член 38 от Конвенцията Съдът пристъпва към окончателно установяване на фактите въз основа на становищата на страните и в случай че е необходимо, въз основа на свое собствено разследване, тъкмо след като обяви жалбата за допустима.

56. Съдът посочва, че всички неприемливи, както твърди правителството, констатации в решението по допустимост се съдържат в частта, резюмираща оплакванията и становището на жалбоподателката, която е неразделна част от текста на решението в същата степен, в която е и резюмето на позицията на правителството, без нито едната, нито другата да са израз на мнението на Съда.

57. Относно искането на правителството за обявяване на жалбата за недопустима Съдът напомня, че разпоредбата на член 35, § 4 *in fine* от Конвенцията, в съответствие с която Съдът може да обяви дадена жалба за недопустима във всяка фаза на производството, не означава, че правителството-ответник може да повдигне въпрос по допустимост във всяка фаза на производството, в случай че този въпрос е могъл да бъде повдигнат по-рано (вж. параграф 88 от пояснителния доклад към Протокол № 11 от Конвенцията и Правило 55 от Правилата на Съда).

В настоящия случай правителството най-вече поддържа възраженията си относно допустимостта на жалбата, които вече бяха разгледани от Съда и отхвърлени с решението му от 18 май 1999 г. Съдът не вижда нов елемент, който да оправдава повторното разглеждане на тези въпроси.

Във всеки случай, като преценява съществуването на предварителните възражения на правителството, Съдът не вижда състоятелност в никое от тях.

58. Ето защо Съдът отхвърля остатъка от предварителните възражения на правителството.

II. ТВЪРДЕНИ НАРУШЕНИЯ НА ЧЛЕН 2 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

59. Жалбоподателката твърди, че са налице нарушения на член 2 от Конвенцията, в смисъл че г-н Цончев е починал в резултат от увреждания, преднамерено нанесени му от полицията, че не е получил адекватна медицинска помощ по време на задържането си в полицията и че не се е състояло адекватно разследване на обстоятелствата на смъртта му.

Член 2 гласи:

Член 2

1. Правото на живот на всеки се защитава от закона. Никой не може да бъде умишлено лишен от живот освен в изпълнение на съдебна присъда за извършено престъпление, за което такова наказание е предвидено в закона.

2. Лишаването от живот не се разглежда като противоречащо на разпоредбите на този член, когато то е резултат от употреба на сила, призната за абсолютно необходима:

- а) при защитата на което и да е лице от незаконно насилие;
- б) при осъществяването на законен арест или при предотвратяване на бягството на лице, законно лишено от свобода;

с) при действия, предприети в съответствие със закона, за потушаване на бунт или метеж.

А. Аргументи на страните

1. Жалбоподателката

60. Според виждането на жалбоподателката всички налични доказателства сочат, че г-н Цончев е бил в добро здравословно състояние по времето, когато за пръв път се е срещнал с полицията в ранния следобед на 24 септември 1994 г. Фактът, че бил пил алкохол, не повече от четири бири, не е засегнал неговото общо здравословно състояние, което е било добро.

61. Жалбоподателката твърди, че правителството не е представило никакво ясно обяснение, още по-малко правдоподобно такова, за случилото се, като по този начин не е успяло да демонстрира, че неговите служители не са отговорни за смъртта на г-н Цончев. Правителството само косвено твърди в становищата си пред Съда, че г-н Цончев може да е получил въпросните увреждания, падайки на земята вследствие от алкохолното си опиянение. Достатъчно е обаче да бъдат разгледани изводите на съдебномедицинската експертиза относно вида и размера на нараняванията, причинили смъртта на г-н Цончев, за да бъде отхвърлена тази версия за фактите като неправдоподобна.

62. Жалбоподателката по-нататък твърди, че г-н Цончев не е получил адекватна медицинска помощ в продължение на няколко часа, през които е бил в полицейско задържане, явно страдайки от животозастрашаващи увреждания. Жалбоподателката заявява, че българското законодателство не съдържа разпоредби, които осигуряват достъп до лекар за лица, лишени от свободата си.

Тя по-нататък оспорва позицията на правителството, че всичко възможно е било направено. Тя напомня, че съгласно показанията на полицейските служители лекарят, който е видял г-н Цончев и чиято идентичност така и не е разкрита, е заявил, че г-н Цончев е твърде пиан, за да бъде прегледан. Според виждането на жалбоподателката тези факти, ако са верни, биха могли единствено да обосноват отговорността на лекаря за престъпна медицинска небрежност, а не извода, че са били взети адекватни мерки. Тя посочва, че са налице две възможни обяснения: или лекарят е пристигнал след смъртта на г-н Цончев и, ужасен от стореното от полицията, е отказал съдействие, или никакъв лекар не е идвал, като цялата история за това е съчинена от полицията. И в двата случая г-н Цончев е бил лишен от подходяща и навременна медицинска помощ.

63. Жалбоподателката още твърди, че властите са нарушили задължението си по член 2 от Конвенцията да предприемат бързо, пълно и ефективно разследване на обстоятелствата около смъртта на г-н Цончев. При все че следствието е започнало бързо, нищо не е направено от декември 1994 г., въпреки повтарящите се молби на жалбоподателката.

64. Жалбоподателката смята, че следствието се характеризира с редица пропуски и несъответствия, които са довели до продължаващата липса на отговор на

повечето въпроси около смъртта на г-н Цончев. По мнение на жалбоподателката тези пропуски са тъй многобройни и шокиращи, че могат да бъдат описани само като усилие от страна на следствените власти да прикрият полицията, вместо да разследват действията на нейните служители.

2. Правителството

65. Правителството заявява, че оплакванията по член 2 от Конвенцията са очевидно необосновани. По тяхно мнение твърдението на жалбоподателката, че г-н Цончев е починал в резултат на малтретиране от страна на полицейски служители, не е подкрепено от доказателствата по делото. Следствието е установило, че преди задържането си той е погълнал големи количества алкохол и че залитал и падал, когато бил задържан, както и по-късно в полицейското управление. Същевременно малко и твърде противоречиви доказателства били налице относно начина, по който е прекарал часовете преди задържането си.

Правителството твърди, че съдебномедицинските експерти са заключили, че смъртоносните увреждания може да са били резултат от падане. Тези съображения и фактът, че по време на следствието не са установени доказателства за полицейско насилие, трябва според правителството да доведат до извода, че твърденията на жалбоподателката са необосновани.

66. Правителството поддържа, че до 22 часа на 24 септември 1994 г. г-н Цончев не се е оплакал от здравословното си състояние. Той е бил под влияние на алкохол и не е бил комуникативен. Нормално било при тези обстоятелства полицейските служители да решат да го оставят да изтрезнее. Когато г-н Цончев се е оплакал, че се чувства зле, веднага е бил повикан екип за бърза медицинска помощ, но лекарят преценил за невъзможно да го прегледа вследствие на състоянието му на алкохолно опиянение. Според правителството следователно полицията не може да бъде държана отговорна за непредоставяне на адекватна медицинска помощ. В действителност всичко възможно било направено.

67. Правителството още поддържа, че всички необходими следствени действия са били извършени навременно. Следовател посетил местопроизшествието веднага след смъртта на г-н Цончев, след което пристъпил към разпит на свидетелите. Назначена била аутопсия, която била бързо извършена. Следователно твърдението, че следствието не е ефективно, е също необосновано.

Б. Преценката на Съда

1. Относно твърдението за убийство на г-н Цончев

68. Съдът припомня, че член 2 от Конвенцията, който осигурява правото на живот, има статута на една от най-основните разпоредби на Конвенцията. С оглед важността на защитата, предвидена от член 2, Съдът трябва да подложи на възможно най-внимателния преглед оплакванията за лишаване от живот (вж., освен другите източници, и решението „Чакичи срещу Турция“, жалба № 23657/94, Доклади, 1999 г., § 86 [*Çakıcı v. Turkey* [GC], no. 23657/94, § 86, ECHR 1999-IV]).

69. В настоящия случай жалбоподателката твърди, че властите са отговорни за смъртта на г-н Цончев. Твърди се, че той е бил жестоко бит, докато е бил в ръцете на

полицията, че не е получил подходяща медицинска помощ въпреки сериозните травми, нанесени му по този начин, и че като последица е починал.

70. Съдът счита, че, когато някой бъде задържан от полицията в добро здравословно състояние и бъде намерен по-късно мъртъв, в тежест на държавата е да представи правдоподобно обяснение за събитията, довели до смъртта му, при липсата на което властите трябва да понесат отговорност по член 2 от Конвенцията (вж. *mutatis mutandis* решението „Селмуни срещу Франция“, жалба № 25803/94, Доклади 1999 г., § 87 [*Selmouni v. France* [GC], no. 25803/94, § 87, ECHR 1999-V]).

При преценката на доказателствата общият приложим принцип е приложението на стандарта на доказване „по безспорен начин“ (вж. решението „Ирландия срещу Обединеното кралство“ от 18 януари 1978 г., серия А № 25, § 61). При все това такова доказване може да следва от съналичието на достатъчно убедителни, ясни и непротиворечиви изводи или на такива необорени фактически презумпции. Когато процесните събития са изцяло или отчасти изключително достояние на властите, както в случаите на лица под техен контрол при задържане, възникват силни фактически презумпции относно травми и смърт, предизвикани по време на такова задържане. Може да се счита, че тежестта на доказване е върху властите, като от тях се изисква да представят удовлетворително и убедително обяснение.

71. „Причината за смъртта на г-н Цончев е острата кръвозагуба в резултат на обширните и в дълбочина хематоми по горните крайници и лявото седалище“.

Аутопсията не разкрива друго страдание или травма, които биха могли да доведат до фаталния изход (вж. § 30 по-горе).

72. Безспорно е, че г-н Цончев е консумирал известно количество алкохол, преди да бъде арестуван. При все това безспорно е и че той е консумирал питието си в компания, че е бил в състояние да ходи, че е имало известна комуникация между него и полицаите и други лица, че по време на тази устна комуникация при задържането си и в продължение на следващите два часа г-н Цончев не се е оплакал от никакво страдание и че никой от тези, които са били в контакт с него, включително полицейските служители, не са докладвали за видими признаци на такива сериозни увреждания, каквито са били открити по-късно при аутопсията (вж. § 14-19 по-горе).

Въз основа на гореказаното Съдът счита за неправдоподобни предположенията на правителството, че г-н Цончев може да е получил смъртоносните си увреждания преди задържането си.

73. Другото предположение на правителството – че г-н Цончев може би е бил наранен при падане на земята при задържането си и по-късно в полицейското управление, тъй като бил залитал – е също толкова неправдоподобно. Съдебномедицинската експертиза споменава такава възможност единствено във връзка с нараняванията по лицето на г-н Цончев. Тези наранявания не са между уврежданията, довели до острата загуба на кръв и в последна сметка до фаталния изход.

Относно смъртоносните увреждания Съдът отбелязва, че според прокурорското постановление от 19 март 1996 г. те са резултат от „умишлено нанесен побой“ (вж. по-горе § 37). Острата загуба на кръв е резултат от симетрични хематоми в областта на горните крайници с размери 40 на 18 сантиметра всеки и един хематом на левия

хълбок с размер 8 до 10 сантиметра на дължина и 1,5 до 2 сантиметра на широчина. Съдебномедицинският експерт не споменава падане на земята като възможен начин за нанасяне на увреждания с такава сериозност и специфични характеристики. Според съдебномедицинската експертиза фаталните увреждания на лявото седалище „са резултат от действието на предмет(и) с тясна ограничена повърхност, продълговат, с ширина около два сантиметра“, а тези в областта на горните крайници „от действието – удари със или върху тъп, твърд предмет“, чиято форма не може да бъде определена (вж. по-горе § 22). Тези доказателства не са в подкрепа на твърдението на правителството, че г-н Цончев може да се е наранил сам, падайки на земята.

74. Съдът счита следователно, че са налице досатъчно доказателства, въз основа на които може да се заключи по безспорен начин, че г-н Цончев е починал в резултат от увреждания, нанесени, докато е бил в ръцете на полицията. Ангажира се следователно отговорността на правителство ответник.

75. Съдът още счита, че не са налице доказателства, че г-н Цончев е бил прегледан с дължимата грижа от медицински специалист по време на задържането си, докато е страдал от сериозни увреждания (вж. по-горе § 22).

76. Съдът заключава следователно, че е налице нарушение на Член 2 от Конвенцията във връзка със смъртта на г-н Цончев.

2. Относно твърдението за липса на адекватно разследване

77. Съдът отбелязва като начало, че определени отправки в материала, представен пред него, биха могли да доведат до предположението, че съществуват документи, свързани с разследването на смъртта на г-н Цончев, от които правителството не е предоставило копия (вж. *inter alia* § 22 и 33). В това отношение Съдът напомня, че от най-голяма важност за ефективното функциониране на системата за индивидуални жалби по Конвенцията е държавите да предоставят всички необходими условия за правилното и ефективно разглеждане на жалбите, както се изисква от член 38 от Конвенцията (вж. решението „Чакичи“, цитирано по-горе, § 76).

В конкретните обстоятелства по делото обаче не е необходимо да се разглежда дали правителството е спазило задълженията си по член 38 от Конвенцията. За целите на оплакванията на жалбоподателката, че не е имало адекватно разследване на смъртта на г-н Цончев, е достатъчно да се посочи, че от правителството беше поискано да представи „копия от всички документи, съдържащи се в преписките на всички органи, ангажирани с разследването на смъртта на г-н Цончев“ и че в отговор на 11 ноември 1999 г. правителството представи „копия от всички документи, съдържащи се в преписките“ (вж. по-горе § 6 и 7). Съдът следователно има основание да заключи, че предоставеният му материал съдържа цялата информация относно следствието (вж. решението „Яша срещу Турция“ от 2 септември 1998 г., Доклади 1998 г. – IV, стр. 2439, § 103 [*Yasa v. Turkey*, judgment of 2 September 1998, *Reports* 1998-VI, pp. 2439-40, § 103]).

78. Съдът отбелязва, че следствието по повод смъртта на г-н Цончев е започнало своевременно, незабавно след като той е бил открит мъртъв в полицейското управление в Плевен, с оглед на местопроизшествието, разпит на свидетели и аутопсия.

Наблюдава се обаче, че са налице редица необяснени пропуски от самото начало и през време на цялото следствие.

79. В първите часове след трагичното събитие при назначаването на аутопсия следователят Енчев е пропуснал да поиска от съдебномедицинския експерт да даде становището си относно времето на нанасяне на смъртоносните увреждания въпреки очевидната решаваща важност на отговора на този въпрос (вж. по-горе § 29). Впечатляващо е, че през време на цялото следствие от нито един експерт не е поискано да се произнесе относно времето на нанасяне на уврежданията.

Много важно е и че следственото дело не съдържа и следа от някакъв опит от страна на следователя Енчев да идентифицира членовете на медицинския екип, който според показанията на полицейските служители е посетил Плевенското полицейско управление два пъти през нощта, в която г-н Цончев е починал. В следственото дело не фигурират копия от протоколите на екипа за бърза медицинска помощ, които обичайно биха съдържали информация за твърдяното посещение (вж. по-горе § 22, 25 и 38-40).

Още повече, редица важни свидетели не са били изобщо разпитани или не са им били поставени определени ключови въпроси. Полицейският служител Петранов, който е арестувал г-н Цончев заедно с колегата си Иванов, изобщо не е бил разпитан. Изглежда, че г-н И. П., който е бил задържан в Плевенското полицейско управление през въпросната нощ и който трябва да е забелязал влошаването в здравословното състояние на г-н Цончев, също не е бил разпитан. Най-сетне, следователят не е счел за необходимо да вземе показанията на 20-те – 30-те души, събрали се пред дома на собствениците на добитък, които според въвлечените полицейски служители са „искали да се саморазправят с г-н Цончев“ (вж. по-горе § 14, 18, 21 и 23).

80. Съдът напомня, че задължението на държавата по член 2 да защитава правото на живот във връзка с общото ѝ задължение по член 1 от Конвенцията „да гарантира на всеки в рамките на юрисдикцията си предвидените {тук} права и свободи“ съдържа в себе си изискването за някаква форма на ефективно официално разследване в случаите, в които хора са загинали в резултат от използването на сила. Разследването трябва да бъде, *inter alia*, обстойно, безпристрастно и внимателно (вж. решението „МакКан и други срещу Обединеното кралство“ от 27 септември 1995 г., Серия А № 324, стр. 49, § 161-163 [*McCann and Others v. the United Kingdom*, judgment of 27 September 1995, Series A no. 324, p. 49, §§ 161-63] и решението „Чакичи“, цитирано по-горе, § 86).

Съдът още счита, че характерът и степента на разследване, които удовлетворяват минималния праг на ефективност на разследването, зависят от обстоятелствата на конкретното дело. Те трябва да се преценяват въз основа на всички релевантни факти и с оглед на практическите реалности на следствената работа. Не е възможно да се сведе многообразието от възможни ситуации до прост списък на следствени действия или до други опростени критерии (вж. решението „Танрикулу срещу Турция“ № 23763/94, Доклади 1999 г., § 101-110 [*Tanrıku v. Turkey* [GC], no. 23763/94, §§ 101-10, ECHR 1999-IV]; решението „Кайя срещу Турция“ от 19 февруари 1998 г., Доклади 1998-I, стр. 325 и 326, § 89-91 [*Kaya v. Turkey*, judgment of 19 February 1998, Reports 1998-I, pp. 325-26, § 89-91]; и решението „Гюлеч срещу Турция“ от 27 юли 1998 г., Доклади 1998 г.-IV, стр. 1732-1733, § 79-81 [*Güleç v. Turkey*, judgment of 27 July 1998, Reports 1998-IV, pp. 1732-33, § 79-81]).

81. В настоящия случай жалбоподателката твърди, че недостатъците на следствието са тъй сериозни и многобройни, че единственото възможно обяснение е, че следователят и прокурорът са пристрастни и се опитват да прикрият престъплението, извършено срещу г-н Цончев.

82. Съдът счита, че необясненото непредприемане на жизнено необходими и очевидни следствени действия трябва да бъде третирано с особено внимание. В подобен случай без правдоподобно обяснение от страна на ответното правителство за причините, поради които жизненоважни следствени действия не са предприети, се ангажира отговорността на държавата за особено сериозно нарушение на нейното задължение по член 2 от Конвенцията да защитава правото на живот.

83. Съдът отбелязва, че са били налице очевидни средства за получаване на доказателства относно момента на нанасяне на уврежданията на г-н Цончев и други важни доказателства за обстоятелствата около задържането му, здравословното му състояние и следователно за извършителите на тежкото престъпление, извършено срещу него (вж. по-горе § 79). При все това следователят не е пристъпил към събиране на такива доказателства, бездейност, санкционирана с постановлението от 19 март 1996 г. и писмото от 3 юни 1997 г. от страна на отговорния прокурор (вж. по-горе § 37 и 40).

Освен това следствието е замряло, като нищо не е било направено от декември 1994 г. за разкриване на истината за убийството на г-н Цончев. Многобройните оплаквания на жалбоподателката от бездействието на властите са били безрезултатни.

Никакво правдоподобно обяснение за причините за пропуски от страна на властите да съберат ключови доказателства не бе предоставено от ответното правителство.

84. Съдът счита следователно, че е налице нарушение на задължението на ответното правителство по член 2 от Конвенцията за провеждане на ефективно разследване на смъртта на г-н Цончев.

III. ТВЪРДЯНО НАРУШЕНИЕ НА ЧЛЕН 6 И ЧЛЕН 13 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

85. Жалбоподателката твърди, че прекалената продължителност на следствието по повод смъртта на г-н Цончев представлява нарушение на правото ѝ по член 6, § 1 от Конвенцията на установяване в „разумен срок“ на гражданското ѝ право на обезщетение, възникнало от убийството. Тя още твърди, че е налице нарушение на член 13 от Конвенцията във връзка с непровеждането от страна на властите на обстойно, ефективно и навременно разследване на смъртта на г-н Цончев и във връзка с липсата по българското право на ефективно средство за защита срещу бездействието на прокуратурата.

86. Съдът счита, че тези оплаквания следва да бъдат разгледани по член 13 от Конвенцията, който предвижда следното:

„Всеки, чиито права и свободи, предвидени в тази конвенция, са нарушени, трябва да разполага с ефикасни вътрешноправни средства за тяхната защита от съответна национална институция дори и нарушението да е извършено от лица, действащи в качеството си на представители на официалните власти.“

87. Жалбоподателката твърди, че е налице неизвинимо бездействие от страна на властите.

Тя твърди, че непровеждането на обстойно и ефективно следствие в настоящия случай отразява тенденция в България, която е отбелязана от междуправителствени организации.

Тя се позовава на Доклада на специалния докладчик по изтезанията към Комисията по правата на човека на Обединените нации (UN Document E/CN.4/1997/7/ от 10 януари 1997 г.), в който се казва, *inter alia*, че „Специалният докладчик е обезпокоен от честотата на обвиненията в изтезания или малтретиране, понякога последвани от смърт, на лица, задържани от полицията. Рядкото налагане на дисциплинарни санкции и рядкото предприемане на разследване, довело до наказателно преследване, както и буквалната липса на успешно преследване на отговорните могат единствено да доведат до атмосфера на безнаказаност. Специалният докладчик смята, че правителството би трябвало да вземе мерки за гарантиране на последователно независимо наблюдение на практиката по арестуване, задържане и разпит на съответните правоприлагащи органи“.

Жалбоподателката се позовава и на последния Годишен доклад на специалния докладчик към Обединените нации по съвременните форми на расизъм, расова дискриминация, ксенофобия и свързаната с тях нетолерантност (UN Document E/CN.4/1999/15/ от 15 януари 1999 г.), в който се казва, че „малтретирането от страна на полицията на задържани роми е широко разпространено в България... От 1992 г. поне 14 роми в България са починали, след като са били видени за последен път живи при задържането им от полицията, или в резултат от незаконна употреба на огнестрелно оръжие от правоприлагащи органи... Като правило взетите следствени и съдопроизводствени мерки са редки“.

88. Правителството твърди, че, ако жалбоподателката би била наследник на г-н Цончев, тя би могла да предяви искане да бъде допусната като страна в наказателното производство (в качеството на частен обвинител или на граждански ищец). Като страна в наказателното производство тя би имала право да иска събирането на доказателства и би имала достъп до материалите по делото. В случай на отказ от страна на прокурора жалбоподателката или наследниците на г-н Цончев да бъдат допуснати като страна в производството, този отказ би могъл да бъде обжалван пред горестоящия прокурор.

Правителството още твърди, че жалбоподателката е могла да предяви граждански иск за вреди в отделно гражданско производство, и заключава, че по българското право са предвидени ефективни правни средства за защита, които не са били използвани от жалбоподателката или от наследниците на г-н Цончев.

Колкото до продължителността на следствието, правителството поддържа, че тя е оправдана и не е неразумна с оглед на сложните фактически въпроси по делото и времето, необходимо за извършване на различните процесуални действия.

Най-сетне, правителството твърди, че наказателното производство не е прекратено и че властите са задължени да действат, ако бъдат открити нови доказателства.

89. Съдът напомня, че член 13 от Конвенцията гарантира наличността на национално равнище на средство за защита на съществуващото на правата и свободите по Конвенцията в каквато и форма тези права и свободи да са закрепени във вътрешния

правен ред. Обхватът на задължението по член 13 също варира в зависимост от характера на оплакването на жалбоподателя по Конвенцията. При все това средството за защита, изисквано по член 13, трябва да бъде „ефективно“ на практика, както и по закон, особено в смисъл, че упражняването му трябва да не бъде неоправдано възпрепятствано от действията или бездействията на органите на държавата-ответник.

Присъждането на обезщетение само по себе си не може да бъде средство за защита срещу нарушение на член 2 (вж. решението „Кайя срещу Турция“, § 105). С оглед фундаменталното значение на правото на защита на живота член 13 налага, без да изключва другите средства за защита, предвидени от вътрешната правна система, задължение на държавите да проведат обстойно и пълно разследване, от което да доведе до идентифицирането и наказването на отговорните и при което жалбоподателят има ефективен достъп до производството (вж. решението „Чакичи срещу Турция“, цитирано по-горе, § 112-113).

90. В настоящия случай, като взема предвид параграфи 78-84 по-горе, Съдът счита, че правителството-ответник не е изпълнило задължението си да проведе ефективно разследване на смъртта на г-н Цончев. Неизпълнението на това задължение е подронило ефективността на всяко друго евентуално средство за защита. Следователно въпросът за статута на жалбоподателката в наказателното производство не подлежи на отделно разглеждане.

Налице е следователно нарушение на член 13 от Конвенцията.

IV. ТВЪРДЯНО НАРУШЕНИЕ НА ЧЛЕН 14 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

91. Жалбоподателката претендира, че е налице дискриминация в противоречие на член 14 от Конвенцията на основание етническият ромски произход на г-н Цончев. Член 14 от Конвенцията гласи следното:

„Упражняването на правата и свободите, предвидени в тази конвенция, следва да бъде осигурено без всякаква дискриминация, основана по-специално на пол, раса, цвят на кожата, език, религия, политически и други убеждения, национален или социален произход, принадлежност към национално малцинство, имущество, рождение или друг някакъв признак.“

92. Жалбоподателката твърди, че общественият предразсъдък срещу ромите в България е широко разпространен и често се проявява в актове на расова омраза срещу роми, на които властите реагират с неадекватно разследване, водещо до практическа безнаказаност. Жалбоподателката заявява, че това явление е документирано от правозащитни организации и е признато от българското правителство. Тя се позовава, *inter alia*, на Четиринадесетия периодичен доклад на страните-членки (Приложение – Република България) от 26 юни 1996 г., издаден от Комитета за елиминиране на расовата дискриминация към Обединените нации; на докладите от 25 януари и 24 декември 1996 г. (E/CN.4/1996/4 и E/CN.4/1997/60) на г-н Бакре Уали Ндиайе, специален докладчик за извънсъдебни, бързи или произволни екзекуции, назначен от Комисията по правата на човека към Обединените нации; на доклада на Европейския комитет за предотвратяване на изтезанията от 6 март 1997 г.; и на доклади на неправителствени организации.

Жалбоподателката поддържа, че етническият произход на г-н Цончев е бил известен на полицейските служители, които са го арестували и задържали, и че съзна-

нието им за произхода му е било толкова силно, че поне един от тях, сержант Иванов, в показанията си, дадени по време на следствието, прави експлицитни препратки към етническия произход на г-н Цончев. Забележката на следователя Енчев, че по тялото на г-н Цончев не се виждат увреждания поради „тъмния цвят на кожата“, също е израз на предубеждение. Според жалбоподателката въз основа на дългогодишния ѝ опит с правоприлагащите и следствените органи в България, съзнанието на полицейските служители за етническия произход на г-н Цончев е било решаващ фактор за неговото малтретиране и убийство. Предубеждението било също причината за откъсване на разследване.

93. Правителството отговаря, че нищо не показва, че полицията е действала на основание етническия произход на г-н Цончев. Той е арестуван по подозрение, че е извършил сериозно престъпление. Споменаването на думата „циганин“ не било дискриминативно, защото етническият му произход бил наистина на „циганин“.

Правителството още заявява, че активно работи за по-добрата интеграция в обществото на хората от цигански произход. През 1997 г. е създаден Национален съвет по етническите и демографските въпроси, чиито членове били представители на неправителствени организации и държавни служители. В страната съществували редица неправителствени организации, които защитават интересите на хората от цигански произход. През април 1999 г. след обширна дискусия с представителите на общността Националният съвет е приел програма за интеграция на циганите в обществото. Правителството следователно активно работи за поддържането на атмосфера на етническа толерантност и интеграция на обществото.

94. Съдът отбелязва, че оплакването на жалбоподателката по член 14 е основано на редица сериозни аргументи. Той също отбелязва, че правителството-ответник не е предоставило правдоподобно обяснение за обстоятелствата около смъртта на г-н Цончев и за причините, поради които при следствието са пропуснати определени фундаментални и жизнено необходими стъпки, които биха могли да хвърлят светлина върху събитията (вж. по-горе § 69-76 и 81-84).

Съдът напомня обаче, че изискуемият по Конвенцията стандарт на доказване е „доказване по безспорен начин“. Материалите, предоставени му, не дават основание на Съда да заключи по безспорен начин, че убийството на г-н Цончев и липсата на адекватно следствие по този повод са мотивирани от расови предразсъдъци, както твърди жалбоподателката.

Следва, че не се установява нарушение на член 14 от Конвенцията.

V. ПРИЛОЖЕНИЕ НА ЧЛЕН 41 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

95. Член 41 от Конвенцията предвижда:

„Ако съдът установи, че решенията или мерките, взети от съдебните и други органи на високодоговаряща страна, изцяло или частично противоречат на задълженията ѝ по тази конвенция, а така също ако вътрешното право на тази страна допуска само частично обезщетение за последиците от тези решения или мерки, съдът, ако това е необходимо, може да постанови предоставянето на справедливо обезщетение на потърпевщата страна.“

А. ВРЕДИ

1. Неимуществени вреди

96. Жалбоподателката претендира за обезщетение в размер 100 000 френски франка за болката и страданието, причинени ѝ вследствие нарушенията на Конвенцията, като пълният размер на тази сума ѝ бъде заплатен на основание на разпореждане на Съда пряко и лично, освободен от данъци и от други иски или тежести от страна на правителството или трети лица. Жалбоподателката още поиска от Съда да постанови за нея да не произтекат никакви негативни последици, като намаляване на размера на получаваните от нея социални помощи на основание така получената горепосочена сума.

Жалбоподателката заявява, че г-н Цончев е човекът, с когото е живяла 12 години и който е баща на трите ѝ деца. Болката, изпитана при загубата на толкова близък човек, е била изострена от отказа на компетентните органи да разследват трагичните събития и да ѝ дадат правосъдие. Жалбоподателката още заявява, че тя все още се грижи за децата си и всяка получена сума като обезщетение за вреди ще бъде от полза и за тях.

97. Правителството твърди, че сумата е прекомерна, като се позовава на делото Асенов и други срещу България (решение от 28 октомври 1998 г., Доклади 1998-VIII, стр. 3264). То се аргументира с това, че трябва да се вземе предвид жизненият стандарт в България и че установяването на нарушение би било достатъчно обезщетение по справедливост.

98. Съдът счита, че жалбоподателката е преживяла тежки страдания в резултат от сериозните нарушения, установени по настоящото дело, на най-фундаменталните права на човека, закрепени в Конвенцията. Съдът отбелязва, *inter alia*, че случаят засяга смъртта на партньора на жалбоподателката и баща на трите ѝ деца.

Съдът счита, в съответствие с юриспруденцията си (вж. решението „Огур срещу Турция“, № 21594/93, Доклади 1999, § 98 [*Ođur v. Turkey* [GC], no. 21594/93, § 98, ECHR 1999-III] и следните цитирани по-горе решения: решението „Кайя“, § 122, решението „Ержи“, § 110, решението „Яша“, § 124, решението „Чакичи“, § 130, решението „Танрикулу“, § 138 и решението „Гюлеч“, § 88), че искането на жалбоподателката не е прекомерно и съответно го удовлетворява в пълен размер.

99. Относно искането на жалбоподателката за разпореждане за необременяване на горепосочената сума Съдът счита, че определеното в съответствие с член 41 и дължимо по силата на решение на Съда обезщетение трябва да бъде свободно от тежести. Би било нелепо да се присъди на жалбоподателката обезщетение за, *inter alia*, отнемане на живот, което съставлява нарушение на член 2 от Конвенцията, ако след това се допуснеше самата държава да запорира тази сума. Целта на обезщетението за неимуществени вреди неизбежно би била заобиколена и системата на член 41 изкривена, ако подобна ситуация се сметеше за удовлетворителна. При все това Съдът не е компетентен да издаде разпореждане за освобождаване на обезщетението от тежести (вж. между други източници решението „Филис срещу Гърция“ (№ 1) от 27 август 1991 г., Серия А № 209, стр. 27, § 79 [*Philis v. Greece* (no. 1), judgment of 27 August 1991, Series A no. 209, p. 27, § 79], решението „Алне дьо Рибмон срещу Фран-

ция“ от 7 август 1996 г., Доклади 1996-III, стр. 910, § 18-19 [*Allenet de Ribemont v. France*, judgment of 7 August 1996, *Reports* 1996-III, p. 910, §§ 18-19] и решението „Селмуни срещу Франция“, цитирано по-горе, § 133). Налага се следователно Съдът да остави този въпрос в компетентността на българските власти.

2. Имуществени вреди

Жалбоподателката претендира за обезщетение за имуществени вреди в размер 39 047,55 френски франка. Тя заявява, че г-н Цончев е предоставял основната издръжка за семейството и че смъртта му е довела до значителна загуба на доход за нея и трите ѝ деца.

Жалбоподателката не е в състояние да представи документ, удостоверяващ дохода на г-н Цончев. Тя твърди, че източникът на този доход е бил основно дребна търговия с услуги в замяна на стоки или храна. Тази дейност изобщо не е била документирана, както е в случая на повечето роми в България, мнозинството от които са безработни и за които нередовната, неофициална и ниско платена работа в сенчестата икономика остава единственото реално допълнение към неадекватните, както ги описва жалбоподателката, социални помощи.

Жалбоподателката твърди, че при тези обстоятелства строгото придържане към изискването за доказване с документи би направило невъзможно присъждането на обезщетение за имуществени вреди на роми или други хора, които живеят в икономиката на плащането на ръка. Това от своя страна би било несъответно на целта на член 41.

Ето защо жалбоподателката предлага имуществените вреди, претърпени от нея, да бъдат изчислени на основата на средната продължителност на живота за мъже в България и на минималната месечна заплата за страната, с приспадане на 20 процента за личните разходи на починалия човек.

101. Правителството заявява, че жалбоподателката няма право на статута на наследник, тъй като никога не е била омъжена за г-н Цончев. То още отбелязва, че по отношение на неговия доход не е бил представен никакъв документ със стойността на доказателство. Освен това било неясно дали той би живял със средна продължителност на живота. Правителството още отбелязва, че минималната работна заплата в размер 67 (нови) български лева (лв.) (равностойността на 225 френски франка), използвана от жалбоподателката при изчисленията ѝ, била валидна към юли 1999 г., докато по време на смъртта на г-н Цончев нейният размер е бил 2143 лв. (стари български лева) (около 190 френски франка към онзи момент), като винаги е вариал.

102. Съдът счита, че в резултат от смъртта на г-н Цончев жалбоподателката е претърпяла имуществени вреди под формата на загуба на доход. При все това методът на изчисление на загубата на доход за семейството, избран от нея, е далеч от прецизен. Жалбоподателката не е представила актюерски доклад. Съдът следователно е принуден да разгледа искането по справедливост.

По отношение на аргументите на правителството Съдът отбелязва, че искането на жалбоподателката се основава на факта, че тя е живяла с г-н Цончев и че, както тя твърди, той е издържал семейството и би продължил да го издържа, ако беше жив. Следователно въпросът дали жалбоподателката има право на пенсия по наследство е ирелевантен.

Като взе решение по справедливост, Съдът присъди сумата от 8000 лева.

Б. Разноски

103. Жалбоподателката претендира за сумата от 5081 щатски долара и сумата от 6304 френски франка за 103 часа работа във връзка с производството пред вътрешните органи и във връзка с производството в Страсбург от страна на адвокати Димитров и Грозев, дневни, както и разходи за самолетни билети и разноските, свързани с явяването на жалбоподателката и адвокат Грозев на заседанието на Съда в Страсбург. Сумата, за която претендира жалбоподателката, представлява равностойността на приблизително 12 000 (нови) български лева.

Правителството възразява, че претенцията на адвокатите за хонорар в размер на 40 щатски долара на час е прекомерна с оглед на факта, че един висшестоящ магистрат в България печели равностойността на приблизително 3 щатски долара на час. Правителството твърди, че е налице тревожна тенденция за превръщане на делата пред Съда в бизнес, от който да се обогатяват не жалбоподателите, които търсят собствените си права, а техните адвокати. Правителството поддържа, че щом едно дело достигне напреднала фаза, адвокатите без трудности получават подписа на жалбоподателя, при каквото и да било споразумение за хонорари, с очакването, че държавата ще плати.

Правителството приема за разумна претенцията по отношение на разноските, свързани със заседанието в Страсбург.

104. Съдът счита, че като цяло сумите, за които претендира жалбоподателката, не са прекомерни с оглед на неговата юриспруденция, най-вече с оглед на сумите, присъдени по делото „Николова срещу България“ (Доклади 1999, § 79).

Като взе решение по справедливост, Съдът присъди за разноски сумата от 10 000 лева заедно с дължимия данък добавена стойност, от която да се приспадне сумата от 14 693 френски франка, получена от жалбоподателката под формата на правна помощ, в български левове по курса към датата на погасяване на задължението.

В. Лихва за забавяне

105. Съгласно информацията, с която разполага Съдът, размерът на законната лихва в България към датата на постановяване на настоящото решение е 13,23 процента на година.

КАТО ВЗЕ ПРЕДВИД ГОРЕПОСОЧЕНИТЕ СЪОБРАЖЕНИЯ, СЪДЪТ ЕДИНОДУШНО

1. Отхвърля предварителните възражения на правителството;
2. Установява нарушение на член 2 от Конвенцията по отношение на смъртта на г-н Цончев;
3. Установява нарушение на член 2 от Конвенцията по отношение на задължението на ответното правителство да проведе ефективно разследване;
4. Установява нарушение на член 13 от Конвенцията;

5. Установява, че не е налице нарушение на член 14 от Конвенцията;

6. Осъжда

(а) ответното правителство да заплати на жалбоподателката в тримесечен срок от датата на влизане на решението в сила съобразно член 44, § 2 от Конвенцията следните суми:

(i) за неимуществени вреди 100 000 (сто хиляди) френски франка;

(ii) за имуществени вреди 8000 (осем хиляди) български лева;

(iii) за разноси 10 000 (десет хиляди) български лева заедно с дължимия данък добавена стойност, като се приспадат 14 693 (четиринадесет хиляди шестстотин деветдесет и три) френски франка, които да се превърнат в български левове по курса към датата на плащане;

(б) ответното правителство да дължи годишна лихва в размер на 13,23 процента от изтичане на горепосочения тримесечен срок до датата на плащане;

7. Отхвърля останалата част на претенцията на жалбоподателката за справедливо обезщетение.

Съставено на английски език и постановено на открито заседание в Сградата на правата на човека, Страсбург, на 18 май 2000 г.

ДЕЛО „АНГЕЛОВА СРЕЩУ БЪЛГАРИЯ“

СЪВЕТ НА ЕВРОПА
ЕВРОПЕЙСКИ СЪД ПО ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

(Жалба № 38361/97)
ПЪРВО ОТДЕЛЕНИЕ

РЕШЕНИЕ
СТРАСБУРГ
13 юни 2002 г.

ОКОНЧАТЕЛНО
13/09/2002

Настоящото решение става окончателно при наличие на обстоятелствата по чл. 44, ал. 2 от Конвенцията.

По дело „Ангелова с/у България“

Европейският съд по правата на човека (предишно първо отделение), заседаващо в състав:

г-н Хр. Л. Розакис, *председател*,
г-н Дж. Бонело,
г-н П. Лорензен,
г-жа Н. Вайич,
г-жа С. Ботушарова,
г-н В. Загребелски,
г-жа Е. Щайнер, *съдиш*,
и г-н Е. Фриберг, *секретар на отделението*,
в разпоредително заседание, проведено на 23 май 2002 г.,
постанови настоящото решение на посочената по-горе дата:

ПРОИЗВОДСТВО

1. Производството е образувано по жалба (№ 38361/97) срещу Република България, подадена пред Европейската комисия по правата на човека („Комисията“) в съответствие с предишния чл. 25 от Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи („Конвенцията“) от българската гражданка г-жа Ася Ангелова, на 29 септември 1997 г.

2. На жалбоподателката е била предоставена правна помощ и тя е представлявана пред Съда от г-н Й. Грозев – адвокат от Софийската адвокатска колегия. Българското правителство („правителството“) е представлявано от агентите си към Министерството на правосъдието – г-жа В. Джиджева и г-жа Г. Самарас.

3. Жалбоподателката твърди, че синът ѝ е бил малтретиран от полицейски служители, вследствие на което е починал, че полицията не е осигурила подходящо лечение на неговите наранявания, че държавните органи не са провели ефективно разследване, че задържането на сина ѝ е било незаконно, че тя не е разполагала с ефективно вътрешноправно средство за защита и че е налице дискриминация във връзка с ромския (цигански) произход на сина ѝ. Жалбоподателката се позовава на членове 2, 3, 5, 13 и 14 от Конвенцията.

4. Делото е внесено за разглеждане в Съда на 1 ноември 1998 г., когато влиза в сила Протокол № 11 към Конвенцията (член 5, алинея 2 от Протокол № 11).

5. Жалбата е била разпределена за разглеждане на Четвърто отделение на Съда (член 52, алинея 1 от Правилника на Съда).

6. С решение от 6 юни 2000 г., вземайки предвид становищата на страните по допустимостта и основателността на жалбата, определеният в рамките на отделението състав на Съда е обявил жалбата за допустима в съответствие с член 26, алинея 1.

7. На 1 ноември 2001 г. Съдът е променил състава на отделенията си (член 25, алинея 1). Настоящото дело е било разпределено за разглеждане от новообразуваното Първо отделение (член 52, алинея 1).

8. След съгласуване със страните така съставеното отделение е решило, че не е необходимо да се провежда заседание по същество (член 59, алинея 2 *in fine*). Жалбоподателката, но не и Правителството, е представила становище по същество (член 59, алинея 1).

ФАКТИТЕ

I. ОБСТОЯТЕЛСТВАТА ПО СЛУЧАЯ

9. Жалбоподателката г-жа Ангелова е българска гражданка, родена през 1959 г. и живееща в Разград.

10. На 29 януари 1996 г. синът ѝ Ангел Зъбчев, на 17 години, известен на полицията по обвинения в кражби, починал след няколкочасово задържане в полицейското управление в Разград, където бил отведен след опит за кражба. Последвалото наказателно производство, проведено от прокуратурата, приключило със заключението, че смъртта е резултат на случайно нараняване, причинено преди задържането. Жалбоподателката оспорва това заключение.

Жалбоподателката посочва себе си и починалия си син за представители на етническата група на ромите/циганите.

А. Доказателства относно местонахождението на г-н Зъбчев на 28 януари 1996 г.

11. Според показанията на няколко свидетели на 28 януари 1996 г. г-н Зъбчев прекарал част от деня, вършейки някаква работа за съсед. Вечерта се прибрал за

малко вкъщи и след това излязъл със сестра си, нейния приятел и г-н М. – друг негов приятел. Вечерта прекарал с тях в заведение. Употребил алкохол.

Около 10,30 ч. или 11,30 ч. сестра му и нейният приятел напуснали заведението и го оставили с г-н М. Скоро след това заведението било затворено. Г-н М. е заявил, че тогава двамата са напуснали заведението, разделили се на вратата и г-н М. си отишъл вкъщи.

Всички свидетели (собственикът на заведението, лицето, при когото г-н Зъбчев работил през деня, сестрата на г-н Зъбчев и нейният приятел, както и бащата на г-н Зъбчев, който си бил вкъщи, когато синът му се отбил на път към заведението) единодушно потвърдили, че той е бил в добро здраве, нямал видими увреждания по тялото, не се е замесвал в пререкания и побои и че е употребил алкохол.

Б. Преследването по улица „Бели Лом“ и задържането на г-н Зъбчев

12. Около полунощ на 29 януари 1995 г. г-жа И. А., живееща в блок на улица „Бели Лом“ в Разград, забелязала от балкона си, че човек, разпознат по-късно като г-н Зъбчев, се навъртал около паркираните пред блока коли, навеждал се и „правел нещо“. Г-жа И. А. се обадила на съседка, г-жа И. М. Двете жени се развикали на г-н Зъбчев и го питали какво прави там. В този момент по улицата минавали сержант Мутафов, („С.“), полицейски служител, който този ден не бил дежурен, и млад мъж („Д.“), двамата от същия блок, и съседите ги предупредили за случващото се.

13. Г-н Зъбчев се опитал да избяга, а С. го подгонил. Преследването продължило около една или две минути. После Д. и двете съседки видели С. да се появява зад ъгъла, като държал г-н Зъбчев и го водел към входа на блока. Свидетелите са заявили, че на земята имало сняг.

14. По-късно С. заявил, че опитвайки се да избяга, г-н Зъбчев се подхлъзвал, паднал и веднага ставал. Това показание се потвърждава от И. А и И. М., които наблюдавали от балконите. Те обяснили, че г-н Зъбчев паднал върху покритото с трева място. Д., който останал на улицата и също наблюдавал инцидента, заявил обаче, че изобщо не е видял г-н Зъбчев да пада преди ареста. Той потвърдил това изявление и при очна ставка с другите свидетели.

15. С. бил единственият свидетел на събитията от момента, когато г-н Зъбчев завил зад ъгъла на блока, до момента, когато са се появили пред сградата на улица „Бели Лом“. С. заявил, че г-н Зъбчев се хлъзнал и паднал на земята още два пъти. Ето защо С. успял да го настигне и докато г-н Зъбчев се изправял, С. го спянал, г-н Зъбчев паднал на земята и С. скочил върху него. След това С. издърпал г-н Зъбчев за ръката и го отвел обратно. На въпроса върху коя точно част от тялото си е паднал г-н Зъбчев, С. отговорил, че е паднал на лицето си. С. не успял да си спомни дали г-н Зъбчев е предпазил лицето си с ръце. С. заявил също, че трудно е тичал и задържал г-н Зъбчев, тъй като имал нараняване на крака и връзките на обувките му били развързани.

16. Сержант Димитров, („Г.“), един от пристигналите по-късно полицаи, заявил следното: „Когато пристигнахме на мястото, С. ни каза, че докато се опитвал да арестува г-н Зъбчев, той бягал и паднал няколко пъти и че ако не бил паднал, С. нямало да може да го настигне“.

В. Събитията между ареста на г-н Зъбчев и пристигането на полицията

17. Свидетелите били единодушни, че докато С. водел г-н Зъбчев обратно към входа на блока, последният се подхлъзнал и паднал. Имало противоречия относно как точно това се е случило. Г-жа И. М., която наблюдавала инцидента от балкона, заявила, че когато С. и г-н Зъбчев се появили отново иззад ъгъла, последният се подхлъзнал, паднал и се претъркулил. Д. заявил обаче, че г-н Зъбчев се подхлъзнал и паднал на задните си части. С. твърдял, че в действителност г-н Зъбчев само се подхлъзнал, без да падне, тъй като той го държал.

18. С. заявил, че не е удрял г-н Зъбчев, нито пък е видял някой да го удря. Това е било потвърдено от г-жа И. А и г-жа И. М. Последната, която била собственик на една от колите на паркинга, обяснила, че всъщност е видяла г-н Зъбчев да се търкаля на земята, докато С. го водел след преследването, но посочила, че не е видяла никой да го ритва или бие. Д. не е споменал дали е виждал някой да удря г-н Зъбчев.

19. С. заявил също, че докато бил в близък контакт с г-н Зъбчев след ареста му, не е забелязвал следи от кръв или ожулвания по лицето му. Той добавил, че косата на г-н Зъбчев покривала част от челото му и че цветът на лицето му бил тъмен. Д. заявил, че не е забелязвал кръв или ожулвания по лицето на г-н Зъбчев. Той добавил, че последният миришел на алкохол.

20. След като заловил г-н Зъбчев, С. помолил г-жа И. М. да се обади в полицията, което тя направила около 12,20 ч. след полунощ. След това останала вътре в апартамента си.

21. С., Д. и г-н Зъбчев чакали на входа на блока вероятно около десет или двадесет минути. Изглежда, г-жа И. А, която останала на балкона си, не е имала видимост към входа.

22. Показанията на свидетелите не съдържат много подробности относно това дали между г-н Зъбчев и някой от тях е имало размяна на думи преди пристигането на полицията. Някои от свидетелите заявяват, че г-н Зъбчев фъфлел нещо едва разбираемо. Според г-жа И. М., която наблюдавала от балкона, г-н Зъбчев на няколко пъти повторил, че е пиян. Г-жа И. А., г-жа И. М. и С. са заявили, че когато г-н Зъбчев паднал на земята след ареста, С. му казал: „Ставай, няма да те влача“. Д. заявил, че въобще не си спомня да са били промърморени такива думи. Никое от свидетелските показания не установява дали С. или Д. са разговаряли с г-н Зъбчев, докато са били насаме с него на входа на блока.

23. При разпита си на 29 януари 1996 г. С. заявил, че след като полицията отвела г-н Зъбчев, той намерил един гаечен ключ на мястото, където Д., г-н Зъбчев и той самият чакали да пристигне полицията. С. решил, че той принадлежи на г-н Зъбчев, тъй като размерът му бил подходящ за демонтиране на акумулатори. В показанията си С. обяснил, че е запазил ключа и го предал на следователя на сутринта на 29 януари 1996 г., когато бил извикан в полицейското управление след смъртта на г-н Зъбчев. В показанията си от 31 януари 1996 г. сержант Атанасов („Н.“), който бил дежурен при довеждането на г-н Зъбчев, заявил обаче, че е забелязал ключа на бюро в полицейс-

кото управление не по-късно от 1,30 ч. през нощта – малко след пристигането на г-н Зъбчечков. При проведената на 26 април 1996 г. очна ставка с други полицейски служители Н. си спомнил, че всъщност видял ключа за първи път по-късно.

Г. Пристигането на полицията на улица „Бели Лом“

24. Когато в местното полицейско управление се получило телефонното обаждане, на адреса била изпратена патрулна кола с двама полицаи – сержантите Пенчев („А.“) и Колев („В.“). При пристигането си те забелязали С. и г-н Зъбчечков на входа на блока. Д. също бил наблизо.

25. А. разпознал г-н Зъбчечков, когото знаел като заподозрян по няколко висящи следствия за кражби, и се обърнал към него по име. Той му поставил белезници. А. и други полицаи по-късно твърдели, че в този момент А. ги предупредил да внимават, тъй като г-н Зъбчечков имал „мозъчно заболяване“.

26. Скоро след това пристигнала друга полицейска кола с трима полицаи – сержантите Игнатов („Е.“), Георгиев („Ф.“) и Димитров („Г.“). Офицерите претърсили околността за доказателства за опита на г-н Зъбчечков да разбие коли. В даден момент А. завел г-н Зъбчечков при една от колите, която изглеждала разбита, и го попитал дали се е опитвал да открадне нещо. Според показанията г-н Зъбчечков отрекъл. Тогава той бил закопчан за едно дърво с белезниците, докато полицаите продължили да претърсват околността. След като открили две разбити коли, полицейските служители позвънили на вратите на собствениците. Един от тях излязъл да види нанесените на колата му вреди. През това време г-н Зъбчечков останал завързан за дървото с белезници.

27. Единствените свидетели, дали подробни показания за събитията между пристигането и заминаването на полицията с г-н Зъбчечков, били дежурните полицаи. Г-жа И. А и Д. заявили единствено, че полицаите са претърсвали околността. С. заявил, че е отишъл да съобщи на собствениците на колите. Видял само, че в някакъв момент г-н Зъбчечков бил на паркинга с полицаите, където колегите му сравнявали подметките на обувките на г-н Зъбчечков с оставените в снега следи. Около 11 часа сутринта на 29 януари един от собствениците на коли бил разпитан от полицаи, посетил местопроизшествието по-късно, но единствено във връзка с причинената на колата му вреда.

28. Според някои от полицаите, в даден момент докато претърсвали околността, забелязали, че г-н Зъбчечков лежи или седи на земята. А. заявил, че тогава освободил г-н Зъбчечков от дървото, настанил го на задната седалка на полицейската кола и закопчал с белезниците и двете му ръце. Всички полицаи, които присъствали на улица „Бели Лом“, заявили, че към онзи момент не са видели каквито и да било следи от нараняване по лицето на г-н Зъбчечков. Някои от тях заявили, че той изглеждал пиян, фъфлел нещо и бил некомуникативен.

Д. Събитията след пристигането на г-н Зъбчечков в полицейското управление

29. Около 12,50 ч. след полунощ г-н Зъбчечков бил отведен от А. и В. в полицейското управление.

Дежурният сержант Н., заявил, че е видял А. и В. да влизат в полицейското управление с г-н Зъбчечков, който вървял между тях. Ръцете на последния били завър-

зани с белезници зад гърба му. А. и В. го държали за ръцете и го водели вътре. Г-н Зъбчев бил поставен в помещение № 1 в управлението. А. посочил, че тогава махнал белезниците от момчето.

30. Писмена заповед за задържането на г-н Зъбчев не е била издадена.

31. Според показанията на А., В. и Н. г-н Зъбчев останал в помещение № 1 с В. и Н., докато А. отишъл да докладва на дежурния старши офицер полковник Йорданов („И.“). Н. освен това заявил, че в този момент забелязал синина върху веждата на г-н Зъбчев. А. и В. изобщо не споменавали за нараняване. Н. е заявил също, че дрехите на г-н Зъбчев били мокри. Всички забелязали, че г-н Зъбчев бил пиян и фъфлел.

Полковник И. заявил, че А. го уведомил за довеждането на г-н Зъбчев в полицейското управление; А. казал, че самоличността на задържаното лице била установена, но арестуваният бил твърде пиян за разпит. Полковник И. не бил виждал г-н Зъбчев преди около 4,30 ч. сутринта. Според показанията на сержантите полковник И. разпоредил да сложат г-н Зъбчев във фойето, за да изтрезнее. После А. разпоредил на Н. да го уведоми по радиото веднага щом г-н Зъбчев е в състояние да общува. В някакъв неуточнен момент А. и В. напуснали полицейското управление и се завърнали към патрулните си задължения.

32. Н. заявил, че скоро след това г-н Зъбчев заспал на стол във фойето и хъркал. Н. твърди, че около 3 ч. сутринта забелязал г-н Зъбчев да лежи на пода. Н. го събудил и качил обратно на стола, мислейки, че иначе „можел да настине“. Освен това Н. заявил, че към 3,50 ч. сутринта отново отишъл да види г-н Зъбчев, който седял на стола, спял и треперел. Н. решил да го върне в помещение № 1, където било по-топло. Събудил го и му помогнал да влезе в стаята. Скоро след това г-н Зъбчев се бил смъкнал от стола. Н. забелязал, че той диша тежко. Н. заявил, че в този момент се свързал със сержант Дончев („Д.“) и му казал „да извика сержант Пенчев (А.) или линейка“.

33. Д. заявил, че съобразно с графика за дежурство той спал в помещенията на полицейското управление до 2 часа сутринта на 29 януари 1996 г., когато бил събуден, за да поеме дежурството. Не бил уведомен, че има задържано лице. В показанията си Д. не споменавал дали между 2 ч. и 3,50 ч. сутринта е минавал през фойето на полицейското управление, където според Н. по това време г-н Зъбчев спял на стол. Д. заявил, че е узнал за присъствието на г-н Зъбчев в 3,50 ч., когато Н. докладвал за влошеното състояние на момчето. Тогава Д. го видял, забелязал наранявания по челото му и извикал по радиото А. и В.

34. Приблизително по същото време Н. и Д. съобщили на полковник И. – старшия дежурен офицер. И. заявил, че тогава е забелязал наранявания по лицето на г-н Зъбчев.

35. А. и В. заявили, че в 4,30 ч. сутринта са им се обадили по радиото и са ги уведомили за рязкото влошаване на състоянието на г-н Зъбчев. След като пристигнали в полицейското управление, те видели г-н Зъбчев да лежи на земята и да

диша тежко. Тогава В. отишъл с колата до болницата и се върнал, следван от линейка с д-р Михайлов – дежурния педиатър.

36. По-късно д-р Михайлов заявил, че около 5 часа сутринта дежурният по спешните случаи служител на болницата го помолил да отиде до полицейското управление „за едно 15-годишно момче“. Д-р Михайлов уточнил, че е видял този служител да разговаря с полицаите. Освен това посочил, че не е получил предварителна информация за състоянието на момчето.

37. Д-р Михайлов прегледал г-н Зъбчев в полицейското управление и посъветвал да бъде отведен в болницата, тъй като пулсът му бил нисък. Г-н Зъбчев бил откран в болницата с линейката, а А. и В. ги следвали с полицейската кола. При пристигането си А. и В. помогнали за пренасянето на г-н Зъбчев във фойето пред кабинета на дежурния лекар. Според показанията на А. и В., когато след няколко минути дежурният интернист д-р Иванова прегледала г-н Зъбчев, последвал разгорещ спор между нея и д-р Михайлов. Тогава полицаите били уведомени за смъртта на г-н Зъбчев.

38. В. заявил, че д-р Иванова казала на него и колегата си: „Трябва да сте знаели за състоянието на г-н Зъбчев“ и настоявала, че не го е видяла да диша.

39. Д-р Михайлов заявил, че в полицейското управление е забелязал охлузвания по гръдния кош на г-н Зъбчев и че по това време момчето е било все още живо, но в безсъзнание и със слаб пулс. Тогава д-р Михайлов запитал полицаите колко време момчето е било в това състояние. Полицейските служители отговорили: „Беше доведен в управлението в това състояние“.

40. Д-р Иванова заявила, че около 5 часа сутринта била помолена от д-р Михайлов да провери дали доведен в болницата пациент е починал. След като установила липсата на забележима сърдечна дейност, тя опитала сърдечен масаж без резултат. По-нататък посочила, че когато попитала защо не тя самата като дежурен интернист, а д-р Михайлов е бил изпратен в полицейското управление, дежурният по спешните случаи отговорил, че повикването за линейка било за дете и поради това било решено да се изпрати дежурният педиатър.

Е. Регистърът за задържани лица в полицейското управление на Разград

41. Според обичайната практика всички задържания се отразяват във водения в полицейското управление регистър. Последният съдържа редица вписвания по колонки: номер на задържането; име на офицера, въвеждащ информацията в регистъра; име на задържаното лице; причини за задържането; предприети действия и време на освобождаване. Данните за всеки задържан се въвеждат в хронологичен ред.

42. По искане на Съда Правителството е представило препис от регистъра на полицейското управление в Разград за 29 януари 1996 г. Регистърът не съдържа вписване за г-н Зъбчев. Той съдържа обаче вписване за „лице с неустановена самоличност“ под номер 72.

43. Регистърът не съдържа отделна колонка за отбелязване на времето на задържане. По отношение на някои от задържаните лица, посочени на същата страница, времето на задържането е било отбелязано заедно с датата. По отношение на „лицето с неустановена самоличност“, както и на други задържани лица, вписани на същата страница, в колонката за датата няма отбелязване за часа на задържане. Непосредствено след думите „лице с неустановена самоличност“ обаче върху две колонки и две линии има отбелязване „29.01.1996, 01.00“. Визуалното изследване на копието от регистъра показва, че цифрата „1.00“ е изписана върху цифра, която, доколкото може да се прочете, първоначално е била „3.00“ или „5.00“.

44. Видно е също така, че номерата на вписванията в регистъра на същата страница са писани върху други. На предоставеното от Правителството копие е трудно да се видят първоначалните цифри, които са били променени. Независимо от това ясно може да се види, че разстоянията между останалите вписвания са еднакви, докато между номерата „72“ и „73“ има значително по-малко разстояние.

45. При вписването под номер 72 за задържането на „лице с неизвестна самоличност“ е отразено, че това лице е било доведено в полицейското управление от А. В десния край на същия ред фигурира подпис, който, доколкото е четлив, вероятно е на полковник I.

46. При разследването дежурният старши офицер полковник I. и неговият помощник през онази нощ J. са били разпитвани във връзка с отбелязването на присъствието на г-н Зъбчев в полицейското управление. Полковник J. е заявил, че не е давал указания на А. да отбележи задържането в регистъра, тъй като А. бил запознат с правилата. J. е обяснил, че малко след 3,50 ч. през нощта, когато му е било съобщено за влошеното здраве на г-н Зъбчев, той е проверил регистъра, но не е видял вписване, отнасящо се до него. Освен това полковник I. отрекъл да е правил вписване в регистъра и заявил, че не е имало вписване на лице с неустановена самоличност, когато е напуснал полицейското управление след смъртта на г-н Зъбчев.

Ж. Разследването, проведено от органите на Главната прокуратура и следствието

47. Рано сутринта на 29 януари 1996 г. замесените полицейски служители представили писмени доклади пред началника на местната полиция за събитията през нощта.

В края на саморъчния си доклад С. заявил без особена връзка с останалия текст: „Този, когото задържах, беше мургав (циганин)“.

48. Началникът на местната полиция образувал преписка ЗМ-I № 128, която съдържа кратко изложение на събитията, докладните на седем полицаи и писмените показания на D. и на един от собствениците на колите, за които се твърди, че г-н Зъбчев се опитвал да разбие.

Също рано сутринта на 29 януари 1996 г. г-н Нешев, следовател в Окръжната следствена служба в Разград, образувал наказателно производство дело под № 13/1996 г. по повод смъртта на г-н Зъбчев.

49. Според жалбоподателката в 8 часа сутринта на същия ден г-н Нешев, придружен от двама униформени полицаи, посетил дома на семейството на жалбоподателката, за да ги уведоми за смъртта на г-н Зъбчев. Те разговаряли с втория

баща на момчето. Според жалбоподателката следователят съобщил, че през същата нощ г-н Зъбчечков се е опитал да разбие две коли, полицията го преследвала и при гонитбата г-н Зъбчечков паднал и си ударил главата на асфалта.

50. На 29 януари 1996 г. следователят г-н Нешев разпитал замесените полицаи и Д., младежа, който бил със сержант Мутафов (С.) по време на краткото преследване по улица „Бели Лом“. Следователят посетил също така болницата и видял тялото на г-н Зъбчечков. Били направени снимки на тялото.

51. Около 11.45 ч. на 29 януари 1996 г. полицай от местната полиция посетил мястото на улица „Бели Лом“ във връзка с докладвания опит за кражба на коли. Той отбелязал, че по две коли има следи от опити за кражба, и разпитал собствениците им. Около 5 ч. следобед, този път явно във връзка с разследването на смъртта на г-н Зъбчечков, той взел проба от голямо червено петно на снега. Лабораторният анализ установил, че това е животинска кръв.

52. На 29 януари 1996 г. следователят г-н Нешев разпоредил да се извърши аутопсия. Той поставил следните въпроси на медицинските експерти:

„Какви са причините за смъртта на Зъбчечков? Имало ли е травматични увреждания по тялото на Зъбчечков? Имат ли те причинна връзка със смъртта? По какъв начин са причинени нараняванията? Колко дълъг е бил периодът между причиняването на смъртоносно увреждане и момента на смъртта и правдоподобни ли са свидетелските показания, че до 04.30 ч. на 29.02.1996 г. починалият е бил в съзнание? Причинилото смъртта на пострадалия нараняване било ли е свързано с нарушаване целостта на кожата? Имало ли е други видими увреждания и налагали ли са те, с оглед на видимите им характеристики, незабавно лечение?“

53. Аутопсията е била извършена на 29 януари 1996 г. (начален час 11.30 сутринта) от трима лекари в Окръжната болница в Разград. Това били д-р Минчев, завеждащ отделение „Съдебна медицина“, д-р Милитеров, завеждащ отделение „Патология“, и д-р Маринов, лекар в отделение „Съдебна медицина“.

54. В заключението им от 29 януари 1996 г. („първата съдебномедицинска експертиза“) експертите подробно описали резултатите. Направени били снимки.

55. Външният преглед на тялото установил между другото:

„Във външния край на лявата вежда, по самия орбитален ръб се вижда повърхностна рана с продълговата форма, 1/0.4 см, с леко неравни и охлузени ръбове, покрита с тънка кафеникава коричка. Меките тъкани около раната са леко отекли, кожата – със синкавоморав цвят. Очната ябълка на лявото око е леко изпъкнала напред...“

Повърхностна драскотина с дължина 3,5 см с оскъдно кръвонасядане... на... лявата гривнена става.

Две повърхностни охлузвания с размери 7,5 см на 0,5 см и 3,5 см на 0,6 см, с кафеникав цвят, покрити с червеникава кора на дясната гривнена става...“

56. В заключителната част от доклада експертите са направили следното обобщение относно нараняванията по тялото на г-н Зъбчечков:

„(1.) Черепномозъчна травма: Повърхностна разкъсно-контузна рана (като дълбока драскотина) във външния край на лявата вежда по орбиталния ръб; кръвонасядане на кожата и меките тъкани около тази рана и върху клепачите на лявото око; счупване на задната стена на лявата очница до долновъншната ѝ част с дъго-видна (леко П-образна) форма на пукнатината, проектираща се под описаното външно увреждане; епидурален хематом вляво челностранично (кръвоизлив между твърдата мозъчна обвивка и черепните кости – 110 мл; оток на мозъка... (идентифицирана като причина за смъртта).

(2.) Кръвонасядане на кожата с характерен петнист характер и кръвонасядане по меките тъкани на дясната половина на гръдния кош по предната мишнична линия.

(3.) Повърхностни драскотини на дясната половина на челото и по горната повърхност на лявата китка с оскъдно кръвонасядане на меките тъкани – само в подкожието.

(4.) Кръвонасядане с овална форма и диаметър 0.5 см по лигавицата на долната устна в лявата ѝ половина.

(5.) Две на брой ивицести повърхностни охлузвания на кожата с характерна форма и с кръвонасядане на меките тъкани в дълбочина в областта на дясната гривнена става.“

57. По-нататък експертите са заключили:

„Смъртта е била резултат от получения епидурален мозъчен хематом от лявата страна на челото, съдържащ 110 ml кръв, последван от оток на мозъка, с вклиняване на малкомозъчните тонзили в големия тилев отвор; този оток е довел до потискане и спиране на жизнено важни мозъчни центрове (дишане и сърдечна дейност, на които се дължи и описаният тежък белодробен оток) и е пряка причина за настъпилата смърт.“

58. На въпроса по какъв начин са били причинени нараняванията, експертите заявили:

„1. Описаните увреждания в областта на левия орбитален ръб, лявата очница и епидуралния хематом са били причинени от удар със или върху твърд, тъп или тъпоръбест предмет, с ограничена по площ и неравна удряща повърхност. Ударът е бил рязък и достатъчно силен. Той е причинил и счупването на задната стена на очницата в долновъншната ѝ част (още повече, че черепните кости са с дебелина около 0.2 см).

2. (Нараняването по дясната част на гръдния кош е причинено от) удар със или върху твърд тъп или тъпоръбест предмет с по-голяма удряща повърхност. Увреждането в тази област е с характерен петнист характер, като негативен отпечатък от дрехата на пострадалия.

3. Нараняванията в дясната половина на челото и двете гривнени стави са резултат от удари или натиск със или върху твърди ръбести предмети. Нараняването на лявата част от долната устна е било причинено от удар със или върху твърд тъп предмет с ограничена ударна повърхност.“

59. Освен това експертите заявили, че при епидуралния хематом от вида на причинения на г-н Зъбчевков има характерен светъл период с продължителност от 4 до 6 часа, в който няма видими прояви, освен че:

„пострадалият постепенно отпада и става отпуснат и сънлив, след което изпада в кома и настъпва смъртта – както се е развил процесът и в случая (за времето между 1 и 5 часа на 29.1.1996 г.).“

Според експертната смъртта на г-н Зъбчев е била неизбежна без спешна неврохирургична интервенция.

60. Лабораторният анализ установил наличие на алкохол 1.42 на хиляда в кръвта на г-н Зъбчев и 2.40 на хиляда в урината му, отговарящи на средна степен на алкохолно отравяне.

61. Жалбоподателката твърди, че сутринта на 30 януари 1996 г. е посетила Окръжната следствена служба в Разград и е поискала информация за обстоятелствата около смъртта на сина си. Г-н Нешев я уведоми, че синът ѝ е починал вследствие на фрактура на черепа. Според жалбоподателката той ѝ обяснил, че синът ѝ се опитвал да краде автомобилни части и че когато полицията се опитала да го залови, той побягнал, паднал на земята и си ударил главата.

Според жалбоподателката при тази среща г-н Нешев поддържал, че синът ѝ е бил отведен в болница, като пропуснал факта на задържането му в полицията. Твърди се, че на въпроса как е възможно черепът на г-н Зъбчев да се счупи в резултат на такова падане, г-н Нешев обяснил, че аутопсията установила „необичайно тънък череп“.

62. След обяд на 30 януари 1996 г., когато получили тялото на г-н Зъбчев от болницата, жалбоподателката и други членове на семейството забелязали наранявания по тялото му. Жалбоподателката отишла в редакцията на местен вестник, говорила с двама журналисти и ги завела в дома си, където те направили снимки на тялото и дрехите на г-н Зъбчев. Късно след обяд на 30 януари 1996 г. г-н Зъбчев бил погребан.

63. На 31 януари и 1 февруари 1996 г. следователят разпитал г-жа И. М и г-жа И. А.

64. На 31 януари 1996 г. с постановление на окръжния прокурор г-жа Хаджидимитрова следствието било изпратено на Военноокръжната прокуратура. Причина за това решение е констатацията, че г-н Зъбчев е починал, след като е бил задържан в полицията. Окръжният прокурор заявил между другото следното:

„...в продължение на няколко часа, непосредствено преди настъпването на смъртта, непълнолетният Зъбчев, задържан в 01 часа на 29.01.1996 г. при извършване опит за кражба, е бил доведен от полицейските служители в РДВР и настанен в помещение на дежурната част, за да се ограничи правото му на свободно придвижване. Следователно, макар и да не е бил задържан по реда на чл. 35, ал. 1 във връзка с чл. 33, ал. 1, т. 1 от Закона за Националната полиция, в действителност Зъбчев е бил държан принудително в полицията в течение на около 3 часа и по време на този негов престой... здравословното му състояние внезапно се е влошило и той загубил съзнание“.

3. Разследването, проведено от Военната прокуратура и следствени органи

65. След като Военноокръжната прокуратура получила делото на 31 януари 1996 г., било образувано следствено дело под нов номер (3-VIII/96, прокурорска преписка 254/96). Делото било изпратено на военен следовател.

През следващите седмици военният следовател провел нови разпити на замесените полицейски служители, разпитал петимата свидетели, прекарал следобед и вечерта на 28 януари 1996 г. с г-н Зъбчев, и изслушал д-р Михайлов и д-р Иванова.

66. В устните показания пред военния следовател двама от полицаите, сержант Пенчев (А.) и сержант Георгиев (Ф.), споменали етническия произход на г-н Зъбчев.

А. заявил, че когато пристигнал на улица „Бели Лом“, видял две лица да се появяват от входа на сградата, единият от които бил „криминално проявен циганин – Ангел Зъбчев.“

При разпита си Ф. нарекъл сина на жалбоподателката „циганина“ (три пъти), „арестувания“ (седем пъти) и „Зъбчев“ (два пъти).

67. На 12 март 1996 г. следователят разпитал свидетелите г-жа И. А, г-жа И. М., С. и D. Въпросите се отнасяли единствено до броя на паданията на г-н Зъбчев по време на преследването на улица „Бели Лом“ и местата, на които това се е случило.

На 18 март 1996 г. следователят назначил експерт, за да изследва дрехите, с които г-н Зъбчев бил облечен на 28 и 29 януари 1996 г. В експертизата от 20 март 1996 г. вещото лице дало заключение, че липсват следи от подметки, но пояснил, че по принцип такива микроскопични остатъци от подметки не биха останали върху мека тъкан.

68. На 20 март 1996 г. следователят провел следствен експеримент за събитията по време на ареста на г-н Зъбчев с оглед изясняване показанията на свидетелите. В него участвали сержант Мутафов (С.), младежът, който бил с него на 28 и 29 януари (D.), и двете лица, наблюдавали сцената от балконите си – г-жа И. А и г-жа И. М. Полицаите, които пристигнали на улица „Бели Лом“ след задържането на г-н Зъбчев от С., не присъствали на следствения експеримент, който се съсредоточил изключително върху събитията преди пристигането на двете полицейски коли. Следственият експеримент бил заснет с видеокамера.

69. На 11 април 1996 г. жалбоподателката подала до Варненската военноокръжна прокуратура молба за ексхумация на тялото и за назначаване на нов медицински експерт, като заявила, че синът ѝ е бил погребан прибързано и ексхумацията на тялото е от основно значение. Жалбоподателката подозирала, че е възможно ребрата на сина ѝ да са били счупени. Освен това тя предала на следователя г-н Атанасов две рентгенови снимки на главата на сина ѝ, направени няколко месеца преди смъртта му, чрез които да се установи дали черепът му наистина е бил „мек“ или „тънък“.

70. На 17 и 18 април 1996 г. била назначена петорна медицинска експертиза, която да преразгледа заключенията относно причините за смъртта на г-н Зъбчев. Един от лекарите, д-р Минчев, бил участвал при изготвянето на първата експертиза. Останалите четирима били проф. Павлов – завеждащ катедра „Съдебна медицина“ в Медицинския университет във Варна, д-р Кючуков – от Катедрата по неврохирургия, и д-р Доков и д-р Радойнова – главни асистенти в Катедрата по съдебна медицина в същия университет. От експертите било поискано да отговорят на следните въпроси:

„1. Какви увреждания е получил Зъбчев? Каква е причината за неговата смърт?

2. Какъв е механизмът на получаване на тези наранявания и от какъв брой удари биха могли да се получат? Възможно ли е уврежданията да се причинени от неколкостепенните падания (с оглед показанията на свидетелите и резултатите от записания с видеокамера следствен експеримент) или са резултат на директни удари?

3. Кога са били причинени тези увреждания?

4. Каква е била концентрацията на алкохол в кръвта на Ангел Зъбчев към момента на задържането му – около 12.15 часа след полунощ?“

71. На 26 април 1996 г. следователят провел очна ставка между всички замесени полицейски служители. На 26 април 1996 г. били разпитани още трима свидетели.

На 23 май 1996 г. жалбоподателката отправила ново искане за ексхумация. На 29 май 1996 г. бил разпитан още един свидетел.

На 11 юни 1996 г. г-н Димитров, прокурор от Военноокръжната прокуратура, изпратил на жалбоподателката препис от изготвената от него справка за хода на производството. В нея между другото се посочвало, че ексхумация може да се обсъди само ако петимата експерти, които още не били изготвили експертната си, я намерят за необходима.

72. На 28 юни 1996 г. петимата експерти представили заключението си („втора-та съдебномедицинска експертиза“), основано на материалите по следственото дело. Те били запознати и с видеозаписа от следствения експеримент за ареста на Зъбчев, направен на 20 март 1996 г.

73. Експертите потвърдили заключението, че смъртта на г-н Зъбчев е била причинена от епидурален оток в резултат на фрактура на черепа. Освен това те заявили между другото, че фаталното нараняване може да е било причинено от ритник, от удар със или върху тъп предмет или от падане и сблъсък с „широка удряща повърхност“. Лекарите отбелязали, че при аутопсията не са били записани никакви морфологични данни, които да позволят идентифицирането на предмета, причинил нараняванията.

Втората експертиза показвала, че ударът, причинил фрактурата, не е бил много силен. Този извод се основавал на „особеностите на структурата на черепа (видно от приложените рентгенови снимки на черепа и описаната му [при аутопсията] дебелина)“.

74. Противно на първата съдебномедицинска експертиза, според която интервалът между нараняването на черепа и смъртта на г-н Зъбчев е бил приблизително четири до шест часа, петорната експертиза заключила, че:

„Полученият кръвоизлив..., причинил настъпването на смъртта на Зъбчев, е с давност повече от 10 часа преди настъпването на смъртта. Основание за това заключение е видът на кръвоизлива (кръвен сгъстак с тъмночервен цвят), което личи много добре и на фотоматериала към делото. Такива сгъстаци без наличие на течна кръв се оформят в период от над десет часа от причиняването им. През това време обикновено състоянието на пациентите се характеризира с т. нар. „светъл период“ – време, през което те не дават видими обезпокояващи прояви за здравето им. С нарастването на кръвоизлива постепенно състоянието им се влошава... появяват се главоболие, нарушение в говора и координацията на движенията, пациентите стават нестабилни, сънливи, залитат и др., до изпадане в кома.“

75. Фотографиите, използвани от експертите, били направени по време на аутопсията, започнала в 11,30 ч. сутринта на 29 януари 1996 г.

76. Експертите установили също така, че с оглед намереното количество алкохол в кръвта на г-н Зъбчевков симптомите в резултат от нараняването са били прикрити от ефекта на алкохола.

77. Петорната експертиза разгледала и останалите наранявания по тялото на г-н Зъбчевков:

„Кръвонасядането в дясната странична гръдна половина е резултат на удар със или върху твърд тъп предмет с по-широка удряща повърхност, както може да бъде ритник, падане и удряне върху по-голям предмет и други предмети. Характерният рисунък на нараняването е като негативен отпечатък от дрехата на починалия, което говори, че ударът е бил нанесен именно през нея... Кръвонасяданията и ожулванията в дясната челна половина, двете гривнени стави и долната устна са резултат на действието на твърди, тъпи и/или ръбести предмети с по-ограничена удряща повърхност. Характеристиките на уврежданията по двете гривнени стави дават възможност да се заключи, че са причинени при слагане на белезници, каквито са и данните по делото...“

78. На 25 юли 1996 г. следователят изготвил заключително постановление с мнение за прекратяване.

79. На 31 юли 1996 г. Военноокръжната прокуратура прекратила производството поради липса на връзка между действията на полицията и смъртта на г-н Зъбчевков. Това решение се основавало на изводите на втората съдебномедицинска експертиза, че били изминали поне десет часа между нараняването и смъртта.

80. На 6 август 1996 г. жалбоподателката обжалвала пред Прокуратурата на Върховните сили. Тя се оплаквала, че разследването е било непълно, като се позовавала на нееднократния отказ да бъде извършена ексхумация, на противоречията между показанията на различни свидетели, както и на липсата на обяснение за определени обстоятелства, включително за всички наранявания по тялото на г-н Зъбчевков.

81. На 18 декември 1996 г. Прокуратурата на Върховните сили потвърдила постановлението за прекратяване на наказателното производство и отказала да уважи исканията на жалбоподателката. В постановлението между другото се посочвало следното:

„Извън физическата сила, използвана при ареста на Зъбчевков вследствие опит за кражба от леки автомобили, липсват доказателства спрямо него да е приложено насилие от полицаи по време на контактите му с тях във или извън... полицейското управление. Освен това петорната съдебномедицинска експертиза, изготвена от висококвалифицирани специалисти в съответните области, е категорична, че фаталното увреждане е причинено повече от десет часа преди настъпването на смъртта.“

82. Решено било също така делото да се върне на Разградската окръжна прокуратура, компетентна да разследва въпроса дали е било извършено престъпление от лице, което не е служител на полицията.

И. Допълнителното разследване, проведено от органите на Главната прокуратура и следствието

83. На 20 януари 1997 г. г-жа Хаджидимитрова, окръжен прокурор, върнала делото на следователя. Тя отбелязала, че следствието срещу полицията е било прекратено въз основа на заключението, че фаталното нараняване е било причинено повече от десет часа преди смъртта на г-н Зъбчечков. Ето защо било необходимо да се съберат допълнителни доказателства относно това къде и в какво състояние е бил г-н Зъбчечков преди 7 ч. вечерта на 28 януари 1996 г.

84. На 23 януари 1997 г. в рамките на допълнителното разследване следователят г-н Нешев разпитал жалбоподателката и още шестима свидетели.

85. На 23 и 24 януари 1997 г. жалбоподателката отново поискала ексхумация на тялото и още една съдебномедицинска експертиза, като твърдяла наличие на несъответствия в доказателствата. На 31 януари 1997 г. Разградската окръжна прокуратура отхвърлила тези искания като неоснователни.

86. Жалбоподателката подала жалба до Главната прокуратура. В нея между другото заявявала, че прокурорите упорито отказвали да отговорят на въпроса защо полицаите не са предоставили адекватна грижа на г-н Зъбчечков след ареста му.

87. На 17 февруари 1997 г. следователят г-н Нешев призовал жалбоподателката (представявана от адвокат), за да се запознае с материалите по следственото дело. Жалбоподателката направила редица искания и възражения относно недостатъци на разследването. Тя заявила по-специално, че между първата и втората съдебномедицинска експертиза са налице съществени противоречия и че е очевидно невъзможно човек с такова тежко нараняване, каквото е установено при аутопсията, да краде автомобилни части и да се съпротивлява при ареста. Жалбоподателката още веднъж поискала ексхумация на тялото и назначаването на експерти, които да отговорят на поставените от нея въпроси в по-ранните ѝ молби.

88. На 18 февруари 1997 г. следователят г-н Нешев изготвил заключение, в което се казвало, че разпореденото на 20 януари 1997 г. допълнително разследване не е установило доказателства, че преди ареста му г-н Зъбчечков е бил бит. По тези причини предложил спиране на наказателното производство.

89. С постановление от 4 март 1997 г. окръжният прокурор г-жа Хаджидимитрова спряла образуваното наказателно производство, тъй като били събрани всички възможни доказателства и се оказало невъзможно да се изяснят напълно обстоятелствата, при които било причинено фаталното черепно увреждане.

90. Постановлението отбелязвало заключенията на Военната прокуратура, по-специално отнасящите се до черепната фрактура. По отношение на останалите наранявания прокурорът заявявал, че те не застрашавали живота на г-н Зъбчечков.

В постановлението се посочвало също така, че при довеждането му в полицейското управление г-н Зъбчечков е бил в добро здраве.

91. На 10 март 1997 г. жалбоподателката обжалвала постановлението за спиране на производството пред главния прокурор. На 20 март 1997 г. Главната прокуратура потвърдила спирането на наказателното производство.

Й. Други представени от страните доказателства

92. Жалбоподателката е представила четири цветни фотографски снимки на мъртвото тяло на г-н Зъбчечков и една на якето, с което е бил облечен преди смъртта си. Снимките са били направени от журналисти на 30 януари 1996 г. в дома на жалбоподателката, след аутопсията и предаването на тялото за погребение.

93. Две от снимките показват лицето на г-н Зъбчечков. Косата покрива половината от челото. Над и върху лявата вежда се вижда синьо-мораво нараняване. Клепачът е със синкав цвят. Нараняване се вижда и по устните, от лявата страна на устата.

94. На двете други снимки се вижда мораво нараняване в дясната част на гръдния кош на г-н Зъбчечков, частично под дясната подмишница. Виждат се също така рани по дясната китка на г-н Зъбчечков.

95. На неустановена дата и със съдействието на Европейския център за правата на ромите, неправителствена организация със седалище в Будапеща, жалбоподателката потърсила мнението на професор Йорген Томасен – държавен експерт по съдебна медицина към Института по съдебна медицина в Университета на Южна Дания, Одензе, член на Постоянния екип от експерти по съдебна медицина към Обединените нации. Професор Томасен изготвил писмено заключение с дата 4 февруари 1999 г. Той имал на разположение между другото описание на твърдените събития по случая и части от заключенията от аутопсията и заключенията на съдебните експерти.

Професор Томасен установил между другото следното:

„Епидуралният хематом обикновено се причинява от удар върху твърд предмет или от силен удар с тъп предмет. Добре е известно, че падането върху твърда повърхност често би оставило наранявания, известни като вторични. За съжаление наличието или липсата на такива наранявания не са упоменати. Посочва се, че починалият имал тънък череп. Според мен това не може да бъде основание за извинение в случаи на междуличностно насилие, тъй като обикновено не е известно дали един череп е тънък или дебел, а обстоятелството, че едно лице може да има тънък череп, следва да се има предвид като част от възможните ефекти на насилието. Наред с епидуралния хематом обикновено има и фрактура (фисура) в темпоралната кост и руптура на средната менингеална артерия. Ето защо кръвоизливът е артериален. В началото той е ограничен от прикрепването на твърдата мозъчна обвивка за вътрешността на костта. Поради тази причина често има ясен интервал, който може да продължи няколко часа, но често не надвишава два часа. Ако травматичното увреждане засяга мозъка със сътресение или контузии, обикновено няма ясен период.

Присъединявам се към двете заключения относно това, че причината за смъртта е епидурален хематом и че той е бил причинен от един от споменатите два вида травми. Възможно е това да се е случило преди ареста на починалия, но по никакъв начин не може да бъде изключено фаталното увреждане да е получено по време на престоя в полицейското управление. Не съм съгласен с извода, че е имало интервал от десет часа между увреждането и смъртта. Той се е позовавал на вида на кръвосъсирека.

Известно е, че след смъртта кръвта приема различни форми и че дори след смъртта има ензимна и биохимична активност, която може да промени кръвта по непредвидим начин и по разнообразни начини на различни места.

Що се отнася до другите наранявания, те едва ли са били причинени от същата травма, която е причинила и епидуралния хематом. Те са резултат от явно насилие като удари, ритници и/или падания и биха могли да бъдат причинени по време на престоя в полицейското управление.

Следите по китките са характерен резултат от белезници. Последните обикновено не оставят следи, но това може да стане, ако са прекалено стегнати, лицето се съпротивлява или е влачено с белезниците.

В заключение, не може да се установи дали епидуралният хематом е бил причинен от падане или от явно насилие. Възможно е да е получен непосредствено преди или по време на задържането в полицейското управление. Епидуралният хематом е лечим, ако своевременно се извърши операция за евакуация на хематома. Ако г-н Зъбчев е бил постъпил в болница по-рано, е било възможно да бъде спасен.“

96. Правителството твърди, че г-н Зъбчев е бил регистриран в Детската педагогическа стая и в полицията в Разград във връзка с множество предполагаеми кражби.

97. В бележка, издадена на 3 юли 1995 г. от Детската педагогическа стая до полицията в Разград, се отбелязва, че г-н Зъбчев, тогава на 16 години, имал говорен дефект и умствено изоставане. Друга бележка с дата 18 ноември 1995 г. потвърждава тези констатации.

Правителството обяснява, че на 7 ноември 1995 г. жалбоподателката е била изслушана от следовател в Разград във връзка с наказателно производство за кражби, за които синът ѝ г-н Зъбчев бил заподозрян. Тя е заявила между другото, че синът ѝ винаги е заеквал. Имал заболяване от тригодишна възраст. По-специално понякога не е можел да диша и кожата му ставала синкава. Очите му често се подували и припадал в моменти на внезапен страх. Г-н Зъбчев е бил прегледан от лекари, според които имал проблеми с гръбначния стълб. Жалбоподателката споменала името на д-р Мицева, която разполагала с всички документи за извършените прегледи на сина ѝ.

98. На 14 декември 1995 г. г-н Зъбчев бил разпитван в рамките на наказателно производство, образувано за кражби. Попитан за здравето си, той казал, че страда от припадъци и болки в главата и очите. На 4 януари 1996 г. следовател от Районната следствена служба в Разград образувал наказателно производство срещу г-н Зъбчев и други лица по обвинения в кражби. На 15 януари 1996 г. при разпит г-н Зъбчев заявил, между другото, че бил лекуван от д-р Мицева, психиатър, и че вземал лекарства. Адвокатът на г-н Зъбчев поискал психиатричен преглед, който бил насрочен за 30 януари 1996 г.

II. ПРИЛОЖИМО ВЪТРЕШНО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО

А. Закон за Националната полиция, действащ към процесния момент

99. Член 35 (1) от закона гласи следното:

„За отвеждане на задържаните лица в определените за това места полицейските органи издават писмена заповед.“

Б. Наказателнопроцесуален кодекс

100. Съгласно член 388 от кодекса, на военните съдилища са подсъдни делата за престъпления, по които обвиняеми са например полицейски служители. Когато делото е подсъдно на военен съд, предварителното производство се провежда от военни следователи и прокурори.

101. Член 362, алинея 1 (4) във връзка с член 359 постановява, че, когато с решение на Европейския съд за защита на правата на човека е установено нарушение на Конвенцията, което има „съществено значение“ за наказателно дело, приключило с влязла в сила присъда или решение, органите на прокуратурата са длъжни да поискат възобновяване на това дело от компетентния съд.

ПРАВОТО***I. ТВЪРДЕНИТЕ НАРУШЕНИЯ НА ЧЛЕН 2 ОТ КОНВЕНЦИЯТА***

102. Жалбоподателката твърди, че синът ѝ е бил малтретиран и е починал вследствие причинени от полицейски служители телесни повреди, че не е получил своевременно медицинска помощ при престоя му в ареста и че държавните органи не са изпълнили задължението си за провеждане на задълбочено и ефективно разследване.

Член 2 от Конвенцията гласи следното:

„1. Правото на живот на всеки се защитава от закона. Никой не може да бъде умишлено лишен от живот освен в изпълнение на съдебна присъда за извършено престъпление, за което такова наказание е предвидено в закона.

2. Лишаването от живот не се разглежда като противоречащо на разпоредбите на този член, когато то е резултат от употреба на сила, призната за абсолютно необходима:

- а) при защитата на което и да е лице от незаконно насилие;
- б) при осъществяването на законен арест или при предотвратяване на бягството на лице, законно лишено от свобода;
- в) при действия, предприети в съответствие със закона, за потушаване на бунт или метеж.“

А. Резултат ли е смъртта на г-н Зъбчечков от малтретиране по време на задържането му в полицията

1. Становищата на страните
- (а) Жалбоподателката

103. Жалбоподателката счита обяснението на Правителството, основаващо се на два основни аргумента – че смъртоносната черепна травма е била претърпяна дълго време преди ареста на г-н Зъбчечков и че останалите наранявания по тялото му са били получени при преследването – за неприемливо поради противоречие с доказателствата.

104. По отношение на черепната травма жалбоподателката твърди, че заключенията на втората медицинска експертиза са били твърде съмнителни, тъй като се отклонявали от констатациите на първата медицинска експертиза, без каквито и да било обяснения. Държавните органи незабавно са се позовали на второто експертно заключение, пренебрегвайки противоречията. Заключениеето на втората експертиза

относно времето на смъртоносното увреждане се е основавало единствено на формата на съсирената кръв според рентгеновите снимки, направени почти шест часа след момента на смъртта.

По мнението на жалбоподателката предположението, че черепната травма е била нанесена десет часа преди смъртта на г-н Зъбчев, около 6.45 следобед на 28 януари 1996 г., не се подкрепя от доказателствата и е твърде нереалистично. Причиняването на телесна повреда, достатъчно сериозна, че да доведе до смърт, не би могло да остане напълно незабелязано от толкова много лица, които продължително са разговаряли с г-н Зъбчев и са го наблюдавали. Освен това Правителството не е предоставило никакви сериозни доказателства в подкрепа на поддържаната от него теория, че твърдяното „постоянно, хронично, нервно състояние“ на г-н Зъбчев е увеличило възможностите за причиняване на фаталното увреждане при „падане на... широка, равна повърхност“.

Според жалбоподателката обяснението на Правителството във връзка с другите телесни повреди, открити по тялото на г-н Зъбчев – върху гърдите, лицето и дясната китка, – е крайно неправдоподобно. Такива увреждания не биха могли да бъдат причинени от падане при тичане или от обичайна употреба на белезници. В действителност произходът на тези наранявания изобщо не е бил изследван и Правителството е развило своята произволна теория за целите на настоящия случай. Всъщност е било очевидно, че телесните повреди са резултат от малтретиране и че при липсата на каквито и да било доказателства за противното те трябва да са били причинени едновременно със смъртоносната фрактура на черепа.

105. Жалбоподателката счита също така за особено поразителна липсата на каквото и да било обяснение относно съмнителното поведение на полицейските служители и техния очевиден опит да подправят регистъра за задържани лица.

(б) Правителството

106. Правителството, позовавайки се на втората медицинска експертиза, твърди, че смъртоносното увреждане е било причинено повече от десет часа преди смъртта на г-н Зъбчев и следователно много преди ареста му.

Не се спори относно факта, че преди да бъде арестуван, г-н Зъбчев е бил употребил голямо количество алкохол. Бил е пиан и залитал. Освен това има ясни доказателства, че е падал на няколко пъти, докато е тичал.

Според Правителството доказателствата относно поведението му към момента на арестуването и задържането му – съответстващи на типичните симптоми на „светъл период“ след фрактура на черепа – потвърждавали заключенията на медицинските експерти относно времето на фаталното нараняване.

107. Правителството изтъква противоречията между показанията на свидетелите във връзка с местонахождението на г-н Зъбчев преди неговия арест.

Освен това на няколко пъти през 1995 г. жалбоподателката е заявявала, че синът ѝ е болен, и – когато бил по-млад – понякога губел съзнание и се задушавал. Самият г-н Зъбчев потвърдил през 1995 г., че страда от главоболие и припадъци. На тази основа Правителството е счело за правдоподобни констатациите на експертите, че е възможно г-н Зъбчев да е получил фаталното увреждане при падане върху широка твърда повърхност.

108. Правителството подчертава липсата на доказателства за каквото и да било малтретиране от полицията. Според него нараняванията по гърдите и лицето на г-н Зъбчечков трябва да са били резултат от падането му на земята, а тези върху китките му – от обичайната употреба на белезници.

2. Преценката на Съда

(а) Общи принципи

109. Член 2 от Конвенцията, който гарантира правото на живот, е измежду най-важните разпоредби в Конвенцията. Заедно с член 3 той провъзгласява една от основните ценности на демократичните общества, членуващи в Съвета на Европа. Предметът и целта на Конвенцията като инструмент за закрила на човека също изискват член 2 да се тълкува и прилага така, че да предостави практична и ефективна защита (вж. „МакКан и други *с/у* Обединеното кралство“, решение от 27 септември 1995 г., том А № 324, стр. 45-46, пар. 146-47 [*McCann and Others v. the United Kingdom*, judgment of 27 September 1995, Series A no. 324, pp. 45-46, §§ 146-47]; „Салман *с/у* Турция“ [ГО], № 21986/93, пар. 97, ЕКПЧ 2000-VII [*Salman v. Turkey* [GC], no. 21986/93, § 97, ECHR 2000-VII]; и „Великова *с/у* България“, № 41488/98, ЕКПЧ 2000-VI).

110. В светлината на значението на защитата, предоставена от член 2, Съдът е длъжен да подложи оплакванията за лишаване от живот на най-старателен преглед, вземайки под внимание всички релевантни обстоятелства.

Задържаните лица са в уязвимо положение и държавните органи носят отговорност за отношението си към тях. От това следва, че когато дадено лице е задържано от полицията в добро здраве, а впоследствие почине, държавата е длъжна да предостави приемливо обяснение относно събитията, довели до неговата смърт (вж., *mutatis mutandis*, „Селмуни *с/у* Франция“ [ГО], № 25803/94, пар. 87, ЕКПЧ 1999-V [*Selmouni v. France* [GC], no. 25803/94, § 87, ECHR 1999-V] и „Салман“ и „Великова“, цитирани по-горе).

111. При преценката на доказателствата Съдът приема стандарта на доказване „по несъмнен начин“ (вж. „Ирландия *с/у* Обединеното кралство“, решение от 18 януари 1978 г., том А № 25, стр. 64-65, пар. 161 [*Ireland v. the United Kingdom*, judgment of 18 January 1978, Series A no. 25, pp. 64-65, § 161]). Може да се приеме обаче, че такова доказване е налице и при едновременното наличие на достатъчно сериозни, ясни и непротиворечиви улики или подобни необорени презумпции за фактите. Когато въпросните събития са изцяло или до голяма степен известни единствено на държавните органи, каквито са случаите с лица под техен надзор в ареста, настъпването на телесни повреди или смърт по време на това задържане поражда сериозни презумпции за фактите. В действителност може да се приеме, че тежестта на доказване е върху държавните органи, които трябва да предоставят задоволително и убедително обяснение (вж. „Салман“, цитирано по-горе, пар. 100).

(б) Приложение на тези принципи спрямо настоящия случай

112. Съдът отбелязва, че г-н Зъбчечков умира след няколко часа престой в полицейското управление в Разград, където е бил отведен след кратко преследване от полицейски служител, който не е бил дежурен.

Ето защо върху Правителството пада тежестта да даде приемливо обяснение за смъртта на г-н Зъбчечков.

113. Обяснението на Правителството е, че смъртта на г-н Зъбчечков не би могла да бъде резултат от малтретиране от страна на полицията, тъй като втората медицинска експертиза е заключила, че смъртоносното увреждане – фрактура на черепа – е било причинено десет часа преди момента на смъртта. Следователно фрактурата на черепа се е появила преди 7 часа следобед на 28 януари 1996 г., докато сблъсъкът на г-н Зъбчечков с полицията се е състоял около пет часа по-късно.

114. Съдът отбелязва, че заключението на втората експертиза досежно момента на увреждането се е основавало на визуална преценка на съсирека от кръв по снимки, направени шест часа след смъртта на г-н Зъбчечков. Експертите дори не са отбелязали защо считат, че съсирекът от кръв не се е променил след смъртта на момчето. Според представеното от жалбоподателката медицинско становище – неоспорено от Правителството – такива промени настъпват и е следвало да бъдат отчетени.

Освен това втората медицинска експертиза, основаваща се единствено на документален материал, се е отклонила съществено от заключенията на първата експертиза, без да посочи в какво се състои неправилността на констатациите на тази експертиза относно силата на удара и момента на причиняване на черепната фрактура. Първата медицинска експертиза, за разлика от втората, е била основана на непосредствен оглед на тялото (вж. параграфи 53-59, 70 и 72-77 по-горе).

Съдът намира, че всичко изложено по-горе значително намалява надеждността на заключенията на втората експертиза.

115. Вярно е, че някои факти в настоящия случай не могат да бъдат еднозначно обяснени: докладваното залитане и фъфлене на г-н Зъбчечков към момента на задържането му може да се разглежда като индиция, че вече му е била нанесена телесна повреда, но може също така да е било резултат от очевидно високото ниво на алкохолно опиянение (вж. параграфи 11, 22, 28, 59, 60, 74, 76 и 95 по-горе).

116. Ако обаче на г-н Зъбчечков наистина му е била нанесена телесна повреда преди 7 часа следобед на 28 януари 1996 г., както предполагат заключенията на втората медицинска експертиза, това би означавало, че той е излязъл с приятели, посетил е заведение и тогава е решил да открадне автомобилни части, макар да е страдал от черепна травма. Това изглежда неправдоподобно, дори ако се вземе предвид така нареченият „светъл период“ между увреждането и смъртта. По-специално не се оспорва, че г-н Зъбчечков е бил способен да тича, когато С. се опитал да го арестува, и е вървял нормално, когато е бил доведен в полицейското управление (вж. параграфи 12-14, 16 и 29 по-горе).

117. Съдът отбелязва, че първата съдебномедицинска експертиза е приела, че черепното увреждане най-вероятно е било причинено между четири и шест часа преди смъртта на г-н Зъбчечков и следователно вероятно по време, когато е бил под полицейски надзор, било преди, било след отвеждането му в полицейското управление (вж. параграф 59 по-горе).

Освен това по тялото на г-н Зъбчев е имало множество други наранявания, които биха могли да са резултат от събитията, причинили черепната фрактура (вж. параграфи 55, 56, 58, 77 и 92-94 по-горе).

118. Правителството твърди, че г-н Зъбчев е могъл да получи уврежданията си от падане на земята – преди контакта му с полицията или по време на преследването, – тъй като е бил пиян и е имал предходни здравословни проблеми. Следите върху китките му пък били резултат от обичайната употреба на белезници.

119. Това предположение обаче не е било подкрепено от медицинските данни, доколкото при аутопсията не е било описано наличие или липса на наранявания от вторични удари, характерни при падания (вж. параграфи 73 и 95 по-горе).

Освен това Съдът счита за показателно, че никой от свидетелите, които са били в контакт със сина на жалбоподателката до отвеждането му в полицейското управление, не споменава някакво негово оплакване за неразположение.

Относно използването на белезници според представеното от жалбоподателката медицинско становище, белезниците могат да оставят белези, ако са били прекалено стегнати, лицето се е съпротивлявало или е било влачено. Аутопсията установява съвсем незначителна следа върху лявата ръка на г-н Зъбчев и силно охлузване на дясната ръка (вж. параграфи 55, 56, 58 и 95 по-горе). Има данни също така, че в някой момент е бил закачен с белезниците за дърво. Ето защо изглежда неправдоподобно нараняването на дясната китка да е било резултат от обичайна употреба на стегнати белезници. Другите две възможни обяснения – че г-н Зъбчев се е съпротивлявал или е бил влачен – сочат на малтретиране.

На последно място Съдът не счита за надеждни или особено относими данните за твърдяното заболяване на г-н Зъбчев. Те са се основавали на изявления, направени от него и майка му при разпит във връзка с обвинения в престъпления, и във всеки случай не могат да доведат до някакво приемливо заключение по отношение на черепната фрактура или другите наранявания (вж. параграфи 96-98 по-горе).

Поради това, разгледано в светлината на всички съпътстващи обстоятелства, предложеното от Правителството заключение, че г-н Зъбчев сам се е наранил при падане, е неправдоподобно.

120. Освен това, преценявайки доказателствата в настоящия случай, Съдът придава значителна тежест на информацията, че полицейските служители са се държали по подозрителен начин, и на факта, че държавните органи са кредитирали техните показания въпреки изискващите внимание сериозни улики.

Примерите за подозрително поведение от страна на полицията са следните: между 3 и 5 часа сутринта на 29 януари 1996 г. те са забавили прегледа на г-н Зъбчев от лекар и вероятно са се опитали да изберат лекар, който да го прегледа (вж. параграфи 32-40 по-горе); в отговор на въпроса на д-р Михайлов са дали очевидно неверни показания, че г-н Зъбчев е бил отведен в полицейското управление в същото състояние, в което лекарят го е видял около 5 часа сутринта (вж. параграф 39 по-горе); фактът, че регистърът за доведени лица е бил подправен (вж. параграфи 41-46 по-горе) и че г-н Зъбчев е бил вписан *post factum* като „лице с неустановена самоличност“, макар да е бил добре известен на полицейските служители като заподозрян по обвинения в кражба и да е бил разпознат от тях още в момента на срещата им (вж. параграфи 25, 42 и 96-98 по-горе).

Тези факти са били важни улики, които са изисквали задълбочено разследване; такова разследване обаче не е било предприето.

121. Имайки предвид всички релевантни обстоятелства, Съдът намира за неприемливо обяснението на Правителството относно смъртта на г-н Зъбчечков, основано на заключението на втората съдебномедицинска експертиза относно момента на увреждане и на предположението, че момчето е могло да се нарани при падането си на земята. Правителството не е предложило друго обяснение.

122. Ето защо е налице нарушение на член 2 от Конвенцията.

В. Твърдяно неизпълнение на задължението за осигуряване на своевременна медицинска помощ

1. Становищата на страните

123. Жалбоподателката твърди, че макар полицейските служители да са видели момчето да се олюлява и трепери, те значително са забавили медицинския преглед чрез поредица от подозрителни действия между 3 и 5 часа сутринта. Според жалбоподателката най-вероятното обяснение за това е опитът да се избегне контакт между г-н Зъбчечков и независим лекар, който би могъл да установи данни за малтретиране. Алтернативно, налице е било безразсъдно пренебрегване на състоянието на задържано лице. И в двата случая забавянето е било фатално.

124. Правителството поддържа, че полицаите не могат да бъдат държани отговорни, че не са разбрали нуждата на г-н Зъбчечков от спешна медицинска помощ. Когато полицейските служители за първи път са го видели, е било тъмно. Освен това той е бил пиян, имало е мръсотия по цялото му тяло и косата му е покривала синината над лявата му вежда. Състоянието на г-н Зъбчечков е било възприето като типично за ефекта на алкохола. Той не се оплакал нито веднъж, че е болен. Обстоятелството, че са липсвали признаци за сериозни проблеми по време на светлия период, е било потвърдено от медицинските експерти.

2. Преценката на Съда

125. Позовавайки се на констатациите си относно подозрителното поведение на полицията (вж. параграф 120 по-горе), Съдът отбелязва, че тя е забавила предоставянето на медицинска помощ на г-н Зъбчечков и че това е допринесло по решителен начин за фаталния изход.

126. Според Правителството, доколкото полицейските служители не са лекари, те не биха могли да бъдат упреквани, че не са разбрали, че случаят е спешен.

127. Този аргумент обаче е неотносим, доколкото не се оспорва, че в определен момент след 3 часа сутринта полицейските служители са отчели влошаването на състоянието на г-н Зъбчечков. Дори тогава, вместо да извикат линейка, те са се свързали с техните колеги, арестували момчето. Последните, макар да са били дежурен патрул, са преценили за необходимо да изоставят патрулните си задължения и да се върнат в полицейското управление, за да проверят положението. Виждайки състоя-

нието на г-н Зъбчеков, те загубили време да шофират до болницата и след това да се върнат, следвани от линейка, вместо да извикат по телефона такава (вж. параграфи 32-40 по-горе).

128. Освен това е особено показателно, че следственото дело не съдържа никакви данни за критика или неодобрение на това отношение към медицинския проблем на задържаното лице.

129. Първата съдебномедицинска експертиза и експертът, чието становище жалбоподателката е представила, установяват, че забавянето за предоставяне на медицинска помощ е било фатално (вж. параграфи 59 и 95 по-горе).

130. Поради това Съдът намира, че поведението на полицейските служители между 3 и 5 часа сутринта на 29 януари 1996 г. и липсата на каквато и да било реакция на държавните органи представляват нарушение на задължението на държавата да защитава живота на лишените от свобода лица.

131. Ето защо в тази връзка е налице нарушение на член 2, алинея 1 от Конвенцията.

В. Твърдяната неефективност на разследването

1. Становищата на страните

132. Жалбоподателката счита, че разследването на смъртта на сина ѝ е било неадекватно, тъй като държавните органи не са разследвали между другото: *post hoc* подправянето на регистъра за задържани лица; несмъртоносни наранявания; странното полицейско поведение между 3 и 5 часа сутринта; причината за спора между двамата лекари около 5 часа сутринта; и обстоятелството, че в първата информация, получена от семейството на жалбоподателката за смъртта на г-н Зъбчеков, не се споменава неговото задържане.

133. Освен това жалбоподателката твърди, че поради традиционните връзки между прокурори, следователи и полиция и липсата към процесния момент на възможност за съдебно обжалване на отказа за образуване на наказателно производство държавните органи, вземащи решение за разследване на случаи на малтретиране от полицията, не са били достатъчно независими и безпристрастни.

Поддържа се също така, че това отразява по-широк модел на поведение, който е бил отбелязан от определени международни организации. Жалбоподателката се позовава на Доклада на специалния докладчик по изтезанията към Комисията на ООН по правата на човека (Документ E/CN.4/1997/7 от 10 януари 1997 г.), който на стр. 9 гласи следното:

„Специалният докладчик е разтревожен от честотата на твърденията за изтезания или малтретиране, следвани понякога от смърт, на задържани от полицията лица [в България]. Редките случаи на налагане на дисциплинарни мерки и разследвания, водещи до образуване на наказателни дела, както и липсата на практика на успешни наказателни производства срещу виновните лица могат да доведат единствено до атмосфера на безнаказаност. Той смята, че Правителството трябва да приеме мерки

за обезпечаване на независим и постоянен контрол върху арестите, задържанията и практиките на съответните правоприлагащи институции при провеждане на разпит.“

134. На последно място жалбоподателката твърди, че на няколко пъти е била неправилно информирана от властите относно хода на разследването и неговите резултати и едва през 1997 г., повече от година след смъртта на сина ѝ, е получила пълен достъп до материалите по делото.

135. Правителството поддържа, че разследването е било бързо и старателно, позовавайки се на множеството разпити, експертизи и други процесуално-следствени действия. На жалбоподателката е била предоставена възможност да се запознава с материалите по делото и да подава жалби и искания за допълнителни следствени действия. Искането ѝ за ексхумация правилно е било отхвърлено, тъй като е било установено по категоричен начин, че ребрата на г-н Зъбчеков са били незасегнати.

2. Преценката на Съда

(а) Общи принципи

136. Съдът напомня, че задължението за защита на правото на живот съгласно член 2 от Конвенцията, във връзка с общото задължение на държавите по член 1 от Конвенцията да „осигуряват на всяко лице под тяхна юрисдикция правата и свободите, определени в Конвенцията“, предполага съществуването на определена форма на ефективно официално разследване в случаите, в които са били убити граждани в резултат от употреба на сила. Разследването трябва да бъде *между другото* всеобхватно, безпристрастно и задълбочено (вж. „МакКан и други“, цитирано по-горе, стр. 49, пар. 161-63; „Кайа *c/y* Турция“, решение от 19 февруари 1998 г., Сборник с решения 1998-I, стр. 329, пар. 105 [*Kaya v. Turkey*, judgment of 19 February 1998, *Reports of Judgments and Decisions* 1998-I, p. 329, § 105]; и „Чакичи *c/y* Турция“ [ГО], № 23657/94, пар. 86, ЕКПЧ 1999-IV [*Çakıcı v. Turkey* [GC], no. 23657/94, § 86, ECHR 1999-IV]).

137. Основната цел на едно такова разследване е да гарантира ефективното прилагане на вътрешното законодателство, което защитава правото на живот, а в случаите, когато са замесени държавни органи или служители – да обезпечи реализирането на отговорността им за настъпилите под техен надзор смъртни случаи (вж. например, *mutatis mutandis*, „Илхан *c/y* Турция“ [ГО], № 22277/93, пар. 63, ЕКПЧ 2000-VII [*Ylhan v. Turkey* [GC], no. 22277/93, § 63, ECHR 2000-VII]).

138. По принцип, за да бъде ефективно разследването на твърдение за незаконно лишаване от живот от държавни служители, се счита за необходимо лицата, които отговарят и провеждат разследването, да са независими от участниците в събитията (вж. например „Гюлеч *c/y* Турция“, решение от 27 юли 1998 г., Сборник с доклади 1998-IV, стр. 1733, пар. 81-82 [*Güleç v. Turkey*, judgment of 27 July 1998, *Reports* 1998-IV, p. 1733, §§ 81-82] и „Огур *c/y* Турция“ [ГО], № 21594/93, пар. 91-92, ЕКПЧ 1999-III [*Oşur v. Turkey* [GC], no. 21594/93, §§ 91-92, ECHR 1999-III]). Това означава не само липса на йерархична или институционална връзка, но също така и практическа независимост (вж. например „Ерджи *c/y* Турция“, решение от 28 юли 1998 г., Сборник с доклади 1998-IV, стр. 1778-79, пар. 83-84 [*Ergi v. Turkey*, judgment of 28 July

1998, *Reports* 1998-IV, pp. 1778-79, §§ 83-84], в което прокурорът, разследващ смъртта на момиче, причинена по време на сблъсък, не е бил независим поради изключително позоваване на информацията, предоставена от замесени в инцидента полицейски служители).

139. Разследването трябва също така да бъде ефективно, в смисъл да може да доведе до установяване и наказване на отговорните лица. Това не е задължение за постигане на определен резултат, а за полагане на усилия. Държавните органи е трябвало да предприемат подходящите мерки на тяхно разположение, за да съберат доказателствата относно инцидента, включително между другото показания на свидетели-очевидци, съдебномедицински експертизи и ако е необходимо – аутопсия, даваща пълна и точна картина на нараняванията и обективен анализ на клиничните резултати, включително и на причината за смъртта (вж. например относно аутопсиите „Салман“, цитирано по-горе, пар. 106; относно свидетелите „Танрикулу с/у Турция“ [ГО], № 23763/94, пар. 109, ЕКПЧ 1999-IV [*Tanrıku lu v. Turkey* [GC], no. 23763/94, § 109, ECHR 1999-IV]; относно медицинските доказателства „Гюл с/у Турция“, № 22676/93, пар. 89, 14 декември 2000 г. [*Gül v. Turkey*, no. 22676/93, § 89, 14 December 2000]).

Всеки недостатък на разследването, който подкопава неговата способност да установи причината за смъртта или виновното лице, рискува да го направи несъответстващо на този стандарт.

140. Необходим е и достатъчен елемент на обществен надзор върху разследването или неговите резултати, за да се осигури както на теория, така и на практика отговорността, да се поддържа обществената убеденост, че държавните органи спазват върховенството на правото и предотвратяват всеки признак на одобрение или търпимост на незаконни действия. Степента на нужния обществен надзор може да варира в зависимост от случая. Във всички случаи обаче най-близките роднини на пострадалия трябва да участват в производството, доколкото е необходимо, за да защитят законните си интереси (вж. „Гюлеч“, цитирано по-горе, стр. 1733, пар. 82, където бащата на пострадалия не е бил уведомен за отказа да се образува наказателно производство; „Огур“, цитирано по-горе, пар. 92, където семейството на жертвата не е имало достъп до разследването и съдебните книжа; и „Гюл“, цитирано по-горе, пар. 93; като пълен преглед на релевантната съдебна практика вж. „МакКер с/у Обединеното кралство“, № 28883/95, пар. 111-15, ЕКПЧ 2001-III [*McKerr v. the United Kingdom*, no. 28883/95, §§ 111-15, ECHR 2001-III]).

(б) Приложение на тези принципи в настоящия случай

141. Съдът се съгласява с Правителството, че в настоящия случай са били предприети множество следствени действия. Разследването е започнало незабавно и държавните органи усърдно са работили по него. Извършена е била аутопсия, по-голямата част от свидетелите са били нееднократно разпитани, проведени са били две очни ставки и един следствен експеримент, както и са били събрани и обсъдени други относими доказателства.

142. Съдът отбелязва обаче, че пропускът на аутопсията да отрази морфологични данни и липсата или наличието на вторични наранявания е направило невъзможно установяването на предмета, който е могъл да причини черепната фрактура.

Освен това е особено показателно, че от полицейските служители не е било поискано обяснение защо е бил подправен регистърът за задържаните лица, защо не са извикали линейка веднага или защо са дали очевидно невярна информация на д-р Михайлов. Това са били ключови въпроси, които очевидно е следвало да бъдат повдигнати при разпитите и очните ставки.

Проведеният на 20 март 1996 г. следствен експеримент по неясни причини се е занимавал изключително с броя и местата на паданията на г-н Зъбчев на земята при опитите му да избяга и е пренебрегнал събитията в полицейското управление, моментите между задържането на момчето и неговото пристигане в полицейското управление, както и времето, когато е лежал на земята, завързан с белезници за едно дърво, или е бил сам със сержант Мутафов (С.) и неговия приятел (вж. параграфи 21, 26, 29-40 и 68 по-горе).

Освен това няма данни за своевременно посещение от следователя на мястото на задържане на г-н Зъбчев на ул. „Бели Лом“. Мястото е било посетено около 11 часа сутринта на 29 януари 1996 г. от полицаи от полицейското управление на замесените полицаи.

На последно място, разследването се е съсредоточило върху произхода и момента на причиняване на черепната травма и не е обърнало особено внимание на останалите следи върху тялото на момчето.

Правителството не дава обяснения за тези пропуски.

143. Съдът препраща и към горните си заключения, че показанията на полицейските служители са били изцяло кредитирани, въпреки тяхното подозрително поведение и обстоятелството, че независимо от очевидното противоречие между двете съдебномедицински експертизи държавните органи са приели заключенията на втората експертиза, без да се опитат да изяснят несъответствията (вж. параграф 120 по-горе). В действителност решението на органите на прокуратурата за прекратяване на разследването се е основавало единствено на становището, съдържащо се във втората съдебномедицинска експертиза относно момента на увреждането – становище, основано на спорен анализ (вж. параграфи 79, 81, 84 и 88-90 по-горе).

144. Ето защо Съдът намира, че на разследването е липсвало необходимата обективност и задълбоченост, факт, който решително подкопава способността му да установи причината за смъртта на г-н Зъбчев и виновните лица. Следователно неговата ефективност не може да бъде оценена на базата на множеството изготвени експертизи, разпитани свидетели или други предприети процесуално-следствени действия.

145. Освен това жалбоподателката твърди, че пропуските на разследването в нейния случай са били резултат от общия проблем за липса на независимост, безпристрастност и отговорност пред обществото от страна на държавните органи, провеждащи разследвания на полицейско насилие.

При тези особени обстоятелства, след като е установил, че разследването на смъртта на сина на жалбоподателката не е било достатъчно обективно и всестранно, Съдът не счита за необходимо да се произнася относно тези допълнителни аспекти на нейното оплакване.

146. Съдът намира, че държавата-ответник не е изпълнила задължението си съгласно член 2, алинея 1 от Конвенцията за провеждане на ефективно разследване на смъртта на г-н Зъбчеков.

II. ТВЪРДЯНО НАРУШЕНИЕ НА ЧЛЕН 3 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

147. Жалбоподателката се оплаква, че преди смъртта си синът ѝ е бил малтретиран. Тя се позовава на член 3 от Конвенцията, който гласи:

„Никой не може да бъде подложен на изтезания или нечовешко или унизително отнасяне или наказание.“

148. Становищата на страните са обобщени в параграфи 103-08 по-горе.

149. Съдът вече е установил, че Правителството не е предоставило задоволително обяснение на нараняванията върху тялото на г-н Зъбчеков.

Тези наранявания са сочели на нечовешко отнасяне, надхвърлящо предвидения в член 3 от Конвенцията предел.

Ето защо е налице нарушение на тази разпоредба.

150. Съдът не счита за необходимо да се произнася отделно на основание член 3 във връзка с недостатъците на разследването (вж. „Махмут Кайа с/у Турция“, № 22535/93, пар. 120, ЕКПЧ 2000-III [*Mahmut Kaya v. Turkey*, no. 22535/93, § 120, ЕСНР 2000-III]), доколкото вече е разгледал този въпрос съгласно член 2 от Конвенцията (вж. параграфи 132-46 по-горе).

III. ТВЪРДЯНОТО НАРУШЕНИЕ НА ЧЛЕН 5 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

151. Позовавайки се на член 5 от Конвенцията, жалбоподателката твърди, че задържането на сина ѝ през нощта на 28 срещу 29 януари 1996 г. е било незаконно, тъй като не имало заповед за задържане и съответно отразяване на извършените действия.

В релевантната си част член 5 от Конвенцията гласи следното:

„1. Всеки има право на свобода и сигурност. Никой не може да бъде лишен от свобода освен в следните случаи и само в съответствие с процедури, предвидени от закона:

...

(с) законен арест или лишаване от свобода на лице с цел да се осигури явяването му пред предвидената в закона институция при обосновано подозрение за извършване на престъпление или когато обосновано е призната необходимостта да се предотврати извършване на престъпление или укриване след извършване на престъпление;

...“

152. Жалбоподателката посочва, че е абсурдно да се приеме – както е направило Правителството, – че законовият 24-часов срок на полицейското задържане тече от момента на установяване на самоличността на задържаното лице. Такова правило не съществува в българското законодателство. Всяко задържане без писмена заповед за това е в нарушение на член 35 от Закона за Националната полиция. Освен

това в настоящия случай полицейските служители веднага са разпознали г-н Зъбчев и са се обърнали към него по име.

153. Правителството твърди, че до завеждането му в полицейското управление г-н Зъбчев не е бил „задържано лице“ по смисъла на член 35 от Закона за Националната полиция, тъй като неговата самоличност не е била известна. За нейното установяване и преценяване необходимостта от задържане е трябвало да се изчака изтрезняването му. Ето защо писмена заповед за задържането му не е била нужна. Такава заповед не можела да се издаде по отношение на лице с неустановена самоличност.

Освен това Правителството посочва, че във всички случаи материалните законни условия за законно задържане са били налице: г-н Зъбчев е бил арестуван при опит за кражба и отведен в полицейското управление за установяване на самоличността му.

154. Съдът напомня, че съдържащите се в член 5, алинея 1 от Конвенцията изрази „законен“ и „в съответствие с процедури, предвидени от закона“ препращат преди всичко към националното законодателство и налагат задължение за спазване на неговите материални и процесуални правила. Те изискват освен това всяко лишаване от свобода да съответства на целта на член 5, а именно защита на лицата от произвол. Освен това Съдът трябва да се увери дали самото вътрешно право съответства на Конвенцията, включително на изрично или имплицитно съдържащите се в нея общи принципи (вж. сред други решения „Грауслис с/у Литва“, № 36743/97, пар. 39, 10 октомври 2000 г. [*Grauslys v. Lithuania*, no. 36743/97, § 39, 10 October 2000]).

Нерегистрираното задържане на дадено лице е пълно отрицание на съдържащите се в член 5 от Конвенцията жизненоважни гаранции и представлява едно от най-тежките нарушения на тази разпоредба. Липсата на протоколно отразяване на такива обстоятелства, като датата, времето и мястото на задържане, името на задържаното лице, основанията за неговото задържане и името на лицето, осъществяващо ареста, следва да се счита за несъвместима с изискванията за законност и със самата цел на член 5 от Конвенцията (вж. „Курт с/у Турция“, решение от 25 май 1998, Сборник с доклади 1998-III, стр. 1185-86, пар. 125 и „Чакичи“, цитирано по-горе, пар. 104-05).

155. В настоящия случай не се оспорва, че за задържането на г-н Зъбчев не е била издадена писмена заповед, предвидена в член 35 от Закона за Националната полиция. Противно на становището на Правителството, тази разпоредба не може с основание да се тълкува като допускаща лишаване от свобода без законосъобразна заповед, когато има съмнения относно самоличността на задържаното лице: такова тълкуване противоречи на елементарните гаранции на член 5 от Конвенцията, доколкото би означавало бланкетно разрешаване на нерегистрирани задържания. Освен това в настоящия случай полицията е идентифицирала г-н Зъбчев още при арестуването му.

Следователно задържането на сина на жалбоподателката е било незаконно.

156. Жалбоподателката посочва, че в усилие да се прикрие самото обстоятелство за задържането на сина ѝ първата информация до семейството за неговата смърт не съдържала никакво споменаване на задържането (вж. параграфи 49 и 61 по-горе).

Съдът намира, че арестът на г-н Зъбчевков първоначално не е бил регистриран и че впоследствие полицейският регистър е бил подправен. Подозрителното поведение на полицейските служители между 3 и 5 часа сутринта на 29 януари 1996 г. е друг елемент, който може да обоснове извода за опит да се прикрие фактът, че синът на жалбоподателката е бил арестуван (вж. параграфи 30, 32-40 и 41-46 по-горе).

Доколкото този опит в случая е бил неуспешен, Съдът няма да разглежда въпроса дали може да се ангажира отговорността на държавата за нерегистрирано задържане.

157. Липсата на писмена заповед и правилно отразяване на задържането на г-н Зъбчевков е достатъчно за Съда да установи, че неговото лишаване от свобода за няколко часа на 29 януари 1996 г. е било в нарушение на вътрешното законодателство и противоречие със заложените в член 5 от Конвенцията изисквания за правилното регистриране на задържанятията.

Ето защо е налице нарушение на член 5, алинея 1 от Конвенцията.

IV. ТВЪРДЯНО НАРУШЕНИЕ НА ЧЛЕН 13 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

158. Жалбоподателката се оплаква съгласно член 13 от Конвенцията от липса на ефективно правно средство за защита във връзка с нарушенията на членове 2 и 3. Член 13 от Конвенцията гласи следното:

„Всеки, чиито права и свободи, предвидени в тази конвенция, са нарушени, трябва да разполага с ефикасни вътрешноправни средства за тяхната защита от съответна национална институция, дори и нарушението да е извършено от лица, действателно в качеството си на представители на официалните власти.“

159. Жалбоподателката твърди, че наказателното разследване не е било ефективно, позовавайки се на оплакванията си съгласно членове 2 и 3 от Конвенцията. Тя добавя, че към процесния момент постановленията на прокуратурата за прекратяване на наказателното производство са били необжалваеми по съдебен ред.

160. Правителството се позовава на становището си по отношение на членове 2 и 3 и посочва, че жалбоподателката е могла да участва в наказателното производство, образувано по повод смъртта на сина ѝ, в качеството на частен обвинител или граждански ищец.

161. Член 13 от Конвенцията обезпечава достъпа на национално равнище до правно средство за защита на материалните права и свободи съгласно Конвенцията, независимо от формата, в която те са гарантирани във вътрешния правов ред. Член 13 изисква разпоредбата, уреждаща вътрешноправно средство за защита, да създава възможност за разглеждане по същество на всяко „защитимо оплакване“ съгласно Конвенцията и предоставяне на подходящо обезщетение, макар договарящите държави да разполагат с известна свобода при определяне начина, по който изпълняват задълженията си съгласно тази разпоредба. Обхватът на задължението съгласно член 13 варира в зависимост от естеството на оплакването на жалбоподателя съгласно Конвенцията. Независимо от това предвиденото в член 13 правно средство за защита трябва да бъде „ефективно“ както от правна, така и от практическа гледна точка.

Когато става въпрос за защитимо оплакване от нарушение на едно или повече права съгласно Конвенцията, пострадалият следва да разполага с механизъм за установяване отговорността на държавните органи или служители за това нарушение. Освен това в определени случаи следва по принцип да е възможно обезщетяване на причинените с нарушението имуществени и неимуществени вреди като част от дължимото удовлетворяване (вж. като решение, постановено неотдавна, „Т.П. и К.М. с/у Обединеното кралство“ [ГО], № 28945/95, пар. 107, ЕКПЧ 2001-V [Т.П. и К.М. v. the United Kingdom [GC], no. 28945/95, §107, ECHR 2001-V]).

В случаите на съмнителна смърт, предвид основополагащото значение на правото на защита на живота, освен заплащане на обезщетение, когато е необходимо, член 13 изисква и провеждане на задълбочено и ефективно разследване, което да позволи установяването и наказването на виновните за лишаването от живот, включително ефективен достъп на оплакващия се до следствието (вж. „Кайа“, цитирано по-горе, стр. 330, пар. 107; „Ерджи“, цитирано по-горе, стр. 1782, пар. 98; „Салман“, цитирано по-горе, § 123; и „Великова“, цитирано по-горе, пар. 89).

162. Съдът намира, че жалбоподателката е имала защитимо оплакване на основание членове 2 и 3 от Конвенцията във връзка със смъртта и малтретирането на сина ѝ и че за целите на член 13 тя съответно е трябвало да има на разположение ефективни и практически правни средства за защита, позволяващи установяване и наказване на виновните лица и присъждане на обезщетение.

Въпреки това, при обстоятелства, при които – както в случая, а също и по цитирано по-горе дело „Великова“ – наказателното производство относно съмнителната смърт е било неефективно поради липсата на достатъчно обективност и задълбоченост (вж. параграфи 141-46 по-горе), а в резултат на това е подкопана ефективността на всяко друго предвидено правно средство за защита, включително предложеното от Правителството (възможността жалбоподателката да участва в наказателното дело като граждански ищец), Съдът счита, че държавата не е изпълнила задължението си съгласно член 13 от Конвенцията.

Ето защо е налице нарушение на тази разпоредба.

VI. ТВЪРДЯНО НАРУШЕНИЕ НА ЧЛЕН 14 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

163. Жалбоподателката се оплаква на основание член 14 от Конвенцията във връзка с членове 2, 3 и 13, че възприемането от полицейските служители и разследващите органи на сина ѝ като ром/циганин е било решаващ фактор за тяхното отношение и поведение.

Член 14 от Конвенцията гласи следното:

„Упражняването на правата и свободите, предвидени в тази конвенция, следва да бъде осигурено без всякаква дискриминация, основана по-специално на пол, раса, цвят на кожата, език, религия, политически и други убеждения, национален или социален произход, принадлежност към национално малцинство, имущество, рождение или друг някакъв признак.“

164. Жалбоподателката счита за красноречив факта, че някои от полицейските служители не са могли да се въздържат да наричат г-н Зъбчевков „циганин“ дори в официалните си показания. Тя счита, че позоваването на произхода на сина ѝ и дей-

ствията на полицията и разследващите органи следва да бъдат разгледани в по-широкия контекст на системен расизъм и враждебност, проявявани постоянно от правоприлагащите органи в България. Това отношение е било подробно документирано от междуправителствени организации за защита на правата на човека.

165. Правителството твърди, че липсват доказателства за действия на расистка основа от страна на държавните органи. Обстоятелството, че в някои показания г-н Зъбчев е наричан „циганинът“, не представлява такова доказателство.

166. Съдът напомня, че доказването „по несъмнен начин“ може да се основава и на едновременно наличие на достатъчно сериозни, ясни и непротиворечиви индикации или подобни необорени презумпции за факти (вж. параграф 111 по-горе и цитираната в него съдебна практика).

Ето защо Съдът трябва да прецени всички релевантни факти, включително индикации, които биха могли да бъдат изведени от предоставената от жалбоподателката обща информация за твърдяно наличие на дискриминационно отношение.

167. Той припомня, че по делото „Великова“ е разгледал доста сходно оплакване в параграф 94 от решението и е приел, че:

„Съдът посочва, че оплакването на жалбоподателя съгласно член 14 се основава на редица сериозни аргументи. Той също така отбелязва, че държавата-ответник не е успяла да представи приемливо обяснение във връзка с обстоятелствата около смъртта на г-н Цончев и причините, поради които разследването не е предприело основни и абсолютно необходими действия за осветляване на събитията...

Съдът напомня обаче, че стандартът за доказване, изискуем съгласно Конвенцията, е „доказване по несъмнен начин“. Материалите по делото не му позволяват за заклучи по безспорен начин, че убийството на г-н Цончев и липсата на адекватно разследване по този повод са били мотивирани от расистки убеждения, както твърди жалбоподателят.

Следователно не се установи нарушение на член 14.“

168. Съдът намира, че в настоящия случай оплакванията на жалбоподателката също се основават на сериозни аргументи. Той не е в състояние обаче да приеме, че е налице доказване по несъмнен начин.

Ето защо няма нарушение на член 14 от Конвенцията.

VI. ПРИЛОЖЕНИЕ НА ЧЛЕН 41 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

169. Член 41 от Конвенцията гласи следното:

„Ако съдът установи, че е имало нарушение на конвенцията или на протоколите към нея и ако вътрешното право на високодоговарящата страна допуска само частично обезщетение за последиците от това нарушение, съдът присъжда, ако това е необходимо, справедливо удовлетворение на потърпевшата страна.“

A. Вреди

170. Жалбоподателката претендира сума в размер на 19 050 евро като обезщетение за неимуществени вреди, от които 15 250 евро за претърпени болки и страдания

от нарушението на правата на нейния син съгласно Конвенцията и 3800 евро за страданието, причинено ѝ от малтретирането и смъртта на сина ѝ и неадекватните действия на държавните органи.

171. Правителството възразява, че доколкото член 362, алинея 1 (4) от българския наказателен кодекс предвижда възможност за възобновяване на наказателни дела в случаи, в които Европейският съд по правата на човека е установил нарушение на Конвенцията, жалбоподателката има право, ако Съдът установи нарушение в настоящия случай, да предяви граждански иск за вреди след възобновяването на наказателното производство.

Алтернативно, Правителството поддържа, че претенцията е прекомерна, имайки предвид икономическото положение на страната. Претендираната сума била в размер на 371 минимални месечни трудови възнаграждения. Според Правителството направеното от жалбоподателката сравнение с дела срещу Турция е неправилно, тъй като в Турция минималното месечно възнаграждение е 50% по-високо от това в България.

На последно място Правителството обръща вниманието върху опасността, която крие присъждането на прекомерни обезщетения от Съда.

172. Съдът отбелязва, че разпоредбата на Наказателно-процесуалния кодекс, на която се позовава Правителството, се отнася до възобновяване на наказателни дела, приключили с влезли в сила съдебни решения, докато разследването в случая на жалбоподателката е приключило с прокурорско постановление за прекратяване. Ето защо не е ясно дали Наказателно-процесуалният кодекс изисква възобновяване на разследването след решението на Съда по настоящото производство.

Освен това член 41 от Конвенцията не предвижда жалбоподателите да изчерпят повторно вътрешноправните средства за защита, за да получат справедливо удовлетворение, ако вече безуспешно са направили това във връзка с оплакванията си по същество. Редакцията на тази разпоредба – в частта относно възможността за обезщетяване съгласно вътрешното право – установява правило, отнасящо се до основателността на въпроса за справедливо удовлетворение (вж. „Де Вилде, Умс и Версип *с/у* Белгия“ (член 50), решение от 10 март 1972 г., том А № 14, стр. 8-9, пар. 16 [*De Wilde, Ooms u Versyp v. Belgium* (Член 50), judgment of 10 March 1972, Series A no. 14, pp. 8-9, § 16]).

В тази връзка Съдът счита, че хипотетичната възможност за възобновяване на разследването дълги години след смъртта на сина на жалбоподателката в полицейския арест и след първото неефективно разследване, както и че жалбоподателката е могла тогава да предяви граждански иск, който би бил уважен само ако новото разследване доведе до положителни резултати, не може с основание да се тълкува като *restitutio in integrum* съгласно вътрешното право.

173. Съдът, имайки предвид решенията си по сходни случаи (вж. „Великова“, цитирано по-горе) и факта, че настоящият случай се отнася до смъртта на 17-годишно момче в полицейски арест, уважава изцяло претенцията за неимуществени вреди.

В. Съдебни разноски

174. Жалбоподателката претендира сума в размер на 3800 щатски долара за 95 часа работа на адвокат при възнаграждение на час 40 щатски долара. Тя предста-

вя копие от договор между нея и адвокатата ѝ, както и отчет-график на извършената работа.

175. Правителството счита, че споразумението за адвокатско възнаграждение между жалбоподателката и нейния адвокат е „абсурдно“ и че хонорар в размер на 40 щатски долара на час е прекомерен и дори неморален, доколкото адвокатите са длъжни да помагат на хора с ограничени финансови възможности.

176. Съдът напомня, че на основание чл. 41 от Конвенцията се присъждат единствено съдебни разноси, които са били действителни, необходими и разумни по размер (вж. наред с други решения „Николова с/у България“ [ГО], № 31195/96, пар. 79, ЕКПЧ 1999-II).

Освен това той отбелязва, че Правителството не е оспорило представения от адвокатата на жалбоподателката отчет-график на извършената работа. Според Съда няма данни, че твърденият брой часове надхвърля действително положение и необходим за защитата на жалбоподателката адвокатски труд.

Що се отнася до възнаграждението в размер на 40 щатски долара на час, не се твърди, че то е по-високо например от възнагражденията, заплащани на водещи правни кантори в България.

Преизчислявайки претендираната сума в евро и приспадайки сумата от 762.25 евро (5000 френски франка), предоставени като правна помощ от Съвета на Европа, Съдът присъжда на жалбоподателката съдебни разноси в размер на 3500 евро.

С. Лихва за забавяне

177. Съгласно информацията, с която разполага Съдът, законната лихва в България, приложима по отношение на претенции в чужда конвертируема валута към датата на постановяване на настоящото решение, е в размер на 13.65% годишно.

ПО ТЕЗИ СЪОБРАЖЕНИЯ СЪДЪТ

1. *Приема* единодушно, че е налице нарушение на член 2 от Конвенцията във връзка със смъртта на сина на жалбоподателката;

2. *Приема* единодушно, че е налице нарушение на член 2 от Конвенцията поради факта, че държавните органи не са оказали своевременно медицинска помощ;

3. *Приема* единодушно, че е налице нарушение на член 2 от Конвенцията във връзка със задължението на държавата-ответник да проведе ефективно разследване;

4. *Приема* единодушно, че е налице нарушение на член 3 от Конвенцията;

5. *Приема* единодушно, че е налице нарушение на член 5 от Конвенцията;

6. *Приема* единодушно, че е налице нарушение на член 13 от Конвенцията;

7. *Приема* с шест гласа срещу един, че не е налице нарушение на член 14 от Конвенцията;

8. *Приема* единодушно

(а) че държавата-ответник в срок от три месеца от влизането в сила на решението съгласно член 44, алинея 2 от Конвенцията следва да плати на жалбоподателката следните суми, както и евентуално дължимия данък добавена стойност върху тях:

(i) 19 050 евро (деветнадесет хиляди и петдесет евро) като обезщетение за нематериални вреди;

(ii) 3500 евро (три хиляди и петстотин евро) за съдебни разноски;

и двете суми, платими в равностойност в националната валута на държавата-ответник по курса, приложим в деня на плащането;

(б) че от изтичането на упоменатия по-горе тримесечен срок до плащането се дължи проста лихва върху горепосочените суми в размер на 13.65% годишно;

9. *Отхвърля* единодушно останалата част от претенцията на жалбоподателката за справедливо удовлетворение.

Изготвено на английски език и съобщено писмено на 13 юни 2002 г., в съответствие с член 77, алинеи 2 и 3 от Правилника на Съда.

Ерик Фриберг
секретар

Христос Розакис
председател

На основание член 45, алинея 2 от Конвенцията и член 74, алинея 2 от Правилника на Съда към настоящото решение е приложено частичното особено мнение на г-н Бонело.

ЧАСТИЧНО ОСОБЕНО МНЕНИЕ НА СЪДИЯ БОНЕЛО

1. Съгласих се с гласуването на колегите си по всички въпроси, освен един. Не можах да се присъединя към становището на мнозинството, че в настоящия случай няма нарушение на забраната за дискриминация (член 14).

2. Считаю за особено обезпокояващо, че за повече от петдесет години постоянен съдебен контрол Съдът и до днес не е установил едно-единствено нарушение на правото на живот (член 2) или правото да не бъдеш подлаган на изтезания или друго унижително или нечовешко отнасяне или наказание (член 3), мотивирано от расата, цвета или мястото на произход на пострадалия [през 1973 г. Комисията е приела, че „различното третиране на група лица на расова основа би могло да представлява унижително отнасяне, докато различното третиране на някакво друго основание не поставя такъв въпрос“ („Източноафриканските азиатци с/у Обединеното кралство“, Доклад на Комисията от 14 декември 1973 г., Сборник с решения и доклади 78-A [*East African Asians v. the United Kingdom*, Commission's report of 14 December 1973, Decisions and Reports 78-A]). Прелиствайки анализите на Съда, неинформираният наблюдател с основание би заключил, че повече от петдесет години демократична Европа е била извън всякакво подозрение в расизъм, нетърпимост или ксенофобия. Погледната в светлината на съдебната практика на Съда, Европа е пример за етническо братство, в което хора с най-различен произход съжителстват без напрежение, предразсъдъци или насрещни обвинения. Настоящият случай подхранва това заблуждение.

3. Често и редовно Съдът признава, че представители на уязвими малцинства са лишавани от живот или третирани по ужасен начин в нарушение на член 3; но нито веднъж Съдът не е установил това да е станало във връзка с техния етнически произход. Кюрди, цветнокожи, мюсюлмани, роми и други са отново и отново убивани, измъчвани или осакатявани, но Съдът не е убеден, че тяхната раса, цвят, националност или място на произход имат нещо общо с това. Нещастията неизменно следват малцинствените групи в неравностойно положение, но само в резултат на благоприятно съвпадение.

4. В основата на това вредно бягство от реалността лежи правилото за доказване, което Съдът сам си е наложил: „Съдът припомня... че необходимият съгласно Конвенцията стандарт за доказване е „доказване по несъмнен начин“ („Великова с/у България“, № 41488/98, ЕКПЧ 2000-VI). В настоящия случай мнозинството приема за недоказано „по несъмнен начин“, че за смъртта на 17-годишния ром Ангел Зъбчевков, резултат от старателните грижи на полицията, етническият му произход е бил „определящ фактор“ за полицейските служители, виновни за преждевременната и насилствена смърт на младия ром.

5. Тази неспособност да се установи връзка между физическото насилие и етническият произход е налице, независимо че червената лампа относно особено третиране на ромите от българската полиция, в нарушение на членове 2 и 3, свети настойчиво и тревожно: това е третият разгледан от Съда случай на смърт или насилие спрямо роми в ръцете на български полицаи (вж. „Асенов и други“ и „Великова“). Според доклади на междуправителствени организации и правозащитни структури българските правоприлагащи служби са известни с незавидно първенство относно малтретирането на роми на расова основа.

В смразяващ и подробен отчет Амнести Интернешънъл обръща внимание върху проявяваната от полицейски служители склонност към жестокост спрямо роми. „Много от жертвите на побой или друг вид малтретиране от страна на полицаи са роми... Амнести Интернешънъл изразява тревогата си пред българските власти относно два други инцидента на масови побои по време на полицейски акции в ромски квартали, пет инцидента на расово насилие, при които роми не са получили адекватна защита, пет смъртни случая при съмнителни обстоятелства и девет инцидента на мъчения и малтретиране, с двадесет и един пострадали.“

„Проблемът“ посочва още докладът, „допълнително се изостря от системната безнаказаност на правоприлагащите служители, отговорни за нарушения на правата на човека“ [„България, Стрелба, Смърт в ареста, мъчения и малтретиране“. АИ Индекс: EUR 15/07/96]. Относно имунитета на полицейските служители от наказателно преследване Амнести Интернешънъл допълва, че е „загрижена, че ширещата се полицейска безнаказаност, резултат от упорития отказ на българските държавни органи правилно и безпристрастно да разследват такива инциденти, излага на още по-голяма опасност от расово насилие най-уязвимата етническа общност в България“ [АИ Индекс: EUR 01/06/97].

Друг доклад обръща внимание, че „в цяла България роми са били обект на побои и друго малтретиране от страна на правоприлагащи служители. Амнести Интернешънъл смята, че в повечето случаи такава отнасяне е по расистки подбуди, и с тревога отбелязва, че малтретирането на роми е един от основните проблеми на пра-

вата на човека в България“ [„България: Загриженост във връзка с малтретирането на роми от българската полиция“. АИ Индекс: EUR 15/05/95].

6. Не само правозащитните структури бият тревога. Междуправителствени организации, като например Съвета на Европа и Организацията на обединените нации, също са отбелязвали проблема. Специалният докладчик на Комисията на ООН по правата на човека по въпросите на извънсъдебните, бързи или произволни екзекуции също „изразява загриженост във връзка с данни, че представители на ромското малцинство [в България] са основните жертви на полицейско насилие, по-специално на нарушения на правото на живот“ [Доклад от 25 януари 1996 (E/CN.4/1996/4)]. Докладът на Алваро Гил-Робълс, комисар на Съвета на Европа по правата на човека, при посещението му в България през декември 2001 г., също допринася за цялостното възприемане на ромите като уязвимо и нарочено малцинство в тази страна.

7. Публикацията „Професия: затворник. Роми, лишени от свобода в България“ също подробно отразява характерните за правоприлагащите служители в България модели на поведение, подсилени от почти автоматичната безнаказаност (Европейски център за правата на ромите, Доклади от страната, том № 6, декември 1997 г.).

8. Подобни отрицателни оценки на системна полицейска бруталност спрямо роми в България са изразени и отразени от други правозащитници, като например Проект права на човека, Български хелзински комитет, Human Rights Watch.

9. С нито една своя разпоредба Конвенцията не налага стандарт за „доказване по несъмнен начин“, какъвто днес се изисква от пострадалия, за да убеди Съда, че смъртта или малтретирането са били извършени поради етнически предразсъдък. Напротив, член 32 предоставя на Съда възможно най-голямата свобода при тълкуването и прилагането на Конвенцията. Това, което Конвенцията налага, е точно обратното: цялостно прилагане на нейните разпоредби. Тълкуването на Конвенцията трябва да е насочено към „обезпечаване на универсалното и ефективно признаване и спазване“ на изброените гаранции, за да не се превърне в предателство спрямо духа и буквата на нейния значим преамбюл.

Конвенцията следва да се прилага от Съда по начин, който да гарантира „не теоретични или илюзорни, а практически и ефективни права“ („Артико *c/y* Италия“, решение от 13 май 1980 г., том А № 37 [*Artico v. Italy*, judgment of 13 May 1980, Series A no. 37]). Не би могъл да се измисли по-ефективен инструмент за превръщане на защитата срещу расова дискриминация в илюзорна и неефективна от изискването пострадалият да представи доказателства, които не се изискват от никого в други гражданскоправни спорове.

10. Съдът изобщо не е обяснил, още по-малко обосновал, защо стандартът на доказване, в тежест на жалбоподателя при спор относно права на човека, трябва да е еднакъв с предвидения от държавата с оглед постановяването на сигурна и стабилна присъда. И на други места съм се разграничавал от придържането към стандарт, който намирам за правно неиздържан и практически непостижим; стандарт, който гарантира единствено липсата на наказване на показните и отблъскващи посегателства върху правата на човека („Везнедарошлу *v. Turkey*“, № 32357/96, 11 април 2000 г. [*Veznedaroşlu v. Turkey*, no. 32357/96, 11 April 2000]). Тази теория възнагражда единствено онези, които Конвенцията не би искала да бъдат възнаградени.

11. Тъжно ми е да отбележа, че във връзка с крайъгълния въпрос на защита срещу расова дискриминация Съдът изостава от други водещи международни трибунали по правата на човека. Интерамериканският съд по правата на човека например е въвел далеч по-разумни стандарти: „Международната закрила на правата на човека не следва да се смесва с наказателното правосъдие. Държавите не се явяват пред Съда като обвиняеми по наказателни дела. Целта на международното право по права на човека не е да накаже виновните за нарушенията лица, а да защити пострадалите и да осигури поправяне на вредите, резултат от действията на отговорните държави“ („Веласкес Родригес с/у Хондурас“, Интерамерикански съд по правата на човека, 29 юли 1988 г., пар. 134 [*Velásquez Rodríguez v. Honduras*, Inter-American Court of Human Rights, 29 July 1988, § 134]).

12. По дела, при които става въпрос за стандарта и тежестта на доказване за установяване на расова дискриминация, Върховният съд на Съединените щати също работи на по-ефективна и ефикасна основа: в тежест на жалбоподателя е да докаже явна (евентуална) дискриминация. След като жалбоподателят установи това, което на нашия съдебен език може да се нарече „защитима претенция“, тогава тежестта на доказване се прехвърля върху ответника, който трябва да убеди Съда в законността и обосноваването на атакуваното действие („Григс с/у Дюк Пауър Ко“. 401 US 424, 427 (1971 г.) [*Griggs v. Duke Power Co.* 401 US 424, 427 (1971)]; „МакДонъл Дъглас Корп. с/у Грийн“ 411 US 792, 802 (1973 г.) [*McDonnell Douglas Corp. v. Green* 411 US 792, 802 (1973)]). Това постижимо и справедливо равнище на доказване изглежда на светлинни години от „доказването по несъмнен начин“, което пречатства закрилата на правата на човека в Европа в области, в които приоритет трябва да е по-скоро най-високото равнище на защита, отколкото най-високото равнище на доказване.

13. Докато упорито изисква в спорове относно права на човека стандарт на доказване, който за петдесет години се е показал толкова нереален, колкото и нереалистичен и неосъществим, Съдът на практика ще продължава да обслужва само на думи гаранциите, чиято защита е станала невъзможна. Пътят напред според мен лежи в радикалното и творческо преосмисляне на подхода на Съда, водещо до премахване на пречките, които в някои важни области на правата на човека правят Съда неподходящ пазител на Конвенцията. Съдът често е реагирал на предизвикателствата по изключително новаторски начини и би следвало и по въпросите на етническата дискриминация да отстъпи с гордост на традицията си на първооткривател.

14. Съществуват различни изпитани средства за постигане на нов и по-добър баланс между претенциите на жалбоподателя и държавата. Едно от тях е промяната на доказателствената тежест: средство, което Съдът вече е използвал успешно, когато в противен случай търсенето на истината би било невъзможно. Така например случаите на смърт или телесна повреда по време на полицейско задържане налагат презумпция (въведена от юриспруденцията на Съда), която прехвърля тежестта за предоставяне на задоволително обяснение върху държавата [вж. например „Асенов и други с/у България“, решение от 28 октомври 1998 г., Сборник с решения 1998-VIII и някои по-нови турски дела].

15. Така също Съдът прозорливо е приел, че непредставянето от страна на Правителството на информация, до която единствено то има достъп, може да доведе до

изводи относно основателността на обвиненията на жалбоподателя („Тимурташ с/у Турция“, № 23531/94, ЕКПЧ 2000-VI [*Timurtaş v. Turkey*, no. 23531/94, ECHR 2000-VI] и „Таш с/у Турция“, № 24396/94, 14 ноември 2000 г. [*Taş v. Turkey*, no. 24396/94, 14 November 2000]).

16. Позоваването на заключения и правни презумпции и прехвърлянето на доказателствената тежест също са се оказали решаващи в приключилото неотдавна дело *Конка*, по което Съдът, вместо да изисква от жалбоподателите да докажат по несъмнен начин, че експулсирането им е било в съответствие с политика на групово експулсиране, е установил нарушение, изхождайки от противоположния край на силогизма: „Производството, проведено [от държавните органи], не е позволило на [Съда] да отстрани всички съмнения, че експулсирането може да е било групово“ („Конка с/у Белгия“, № 51564/99, ЕКПЧ 2002-I [*Conka v. Belgium*, no. 51564/99, ECHR 2002-I]).

17. Съдът също така, чрез възхитителен процес на юридическа активност „сътвори“ понятието за „процесуално нарушение“ по член 2 („МакКан и други с/у Обединеното кралство“, решение от 27 септември 1995 г., том А № 324) и по-скоро на член 3 („Асенов и други“, цитирано по-горе). Съвсем същата логика, обосновава произнасянето, че когато не е било извършено никакво или адекватно разследване на смърт или нечовешко отнасяне от страна на държавата, става въпрос за „процесуално нарушение“ на тези гаранции, следва да вдъхнови и обоснове и установяването на нарушение на член 14 във връзка с членове 2 или 3, ако не е било извършено подходящо разследване на твърдяното нарушение.

18. Така Съдът разполага с внушителен арсенал от оръжия, с които да наруши патовата ситуация, която за петдесет години не му е позволила да порицае дори единствен акт на расова дискриминация в случаи на лишаване от живот или нечовешко отнасяне. В идеалния случай той би трябвало да прецени отново дали стандартите на доказване не следва да бъдат юридически най-подходящите измежду предимството на доказателствата или баланса на вероятности. Алтернативно той е длъжен според мен да поддържа, че когато член на малцинствена група в неравностойно положение пострада в среда на силно напрежение на расова основа и системна безнаказаност на държавни служители, тежестта на доказване, че събитията не са на етническа основа, се прехвърля върху Правителството.

Субсидиарно, когато от материалите по делото е видно, че увреждането, причинено на член на малцинство в неравностойно положение, не е било адекватно разследвано, Съдът е длъжен да приложи собствената си доктрина за „процесуалното нарушение“ и в сферата на член 14, така както е направил в случаите на членове 2 и 3.

19. Това би помогнало на Съда да се придържа към своята съдебна практика, а именно, че „много сериозни причини трябва да се изложат (от Правителството), преди Съдът да приеме различие в третирането, основано изключително на национална основа, за съвместимо с Конвенцията“ (*Gaygusuz v. Austria*, judgment of 16 September 1996, *Reports* 1996-IV).

20. Поради съображенията, накратко изложени по-горе, намирам за неизбежно да гласувам за нарушение на член 14 от Конвенцията.

ДЕЛО „ОГНЯНОВА И ЧОБАН СРЕЩУ БЪЛГАРИЯ“

СЪВЕТ НА ЕВРОПА
ЕВРОПЕЙСКИ СЪД ПО ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

(жалба № 46317/99)
ПЪРВО ОТДЕЛЕНИЕ

РЕШЕНИЕ
СТРАСБУРГ
23 февруари 2006 г.

ОКОНЧАТЕЛНО
23/05/2006

Настоящото решение става окончателно при наличие на обстоятелствата по чл. 44, ал. 2 от Конвенцията

По делото Огнянова и Чобан с/у България

Европейският съд по правата на човека (Първо отделение), заседаващ в състав:
г-н Хр. Л. Розакис, *председател*,
г-н Л. Лукаидес,
г-жа С. Ботушарова,
г-жа Е. Щайнер,
г-н К. Хаджиев,
г-н Д. Шпилман,
г-н С. Е. Йебенс, *съдии*,
и г-н С. Нийлсен, *секретар на отделението*,

след закрито заседание, проведено на 23 май 2002 г.,

постанови настоящото решение, прието на посочената по-горе дата:

ПРОИЗВОДСТВО

1. Производството е образувано по жалба (№ 46317/99) срещу Република България, подадена на 17 ноември 1998 г. до Европейския съд по правата на човека в съответствие с чл. 34 от Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи („Конвенцията“) от г-жа Зоя Кирилова Огнянова и г-жа Гюлфер Юсеин Чобан („жалбоподателките“), български граждани от ромски етнически произход, които живеят в село Дъбово, България.

2. Жалбоподателките са представлявани от г-н И. Димитров и г-н Йонко Грозев, адвокати, практикуващи в София. Българското правителство („правителство-

то“) е представявано от г-жа М. Коцева, агент на правителството към Министерството на правосъдието.

3. Жалбоподателките твърдят, че г-н Захари Александров Стефанов, лице от ромски етнически произход, фактически съпруг на първата жалбоподателка и син на втората жалбоподателка, е починал в резултат на малтретиране от полицията по време на задържане и че властите не са провели ефективно разследване на обстоятелствата около смъртта му. Те твърдят също, че задържането на г-н Стефанов е било незаконно. На последно място те се оплакват, че не са разполагали с ефективни средства за защита срещу твърдените нарушения на Конвенцията и че въпросните събития са резултат от дискриминативни нагласи спрямо лица от ромски произход като г-н Стефанов.

4. Жалбата е разпределена на Първо отделение на Съда (Правило 52, § 1 от Правилата за работа на Съда). В рамките на това Отделение съставът на Камерата, определен за разглеждането на случая (Член 27, § 1 от Конвенцията), е конституиран съобразно Правило 26, § 1.

5. На 1 ноември 2004 г. Съдът е променил съставите на отделенията си (Правило 25, § 1). Настоящият случай е възложен на новосформираното Първо отделение (Правило 52, § 1).

6. С решение от 6 януари 2005 г. Съдът (Първо отделение) е обявил жалбата за допустима.

7. Становище по същество е било депозирано от правителството, но не и от жалбоподателките (Правило 59, § 1).

ФАКТИТЕ

1. ОБСТОЯТЕЛСТВАТА ПО СЛУЧАЯ

8. На 6 юни 1993 г. година около 2 часа след полунощ г-н Стефанов починал, след като предишния ден паднал от прозореца на третия етаж, стая 36 на полицейското управление в град Казанлък. По тялото му били намерени многобройни наранявания. Последвалото разследване приключило със заключение, че той е скочил доброволно от прозореца на стаята, където бил заведен за разпит, както и че всички наранявания са в резултат от падането. Жалбоподателите оспорват тези заключения.

А. Събитията от 4 и 5 юни 1993 г.

9. В неуточнено време на 4 юни 1993 г. г-н Стефанов, тогава двадесет и три годишен, бил арестуван от полицията в град Мъглиж. Друг човек, г-н Д.О., също от ромски етнически произход, също бил задържан. Според последващи изявления на г-н Д.О. той сам се предал, докато според изявленията на лейтенант И.С. полицай, замесен в тези събития (виж по-долу § 10), той бил арестуван. Изглежда, г-н Стефанов и г-н Д.О. били заподозрени в извършването на множество кражби и грабежи в съучастие. Двамата били отведени в полицейското управление на Казанлък или по-късно същата вечер, или на следващата сутрин. Жалбоподателите твърдят, че по времето на ареста г-н Стефанов бил в добро здраве. Правителството не оспорва това твърдение.

10. Описаните по-долу събития са известни единствено от изявленията на лейтенант И.С. и главен сержант Х.Б. – двамата служители от полицията, които участвали

в събитията, на г-н Д.О. и отчасти на главен сержант Б.Б. – служителя, охранявал килийния блок на полицейското управление. Изглежда, лейтенант И.С., главен сержант Х.Б. и г-н Д.О. били единствените очевидци на онова, което се случило в стая 36, от чийто прозорец г-н Стефанов паднал на земята.

11. Лейтенант И.С. пристигнал в полицейското управление на Казанлък около 10 часа на 5 юни 1993 г. и се заел първо с разпита на г-н Д.О. относно кражбите и грабежите, за които се твърди, че били извършени от него и г-н Стефанов.

12. Разпитът се състоял в кабинета на лейтенант И.С. – стая 36 на третия етаж от полицейското управление, с изложение на изток и размери 5 на 2,80 м. Тя имала два двукрили прозореца към задния двор, с первази на около 96 см над пода. Изглежда, южният от тях бил отворен. В средата на стаята имало две долепени бюра.

13. В задния двор, на 70 см встрани от отворения южен прозорец на стаята, имало навес за мотоциклети, висок 1,95 м, покрит с желязна ламарина. До навеса имало канал за преглед на автомобили, водещ към подземен гараж. Каналът за преглед имал бетонен бордюр. Прозорците на стаята отстояли на 9.6 м над земята, като разстоянието между прозорците и бетонния бордюр било 7.9 м, а това между прозорците и ламаринения покрив – 5.9 м.

14. След като разпитал г-н Д.О., лейтенант И.С. го изпратил обратно в килийния блок на първия етаж и довел г-н Стефанов горе за разпит. По време на разпита г-н Стефанов седял на стол зад южното бюро в стая 36. Лейтенант И.С. седял срещу него, зад северното бюро. По време на целия разпит г-н Стефанов бил с белезници. Не е ясно дали ръцете му били закопчани зад или пред него.

15. Според показания, дадени по-късно от лейтенант И.С., сержант Х.Б. и г-н Д.О., по време на разпита лейтенантът установил противоречия между версиите на г-н Стефанов и г-н Д.О. относно участието им в твърдените кражби. В този момент, около 11 часа, лейтенантът повикал сержант Х.Б. и му наредил да изведе г-н Д.О. от килийния блок, за да извърши очна ставка между двамата. Сержант Х.Б. взел г-н Д.О. и го довел пред стая 36. Сержант Х.Б. и г-н Д.О. стояли малко на юг от вратата на стаята, за да не може да се установи визуален контакт. Лейтенант И.С. започнал да разпитва г-н Стефанов и г-н Д.О., за да сравни отговорите им. Изглежда, между двамата започнал спор, тъй като версиите се различавали и те се обвинявали един друг за това кой бил инициаторът на твърдените кражби.

16. Тогава г-н Д.О. кимнал на лейтенант И.С., че иска да му каже нещо, без да го чуе г-н Стефанов. Лейтенантът станал от стола, приближил полуотворената врата и застанал на прага. В този момент г-н Стефанов, все още с белезници, скочил от стола си, запътил се към отворения прозорец, стъпил на стола под него и се качил на перваза. Главен сержант Х.Б. извикал „Този ще избяга“. Лейтенант И.С. се обърнал и видял г-н Стефанов в рамката на прозореца, с единия крак във въздуха, а другия в стаята. Лейтенантът извикал „Не скачай!“, но г-н Стефанов прехвърлил и другия си крак извън прозореца и скочил. Лейтенантът се втурнал към прозореца.

17. В показанията на лейтенанта дали е видял как г-н Стефанов пада, или го е видял вече паднал на земята, има несъответствия. В рапорта си от 11 юни 1993 г. лейтенантът е заявил, че е видял само тялото на г-н Стефанов, проснато на земята. Разпитан за инцидента на 20 юни 1994 г. обаче, лейтенантът поддържал, че когато се втурнал към прозореца, успял да види падането на г-н Стефанов и че е видял как тялото му удря ламаринения покрив на навеса под прозореца, преди да се изтърколи на земята. При втори разпит на 21 юли 1997 г. лейтенантът заявил, че не може да си спомни точно фазите на падането на г-н Стефанов и не може да каже дали г-н Стефанов първо се ударил в покрива на навеса за мотоциклети, тъй като не си спомнял дали веднага е отишъл до прозореца. Той обяснил, че спомените му са избледнели, защото събитията станали преди много време и се развили много бързо (виж § 34, 36 и 56 по-долу).

18. В показанията на г-н Д.О. също има несъответствия дали изобщо е видял как пада г-н Стефанов. При първия разпит за инцидента от 8 юни 1993 г. той заявил, че не е видял пряко г-н Стефанов да скача. По време на втория разпит от 13 декември 1993 г. г-н Д.О. поддържал, че е видял как г-н Стефанов става с белезниците, отива до прозореца и скача. Той обаче не е заявявал, че е видял падането на г-н Стефанов, а само че е видял тялото му проснато на земята.

19. Главен сержант Х.Б. се втурнал по стълбите към задния двор, където намерил г-н Стефанов в безсъзнание, легнал наполовина по гръб и наполовина на дясната си страна върху желязна решетка пред гаража. Белезниците му били счупени, кървял и дишал тежко. Главен сержант Х.Б. го полял с вода, за да го съживи. Малко след това била повикана линейка и г-н Стефанов бил отведен в местната болница в Казанлък, където починал около 2 ч. на следващата сутрин (виж § 26 по-долу).

Б. Разследването на събитията от 4 и 5 юни 1993 г.

20. След като бил известен в 12,10 часа за инцидента, следователят Г.С. от Районната следствена служба в Казанлък извършил оглед на мястото на инцидента. Той започнал в 1,15 след обяд и инспектирал първо задния двор на полицейското управление, където г-н Стефанов паднал, а след това стая 36. Според протокола от огледа мястото на инцидента „не е запазено – пострадалият е бил преместен“. Протоколът описва земята под прозорците на стая 36 като отчасти покрита с желязна решетка, а останалата била бетонна повърхност. Отбелязани са две кървави петна: едно на решетката и друго – под нея. Петното от кръв под решетката бил с размери 5 на 6 см. По време на огледа на стая 36 били намерени един стол непосредствено до прозореца и парче мазилка с дължина около 5 см под рамката на прозореца.

21. Същия ден, докато г-н Стефанов бил още жив, но в кома, полковник П., прокурор от Пловдивската военна прокуратура, разпоредил той да бъде прегледан от д-р Е.Б., лекар от Отделението по съдебна медицина на Окръжната болница в Стара Загора.

22. Д-р Е.Б. прегледал г-н Стефанов в присъствието на д-р К., неврохирург от Окръжната болница в Стара Загора, на 5 юни 1993 г. в 7 часа вечерта. Той устано-

вил, че г-н Стефанов е в кома и е неконтактен. Отбелязал, че по данни от „дежурния служител“ г-н Стефанов скочил от прозореца на стая на третия етаж в полицейското управление, паднал на ламаринен покрив и след това на земята върху железната решетка пред подземния гараж на управлението.

23. Той отбелязал следните наранявания по тялото на г-н Стефанов:

„Клепачите на дясното око са кръвонаседнали, синкавоморави на цвят. В областта на дясната скула на лицето се вижда охлузване с размери 6/6 см. Във външния очен ъгъл на дясното око се вижда дъговидна рана с неравни и кръвонаседнали ръбове и дължина 2 см. По задната повърхност на дясното рамо се виждат две успоредни ивицести морави кръвонасядания с размери 8/1 см. Разстоянието между тях е 3.5 см. В средата на гръдния кош се вижда косо разположено продълговато мораво кръвонасядане с размери 4/1 см. Подобно кръвонасядане с размери 3/2 см се намери в лявата част на седалището. Десният горен крайник е обездвижен с гипсова превръзка. По страничната повърхност на дясната подбедрица се намериха три овални охлузвания, с диаметър на най-голямото 1/1 см. Кожата по страничната част на дясното ходило е кръвонаседнала, с мораво-синкав цвят. По вътрешната повърхност на лявото ходило се намери петнисто кръвонасядане с размери 8 на 3 см. По страничната повърхност на десния глезен се вижда охлузване с размери 6/4 см. По лявата теменнослепоочна област се намира повърхностна ивицеста рана с неравни ръбове и с дължина 3 см.“

24. Д-р Е.Б. заключил, че описаните наранявания могат да бъдат причинени от двустепенно падане.

25. Лабораторните изследвания не установили следи от алкохол в кръвта или в урината на г-н Стефанов.

26. Г-н Стефанов починал около 2 часа след полунощ на следващата сутрин.

27. На следващия ден – 6 юни 1993 г., д-р Е.Б. извършил аутопсия на трупа на г-н Стефанов. Лекарят описал подробно установеното в доклада си. Той отбелязал следното:

„ВЪНШЕН ОГЛЕД[:]

...Очните цепки са затворени. Клепачите на дясното око са кръвонаседнали и имат синкаво-морав цвят. Във външния очен ъгъл на дясното око, върху ръба на очната орбита се вижда дъговидна рана с неравни и кръвонаседнали ръбове и дължина 2 см. В областта на дясната скула на лицето се вижда охлузване, покрито с червеникава кора на нивото на кожата с размери 6 на 6 см... В лявата теменнослепоочна област на главата се вижда цепковидна рана с неравни и кръвонаседнали ръбове и дължина 3 см. В дъното на раната се виждат тъканни мостчета. ...В средната част на предната [повърхност на гръдния кош], в проекция на гръдната кост, се намира косо разположено синкаво кръвонасядане с размери 4 на 2 см. По задната повърхност на дясното рамо се виждат две ивицести синкаво-морави кръвонасядания, успоредни едно на друго, с размери 8 на 2 см, с разстояние между тях 3.5 см. ...В лявата част на седалището се намери синкаво-мораво кръвонасядане с размери 4 на

3 см. ...Дясната мишнична кост е счупена в средната трета с кръвонасядания в мускулатурата. По страничната повърхност на тази област се вижда рана с неправилна форма, гладки ръбове и размери 3 на 2 см, в дъното на която са костните фрагменти. В областта на дясната китка се намериха две ивицести охлузвания, покрити с белезникава кора на нивото на кожата, с размери на всяко 40 на 3 мм, с разстояние между тях 5 мм. По страничната повърхност на дясното коляно се намериха три охлузвания, покрити с червеникава кора, на нивото на кожата с диаметър на най-голямото 1 см. По страничната повърхност на дясната подбедрица се намери подобно охлузване с размери 4 на 6 см. Кожата по страничната част на дясното ходило е кръвонаседнала, със синкав цвят. По вътрешната повърхност на лявото ходило се намери подобно кръвонасядане с размери 8 на 3 см.

Бяха направени дълбоки кожни разрези на задната повърхност на трупа, при които се намери отвесно разположено кръвонасядане на меките тъкани и мускулите в дясната част на гърба, в областта на дясната лопатка, с размери 18 на 8 см. ...В мускулатурата и подкожния слой на лявото седалище, в проекцията на описаното по-горе кръвонасядане се намери кръвонасядане в тъканите.

ВЪТРЕШЕН ОГЛЕД [:] Глава. По меките черепни мембрани има кръвонаседнали в дясно-челно-слепоочната област, в ляво-теменно-тилно-слепоочната област под описаната по-горе разкъсно-контузна рана. ...В основата на черепа се намери линейна фрактура, започваща от дясната челно-слепоочна област, преминаваща през върха на дясната орбита и завършваща в областта на турското седло. ...Меките мозъчни обвивки са кръвонаседнали в слепоочните дялове. ...В основата на мозъка, в областта на десните челни дялове се намериха окръглени морави кръвонасядания, чийто диаметър не надвишава 2 мм.

Първо, седмо и осмо дясно ребро са счупени по задната подмишнична линия с кръвонасядане в междуребрена мускулатура. Счупванията са широко отворени навътре.“

28. В заключителната част на доклада д-р Е.Б. обобщил нараняванията по тялото на г-н Стефанов така:

„Съчетана черепно-мозъчна и гръдна травма при падане от значителна височина. Фрактура на основата на черепа. Контузия на мозъка, оток на мозъка с вклиняване на малкомозъчните сливици. Кръвонасядане на меките мозъчни обвивки. Фрактура на ребра вдясно. Разкъсно-контузни рани по главата и лицето. Кръвонасядания по меките черепни обвивки, лицето, гръдния кош и крайниците. Охлузвания по лицето и крайниците. Открито счупване на дясната мишнична кост. Кръвонасядане на седалището. Липса на алкохол в кръвта и урината.“

29. Д-р Е.Б. заключил, че смъртта е била причинена от черепно-мозъчна травма, състояща се от фрактура на черепа, контузия и оток на мозъка.

30. Относно механизма на причиняването на нараняванията д-р Е.Б. отбелязал:

„Описаните травматични увреждания са причинени от действието на твърди тъпи предмети и е възможно да се получат при двуетапно падане от значителна височина. Огледът и аутопсията установиха травматични увреждания по главата и тялото: главата – дясно челно-слепоочно [и] ляво – теменно-тилно-слепоочно; тялото – предна и задна, по-изразена вдясно; крайници – десен горен крайник, странична

повърхност на десния крак и вътрешна повърхност на лявото ходило. Падането върху покрива на навеса е причинило уврежданията в дясната част на челото и лицето и предната повърхност на тялото. При втората фаза от падането – от покрива на навеса върху земята пред подземните гаражи, са се получили уврежданията по задната повърхност на тялото, лявата теменно-тилно слепоочна област на главата и долните крайници. Двете охлузвания на дясната китка добре съответстват на получени от белезници. Дясната мишнична кост се е счупила при първия етап от падането, ако ръцете са били заключени отпред, и при втория етап от падането – ако ръцете са били заключени отзад.“

31. Д-р Е.Б. завършил аутопсионния протокол със следните заключения:

„Всички травматични увреждания са били претърпени по време [докато г-н Стефанов е бил жив], видно от кръвонасяданията в областта на счупените кости. Тези увреждания са претърпени по едно и също време и е възможно да са били причинени по времето, съобщено в предварителните данни.

Прегледът на тялото и аутопсията не показваха травматични увреждания, които не могат да бъдат обяснени с падане от съществена височина.

Към момента на смъртта [г-н] Стефанов не е бил под влияние на алкохол, но експертизата не може да потвърди същото към момента на падането, тъй като пробата е взета повече от дванадесет часа след инцидента.“

32. Г-н Д.О. бил разпитан за инцидента на 8 юни 1993 г. Той заявил *inter alia*, че не видял лично г-н Стефанов да скача.

33. На 17 юни 1993 г. Пловдивската военноокръжна прокуратура образувала следствено дело.

34. Г-н С.С. – военният следовател, натоварен със случая, събрал писмените рапорти на лейтенант И.С., главен сержант Х.Б. и сержант Б.Б., но не ги разпитал. Той започнал работа по случая на 13 декември 1993 г., когато разпитал г-н Д.О. Последният заявил *inter alia*, че не е бил малтретиран и че по тялото на г-н Стефанов не е имало признаци от посегателства по време на разпита на 5 юни 1993 г. сутринта. Той заявил също, че е видял г-н Стефанов да става с белезниците, да се придвижва към прозореца и да скача. Той не заявил обаче, че е видял г-н Стефанов да пада, а само че го е видял върху земята.

35. Поради промени в Наказателнопроцесуалния кодекс (НПК), според които престъпления, извършени от служители на полицията, попадали в компетентността на общите съдилища, на 8 февруари 1994 г. Пловдивската военноокръжна прокуратура прехвърлила делото на компетентната Пловдивска районна прокуратура (виж § 71 по-долу). На 5 април 1994 г. обаче случаят бил върнат на Пловдивската военноокръжна прокуратура по специално разпореждане на Главната прокуратура от 16 февруари 1994 г. На 20 април 1994 г. Пловдивската военноокръжна прокуратура възложила по-нататъшната работа по случая на капитан И.Н., военен следовател от Стара Загора.

36. Лейтенант И.С. бил разпитан от военния следовател капитан И.С. на 20 юни 1994 г. Той заявил *inter alia*, че когато се втурнал към прозореца, успял да види падането на г-н Стефанов и как тялото му се удря в ламаринения покрив на навеса, разположен под прозореца, преди да падне на земята (виж § 17 по-горе).

37. На 30 юни 1994 г. следователят И.Н. дал заключение за прекратяване на следствието поради липса на данни за извършено престъпление. Той намерил, че медицинската експертиза е установила, че всички наранявания на г-н Стефанов са били причинени по време на двустепенното падане от прозореца. Това заключение съвпадало с показанията на лейтенант И.С., че той е видял как тялото на г-н Стефанов първо ударило покрива на навеса и после паднало на земята пред подземния гараж. Следователят заключил, че г-н Стефанов скочил от прозореца по свое желание и че това не е било провокирано от поведението на лейтенант И.С. или на друг служител на полицията.

38. На 29 юли 1994 г. полковник Й.Т., прокурор от Пловдивската военноокръжна прокуратура, прекратил производството и изпратил делото на Районната прокуратура в Казанлък за по-нататъшни действия. Според мотивите му, по време на разпита, в присъствието на лейтенант И.С. и г-н Д.О, г-н Стефанов внезапно скочил от прозореца на стая 36. Той паднал на земята и бил незабавно отведен в болница, където починал въпреки опитите да бъде спасен. Видно от медицинската експертиза, смъртта на г-н Стефанов била причинена от комбинирана черепно-мозъчна и гръдна травма, фрактура на основата на черепа, мозъчна контузия, кръвонасядане на меките мозъчни обвивки, разкъсно-контузни рани по главата и лицето и кръвонасядания по крайниците. Няма данни лейтенант И.С. да е допринесъл за смъртта на г-н Стефанов по какъвто и да е начин.

39. На 4 август 1994 г. Районната прокуратура на Казанлък върнала делото на Пловдивската военноокръжна прокуратура, тъй като след прекратяването на производството те нямали да извършват никакви действия.

40. През следващата година делото било препращано между различни прокуратури. На 4 октомври 1994 г. първата жалбоподателка, която, изглежда, не знаела за развитието на случая, се оплакала от бавния ход на разследването пред главния прокурор и заявила, че не е информирана за заключенията от разследването.

41. С оглед на промените на НПК от юни 1995 г., според които била възстановена компетентността на военните съдилища, следователи и прокурори относно престъпления, извършени от служители на полицията (виж § 71 по-долу), на 3 август 1995 г. Военноокръжната прокуратура на София изпратила делото за проверка от Пловдивската военноокръжна прокуратура в Пловдив с указания за уведомяване на на следниците на г-н Стефанов относно заключенията им.

42. С Постановление от 27 декември 1995 г. полковник Й.Д., прокурор от Пловдивската военноокръжна прокуратура, още веднъж прекратил производството поради липса на данни за извършено престъпление. Според кратките мотиви г-н Стефанов скочил през отворения прозорец. Той бил транспортиран незабавно до болница,

където починал в резултат от черепно-мозъчна травма. Установено било, че нито лейтенант И.С., нито друг служител на полицията са нарушили служебните си задължения, принудили г-н Стефанов да извърши самоубийство, или се отклонили от отговорностите си. Копие от това постановление, изглежда, е било изпратено на бащата на г-н Стефанов.

43. Въпреки че на няколко пъти са искали да бъдат информирани за напредъка на разследването, жалбоподателките, изглежда, не са били уведомени за това развитие.

44. Препис от постановлението на прокурора бил получен от адвоката на жалбоподателките на 12 ноември 1996 г. На 9 декември 1996 г. той го обжалвал пред Военната прокуратура в София с оплаквания, че разследването е непълно, че не са били предприети някои следствени действия и че различни обстоятелства не са били изяснени.

45. С постановление от 9 януари 1997 г. прокурорът В.П. от следствения отдел на Софийската военна прокуратура намерил, че разследването не е пълно и всеобхватно. Не било установено по кое време на 4 юни 1993 г. е бил арестуван г-н Стефанов, който е разпоредил задържането му след края на работния ден или е имало заповед за полицейско задържане за период от 24 часа. Ако съществувала такава заповед, не било изяснено кой и на какво основание я е издал. Законността на полицейските действия трябвало да бъде оценена и от гледна точка на разпоредбата на чл. 127 от Наказателния кодекс („НК“) (виж § 66 по-долу). Неизяснени били обстоятелствата около задържането на г-н Стефанов, които довели до инцидента на 5 юни 1993 г. Не било ясно също колко обекта е ударило тялото на г-н Стефанов по време на падането и какъв е броят на съприкосновенията. Не е бил извършен оглед на покрива на навеса. От снимките било видно, че той не е деформиран, въпреки че според експертизата при падането г-н Стефанов първо се ударил в покрива и едва тогава върху желязната решетката на земята. Експертизата сочела също, че при падането тялото е претърпяло два удара и че е възможно всички увреждания да са били причинени от два последователни удара. На последно място, не били разпитани всички, които са могли да изяснят фактите, включително и главен сержант Х.Б, главен сержант Б.Б. и други, които се намирили в задния двор и гаража на полицейското управление и били възможни очевидци.

46. В съответствие с това прокурорът отменил постановлението за прекратяване и разпоредил:

(i) събиране на всички документи от полицейското управление в Казанлък, свързани с ареста и задържането на г-н Стефанов на 4 юни 1993 г.;

(ii) оглед на местопроизшествието с оглед установяването на материала, от който е направен металният ламаринен покрив и съществуването на деформации по него; както и установяването на разстоянието между прозорците и земята и дали намереното петно кръв върху металната решетка се намира директно под прозореца;

(iii) извършването на следствен експеримент за определяне на точното място на падането на тялото на земята;

(iv) разпит на други възможни свидетели, както и допълнителен разпит на г-н Д.О. относно обстоятелствата по неговото и на г-н Стефанов задържане и престой в полицейското управление, възможната употреба на сила срещу тях, както и относно други евентуално свързани със случая обстоятелства;

(v) изготвянето на тройна съдебномедицинска експертиза за установяването на причините за смъртта и евентуалното наличие на наранявания по тялото на г-н Стефанов, които не са причинени от падането от прозореца.

47. След връщането на делото, на 8 март 1997 г. следовател извършил оглед на ламаринения покрив на навеса за мотоциклети, разположен под стая 36, и извършил следствен експеримент.

48. По време на огледа било установено, че няма изкривявания или деформации по ламаринения покрив.

49. Кукла с човешки размери била хвърлена два пъти през прозореца на стая 36. Първия път куклата била хвърлена перпендикулярно и паднала директно на земята пред гаража, без да докосне ламаринения покрив на навеса. Втория път била хвърлена под ъгъл на юг от прозореца, ударила ламаринения покрив, след това бетонния бордюр под покрива и след това паднала на земята. При второто хвърляне ламариненият покрив поддал, когато куклата го ударила.

50. На 25 март 1997 г. следовател С.С. разпитал главен сержант Х.Б., който заявил, *inter alia*, че не е видял цялото падане на г-н Стефанов и не си спомня колко удара е чул по време на падането.

51. На 26 март 1997 г. следовател С.С. разпитал главен сержант Б.Б.

52. След проведения следствен експеримент била назначена тройна медицинска експертиза за преразглеждане на заключенията за механизма на причиняване на нараняванията на г-н Стефанов. По-конкретно задачата им била да установят причината за смъртта на г-н Стефанов и дали е възможно някои от нараняванията по тялото му да са били резултат от фактори, различни от падането от прозореца на стая 36. Д-р Е.Б., който прегледал г-н Стефанов на 5 юни 1993 г. и извършил аутопсията на трупа му, бил един от експертите. Другите двама били д-р Х.Е. и д-р Т.Т., лекари от съдебната медицина и факултета по етика към Университета в Стара Загора.

53. На 18 април 1997 г. тримата експерти предали заключението, изготвено въз основа единствено на документите от следственото дело.

54. Експертите потвърдили предишните заключения относно причините за смъртта, а именно, че тя е в резултат от черепна и мозъчна травма, състояща се във фрактура на основата на черепа, контузия и оток на мозъка с вклиняване на малкомозъчните сливици и парализа на жизнени мозъчни центрове. Според експертите, макар и несъществено, количеството кръв, навлязло в респираторната система, също допринесло за фаталния изход.

55. Що се отнася до причината на нараняванията, експертите заключили, че: „такива увреждания могат да бъдат причинени при падане със съприкосновение с множество твърди предмети. При такова падане тялото се удря в няколко твърди повърхности, както показва следственият експеримент. Такава информация беше събра-

на по време на следствения експеримент. При хвърляне под съответен ъгъл куклата се удари в железния ламаринен покрив, разположен под прозореца, съседен на онзи, от който е паднал [г-н] Стефанов. ...Възможно е [г-н] Стефанов да е преминал тангенциално по ръба на ламаринения покрив и тялото му да се е изтърколило, без да причини изменения на покрива. Независимо дали тялото му е влязло в контакт с ламаринения покрив, възможно е и [г-н] Стефанов да се е ударил и в бетонния бордюр, върху който е изграден покривът. Този бордюр се вижда на снимките и е разположен на около 23 см от стената на навеса. Последният етап на падането е бил съприкосновението със земята пред гаража, където се намира решетката. Възможно е кръвонасяданията по задната повърхност на дясното рамо да са били причинени от падането върху нея. Разкъсно-контузната рана на главата, ако е била обърната наляво, както и фрактурата на дясната мишница и кръвонасядането на седалището са били причинени през този последен етап от падането. Другите наранявания са били причинени при по-ранни етапи от падането. Двете охлузвания по дясната китка отговарят на следи от белезници.

Ударът, причинил фрактурата на черепа и контузията на мозъка, е бил нанесен в дясната челна област на главата, където са установени разкъсно-контузната рана, охлузването и кръвонасяданията. Съприкосновението е било силно и е настъпило при по-ранен етап от падането, най-вероятно в горепосочения бетонен бордюр.

Всички наранявания са причинени по едно и също време. Не са намерени увреждания, които не могат да бъдат обяснени с падане от съществена височина, свързано със съприкосновение с множество твърди предмети. [Не са установени увреждания] от остри оръжия, огнестрелно оръжие или електричество. Не са установени отбрателни наранявания по тялото или крайниците.“

56. На 21 юни 1997 г. лейтенант И.С. бил разпитан от капитан С.С., военния следовател, на когото първоначално било възложено разследването. Адвокатът на жалбоподателките също присъствал. Лейтенантът заявил, че не може да си спомни точно механизма на падането на г-н Стефанов и не може да каже дали първо е ударил покрива на навеса за мотоциклети, тъй като не си спомня дали незабавно е отишъл до прозореца. Той обяснил, че спомените му са избледнели, защото събитията се случили отдавна и се развили бързо.

57. Г-н Д.О. не бил разпитан повторно. Полицията в Казанлък го търсила, но установила, че местоживеенето му е неизвестно след 1993 г., когато бил задържан и освободен, изглежда без по-нататък да бъде обвинен в твърдените кражби. Имало данни, че живее на територията на община Троян, в едно от тамошните планински села, но точният му адрес бил неизвестен, тъй като не го съобщил за адресния регистър на предишното си местоживеене, община Мъглиж. Местонахождението на майка му също било неизвестно, дядо му и чичо му били починали и в Мъглиж нямало други роднини, които да дадат сведения за него. Адвокатът на жалбоподателките поискал разследването да продължи, докато г-н Д.О. бъде намерен и разпитан.

58. Не били събрани и документи за ареста и задържането на г-н Стефанов на 4 и 5 юни 1993 г. С писмо от 20 юли 1997 г. началникът на полицейското управление в Казанлък уведомял следствените органи, че до август 1993 г. за лицата, задържани за по-малко от двадесет и четири часа, не се издавали заповеди, те били само регистрирани, а регистрите за 1993 г. не били запазени.

59. На 29 юли 1997 г. следователят дал мнение за прекратяване на следствието. Той заявил, че указанията на Военната прокуратура били изпълнени в хода на допълнителното разследване. Не можели вече да бъдат получени нито регистърът, нито формулярите за задържани лица на полицейското управление. По тези причини било невъзможно да се установи кой е довел г-н Стефанов в полицейското управление. Проведен бил и допълнителен оглед на мястото на смъртта, който установил, че тялото на г-н Стефанов не е удряло железния ламаринен покрив, който не е деформиран, а бордюра под него и след това земята. Това се установявало от медицинската експертиза. Някои от свидетелите били разпитани повторно. Повторен разпит на г-н Д.О. не бил възможен, тъй като той не бил намерен. Както се установявало от медицинската експертиза, смъртта на г-н Стефанов била причинена от черепно-мозъчна травма, състояща се в във фрактура на черепната основа, контузия и оток на мозъка, вклиняване на мозъчните сливици и парализа на жизнени мозъчни центрове. Такива увреждания можели да бъдат резултат от двустепенно падане, когато тялото е влизало в съприкосновение с препятствия на различна височина, преди да падне на земята. Не били установени нито наранявания, които да не могат да се обяснят с такова падане, нито наранявания от хладно оръжие, огнестрелно оръжие, или електричество. Ето защо нямало данни за престъпление, извършено от представител на Казанлъжската полиция.

60. С постановление от 13 август 1997 г. капитан И.Н., прокурор от Пловдивската военноокръжна прокуратура, прекратил следствието. Според мотивите му всички указания, дадени с постановлението на Военната прокуратура в София от 9 януари 1997 г., били изпълнени. Следственият експеримент, допълнителната медицинска експертиза и новоразпитаните свидетели потвърдили обстоятелствата, довели до първото прекратяване на следствието. По тялото на г-н Стефанов нямало увреждания, които да не могат да бъдат обяснени с двустепенното падане от съществена височина. Следственият експеримент установил, че г-н Стефанов ударил първо бетонния бордюр под железния ламаринен покрив и след това паднал на земята. Препис от това постановление бил изпратен на първата жалбоподателка с указания, че може да го обжалва.

61. На 3 и 12 февруари 1998 г. адвокатът на жалбоподателките поискал информация за хода на следствието. Той бил уведомен за прекратяването, но не му бил връчен препис от постановлението от 13 август 1997 г. Той успял да получи препис едва на 4 март 1998 г. и незабавно подал жалба до Военната прокуратура в София. Посочил, че г-н Д.О. не е бил разпитан и че заключенията относно детайлите на падането на г-н Стефанов от прозореца са несъстоятелни.

62. На 31 март 1998 г. полковник Т.Й., прокурор от Софийската военна прокуратура, оставил жалбата без уважение с мотиви, *inter alia*, че г-н Стефанов скочил при опит да напусне помещенията на полицията, че служителите не са отговорни за това действие и че разследването е било обективно и всеобхватно.

63. Тогава адвокатът на жалбоподателките подал жалба до главния прокурор.

64. На 18 май 1998 г. прокурор В.П., началник на следствения отдел на Военната прокуратура в София, до когото, изглежда, била препратена жалбата, потвърдил решението за прекратяване на разследването. Според неговите мотиви нямало данни „опитът за бягство“ на г-н Стефанов да е бил в резултат на малтретиране от страна на служителите, които са го разпитвали. Според медицинската експертиза всички наранявания били причинени от падането. Нямало данни за извършено каквото и да е нарушение от полицейските служители, което да може да бъде свързано със смъртта на г-н Стефанов. Препис от това постановление била изпратена на адвоката на жалбоподателките на 9 юни 1998 г.

*II. ПРИЛОЖИМИ НАЦИОНАЛЕН ЗАКОН
И МЕЖДУНАРОДНИ МАТЕРИАЛИ*

A. Задължение за разследване на случаи на смърт и малтретиране

65. Съгласно чл. 115 от НК убийството се наказва с лишаване от свобода за срок от десет до двадесет години. Чл. 116, ал. 1, т. 2 от НК предвижда лишаване от свобода от петнадесет до двадесет години или доживотен затвор със или без замяна за убийство, извършено от полицейски служител при или по повод изпълнение на служебни задължения.

66. Чл. 127, ал. 1 от НК обявява за престъпление подпомагането или склоняването към самоубийство, ако впоследствие съответното лице извърши самоубийство или опит за самоубийство. Според ал. 3 на същата разпоредба престъпление е довеждането до самоубийство или до опит за самоубийство чрез жестоко отнасяне или системно унизяване на лице, намиращо се в материална или друга зависимост от извършителя, ако последният е допускар това. Ал. 4 от същата разпоредба предвижда наказание за действия в противоречие с предишната алинея дори и в случаите, когато деянието е извършено по непредпазливост.

67. Разпоредбите на чл. 128, 129 и 130 от НК обявяват за престъпление причиняването на лека, средна и тежка телесна повреда другиму. Чл. 131, ал. 1, т. 2 от НК е квалифициран състав на това деяние, ако повредата е нанесена от лице от състава на полицията при или по повод изпълнението на задълженията му.

68. Действащата през разглеждания период редакция на чл. 287 от НК обявява за престъпление деяние, извършено от орган на властта, който в кръга на службата си сам или чрез друго употреби противозаконни принудителни средства, за да изтъргне признание, показание или заключение от обвиняем, свидетел или вещо лице.

69. Всички описани по-горе престъпления се преследват по общия ред (чл. 161 от НК и чл. 21, ал. 3 от НПК, действащи по това време).

70. Действащите по съответното време чл. 192, ал. 1 и 2 от НПК (отм.) предвиждат, че производството за престъпление от общ характер се образува само от прокурор или следовател. Прокурорът или следователят е длъжен да образува предварително производство във всички случаи, когато са налице законен повод и достатъчно данни

за извършено престъпление (членове 187 и 190 от НПК (отм.)). В случай че дадената на прокурора информация не е подкрепена от доказателства, той разпорежда извършването на предварителна проверка, за да прецени наличието на предпоставки за образуването на наказателното производство (чл. 191 от НПК (отм.)), в сила през разглеждания период). Прокурорът може да прекрати наказателното производство, когато, *inter alia*, няма данни за извършено престъпление или когато извършеното деяние не съставлява престъпление (членове 21, ал. 1, т. 1 и 237, ал. 1, т. 1 и 2 от НПК (отм.)). През разглеждания период постановлението за прекратяване е подлежало на обжалване пред горестоящия прокурор (чл. 181 от НПК (отм.)), в редакцията му от разглеждания период). През 2001 г. НПК (отм.) е бил изменен и е бил предвиден съдебен контрол върху постановленията за прекратяване на наказателното производство.

71. През разглеждания период делата за твърдени престъпления на полицейски служители били подсъдни на военните съдилища (чл. 388, ал. 1, т. 2 от НПК (отм.)), в редакцията му от разглеждания период). През декември 1993 г. тази разпоредба била изменена и военните съдилища не били компетентни да разглеждат такива престъпления (чл. 388, ал. 1, т. 2 от НПК (отм.)), съгласно измененията от декември 1993 г.). Новото изменение от юни 1995 г. възстановило стария режим (чл. 388, ал. 1, т. 2 от НПК (отм.)), изменен през юни 1995 г., в сила до 1 януари 2000 г.). В случаите, когато наказателното дело попада в компетентността на военните съдилища, предварителното производство се провежда от военни следователи и прокурори.

Б. Арест и задържане

72. Едно лице може да бъде арестувано и задържано под стража във връзка с наказателно производство, ако срещу него/нея има обвинение (чл. 146, ал. 1 във връзка с чл. 207 от НПК (отм.)).

73. Ако едно лице е заподозряно в извършването на престъпление, наказуемо с лишаване от свобода, но липсват достатъчно доказателства за повдигане на обвинение, то може да бъде арестувано и задържано до три дни по разпореждане на следовател. Обстоятелствата, при които това е възможно, са ограничени и включват случаите, при които (i) лицето е заварено при извършване на престъплението или непосредствено след извършването му, (ii) очевидец посочи лицето, извършило престъплението, (iii) върху тялото или дрехите на лицето или в жилището му са открити явни следи от престъплението или (iv) лицето се е опитало да избяга или след съответна проверка не може да се установи самоличността или местоживееенето му и има достатъчно данни, че е извършило престъпление (чл. 202, ал. 1 от НПК, действащ през разглеждания период).

74. Действащата през разглеждания период разпоредба на чл. 20, ал. 1 от Закона за Националната полиция от 1976 г. (отм.) оправомощава и полицейските органи да арестуват лица, ако (i) не може да се установи самоличността им, (ii) буйстват и грубо нарушават обществения ред, (iii) отказват да се явят, след като са били редовно призовани, (iv) съзнателно възпрепятстват органите на Националната полиция да изпълняват задълженията си, (v) носят или употребяват без надлежно разрешение огнестрелно оръжие, хладно оръжие или други общоопасни средства. Във всички тези случаи полицията е длъжна незабавно да извърши необходимата проверка. След

това, ако не бъде издадена заповед за задържане, доведените лица се освобождават, но не по-късно от 3 часа след отвеждането им. Срокът за задържането може да бъде удължен до двадесет и четири часа само в случаите, когато самоличността на лицето не може да бъде установена (чл. 20, ал. 2 от Закона за Националната полиция (отм.).

В. Примерен протокол за аутопсия на ООН

75. Публикуваното през 1991 г. „Ръководство за ефективно предотвратяване и разследване на произволни и неуредени от закона екзекуции и екзекуции по бърза процедура“ на ООН (U.N. Doc. E/ST/CSDHA/12 (1991) съдържа Примерен аутопсионен протокол, чиято цел е да даде общовалидни изисквания за провеждане на аутопсии от прокурори и медицински персонал. В увода е отбелязано, че систематичният и всеобхватен преглед и протокол са необходими, за да се избегнат пропуски и загуба на важни подробности:

„Пълнотата на аутопсията е особено важна в случаи на смърт при съмнителни обстоятелства. Документирането и записването на находките в такива случаи следва да са еднакво задълбочени, за да е възможно смисленото ползване на резултатите от аутопсията... Важно е пропуските и противоречията да бъдат колкото може по-малко, тъй като поддръжниците на различни интерпретации на случая могат да се възползват от всеки допуснат при разследването пропуск. В случаи на подозрителна смърт аутопсията трябва да отговаря на някои минимални критерии, за да може протоколът да се ползва като смислено или решаващо доказателство от прокурора, от институцията или правителствения орган, поискал аутопсията, или от кое да е лице, възнамеряващо да ползва констатациите и заключенията от аутопсията.“

Г. Доклади на международни организации за твърдяна дискриминация на роми

76. Европейската комисия против расизма и нетолерантността към Съвета на Европа е изразила в редица свои доклади загриженост във връзка с расово мотивираното полицейско насилие, по-специално срещу роми. През последните няколко години някои други институции и неправителствени организации също докладват множество случаи на твърдяно расово насилие срещу роми в България, включително от страна на правоохранителните органи. Подробна справка за тези доклади може да бъде намерена в решението на Съда по делото „Начова и други срещу България“ (№ 43577/98 и 43579/98, § 55-59, ECHR 2005...).

ПРАВОТО

I. ТВЪРДЕНИ НАРУШЕНИЯ НА ЧЛЕН 2 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

77. Жалбоподателките твърдят, че г-н Стефанов е бил малтретиран и е починал в резултат от действията на служителите на полицията. Те се оплакват и че не е проведено ефективно разследване на обстоятелствата около неговата смърт. Поддържат, че е налице нарушение на Чл. 2 от Конвенцията, който гласи:

„1. Правото на живот на всеки се защитава от закона. Никой не може да бъде умишлено лишен от живот освен в изпълнение на съдебна присъда за извършено престъпление, за което такова наказание е предвидено в закона.“

2. Лишаването от живот не се разглежда като противоречащо на разпоредбите на този член, когато то е резултат от употреба на сила, призната за абсолютно необходима:

- а) при защитата на което и да е лице от незаконно насилие;
- б) при осъществяването на законен арест или при предотвратяване на бягството на лице, законно лишено от свобода;
- в) при действия, предприети в съответствие със закона, за потушаване на бунт или метеж.“

78. Правителството оспори тези твърдения.

А. Твърденията на страните

1. Жалбоподателките

79. Жалбоподателките твърдят, че падането на г-н Стефанов от прозореца на стая 36 е било или опит за самоубийство, предизвикан от изтезания, или опит на полицията да прикрие предишното му малтретиране. Няма доказателства, че падането е било опит за бягство, тъй като прозорецът отстои на 9,6 метра от нивото на земята. Не може да се очаква, че някой би скочил от такава височина и би бил в състояние след това да избяга. Не е имало какво да омекоти удара от падането; по-конкретно било е очевидно, че тялото на г-н Стефанов не е докосвало ламаринения покрив, преди да падне на земята. Твърденията, че г-н Стефанов е извършил опит за бягство, са още по-невероятни с оглед на обстоятелствата, че е бил с белезници и нараняванията са били в горната част на тялото, което показва, че е паднал с главата надолу. Също така не е имало индикации, че падането не е в резултат на опит за самоубийство. Г-н Стефанов не е страдал от психическо заболяване и срещу него е имало само обвинение в обикновен грабеж. Нещо повече, подобно обяснение не е обсъждано по време на разследването.

80. Единствените приемливи обяснения на падането на г-н Стефанов са или опит за самоубийство, провокиран от изтезания, или нарочното му бутане от служителите на полицията в опит да се прикрие предишното му малтретиране. Тези хипотези са подкрепени от броя и вида на уврежданията на г-н Стефанов, повечето от които вероятно са причинени преди падането, по време на разпит. Няма данни, че те са самонаранявания или са причинени в момента на ареста, или преди.

81. Жалбоподателите твърдят, че не могат да докажат по безспорен начин точната причина за падането на г-н Стефанов, но поддържат, че властите имат задължение да предоставят приемливо обяснение, а не са сторили това.

82. Заключение на прокурорските власти, че падането е резултат от опит за бягство, е основано предимно на показанията на лейтенант И.С., главен сержант Х.Б. и г-н Д.О. Те обаче са изключително несигурни. Първо, двамата служители на полицията са имали очевиден интерес да се оневинят, докато г-н Д.О. е бил третиран благоприятно от полицията. Второ, те са съдържали несъответствия и са се променяли и с времето са явно насочвани към освобождаването на полицейските служители от каквато и да е отговорност за смъртта на г-н Стефанов. Още повече, смисълът на

показанията на г-н Д.О. забележително следва линията на показанията на лейтенант И.С.

83. Заключение на властите, че уврежданията на г-н Стефанов са причинени по време на падането, е основано и на резултатите от аутопсията и заключенията на последвалите медицински експертизи. Протоколът от аутопсията обаче страда от редица недостатъци и не съответства на стандартите, посочени в Примерния аутопсионен протокол на ООН (виж параграф 75 по-горе). Така заключението, че нараняванията по тялото на г-н Стефанов са били причинени по време на падането, се основават на абсолютно неподкрепеното предположение, че падането е било двустепенно. Още повече, аутопсионният протокол и последвалите медицински експертизи не съдържат подробно описание на механизма на причиняването на всяко от нараняванията, а вместо това съдържат общо твърдение, че всички наранявания са в резултат от двустепенно падане.

84. Що се отнася до ефективността на разследването, жалбоподателките твърдят, че то е било бавно, преднамерено и насочено към освобождаване на полицейските служители от всяка отговорност за смъртта на г-н Стефанов. Те сочат редица недостатъци в провеждането му. По-специално не било маркирано мястото, където е лежало тялото на г-н Стефанов след падането. Разследването не е започнало незабавно. Преди прехвърлянето от Военната прокуратура разследването е било много повърхностно. Следственият експеримент бил проведен четири години след събитията и задачата на медицинските експерти не била подходящо зададена. Освен това жалбоподателите не били редовно уведомявани за хода на разследването и опитите им да го направят по-интензивно били препятствани. Жалбоподателките се позовават на аргументите си относно недостатъците на аутопсията и медицинските експертизи.

2. Правителството

85. Правителството поддържа, че нараняванията на г-н Стефанов са причинени по време на падането. Проведеният по време на разследването следствен експеримент показва, че ако е скочил леко вдясно, той е можело да удари или ламаринения покрив, или бетонния бордюр под него и едва тогава да падне на земята. Всички медицински експертизи са заключили, че няма увреждания, които да не могат да се обяснят с такава последователност на събитията. От това следва, че твърденията на жалбоподателите са неоснователни. Липсата на злоупотреба е подкрепена и от показанията на всички свидетели. Няма данни за противоречия между тях. Всички те са заявили, че г-н Стефанов е скочил по свое желание. Няма данни, че по това време е бил във физически контакт с когото и да е от служителите на полицията или че срещу него е ползвана сила. В кръвта му не са намерени следи от алкохол. Съдебният лекар обаче е направил уговорка за това заключение, като е заявил, че ако г-н Стефанов е консумирал алкохол преди ареста си, той се е разградил в нощта преди инцидента и не е можел да бъде установен. Г-н Д.О. е заявил, че нито той, нито г-н Стефанов са били подложени на малтретиране било по време на ареста, било по-късно. Противоречието между показанията на лейтенант И.С. и на г-н Д.О. за това дали последният се е предал или е бил арестуван, показвали, че между тях няма уговорки и че г-н Д.О. не е бил подложен на натиск да подкрепи версията на полицейските служители за събитията.

86. Правителството заключава, че смъртта на г-н Стефанов не е причинена от действия на служителите на полицията.

87. Правителството поддържа по-нататък, че разследването напълно съответства с принципите, посочени в практиката на Съда. Това е ясно от многобройните актове на прокуратурата и от заключенията на медицинските експертизи. Властите са изпълнили добросъвестно задължението си за събиране на доказателства. Близките на г-н Стефанов са били уведомявани за прекратяването на разследването и причините за това.

88. Следствието е образувано именно с оглед установяването на обстоятелствата по смъртта на г-н Стефанов. Заключение на военния следовател от 30 юни 1994 г., че няма данни за извършено престъпление, са били основани на заключенията на медицинските експертизи, чиито автори са били длъжни да заявят истината. Техните заключения напълно са съответствали на показанията на лейтенант И.С.

89. Твърдените несъответствия между различните показания на лейтенант И.С. и г-н Д.О. не са толкова значителни, като се има предвид, че първите показания на лейтенанта са дадени малко след инцидента, докато вторите показания са дадени значително време по-късно и съответно са били по-обмислени. Би било прекомерно да се заключи, че разликата в показанията се дължи на намерение да се скрие истината или да се избегне наказателна отговорност. Още повече, жалбоподателките не са повдигали такъв въпрос в жалбите си срещу прекратяването на производството.

90. Разследването е проведено в няколко етапа и делото е връщано няколко пъти за по-нататъшни действия. Въпросът дали уврежданията на г-н Стефанов показват насилие е бил изследван няколко пъти. Всички очевидци са били разпитани по няколко пъти, освен г-н Д.О., който не е можел да бъде намерен. Делото е разгледано от прокурори на няколко нива. Не може да се поддържа, че следствието винаги трябва да приключи със заключение, че някой е виновен в извършването на престъпление, особено като се има предвид, че в наказателното производство вината следва да се докаже по несъмнен начин.

91. В обобщение, правителството счита, че разследването е било пълно, обективно и всестранно.

В. Преценката на Съда

1. Смъртта на г-н Стефанов

(а) Общи принципи

92. Член 2 от Конвенцията, който гарантира правото на живот, има фундаментално място сред разпоредбите на Конвенцията. Заедно с чл. 3 той прогласява една от основните ценности на демократичните общества, от които е съставен Съветът на Европа. Предметът и целта на Конвенцията като инструмент за защита на отделните човешки същества изискват също чл. 2 да се тълкува и прилага така, че гаранциите за него да са действащи и ефективни.

93. В светлината на значението на предлаганата от чл. 2 защита Съдът следва да подложи оплакванията за лишаване от живот на най-внимателна проверка, като разгледа всички относими обстоятелства.

94. Задържаните лица са в уязвимо положение и властите имат задължение да носят отговорността за третирането им. Ако едно лице е задържано от полицията в добро здраве, но по-късно почине, впоследствие на държавата е вменено задължението да даде правдоподобно обяснение за събитията, довели до неговата смърт.

95. При преценката на доказателствата Съдът възприема стандарта на доказване „извън разумно съмнение“. Такова доказване може обаче да следва и от съвместно съществуващи достатъчно силни, ясни и непротиворечиви индиции или подобни неопровергани презумпции за факти. Когато разглежданите събития са изцяло или до голяма степен достояние изключително на властите, както при задържаните лица, които се намират под контрола на властите, възникват силни фактически презумпции по отношение на нараняванията и смъртта, настъпили по време на това задържане. В действителност може да се счита, че върху властите пада тежестта на доказване и предоставянето на задоволително и убедително обяснение (виж, наред с много други източници, „Ангелова срещу България“, § 109-11, ECHR 2002-IV).

(b) Приложение на тези принципи към настоящия случай

96. Съдът отбелязва, че няма данни за наранявания на г-н Стефанов към момента на задържането му на 4 юни 1993 г. Остава да се изследва въпросът дали е правдоподобно твърдението на правителството, че падането, което, изглежда, е причинило фаталните увреждания по главата му, не е било предизвикано, както и дали е задоволително и убедително твърдението, че всички негови многобройни наранявания са претърпени единствено по време на падането.

97. В тази връзка Съдът отбелязва, че националните власти основават заключението си, че уврежданията на г-н Стефанов са претърпени единствено по време на падането, върху хипотезата, че преди да падне на земята, тялото му е ударило предмет – металния покрив или бетонния бордюр (виж параграфи 22, 23, 30, 37, 38, 42, 45, 55, 59 и 60 по-горе), изглежда, поради това, че разпръснатите по тялото на Стефанов увреждания не могат да са причинени в резултат от един удар. Съдът отбелязва понататък, че първоначално тази версия е основана на забележката в заключението на съдебния лекар, че „дежурният служител“ го е информирал, че г-н Стефанов е ударил ламаринения покрив и едва тогава земята (виж параграф 22 по-горе). Това, изглежда, е подкрепено от дадените значително след съставянето на заключението показания на лейтенант И.С., че видял как г-н Стефанов удря покрива, преди да удари земята (виж параграфи 17 и 36 по-горе). Тези показания се различават от първите показания на лейтенанта, дадени непосредствено след събитията – че не е видял падането на г-н Стефанов, тъй като е успял да стигне до прозореца на стая 36 и да погледне оттам едва след като тялото на г-н Стефанов вече лежало на земята (виж параграфи 17 и 34 по-горе). Те се различават и от третите показания на лейтенанта, че не може да си спомни точната последователност на падането и няма спомен дали изобщо е успял да види как г-н Стефанов пада (виж параграф 17 и 56 по-горе), дадени след като бил извършен вторият оглед и следственият експеримент, от които станало ясно, че тяло-

то не е докосвало покрива (виж параграф 49 по-горе). Противно на твърденията на правителството, Съдът намира тези противоречия съществени, особено като има предвид, че те са решаващи за заключението, че г-н Стефанов не е претърпял наранявания преди падането си. Съдът по-нататък отбелязва, че след като следственият експеримент установил, че не може г-н Стефанов да е ударил железния покрив, преди да удари земята, и това е направило тази версия неприемлива, медицинските експерти с готовност са предложили версията, че се е ударил в бетонния ръб, преди да падне на земята (виж параграф 55 по-горе). На базата на тази версия властите на драго сърце отново стигнали до заключението, че всички наранявания на г-н Стефанов са причинени единствено от падането му, без да изследват други хипотези за техния възможен произход (виж параграф 59 и 60 по-горе). Убедеността им по този въпрос изглежда доста съмнителна.

98. Същевременно изглежда неправдоподобно всички многобройни пръснати по торса, крайниците и главата наранявания на г-н Стефанов (виж параграф 23 и 27 по-горе) да са резултат от падане, дори и то да е двустепенно. В тази връзка Съдът отбелязва непълното описание на физическия механизъм на причиняването на уврежданията на г-н Стефанов. Съдебният лекар, извършил аутопсията, както и лекарите, изготвили експертното заключение след връщането на делото от Военната прокуратура, са дали общо описание на вероятната причина за повечето от уврежданията. Те обаче не са навлезли в подробности за начина, по който е било възможно причиняването на всяко от различните и наистина многообразни наранявания (виж параграф 30 и 55 по-горе).

99. Единствените сведения за събитията, състояли се в стая 36 на 5 юни 1993 г. сутринта, се съдържат в показанията на двамата служители на полицията, които присъствали, и на г-н Д.О., който бил задържан едновременно с г-н Стефанов. Няколко факта обаче намаляват тяхната достоверност. Първо, служителите очевидно печелят от представянето на падането на г-н Стефанов като произшествие или самоубийство. Второ, важно е да се отбележи, че версията на лейтенант И.С. за това какво е видял се е променяла с времето така, че да съответства на разкритията в резултат на други следствени действия: аутопсията и следствения експеримент (виж параграфи 17, 34, 36 и 56 по-горе). Накрая следва да се отбележи и благоприятното третиране на г-н Д.О. от полицията: въпреки подозренията в многобройни кражби и грабежи той бил освободен и, изглежда, по-нататък не е бил наказателно преследван (виж параграф 57 по-горе). За отбелязване е и че непосредствено преди събитията той се е опитвал да прехвърли върху г-н Стефанов отговорността за твърдените кражби и грабежи и че между тях двамата е избухнал спор (виж параграф 15 по-горе).

100. Не е ясно дали г-н Стефанов е скочил от прозореца по свое желание или обратно – бил е преднамерено бутнат или хвърлен, или принудително доведен до положение, от което не е имал друг изход, освен да скочи. Малко вероятно е обаче той съзнателно да е опитал да избяга, при положение че прозорецът на стая 36 е бил на 9,6 метра от нивото на земята, че земята е била покрита с бетон и метални решетки и че той е бил с белезници. Освен това липсват данни, че той е имал причини да извърши непровокирано самоубийство или че е бил интоксикаран по какъвто и да е начин. Докато тестовите установяват липса на алкохол в кръвта и урината на г-н

Стефанов по време на смъртта му и не по-рано (виж параграфи 25 и 31 *in fine* по-горе), изглежда малко вероятно, а и правителството не твърди, че може да е консумирал алкохол или други упойващи вещества през нощта или сутринта преди падането, предвид задържането му и това, че изглеждал трезвен по време на разпита. Няма данни също г-н Стефанов да е страдал от психическо заболяване, което да го доведе до самоубийство или акт на посегателство върху живота или телесната му цялост.

101. Водим от горните съображения и по-специално от несъответствията във версията на властите за събитията, довели до смъртта на г-н Стефанов, Съдът намира, че правителството не е дало приемливо обяснение за тази смърт и за нараняванията на г-н Стефанов по време на задържането му в полицейското управление в Казанлък, както и че държавата носи отговорност за тази смърт. Следователно в това отношение е налице нарушение на член 2 от Конвенцията.

2. Твърдяната неефективност на разследването

(а) Общи принципи

102. Съдът припомня, че взети заедно, задължението за закрила на живота по член 2 от Конвенцията и общото задължение на държавите по член 1 от Конвенцията да „осигуряват на всяко лице под тяхна[та] юрисдикция правата и свободите, определени в Конвенция[та]“, имплицитно изискват някаква форма на ефективно официално разследване в случаите, когато в резултат на употреба на сила са били убити лица. Разследването следва да е *inter alia*, цялостно, безпристрастно и внимателно.

103. Основната цел на такова разследване е да осигури ефективното прилагане на националния закон, който защитава правото на живот, а когато са замесени органи или представители на държавата, да осигури търсене на отговорността им за случаите на смърт, настъпили по тяхна вина.

104. Най-общо може да се каже, че за да е ефективно разследването на твърдения за незаконно отнет от държавни служители човешки живот, е необходимо онези, които извършват разследването и отговарят за него, да бъдат независими от участниците в събитията. Това означава не само липса на йерархична или институционална връзка между тях, но и практическата им независимост

105. Разследването следва да е ефективно и в смисъл, че трябва да може да доведе до идентифициране и наказване на отговорните лица. Това задължение не е за резултат, а за средства. Властите трябва да са предприели разумните и възможни действия за осигуряването на доказателствата по случая, включително, *inter alia*, показания на очевидци, съдебномедицински експертизи и когато е необходимо – аутопсия, която осигурява пълно и точно описание на нараняванията, както и обективен анализ на клиничните находки, включително на причините за смъртта. Всеки недостатък на разследването, подкопаващ годността му да установи причините за смъртта или отговорното лице, рискува да го направи несъответно на този стандарт (виж цитирано по-горе решение по делото „Ангелова“, § 136-39 и допълнителните препратки).

106. Изискването за бързина и разумна експедитивност е имплицитно в такива случаи. Трябва да се приеме, че при определени ситуации са възможни пречки или трудности, които пречат на напредъка на разследването. Незабавната реакция на властите при разследването на случаи на употребена смъртоносна сила обаче може да се определи най-общо като най-същественото за поддържане на убеждението на обществото, че властите се придържат към върховенството на закона, както и за да се избегне впечатление за тайно споразумение или за толерантност към незаконни действия (виж „Маккър срещу Обединеното кралство“ [*McKerr v. the United Kingdom*], по. 28883/95, § 114, ECHR 2001-III, § 114, с допълнителни препратки).

107. По същите причини трябва да има достатъчно обществено наблюдение върху самото разследване или върху резултатите от него, за да се осигури отчетност както на практика, така и на теория; да се поддържа убеждението на обществото, че властите спазват върховенството на закона, както и за да се избегне впечатлението за тайно споразумение или за толерантност към незаконни действия. Нивото на обществено наблюдение в различните случаи може да е различно. Във всички случаи обаче участието на най-близките родственици на жертвата в производството трябва да е осигурено до степен, която позволява защитата на техните законни интереси (пак там, § 115; и цитираното по-горе решение по делото „Ангелова“, § 140, с по-нататъшните препратки).

(b) Приложение на тези принципи към настоящия случай

108. Съдът отбелязва, че в настоящия случай са предприети редица следствени действия. Недълго след събитията са проведени аутопсия и оглед на местопроизшествието. По-късно са предприети и редица други действия, особено след прехвърлянето на делото от Военната прокуратура (виж параграфи 20, 27-31, 34 и 47-56 по-горе).

109. Съдът обаче отбелязва, че властите са разпитали само лейтенант И.С., главни сержанти Х.Б. и Б.Б., от които първите двама са били явно заинтересовани да отричат твърдения за каквито и да е нарушения, както и г-н Д.О., който може да е бил под натиск да подкрепя версията на полицията за събитията. Освен това от особена важност са несъответствията между версиите на лейтенант И.С. за събитията – първата, представена непосредствено след инцидента, и онези, представени след аутопсията и оповестяването на резултатите от следствения експеримент (виж параграфи 17, 34, 36 и 56 по-горе). Той не е бил нито веднъж поканен да изясни тези противоречия, които – както вече се отбеляза (виж параграф 97 по-горе), изглеждат съществени, като се има предвид, че заключенията, че всички наранявания на г-н Стефанов са претърпени единствено по време на падането и че падането не е било провокирано, са били основани до голяма степен на предполагаемата последователност на падането.

110. Заслужава да се отбележи и това, че дори след нареждането на Военната прокуратура за повторен разпит г-н Д.О. – единственият свидетел, който не е представител на полицията, не е бил намерен и отново разпитан и не е била събрана никаква допълнителна информация за събитията между ареста на г-н Стефанов на 4 юни 1993 г. и смъртта му на сутринта на следващия ден – 5 юни 1993 г. (виж параграфи 57 и 58 по-горе).

111. Другите два забележими пропуска са фактът, че мястото на инцидента не е било запазено в първоначалното му състояние преди огледа (виж параграф 20 по-горе) и, както вече беше отбелязано (виж параграф 98 по-горе), непълното описание на механизма на причиняване на нараняванията на г-н Стефанов. Следва да се отбележи по-нататък, че властите с охота са се придържали към версия, която трябвало да се промени, след като следственият експеримент я отхвърлил – всички наранявания на г-н Стефанов били причинени единствено по време на падането (виж параграфи 37, 38, 59 и 60 по-горе), и изобщо не са изследвани други възможни версии за източника им.

112. Учудващо е също, че въпреки заключението, че г-н Стефанов скочил по свое желание (виж параграфи 61 и 64 по-горе), властите никога не са разследвали защо се е самоубил или пък избрал смъртоносен път за бягство. Не са събирани доказателства за психичното му здраве преди и по време на задържането му (напр. психологическа експертиза, разпит на г-н Д.О. за това как се е чувствал г-н Стефанов на 4 и 5 юни 1993 г. и пр.) и за възможните причини той да извърши подобен акт, ако той не му е бил внушен от непосредствените действия на присъстващите в стая 36 служители на полицията.

113. В обобщение, Съдът намира разследването за лишено от необходимата обективност и пълнота, факт, който е подкопал възможността да се установи причината за смъртта и уврежданията на г-н Стефанов. Ефективността му не може следователно да бъде измервана според броя на експертизите, разпитаните свидетели или други предприети следствени действия.

114. Що се отнася до незабавността на разследването, Съдът отбелязва, че докато властите са извършили някои нетърпящи отлагане действия, като оглед на местопроизшествието, аутопсия и тестове на кръв и урина, както и разпит на г-н Д.О. недълго след събитията, военният следовател е започнал работата си след повече от шест месеца (виж параграф 34 по-горе). Заслужава да се отбележи, че лейтенант И.С. е бил разпитан за първи път една година след събитията (виж параграф 36 по-горе), а главни сержанти Х.Б. и Б.Б. повече от три и половина години след събитията (виж параграфи 50 и 51 по-горе). Накрая следва да се отбележи, че общата продължителност на разследването е почти пет години. През това време властите са разпитали само пет или шест свидетели, назначили са две медицински експертизи и една аутопсия и са провели два огледа и един следствен експеримент, с продължителни периоди на бездействие между различните следствени действия.

115. И накрая, що се отнася до участието на близките в разследването, следва да се отбележи, че жалбоподателките не са били систематично уведомявани за напредъка му въпреки исканията на адвоката им за информация (виж параграфи 43 и 61 по-горе).

116. Въз основа на тези съображения Съдът намира, че в настоящия случай разследването не е съответствало на очертаните в практиката му стандарти. Следователно е налице нарушение на задълженията на ответната държава по чл. 2 от Конвенцията да проведе ефективно разследване на смъртта на г-н Стефанов.

II. ТВЪРДЕНИ НАРУШЕНИЯ НА ЧЛЕН 3 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

117. Жалбоподателките се оплакват, че г-н Стефанов е бил малтретиран преди падането си от прозореца на стая 36 и че властите не са провели ефективно разследване по това твърдение. Те се позовават на член 3 от Конвенцията, която гласи, както следва:

„Никой не може да бъде подложен на изтезания или нечовешко или унижително отнасяне или наказание.“

118. Жалбоподателките твърдят, че редица от намерените по тялото на г-н Стефанов наранявания не могат да бъдат резултат от удара при съприкосновението със земята и са индикация за изтезания. Тези увреждания обаче не са били подобаващо анализирани, тъй като аутопсионният протокол и последвалата медицинска експертиза просто заявявали, че всички увреждания са претърпени по време на твърдяното двустепенно падане. Жалбоподателките поддържат, че с оглед на липсата на правдоподобно обяснение на произхода на тези увреждания държавата следва да бъде считана за отговорна за тяхното причиняване по време на задържането на г-н Стефанов.

119. Като се позовават на аргументите си по член 2 по отношение на разследването, жалбоподателките поддържат, че е налице и нарушение на задължението на властите да проведат ефективно разследване по твърденията, че г-н Стефанов е бил малтретиран.

120. Правителството се позовава на аргументите си по отношение на твърдените нарушения на член 2.

121. По-горе Съдът вече се произнесе, че правителството не е представило правдоподобно обяснение за редица от намерените по тялото на г-н Стефанов наранявания (виж параграфи 97, 98 и 101 по-горе).

122. Тези наранявания са индикация за нечовешко отнасяне отвъд прага на суровост по член 3 от Конвенцията.

123. Следователно налице е нарушение на тази разпоредба.

124. Съдът не намира за необходимо да се произнесе отделно по член 3 във връзка с недостатъците на разследването, след като вече е разгледал този въпрос на основание на член 2 (виж параграфи 108-16 по-горе; както и цитираното по-горе решение по „Ангелова“, § 149, и по-нататъшни препратки).

III. ТВЪРДЕНИ НАРУШЕНИЯ НА ЧЛЕН 5, § 1 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

125. Жалбоподателките се оплакват, че арестът на г-н Стефанов е незаконен и че властите не са разследвали това обстоятелство. Те се позовават на член 5, § 1, б. с) от Конвенцията, който гласи:

„Всеки има право на свобода и сигурност. Никой не може да бъде лишен от свобода освен в следните случаи и само в съответствие с процедури, предвидени от закона:

...
(с) законен арест или лишаване от свобода на лице с цел да се осигури явяването му пред предвидената в закона институция при обосновано подозрение за извършване на престъпление или когато обосновано е призната необходимостта да се предотврати извършване на престъпление или укриване след извършване на престъпление [.]“

126. Жалбоподателките поддържат, че г-н Стефанов е бил арестуван и задържан без съответна заповед за това – в нарушение на националния закон. Оплакват се също, че този аспект на случая не е бил съответно разследван от властите.

127. Правителството не е коментирало.

128. Съдът отбелязва, че тъй като разследването не е установило фактите, отнасящи се до задържането на г-н Стефанов, и не е събрало каквито и да е документи за това (виж параграф 58 по-горе), не е ясно на какво правно основание от националния закон (виж параграфи 72-74 по-горе) той е бил задържан, ако има такова. Правителството също не е дало каквото и да е обяснение в това отношение.

129. Практиката на Съда е ясна по въпроса, че при липсата на данни за неща като дата, време и място на задържането, име на задържания, както и причини за задържането и име на лицето, което го е осъществило, то трябва да се счита за несъвместимо със самата цел на член 5 (виж „Ангелова“, цитирано по-горе, § 154, с по-нататъшни препратки). Тъй като по своя характер подобна информация в повечето случаи е известна единствено на властите, тяхно е задължението да посочат фактическите и правни основания за задържането на едно лице. В случая те не са коментирали този въпрос на нито един етап от производството; по време на разследването също не е събрана никаква информация за задържането на г-н Стефанов, тъй като съответните регистри на полицейското управление в Казанлък не били запазени (виж параграф 58 по-горе).

130. При тези обстоятелства Съдът заключава, че лишаването на г-н Стефанов от свобода не е било „законно“ по смисъла на член 5, § 1, б. с) от Конвенцията. Следователно налице е нарушение на тази разпоредба.

131. След като се е произнесъл по невъзможността на властите да установят обстоятелствата и правните основания, на които г-н Стефанов е бил лишен от свободата си, Съдът не намира за необходимо да се произнесе отделно по твърдените нарушения на член 5, § 1 по отношение на твърдените недостатъци на разследването.

IV. ТВЪРДЕНИ НАРУШЕНИЯ НА ЧЛЕН 13 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

132. Жалбоподателките се оплакват, че не са имали ефективно вътрешноправно средство по отношение на твърдените нарушения на членове 2 и 3 от Конвенцията. Те се позовават на член 13 от нея, който гласи:

„Всеки, чиито права и свободи, предвидени в тази конвенция, са нарушени, трябва да разполага с ефикасни вътрешноправни средства за тяхната защита от съответна национална институция дори и нарушението да е извършено от лица, действателно в качеството си на представители на официалните власти.“

133. Жалбоподателките повтарят аргументите си във връзка с оплакванията по процедурните аспекти на членове 2 и 3.

134. Правителството твърди, че решенията на натоварените със случая следователи и прокурори са могли да бъдат обжалвани пред Военната и Главната прокуратура. Жалбоподателките са се възползвали от тази възможност. В резултат от една от жалбите им делото е било върнато за допълнително разследване.

135. Чл. 13 гарантира съществуването на национално ниво на средство за упражняване на същината на правата и свободите по Конвенцията, в каквато и форма да са гарантирани те в националния правен ред. Ето защо по смисъла си той изисква осигуряването на вътрешноправно средство, чрез което едно защитимо оплакване по Конвенцията да се разгледа по същество и да бъде присъдена подходяща обезвреда, макар и държавите-страни по Конвенцията да разполагат с известна свобода на преценка на начина, по който ще спазят задълженията си по тази разпоредба от Конвенцията. Обхватът на задължението по чл. 13 варира в зависимост от естеството на оплакванията на жалбоподателите по Конвенцията. Независимо от това изискването от чл. 13 средство за защита трябва да е ефикасно както на практика, така и по закон.

136. В случаите на съмнителна смърт, предвид основополагащото значение на правото на защита на живота, освен заплащане на обезщетение, когато е необходимо, член 13 изисква и провеждане на задълбочено и ефективно разследване, което да позволи установяването и наказването на виновните за лишаването от живот, включително ефективен достъп на оплаквания се до производството по разследването (виж „Ангелова“, цитирано по-горе, § 161, с по-нататъшните препратки).

137. Съдът намира, че жалбоподателките са имали защитимо оплакване по членове 2 и 3 от Конвенцията във връзка със смъртта и малтретирането на г-н Стефанов и че за целите на член 13 те съответно е трябвало да имат на разположение ефективни и практически правни средства за защита, годни да доведат до установяването и наказването на виновните лица и присъждане на обезщетение.

138. В настоящия случай обаче наказателното разследване на съмнителната смърт е било неефективно, тъй като е било лишено от достатъчна обективност и задълбоченост (виж параграфи 108-16 по-горе). Като следствие от това е била подкопана и ефективността на всяко друго правно средство за защита, което може да е съществувало. В съответствие с това Съдът намира, че държавата не е изпълнила задължението си по член 13 от Конвенцията.

Ето защо е налице нарушение на тази разпоредба.

V. ТВЪРДЕНИ НАРУШЕНИЯ НА ЧЛЕН 14 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

139. Жалбоподателките се оплакват, че твърдените нарушения на членове 2, 3, 5, § 1 и 13 от Конвенцията са побудени от ромския етнически произход на г-н Стефанов. Те се позовават на член 14 от Конвенцията, който гласи:

„Упражняването на правата и свободите, предвидени в тази конвенция, следва да бъде осигурено без всякаква дискриминация, основана по-специално на пол, раса, цвят на кожата, език, религия, политически и други убеждения, национален или социален произход, принадлежност към национално малцинство, имущество, рождение или друг някакъв признак.“

А. Становищата на страните

140. Жалбоподателките твърдят, че малтретирането и смъртта на г-н Стефанов и последващият отказ на прокурорските власти да повдигнат обвинение срещу отговорните лица се дължат на неговия ромски етнически произход. Според тях това твърдение следва да се разгледа в светлината на установения модел на полицейско насилие и малтретиране на роми в България и на отказа на прокуратурата да разследва и преследва расово мотивирано полицейско насилие.

В това отношение жалбоподателките сочат редица доклади на правителствени и неправителствени организации (виж параграф 76 по-горе). Те се позовават и на решението на отделението по делото „Начова и други срещу България“ (№ 43577/98 и 43579/98 от 26 февруари 2004 г.) и поддържат, че е следвало с оглед на честотата на полицейското насилие срещу роми в България прокуратурата да разследва и тази страна на случая, която тя е пренебрегнала напълно.

141. Правителството поддържа, че етническата принадлежност на г-н Стефанов няма нищо общо с фактите по случая. За отбелязване е, че в това отношение другият арестуван по същото време, г-н Д.О., не е твърдял да е бил малтретиран; напротив, той е подкрепил версията на служителите на полицията за събитията. Още повече, липсват както директни, така и индиректни индикации за расова омраза или предразсъдък като причина за твърдяното насилие спрямо г-н Стефанов.

142. Разследването на смъртта на г-н Стефанов е било задълбочено и всеобхватно. Фактическите констатации на властите са били основани на свидетелските показания, съдебномедицинските експертизи и следствия експеримент. Макар жалбоподателките да оспорват свидетелските показания, останалите доказателства остават неопровергани. При липса на данни за евентуално провокирано от омраза престъпление военните следователи и прокурори не са имали задължение да разследват теоретични аспекти на случая. Властите са разследвали в съответствие с принципите, приложими независимо от етническия произход на жертвата. Да се приеме, че в допълнение към това те трябвало да разследват и наличието на каквито и да е расови мотиви, означавало да им се вмени в задължение да извършват това във всеки случай, когато жертвата принадлежи към етническо малцинство. В настоящия случай подобна линия на разследване би била напълно лишена от основание и би била противна на принципите на Конвенцията и общите принципи на международното право. В тази връзка Правителството подчертава, че общите доклади на неправителствени организации за дискриминативните нагласи в България срещу роми, заподозрени в престъпления, са неотносими към случая, тъй като в случая няма конкретни факти, които да породят съмнение в тази посока. Сами по себе си тези доклади не могат да дадат на Съда достатъчно основание да приеме, че разследването поражда проблеми по чл. 14, тъй като той следва да ограничи проверката си до конкретните факти в разглежданото дело.

В. Преценката на Съда

143. В наскоро постановеното решение по делото „Начова и други срещу България“ Голямата камара на Съда е разгледала почти идентично оплакване и е определила приложимите принципи за преценка дали расови предразсъдъци са играли роля при причиняването на смърт от държавни служители и дали впоследствие властите са изпълнили позитивното си задължение да разследват твърденията за расово мотивирано насилие.

144. При преценката дали ответната държава е отговорна за лишаване от живот на основата на расовия или етнически произход на жертвата, Съдът е възприел подход, основан на конкретните обстоятелства по делото и на общия контекст. Той е разгледал няколко посочени от жалбоподателите фактически елемента (прекомерна употреба на огнестрелни оръжия и произнасяне на расови обиди от един от полицейските служители), както и докладите на редица организации, включително и междуправителствени институции, които са изразили загриженост относно честотата на инцидентите на насилие срещу роми в България. При конкретните обстоятелства на случая Съдът ги е намерил недостатъчни за достигането на заключение, че расистки нагласи са изиграли роля за събитията, довели до смъртта (виж цитираното по-горе решение „Начова и други“, § 144-59).

145. Що се отнася до задължението на властите да разследват случаи на смърт на лица от малцинствен произход, Съдът е постановил, че при разследване на смърт в ръцете на представители на държавата те имат задължението да предприемат всички разумни стъпки за разкриването на каквито и да е расистки мотиви и да установят дали е било възможно омраза или предразсъдъци да са играли роля в събитията или не. Властите трябва да направят онова, което е разумно за обстоятелствата, за да съберат и осигурят доказателствата, да изследват всички практически възможности за разкриването на истината и постановяването на мотивирани, безпристрастни и обективни решения, без да пропускат съмнителни факти, които могат да укажат расистки мотивирано насилие (също там, § 160 и 161). В по-нататъшния си анализ на конкретните обстоятелства Съдът е поставил специално ударение на изречената от участвал в събитията представител на властите расистка обида, както и на факта, че той е употребил изключително прекомерна сила срещу двама невъоръжени и неагресивни мъже. Той е постановил, че на фона на публикуваните многобройни данни за съществуването на предразсъдъци и враждебност към ромите в България е било необходимо това да се подложи на проверка и че пред властите е имало правдоподобна информация, достатъчна за да насочи вниманието им към необходимостта от първоначална проверка и в зависимост от изхода ѝ – към разследване на възможни расистки елементи в разглежданите събития (също там, § 163-66).

146. За разлика от ситуацията в „Начова и други“, в настоящия случай материалите по делото не съдържат конкретна индикация, че в събитията от 4 и 5 юни 1993 г. са играли роля расистки нагласи. Жалбоподателките също не са посочили такива факти.

147. Вярно е, че – както вече се посочи по-горе, редица организации, включително и междуправителствени институции, са изразявали тревога по повод чести

инциденти на насилие срещу роми от страна на български правоохранителни органи, в които не се е стигнало до осъждане на виновните лица (виж параграф 76 по-горе). Съдът обаче не може да пренебрегне факта, че единствената му задача е да установи дали в случая убийството на г-н Стефанов е било расово мотивирано (пак там, § 155) и че при липсата на допълнителна информация или обяснения той е длъжен да стигне до извода, че не е установено расистки нагласи да са изиграли роля за събитията, довели до нараняванията и смъртта му.

148. По отношение на задължението на властите за разследване Съдът отбелязва, че вече се е произнесъл, че българските власти са нарушили член 2, като не са провели смислено разследване на смъртта на г-н Стефанов (виж параграф 116 по-горе). Той намира, че както в „Начова и други“, в настоящия случай следва отделно да се разгледа оплакването за липсата на разследване за възможна причинна връзка между твърдените расистки нагласи и смъртта му. Той обаче отбелязва, че за разлика от ситуацията в „Начова и други“ (цитирано по-горе, § 163), в настоящия случай властите не са разполагали с какъвто и да е конкретен елемент, годен да подскаже възможността смъртта на г-н Стефанов да е била резултат на расистки предразсъдъци. Макар Съдът да не подценява факта на съществуването на публикувани данни за предразсъдъци и враждебност към ромите (виж параграф 76 по-горе), той не счита, че в конкретните обстоятелства властите са разполагали с информация, достатъчна да привлече вниманието им към необходимостта от разследване на възможни расистки нюанси на събитията, довели до смъртта на г-н Стефанов.

149. Следователно не са налице нарушения на член 14 от Конвенцията във връзка с членове 2, 3, 5, § 1 и 13 от нея.

VI. ПРИЛОЖЕНИЕ НА ЧЛЕН 41 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

150. Член 41 от Конвенцията гласи:

„Ако съдът установи, че е имало нарушение на конвенцията или на протоколите към нея и ако вътрешното право на високодоговарящата страна допуска само частично обезщетение за последиците от това нарушение, съдът присъжда, ако това е необходимо, справедливо удовлетворение на потърпевшата страна.“

A. Вреди

151. Първата жалбоподателка претендира 20 000 евро като обезщетение за нематериални вреди, причинени от смъртта на г-н Стефанов, а втората жалбоподателка претендира 10 000 евро. Те поддържат, че обезщетението е за болки и страдания, както и за загубата на морална и финансова подкрепа. Позовават се на редица решения в подобни случаи и обобщават съответните критерии от практиката на Съда. Жалбоподателките твърдят, че събитията, довели до смъртта на г-н Стефанов, както и продължителното и неефективно разследване са им причинили дълбоко безпокойство. На последно място жалбоподателките молят Съда да вземе под внимание уязвимостта на семейството на г-н Стефанов, което е загубило неговата подкрепа.

152. Правителството твърди, че претенцията е необоснована, тъй като няма нарушения на Конвенцията. Цитираната от жалбоподателките практика по дела е неуместна, тъй като те се отнасят до случаи на съмнителна смърт по време на задържане и неадекватното им разследване, какъвто този случай не е. Няма индикации за употреба на физическо насилие срещу г-н Стефанов, както е установило последващото разследване, което било цялостно и обективно. Правителството е на мнение, че претенцията на жалбоподателките е всъщност за имуществени вреди и като такава е спекулативна и недоказана. Доколкото може да бъде видяна като претенция за неимуществени вреди, претенцията е прекомерна.

153. Като начало Съдът отбелязва, че вече се е произнесъл за наличието на нарушения на членове 2, 3, 5, § 1 и 13 от Конвенцията. Следователно не е необходимо тук отново да обсъжда делото по същество, каквото искане, изглежда, се съдържа в становището на Правителството. По-нататък Съдът отбелязва, че – както се вижда от съдържанието на претенциите им, жалбоподателките не са претендирали обезщетение за имуществени вреди в резултат от смъртта на г-н Стефанов. Ето защо е ненужно да се разглеждат аргументите на правителството в тази посока.

154. По отношение на претенцията за обезщетение за неимуществените вреди Съдът намира, че жалбоподателките са преживели дълбоки страдания в резултат от намерените в настоящия случай сериозни нарушения на най-фундаменталните права, прогласени от Конвенцията. Съдът отбелязва, че делото се отнася до смъртта на партньора и бащата на две от децата на първата жалбоподателка и сина на втората жалбоподателка. Като взе предвид решенията си в подобни случаи (виж „Великова срещу България“, № 41488/98, § 96-98, ECHR 2000-VI; „Ангелова“, цитирано по-горе, § 170-73; и „Начова и други“, цитирано по-горе, § 171-72), Съдът уважава претенцията изцяло.

В. Съдебни разноски

155. Жалбоподателките претендират да им бъдат заплатени 6120 евро за 70 часа работа на адвокат при възнаграждение по 40 евро на час. Представят копие от договор между тях и адвоката им, както и отчет-график на извършената работа.

156. Правителството счита, че претендираната сума е прекомерна в сравнение с обичайните хонорари на адвокатите в България.

157. Съдът намира, че претендираните разноски са действителни, необходими и съответни на намерените нарушения (виж „Начова и други“, цитирано по-горе, § 175). Що се отнася до размера на претенцията, той изглежда прекомерен. Като взе предвид всички релевантни фактори, Съдът присъжда на двете жалбоподателки общо 4000 евро заедно с всеки евентуално дължим данък, които да се преведат по банковата сметка на адвоката им – г-н Й. Грозев, в България.

В. Лихва за забавяне

158. Съдът намира за подходящо лихвата за забавяне да бъде определена на базата на пределната лихва при отпускане на заем от Централната европейска банка, към която да се добавят 3 пункта.

ПОРАДИ ТЕЗИ СЪОБРАЖЕНИЯ СЪДЪТ ЕДИНОДУШНО

1. *Приема*, че е налице нарушение на чл. 2 от Конвенцията във връзка със смъртта на г-н Стефанов;

2. *Приема*, че е налице нарушение на член 2 от Конвенцията във връзка с изпълнението на задължението на държавата-ответник да проведе ефективно разследване на смъртта на г-н Стефанов;

3. *Приема*, че е налице нарушение на член 3 от Конвенцията;

4. *Приема*, че е налице нарушение на член 5, § 1 от Конвенцията;

5. *Приема*, че е налице нарушение на член 13 от Конвенцията;

6. *Приема*, че не е налице нарушение на член 14 от Конвенцията;

7. *Приема*,

(а) че в срок от три месеца от влизането в сила на решението съгласно член 44, § 2 от Конвенцията, държавата-ответник следва да заплати на жалбоподателките следните суми в левове по курс, приложим към деня на плащането:

(i) 20 000 евро (двадесет хиляди евро) на първата жалбоподателка и 10 000 (десет хиляди евро) обезщетение за неимуществени вреди;

(ii) 4000 евро (четири хиляди евро) за съдебни разноски общо на двете жалбоподателки;

(iii) какъвто и да било евентуално дължим данък върху горните суми;

(b) че от изтичането на горепосочения тримесечен срок до изплащането на тези суми ще се дължи проста лихва в размер на пределната лихва при отпускане на заем от Централната европейска банка за периода на забавянето, увеличена с 3 пункта;

8. *Отхвърля* останалата част от претенциите на жалбоподателките за справедливо обезщетение.

Изготвено на английски език и обявено в писмен вид на 23 февруари 2006 г., в съответствие с Правило 77, § 2 и 3 от Правилата на Съда.

Сьорен Нилсен
секретар

Христос Розакис
председател

**VI.
МЕЖДУНАРОДНИ ПРОГРАМИ
И ПРОЕКТИ**

РЕЗУЛТАТИТЕ:
ПРОЕКТ ПО ПРОГРАМА ФАР BG-0203.04
„ПОДОБРЯВАНЕ НА АДМИНИСТРАТИВНОТО
ПРАВОСЪДИЕ С ОГЛЕД БОРБАТА
СРЕЩУ КОРУПЦИЯТА“

Нина Овчарова*

Министерството на правосъдието успешно завърши в средата на 2005 г. ФАР проекта „Подобряване на административното правосъдие с оглед борбата срещу корупцията“. В рамките на този проект беше изготвен текстът на изцяло новия за българската нормативна уредба Административнопроцесуален кодекс. Този проект беше един от ключовите, които Министерството на правосъдието е изпълнявало, и имаше значителна функция в залагането на основите на съвременния европейски облик на българското процесуално законодателство наред с проекта по ФАР 2003 за подобряване на гражданското и наказателното производство.

Проектът беше изпълняван в тясно сътрудничество с паралелно течащия сходен проект по Програмата на ООН за развитие (ПРООН), който от своя страна беше непосредствено продължение на успешно приключилия през 2003 г. проект „Цялостен преглед на системата на административното правосъдие в България“. Дейностите, чрез които ПРООН и Програма ФАР подкрепяха постигането на крайната цел, са съответно работа по същество и подпомагане на основната работа чрез осигуряване на експертна помощ и обмяна на международен опит. По двата проекта беше изготвен консолидиран работен план на дейностите по двата проекта и беше установена постоянна всекидневна координация.

С настоящия материал ви представяме общата рамка на ФАР-проекта и описание на най-съществените дейности, осъществени в неговите рамки.

Проектът **BG-0203.04 „Подобряване на административното правосъдие с оглед борбата срещу корупцията“** беше предвиден като основно направление за реформа от Министерството на правосъдието за 2002 година и включен като приоритетен проект по Програма ФАР. Той предвиждаше туининг-сътрудничество с държава-членка на Европейския съюз (ЕС) с цел да подпомогне България за осигуряване на рационализирано и унифицирано административно законодателство и на база за утвърждаване на административна съдебна структура и функционалност на административното правосъдие.

Туининг-проект **BG/2002/IV/JH/03 „Подобряване на административното правосъдие с оглед борбата срещу корупцията“**

* Авторът е старши експерт в дирекция „Международно сътрудничество и европейска интеграция“, Министерството на правосъдието.

Целта на реформата беше подобряване на правната и организационна рамка и консолидиране на обща правна база на административното правосъдие, като така се подпомогне въвеждането на модерна система на административно законодателство, което да осигурява ефективен механизъм за външен съдебен контрол и вътрешен контрол върху работата на държавната администрация с оглед превенцията на корупцията.

Началото на проекта беше през декември 2003 г. с провеждането на началната среща между Министерството на правосъдието и Върховния административен съд от българска страна и избрания от нея туининг-партньор – Федерална република Германия: Министерството на правосъдието и Фондацията за международноправно сътрудничество. Проектът завърши през юли 2005 г. Продължителността на проекта беше 18 месеца, но впоследствие беше увеличена с 2 месеца за утвърдаване на ползата от изпълнението му. Общият бюджет беше 800 000 евро.

Проектът беше разделен на три основни компонента:

1. подкрепа за привеждането на системата на българското административно законодателство в съответствие с най-добрите практики на ЕС;
2. подкрепа при реструктуриране на системата на административното правосъдие в съответствие с най-добрите практики на ЕС;
3. обучение на съдии, прокурори и съдебни администратори по новата система на административно производство.

Основата за проекта беше създадена със сформирването в края на 2003 г. на Работна комисия по разработване на проект на Административнопроцесуален кодекс с участието на изтъкнати български магистрати, представители на академичната общност и практикуващи юристи.

Изпълнението на проекта се осъществяваше предимно чрез краткосрочни визити на чуждестранни експерти в България, сред които имаше и вече участвали в сходни проекти тук. Междувременно туининг-съветникът участваше във всички заседания на Работната група, а също и осъществяваше краткосрочни посещения в различни български съдилища за придобиване на преки впечатления за работните условия и за актуалните практики и стандарти. В съответствие със заложените резултати да осигури поглед върху организационните структура и процедури в различни съдилища в Европейския съюз, проектът осигури също така няколко посещения на българските проектни участници в държави-членки на Съюза, като всяко едно беше фокусирано върху определени теми и специфики на домакина, а общите впечатления от посещенията бяха подробно обсъждани на срещи на Работната група.

Дейностите по проекта започнаха с превод на съответното законодателство от Португалия, Испания, Франция и Германия. Туининг-съветникът приключи подробна оценка на съществуващото законодателство, административната съдебна структура, правилници, вътрешни процедури и свързани нормативни актове, на базата на срещи и интервюта с членовете на Работната група, с представители на Министерството на правосъдието, с окръжни съдии. Докладът беше разпространен до всички партньори по проекта, някои експерти и Делегацията на Европейската комисия. Първата мисия на чуждестранен експерт беше проведена през януари 2004 г. и той подготви доклад с резюме на неговите общи наблюдения, специфични въпроси и теми за последващи насоки в нормотворческата работа на българската група. Следващата мисия беше през февруари относно анализ на правилата за административна съдебна процедура. В процеса на нейното изпълнение чуждестранните експерти имаха

възможност за постоянно обсъждане с Работната група. Основните дискуссионни точки бяха първите проектотекстове на Административнопроцесуалния кодекс (АПК), разглеждащи основните правила и принципи на административното правосъдие, както и структурата на Кодекса. През април двама чуждестранни експерти извършиха трета мисия и предадоха доклад за общите си наблюдения.

След завършването на първоначалния проект на АПК, на 7 и 8 юли 2004 г. беше проведена национална конференция в София за обществено обсъждане на текстовете. Програмата беше целево разделена в две части. Първоначално кратки презентации бяха последвани от дискусии, водени от съответните експерти в три групи. Впоследствие бяха представени резултатите от дискусиите на съответни сесии в групите. Участваха общо около 120 съдии и служители от различни административни звена. По време на конференцията беше воден аудио- и стенографски запис и всички протоколи бяха представени на членовете на Работната група за последващи дискусии. На работна среща в края на юли петима експерти от Германия, Португалия и Австрия работиха заедно с Работната група в две сесии, обсъждайки препоръките на експертите по проекта за АПК. През ноември друг чуждестранен експерт подготви анализ на текста преди завършването му и с оглед последващите нужди от обучение по него.

Проектът на Административнопроцесуалния кодекс беше предаден на Министерството на правосъдието на 16 декември 2004 г. Същевременно туининг-съветникът подготви задълбочен доклад по събраните коментари, бележки и препоръки на експертите от държавите-членки на ЕС, участвали в конференцията. В окончателния си вид той беше адаптиран в съответствие с последните изменения в проекта на АПК и също предаден на министерството. Работната група се среща отново през януари, за да обсъди различни забележки по текста, получени от министерствата в рамките на съответната съгласувателна процедура.

От началото на май до края на удължения период на изпълнение на туининг-проекта беше проведено планираното обучение. Основен партньор в дейността беше Националният институт на правосъдието. Паралелно по-рано беше започнала подготовката на учебни материали за съдии, прокурори и съдебни администратори, като беше сформирана и специална работна група. Бяха преведени сходни издания в държавите-членки на ЕС. Накрая пет двудневни обучения бяха организирани за магистрати. Целта на обученията беше да представи бъдещия АПК с неговите нови характеристики до максимално повече съдии, практикуващи административно право, както и да представи някои принципи на новия акт от европейска гледна точка. Обученията бяха проведени по места в България, за да бъдат възможно най-улеснени и предразположени за участие съответните съдии. Още три семинара бяха сформирани за обсъждане на новия АПК със съдебни служители.

В заключение проектът постигна своите цели и Програма ФАР спомогна по изключително точен начин, като допринесе за осигуряването на:

- конкретни препоръки за модерна система на административно правосъдие в съответствие с най-добрите европейски практики – измененията бяха ориентирани към увеличаване на антикорупционния ефект на новоприетите текстове;
- проект на законодателен модел за унифицирани, синхронизирани и систематизирани административно законодателство и процедури, които да осигурят ефективни услуги за гражданите и юридическите лица;
- конкретни препоръки и проект на законодателен модел за ефективни механизми за вътрешен преглед в публичната администрация;

- осигуряване на пилотно обучение на приблизително 35 съдии, прокурори и следователи и 20 съдебни администратори от различни съдилища;
- разработване на схеми и планове за обучение за съдии, прокурори и съдебни администратори.

На 14 февруари 2005 г. законопроектът на Административнопроцесуалния кодекс беше внесен в Народното събрание. Неговото разглеждане беше бавно и отделено на множество задълбочени дискусии. Той беше приет на 29 март 2006 г. и публикуван в бр. 30 на ДВ от 11 април 2006 г. Кодексът влиза в сила след тримесечен период от 12 юли 2006 г. с изключение на определени цитирани текстове, някои от които започват действие непосредствено след обнародването, други от 1 януари и от 1 март 2007 г.

Основното значение на Административнопроцесуалния кодекс е самото му въвеждане в българската нормативна база. Той отменя Закона за Върховния административен съд, Закона за административното производство, Закона за предложенията, сигналите, жалбите и молбите, Закона за административното обслужване на физическите и юридическите лица. Това наистина предполага унифицирана система на административно правосъдие, а новостите в текстовете реално създават условия за подобряване на националната практика в съответствие с най-добрите европейски и особено с оглед борбата срещу корупцията. От друга страна, с Кодекса се въвежда цяла структурна система – създадени са административни съдилища. Разпоредбите на акта уреждат техния статут и организация.

**ОБЗОР НА НАЦИОНАЛНАТА КОНФЕРЕНЦИЯ
ПО ТУИНИНГ-ПРОЕКТ BG – 04-IV-JH-02,
11-12 ДЕКЕМВРИ 2006 Г.:
„СЪДЕБНО СЪТРУДНИЧЕСТВО
ПО НАКАЗАТЕЛНОПРАВНИ ВЪПРОСИ
В КОНТЕКСТА НА ЧЛЕНСТВОТО
НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ
В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ“**

Катя Панова*

На 1 януари 2007 г. България става част от Европейския съюз, в рамките на който неговият *acquis communautaire* има примат над националното законодателство. Необходимостта от хармонизиране на българското законодателство с това на Европейския съюз е една от основните задачи, които стоят пред нашата държава след присъединяването ни към Европейския съюз. От особено значение е синхронизирането на уредбата от Третия стълб – правосъдие и вътрешни работи. Създаването на общи стандарти за правосъдие и принципът за взаимно признаване на съдебните актове, постановени от държавите-членки в рамките на Европейския съюз, са част от въпросите, залегнали в концепцията на Третия стълб.

В изпълнение на туининг-проект по програма ФАР BG – 04-IV-JH-02 на 11 и 12 декември 2006 г. в Националния институт на правосъдието в гр. София се проведе Национална конференция на тема: „Съдебно сътрудничество по наказателноправни въпроси в контекста на членството на Република България в Европейския съюз“.

Конференцията беше открита от заместник-министъра на правосъдието Маргарит Ганев, който отправи поздравления към участниците и им пожела ползотворна работа в контекста на европейските ценности. Господин Педро Барсело – постоянен туининг-съветник, направи кратък преглед на реализираните в рамките на проекта задачи и на свой ред се присъедини към пожеланията за продължаване на ползотворното сътрудничество с Министерството на правосъдието. Сред специалните гости присъстваха представители от посолствата на Кралство Испания, Кралство Швеция и USAID.

Участниците в конференцията бяха от цялата страна – съдии от Върховния касационен съд, прокурори от отдел „Международно правно сътрудничество“ на Върховната касационна прокуратура, съдии от апелативните съдилища на градовете Варна, Бургас, Велико Търново, от окръжните съдилища на град Плевен, Благоевград, Петрич и Враца, прокурори от окръжните прокуратури на град Смолян,

* Авторът е младши експерт в дирекция „Международно сътрудничество и европейска интеграция“, Министерството на правосъдието.

Шумен и Враца, съдии от районните съдилища в град София и Крумовград, следователи от Националната следствена служба, представители на Комисията за установяване на имущество, придобито от престъпна дейност, служители на Министерството на външните работи, адвокати от Фондацията за подпомагане жертвите на престъпления. От страна на Министерството на правосъдието присъстваха експерти от дирекция „Съвет по законодателство“ и дирекция „Международно сътрудничество и европейска интеграция“, които изнесоха доклади за новото българско законодателство, прието в изпълнение на няколко рамкови решения, касаещи уредбата на Европейската заповед за арест, Заповедта за замразяване на имущество и доказателства и регламентацията за изплащане на обезщетения на жертвите от престъпления съобразно тежестта на причинените увреждания.

Работната програма на първия ден от конференцията започна с доклад, посветен на **българския Закон за екстрадицията и Европейската заповед за арест**, представен от госпожа Веселина Малева, началник на отдел „Международна правна помощ“ на Министерството на правосъдието. В хода на изложението беше очертано приложното поле на закона (чл. 4), бяха разгледани подробно институтите на екстрадицията и Европейската заповед за арест, принципът на двойната наказуемост на деянията, който допуска екстрадиция само когато деянието съставлява престъпление по българския закон и по закона на молещата държава и за него се предвижда наказание лишаване от свобода или мярка, изискваща задържане на лицето за не повече от една година или друго по-тежко наказание. Сред основанията за недопускане на екстрадиция особено внимание беше обърнато на въпроса за непредаването на български граждани, освен ако това е предвидено във влязъл в сила международен договор, по който Република България е страна (чл. 6, ал. 1), като това обстоятелство трябва да е налице към момента на получаване на искането за екстрадиция.

Българският закон в чл. 19 предвижда т. нар. „бърза“ или „незабавна екстрадиция“. В тези случаи съдът издава решението за незабавна екстрадиция в срок до 24 часа и то не подлежи на обжалване.

В чл. 31 се определя принципът на особеността в случаите, когато Република България е молеща държава. Съгласно този принцип лицето, предадено от другата държава, може да бъде съдено само за престъплението, за което е предадено. Изключенията са, когато е налице предварително съгласие от другата държава, че ще съди лицето и за друго престъпление, извършено преди предаването му, или ако лицето е имало възможност да напусне територията на Република България и не го е направило до 45 дни от окончателното му освобождаване или се е завърнало отново на нея, след като я е напуснало.

Глава пета от закона е създадена в изпълнение на Рамковото решение за Европейската заповед за арест от 13 юни 2002 г. и влиза в сила от датата на присъединяването на Република България към Европейския съюз. Европейската заповед за арест е акт, издаден от компетентните органи на държава-членка на Европейския съюз, за задържане и предаване от друга държава-членка на търсено лице с цел провеждане на наказателно преследване или изпълнение на наказание лишаване от свобода, или на мярка, изискваща задържането му. Целта е да се опрости механизмът по предаването и същевременно ефективно и бързо да се противодейства на организираната престъпност. Европейската заповед за арест се основава на принципа на взаимното признаване на съдебните актове и съдебния контрол върху процедурата, като се разширява обхватът на действие – трите класически мотива – политически, данъчни

престъпления и предаване на собствени граждани, като основания за отказ вече са неприложими.

В чл. 36, ал. 2 отново е застъпен принципът за двойната наказуемост, като изрично е посочено, че не може да бъде отказано изпълнение на Европейска заповед за арест във връзка с данъци, такси, мита или валутен обмен на основание, че българското законодателство не предвижда същия вид данък или такса, или не урежда по същия начин данъците, таксите, митата или валутния обмен като законодателството на издаващата държава-членка. Изключение от принципа на двойната наказуемост е предвидено в ал. 3 за списък от 32 престъпления, които са наказуеми в издаващата държава с лишаване от свобода не по-малко от 3 години или с друго по-тежко наказание, или за тях се предвижда мярка, изискваща задържане за не по-малко от 3 години.

Европейската заповед за арест трябва да бъде издадена в писмена форма, която включва определени реквизити, посочени в чл. 37, ал. 1, т. 1-7. Ако е издадена от български орган, заповедта се придружава от превод на официалния или на един от официалните езици на изпълняващата държава. Ако е изпратена до български орган – необходимо е заповедта за арест да се придружава с превод на български език.

Когато Република България е изпълняваща държава, компетентен е окръжният съд по местонахождение на исканото лице. Централен орган по Европейската заповед за арест е министърът на правосъдието.

Очертани бяха и възможните проблеми във връзка с изпълнението на закона в отношенията с други държави-членки: с Федерална република Германия поради отказа за предаване на собствени граждани ще се прилага старият ред по Конвенцията за екстрадиция от 1957 г. Езиковата бариера и различните изисквания на държавите-членки, касаещи езика на формуляра за Европейската заповед за арест, са друг проблем. Изискването за бързина поражда необходимостта от използване на съвременните средства за комуникация – факс и електронна поща.

Господин Анхел Галго – главен секретар на Европейската съдебна мрежа (Eurojust), на свой ред запозна аудиторията с практическите резултати от прилагането на механизмите на **Рамковото решение за Европейската заповед за арест**. Очертани бяха шестте основни характеристики на Рамковото решение: 1. принцип на взаимното признаване на съдебни актове; 2. деполитизация; 3. бързина и ефективност; 4. предаване на граждани; 5. зачитане правата на човека; 6. действие и влизане в сила. Тъй като всяка от държавите сама определя по какъв начин и чрез какъв нормативен акт ще въведе едно рамково решение в националното си законодателство, се поражда различия във въведеното законодателство – т. нар. „варираща стереометрия“.

Първият ден на конференцията приключи с лекция, изнесена от господин Рубен Хименес, съдия от Върховния съд на Мурсия, Кралство Испания, който анализира международното съдебно сътрудничество при обезпечаване на имущество, придобито от престъпна дейност, във връзка с **Рамковото решение на Съвета на Европейския съюз от 22 юли 2003 г. относно изпълнението на решения за обезпечаване на имущество или доказателства в Европейския съюз**. Отново на преден план беше изведен принципът за взаимното признаване на съдебни актове между държавите-членки на Европейския съюз и взаимодействието между тях по пътя на директен контакт на компетентните съдебни органи чрез съвременните средства за комуникация – факс и електронна поща. Необходимостта от създаване на структури, които подпомагат сътрудничеството между държавите, е една от задачите, които стоят за решаване пред държавите-членки на Европейския съюз.

На втория ден господин Ерик Фагелсбо, прокурор в Международния отдел към главния прокурор на Кралство Швеция, запозна участниците в конференцията с приложението в Швеция на Рамковото решение за обезпечаване на имущество или доказателства.

Особеност на шведския модел е разширяването на обхвата на Рамковото решение, тъй като отсъствието на правилото за двойната наказуемост не е основание за отказ да се признае и изпълни едно решение. Централна роля е отредена на прокурора, който взема участие и при признаването на съдебния акт, и при неговото изпълнение. Като основания да се откаже признаването и изпълнението на заповеди за конфискация на имущество или доказателства се определят наличието на имунитет или привилегии, достъпът до документи с качеството на професионална тайна и др.

По отношение на времето срокът за изпълнение е до 24 часа от издаването да се съобщи на издаващата акта държава. Изпълнението се докладва на съда от прокурора в съдебно заседание. Компетентен е окръжният съд по местонахождението на имуществото. Трябва да се има предвид, разбира се, че всички тези действия имат временен характер и основната им цел е да се подсигури един бъдещ процес, в хода на който ще се докаже по несъмнен начин престъпният произход на вече обезпеченото имущество и въз основа на тези доказателства ще се пристъпи към неговата конфискация.

Към настоящия момент Швеция има един случай на признаване и изпълнение на акт за обезпечаване на доказателства, издаден в държава-членка на Европейския съюз.

Професор Кушлев накратко запозна присъстващите с дейността на **Комисията за отнемане на имущество, придобито от престъпна дейност**, на която е председател. Беше акцентирано върху спецификата на дейността на комисията и нейната структура, подпомагана от териториални звена – дирекции, за разлика от други държави, където е възприет централизираният подход. За 2006 г. бяха отчетени 152 образувани производства, сред които 100 за установяване на имущество, 40 за налагане на обезпечителни мерки, 12 за отнемане на имущество, пред окръжни съдилища в страната. Общият размер на запорираното имущество е 19 млн. лева.

Българският **Закон за признаване, изпълнение и постановяване на актове за обезпечаване на имущество или доказателства**, приет от Народното събрание на 7 юли 2006 г. (обн. в ДВ, бр. 59 от 21 юли 2006 г.), в сила от 1 януари 2007 г., в изпълнение на Рамковото решение на Съвета на Европейския съюз от 22 юли 2003 г. относно изпълнението на решения за обезпечаване на имущество или доказателства, беше представен от госпожа Марияна Лилова, един от съставителите на закона, прокурор в отдел „Международно правно сътрудничество“ на Върховната касационна прокуратура.

В хода на изложението госпожа Лилова очерта основните особености на българския нормативен акт, разработен с активното участие на шведски експерти, съдии от Софийския градски съд, експертите от Съвета по законодателство и отдел „Международна правна помощ“ на Министерството на правосъдието.

Актът за обезпечаване на имущество или доказателства се признава от Софийския градски съд, който насрочва делото незабавно след получаването на акта и удостоверение. Разглежда го в състав от един съдия в закрито заседание и се произнася незабавно с определение, с което признава акта за обезпечаване на имущество или доказателства и го изпраща в срок от 24 часа на съответния компетентен орган за изпълнение или отказва признаване или изпълнение на акта за обезпечаване и прекратява производството. Съдът може също така да признае акта за обезпечаване, но да отложи неговото изпълнение.

В чл. 9 са посочени основанията за отказ да се признае или изпълни актът за обезпечаване: ако липсва удостоверението или то е непълно, или е налице явно несъответствие на акта за обезпечаване; ако лицето, срещу което се води наказателното производство, се ползва с имунитет или привилегия според българското законодателство; ако деянието не е престъпление по българското право (принципа на двойната наказуемост), с изключение на случаите по чл. 5, ал. 2 и 3.

Различен е редът за изпълнение на акта за обезпечаване на имущество – изпълнява се от съответния компетентен орган по реда, предвиден в Гражданския процесуален кодекс, докато изпълнението на акта за обезпечаване на доказателства съгласно чл. 12 се осъществява по реда, предвиден в Глава тридесет и шеста, раздели II и III от Наказателнопроцесуалния кодекс.

Срокът на обезпечаването има действие до произнасянето по искането за отнемане на имуществото или предаването на доказателствата. При съобщаване от компетентния орган на издаващата държава за отмяната на акта за обезпечаване българският съд незабавно отменя обезпечението.

Предвидени са и правни средства за защита срещу постановеното от Софийския градски съд определение. Актът може да се обжалва в 14-дневен срок от узнаването за постановяването му пред апелативния съд по реда на Гражданския процесуален кодекс от страна на всяко заинтересовано лице, но обжалването не спира изпълнението.

Обхватът на Рамковото решение се разширява и за досъдебното производство. Когато Република България постановява актове за обезпечаване на имущество или доказателства, които подлежат на признаване и изпълнение в друга държава-членка на Европейския съюз, компетентен е съответният първоинстанционен съд по искане на:

– прокурора – ако става въпрос за вземане на мерки за обезпечаване на конфискации и отнемането на вещи в полза на държавата;

– прокурора, обвиняемия, пострадалия, частния обвинител или гражданския ищец, когато съществува опасност, че някое доказателство може да бъде изгубено или неговото събиране да бъде затруднено.

Когато според Наказателнопроцесуалния кодекс не се изисква разрешение или одобрение от съд за извършване на действия по разследването в досъдебното производство, прокурорът сам издава постановлението за обезпечаване на доказателства.

Изпращането на акта за обезпечаване е пряко на компетентния орган в изпълняващата държава, като за досъдебната фаза на наказателното производство актът се изпраща от прокурора чрез Върховната касационна прокуратура. За съдебната фаза на наказателното производство изпращането на акта до компетентния орган на изпълняващата държава се извършва от съда, постановил определението, чрез Софийския градски съд.

Съвременните средства за комуникация – факс и електронна поща, помагат да се осигури бързото и навременно предаване на определението за обезпечаване на имущество или доказателства, а при постъпило искане за оригиналите на документите или за удостоверяване на автентичността им те се изпращат с експресна поща.

Отново е предвидена възможност за реализиране на правото на защита срещу постановения съдебен акт. Съгласно чл. 23 всяка заинтересована страна може да обжалва в 14-дневен срок от узнаването пред съответния по-горен съд по реда на Гражданския процесуален кодекс. Постановлението на прокурора също може да се обжалва от всяка заинтересована страна в 14-дневен срок от узнаването по реда на Наказателнопроцесуалния кодекс. И в двата случая обжалването не спира изпълнението.

Госпожа Юлия Меранзова, държавен експерт от Съвета по законодателство на Министерството на правосъдието, изнесе доклад за правата на пострадалите и **българския Закон за подпомагане и финансова компенсация на пострадали от престъпления** (обн. в ДВ, бр. 105 от 22 декември 2006 г.), в сила от 1 януари 2007 г. Законът регламентира правото на информация на пострадалите и активното съдействие на неправителствените организации и органите на МВР в тази сфера. Предвидено е издаването на брошура от Националния съвет за подпомагане и компенсация на пострадалите, която ще се разпространява безплатно. Съгласно чл. 8, ал. 1 формите на подпомагане на пострадалите от престъпления са:

- медицинска помощ при спешни състояния по реда на Закона за здравето;
- психологическа консултация и помощ;
- безплатна правна помощ;
- практическа помощ.

Освен формите на подпомагане пострадалите от престъпления имат право на еднократна финансова компенсация при условията и по реда, предвидени от Закона за подпомагане и финансова компенсация на пострадали от престъпления. Граждани от държави-членки на ЕС също могат да подадат молба за компенсация чрез Националния съвет, който се отчита пред министъра на правосъдието за изпълнението на дейността. Финансовата компенсация се предоставя след влизане в сила на осъдителната присъда (вкл. и задочна), прокурорски или съдебен акт за прекратяване на наказателното производство или прокурорски/съдебен акт за спиране на наказателното производство поради неразкриване на извършителя на престъплението. Финансовата компенсация се предоставя от държавата като парична сума в размер от 250 до 5000 лв. Когато такава се предоставя на наследниците на починало лице, нейният общ размер не може да надвишава 10 000 лв.

На свой ред господин Флорентино Руис, съдия от Апелативния съд на Уелва, Кралство Испания, говори за **правата на пострадалите в европейското законодателство**. Отново бяха изтъкнати като водещи правото на информация на пострадалите, тяхната закрила и различните форми на компенсация, производство и медиация. Основна характеристика е, че качество „пострадал“ може да притежава само физическото лице.

Голямо е значението на специфичните услуги и поддържащи звена, както и наличието на мрежа от добре обучени професионалисти – психолози, полицейски служители, юристи.

Накрая господин Антонио Ротжер, разследващ съдия от Палма де Майорка, Кралство Испания, запозна участниците в конференцията с **основните инструменти на ЕС в областта на съдебното сътрудничество по наказателни въпроси**. Много удобен за ползване е Интернет-адресът на Европейската съдебна мрежа: <http://www.ejn-crimjust.europa.eu/>, където освен данни за точките за контакт на всяка от държавите-членки на ЕС има и линкове за специализирани правни инструменти в областта на международното сътрудничество: Атлас, Солон, Компендиум, Белгийски фишове.

В заключение следва да подчертаем, че проведената конференция допринесе за информирането на съдиите и прокурорите от цялата страна относно изискванията и условията на предстоящата работа след 1 януари 2007 г., когато Република България става пълноправен член на Европейския съюз, както и за приетите въз основа на горепосочените рамкови решения български закони в областта на международното сътрудничество по наказателни въпроси. Проведените дискусии и разговори установиха дух на ползотворен и ефективен диалог с представителите на европейските институции.

**ДИСКУСИИ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ ОТ НАЦИОНАЛНАТА
КОНФЕРЕНЦИЯ ПО ПРИЛОЖЕНИЕТО НА НОВИЯ
НАКАЗАТЕЛНОПРОЦЕСУАЛЕН КОДЕКС,
15 ДЕКЕМВРИ 2006 Г.**

Мариета Иванова*

Теодора Маринова*

Съгласно решение на Министерския съвет от 20 октомври 2005 г. за предприемане на неотложни мерки във връзка с членството на Република България в Европейския съюз са изготвени Критерии за мониторинг по прилагането на новия Наказателнопроцесуален кодекс, които през февруари 2006 г. са утвърдени от Висшия съдебен съвет и от Министерския съвет.

Утвърдените критерии са обусловени до голяма степен от предизвикателствата, пред които са изправени българските магистрати във връзка с влизането в сила на 29 април 2006 г. на новия Наказателнопроцесуален кодекс. Европейските ни партньори ще следят неотклонно и с най-голямо внимание прилагането му и ще очакват то да доведе до реални и значими резултати в противодействието срещу престъпността и осигуряването на бързо и прозрачно правораздаване.

В тази връзка Министерството на правосъдието инициира проекта „Дейности по осигуряване на най-ефикасното прилагане на новия Наказателнопроцесуален кодекс и ЗИД на Наказателния кодекс“, който е финансиран от Съвета по европейска интеграция към Министерския съвет на Република България и чиято крайна цел е осигуряване на пълноценното и правилно прилагане на новия НПК. В рамките на този проект през 2006 г. са осъществявани редица дейности, които да спомогнат непосредствено за утвърждаването на по-ефикасно наказателно производство, както и за идентифицирането на евентуални проблеми в процеса на правоприлагане.

В съответствие с изпълнението на проекта, на 15 декември 2006 г. в хотел „Родина“ в София се състоя национална конференция, озаглавена „Критерии за мониторинг по прилагането на Наказателнопроцесуалния кодекс“. Конференцията се проведе под председателството на г-жа Ана Караиванова, заместник-министър на правосъдието, и в нея взеха участие представители на следните ведомства и звена:

1. Върховен касационен съд;
2. Върховна касационна прокуратура;
3. Апелативни съдилища;
4. Апелативни прокуратури;
5. Военно апелативен съд;
6. Военно апелативна прокуратура;

* Младши експерт в дирекция „Международно сътрудничество и европейска интеграция“, Министерството на правосъдието.

* Младши експерт в дирекция „Международно сътрудничество и европейска интеграция“, Министерството на правосъдието.

7. Военни съдилища;
8. Военни прокуратури;
9. Окръжни съдилища;
10. Окръжни прокуратури;
11. Районни съдилища;
12. Софийска районна прокуратура;
13. Национална следствена служба;
14. Министерство на вътрешните работи;
15. Министерство на правосъдието;
16. Работна група по критериите за мониторинг на прилагането на Наказателнопроцесуалния кодекс.

Модератор на конференцията беше г-жа Емилия Каракашева, съдебен инспектор в Министерството на правосъдието, която отправи встъпителни думи към участниците и даде думата на г-н Димитър Димитров, началник на политическия кабинет на Министерството на правосъдието, който произнесе кратко слово от името на проф. Георги Петканов, министър на правосъдието. Г-н Димитров подчерта значимостта на прилагането на новия НПК като една от най-важните стъпки за процеса на реформа в съдебната система, представи накратко някои от постиженията в областта, благодари за усилията на Работната група и в заключение пожела успех на участниците в общите усилия по правораздаване.

Програмата на конференцията продължи в следните части:

1. Експозе на резултатите от дейността на Работната група по критериите за мониторинг на прилагането на Наказателнопроцесуалния кодекс;
2. Представяне на социологическо проучване на резултатите от прилагането на новия Наказателнопроцесуален кодекс;
3. Дискусия;
4. Заключителни коментари.

Експозето на резултатите от дейността на работната група по критериите за мониторинг по прилагането на Наказателнопроцесуалния кодекс и социологическото проучване във връзка с прилагането на новия НПК бяха в основата на проведената на конференцията дискусия и направените заключения.

1. Експозето относно резултатите от дейността на Работната група по критериите за мониторинг на прилагането на Наказателнопроцесуалния кодекс беше представено от г-жа Ана Караиванова. В качеството си на председател на Работната група по мониторинга тя представи изчерпателна информация относно структурата и работата на членовете ѝ, като особено внимание обърна на основните въпроси и проблеми, поставени за обсъждане на нейните заседания. В тази връзка като основна нейна задача тя очерта събирането и систематизирането на информация по апелативни съдебни райони при ежемесечните посещения на съдебните инспектори. В резултат на тяхната работа като основни въпроси, пораждащи необходимост от тълкуване, бяха изброени: фигурата на наблюдаващия прокурор; досъдебното производство в наказателния процес; прилагането на нови процедури от НПК; доказателствената част от наказателното производство; новите срокове в НПК и т.н.

В заключителната част на експозето беше подчертано становището, че отрицателните прогнози за колапса на наказателния процес в резултат на новия НПК са се

оказали неоснователни. Беше изтъкнат също така постигнатият висок процент на съкратените досъдебни производства и беше обърнато особено внимание на необходимостта сроковете в наказателния процес да не се тълкуват твърде рестриктивно. Съществен акцент беше поставен и върху положителните аспекти от преминаването на разследването от следователи към дознатели (чл. 52, ал. 2 от НПК). Като проблемни области бяха очертани необходимостта от уеднаквяване на подсъдността на служителите от МВР (чл. 405, ал. 1, т. 2) и правилата за замяна на наказанието „пробация“ с лишаване от свобода (чл. 451 от НПК).

2. Социологическото проучване на резултатите от прилагането на новия Наказателнопроцесуален кодекс беше представено от неговите автори – доц. д-р Иван Чалъков и д-р Иво Христов¹. То бе изложено посредством резултатите (при отчитане на прага от $\pm 2\%$ за грешка) и направените изводи от тях в рамките на две представителни проучвания на нагласите, съответно на две целеви групи: 1) населението от различни области на България (1073 души на възраст 18-75 г.) и 2) 700 магистрати. Основните елементи, свързани със структурата на представеното проучване, са: анализ на социалната среда, в която действа наказателното правораздаване, оценки на действащата институционална рамка на наказателното правораздаване, проблеми на корупцията в правоохранителните органи според граждани и магистрати, изводи².

Резултатите от първото изследване, свързано с анализа на социалната среда, в която действа наказателното правораздаване, бяха отчетени от доц. д-р Иван Чалъков. Като водещи въпроси за проучване то поставя степента и най-често срещаните видове на престъпно посегателство според изследваните групи през последните 5 години в съответните населени места, сред които преобладават тези върху личността и имуществото, а сред районите с повишена престъпна дейност се открояват Благоевград и Плевен. Като район с най-ниска престъпност в България се посочва Смолян. Други въпроси, които са обект на изследването, засягат обществените нагласи спрямо вида на наказанията, оценките и нагласите за дейността и мястото на правоохранителните органи при справянето с престъпни посегателства, алтернативните форми за справяне с престъпния риск, доверието в правоохранителните органи, оценки за причините за високото ниво на престъпност, ерозиращото въздействие на престъпността върху демократичните устои на обществото.

Сред основните изводи от изследването е очертаващата се тревожна картина на престъпен натиск, който засяга една четвърт от населението; посочените като най-голяма реална заплаха престъпления срещу имуществото и личността; наличието на значителен брой (1/4) от потърпевши, които не са се обърнали към правораздавателните органи; нагласите спрямо вида на наказанията, спрямо корупцията сред правораздавателните органи; моделирането на масови поведенчески реакции у хората на базата на доминиращите видове престъпна дейност; ниското доверие към правоохранителните органи и раз-

¹ Социологическото проучване е осъществено в рамките на проекта „Дейности по осигуряване на най-ефикасното прилагане на новия Наказателнопроцесуален кодекс и ЗИД на Наказателния кодекс“, финансиран в рамките на средствата от държавния бюджет за приоритетни дейности за 2006 г., свързани с присъединяването на Република България към Европейския съюз.

² Чалъков, И., Христов, И., Социологическо проучване на резултатите от прилагането на новия Наказателнопроцесуален кодекс, представено на Националната конференция по приложението на новия Наказателнопроцесуален кодекс, 15 декември 2006 г. (непубликувано).

пространението на алтернативни форми на справяне с престъпността. Като едно от основните заключения авторите на изследването отчитат връзката между високите нива на престъпността, ниското доверие в правоохранителните органи и ориентацията към алтернативни форми за справяне с престъпността. Според авторите на изследването изказаното по-горе становище е особено изразено сред групата на засегнатите от престъпни посегателства и регионите с високо ниво на регистрирана престъпност.

Второто изследване, засягащо оценките на магистратите за действащата институционална рамка на наказателното правораздаване, беше представено от д-р Иво Христов. Поставените в него въпроси бяха съсредоточени върху структурните проблеми и необходимостта от промени сред правораздавателните органи. Сред основните раздели, включени в изследването, могат да бъдат посочени: оценка на дейността на Инспектората към Министерството на правосъдието, на прокуратурата, следствието, дознанието; изследване на доверието в съдебната система и анализиране на причините, водещи до забавяне на делата. Особено внимание в изследването беше обърнато и върху мнението на гражданите и магистратите за проблемите с корупцията в правоохранителните органи.

Сред показателните изводи от изследването авторите изведоха наличието на сравнителна яснота по отношение на въпроси, които в общественото пространство се считат за проблемни, като например за мястото на Прокуратурата, и обратно – неяснота по отношение на недискусионни въпроси, като този за мястото и структурата на дознанието. Посочена беше също така и нагласата сред магистратите, че гражданите и фирмите могат да разчитат на справедливо отношение в съда, както и положителната оценка, която те дават по отношение спазването на процесуалните срокове. Като съществен момент беше отбелязано и признанието на магистратите за наличието на корупция сред съсловието.

3. Дискусията включваше излагане на становища и отправяне на въпроси от страна на участниците към представителите на Работната група по проблемни области от прилагането на Наказателнопроцесуалния кодекс.

На първо място **г-н Марио Василев (окръжен прокурор, гр. Плевен)** направи редица коментари относно прилагането на текстове от НПК, засягащи: проблеми със събирането на годни доказателства в досъдебното производство поради несъобразяване с компетентността на разследващия орган или подсъдността на престъплението; въпросът за приложимостта и възможността на наблюдаващия прокурор да делегира правомощия и иска съдействие за извършване на определени действия по разследването от друг вид разследващ орган – от следовател по дознание, или обратното; споровете, породили се в практиката, при привличането на лице в качеството на обвиняем, със съставяне на акта за първото действие по разследването срещу него от разследващия, при хипотезата на чл. 219, ал. 2 от НПК; необходимостта от изясняване на някои неясноти, свързани с термина „по-горестоящ по длъжност прокурор“, съобразно чл. 46, ал. 3 от НПК и използвания термин „по-горестоящ прокурор“ в параграф 15, т. 2 от Преходните и заключителни разпоредби на НПК от ал. 2 на новосъздадения чл. 118а от ЗСВ³.

³ Василев, М., „Становище по някои проблеми, свързани с утвърждаването на по-ефикасно наказателно производство по повод мониторинга върху прилагането на новия НПК“ (непубликувано).

Съществени бележки бяха направени и по отношение фигурата на наблюдаващия прокурор и по-специално във връзка с допълнителните прокурорски задължения, водещи до претоварване на прокурорския апарат. Предложени за обсъждане бяха две решения: стесняване границите на общите прокурорски компетенции или механично увеличаване щатната численост на Прокуратурата.

Въпроси бяха отправени и от **г-н Илия Пачолов – заместник-председател на Апелативния съд, гр. Варна**. Той обърна внимание на присъждане на разноските по делото и служебната защита; противоречивата практика на съкратеното досъдебно производство; определяне правомощията на подсъдимия по чл. 370 от НПК.

Коментари по поставените за дискутиране въпроси бяха направени от **г-н Румен Ненков – заместник-председател на Върховния касационен съд, член на Висшия съдебен съвет**. Посочена беше необходимостта от подобряване формулировката на чл. 212, ал. 2 от НПК, който в момента не изчерпва всички неотложни следствени действия. Изказано беше становището, че опасенията във връзка с чл. 219, свързани с повдигане на обвинението, не са толкова основателни. В случая става въпрос само за формата на акта и начина на изработване на бланката. По отношение на служебната защита и разноските по делото беше подчертано, че защитата се дава по силата на гражданските закони. Обърнато беше внимание също така и на туширането от страна на законодателя на вредността от институционализиране фигурата на наблюдаващия прокурор. Изказано беше несъгласие от страна на г-н Румен Ненков по отношение необходимостта съдът да се мотивира при преминаване към съкратена процедура. В заключение г-н Ненков направи редица препоръки за подобряване НПК по линия на: подобряване формулировката на чл. 212, ал. 2; измисляне на по-гъвкава процедура за преобразуване на разследването, извършвано от следователи, в разследване от дознатели; възстановяване стария режим на специалните разузнавателни средства; вземане на решение относно двуинстанционното или триинстанционно производство на съдебната фаза; задължително подобряване на нормите, свързани с пробацията.

Друг съществен момент в дискусиата на Националната конференция по приложението на новия НПК беше изразеното становище от страна на **г-н Андрей Атанасов – окръжен прокурор от Окръжната прокуратура, гр. Пловдив**. Г-н Атанасов насочи вниманието към пет общи проблемни теми, по които не се е достигнало до единодушие в становището на прокурорите в организирани на различни нива дискусии. Подредени съобразно структурата на НПК, тези проблемни области са: задължения за започване на наказателното производство; функции на прокурора в наказателното производство; доказателства и доказателствени средства; способности за събиране и проверка на доказателства; мерки на процесуална принуда⁴.

Отправена беше препоръка при евентуална промяна на правната база, уреждаща започването на наказателното производство, да се обсъди и предвиди възможност, ако не за разследващия, то поне за прокурора да прецени наличието или липсата на законово изискуемите предпоставки и с последваща своя санкция да посочи дали досъдебното производство следва да се счита за образувано или не.

Други затруднения, които г-н Атанасов посочи в изложението си, са свързани с приложението на нововъведения в глава двадесет и седма на НПК институт на съкра-

⁴ Атанасов, А., „Становище във връзка с практически въпроси, възникнали при приложението на някои процесуални институти в НПК, в сила от 29. IV. 2006“ (непубликувано).

теното съдебно следствие в производството пред първа инстанция. Предвидено е, че решението за предварителното изслушване на страните се взема от съда служебно или по искане на подсъдимия, съответно защитника му. Според г-н Атанасов законодателят на практика е отказал възможността на прокурора да се противопостави на такова направено искане за разглеждане на делото по реда на съкратеното съдебно следствие, независимо от обстоятелството, че прокурорът е страна в процеса. В този контекст следва да се предвиди вместо императивно задължение на съда за прилагане и възможност за преценка относно приложимостта на института след изслушване на аргументите на страните.

Отправена беше и препоръка да се даде изрична възможност на прокурора да изразява становище и такова на съда за преценка приложимостта на глава двадесет и втора от НПК, засягаща производството пред въззивната инстанция за проверка на определенията и на разпорежданията. В случая една евентуална законодателна промяна според г-н Атанасов би могла да предвиди и протестиране отделно от присъдата на определенията, с което се дава ход на тази процедура.

Като проблем в изложението беше откритоена и различната практика в отделните състави на първоинстанционните съдилища, някои от които допускат и приложението на института на съкратеното съдебно следствие в по-късен момент, след започнало по общия ред на глава двадесета съдебно производство, но при депозирано искане от страна на подсъдимия по реда на глава двадесет и седма. Такава практика според автора на изложението противоречи на целта на новосъздадения институт.

В заключение бяха представени данни от съдебната статистика на влезлите в сила присъди в Пловдивски окръг в периода 29 април 2006 г. – 30 октомври 2006 г.

Дискусията включваше и въпроси, зададени от **г-н Георги Ушев – заместник-председател и ръководител на наказателна колегия в Районния съд, гр. София**. Първият въпрос беше свързан със съкратеното съдебно следствие в производството пред първата инстанция и по-специално с решението за предварително изслушване на страните по силата на чл. 370 от НПК. Вторият въпрос засягаше чл. 68 – дали той би могъл да бъде включен от страните в споразумението, макар че не е изрично предвиден. Беше зададен и въпрос по различните процедури, посочени в чл. 414, ал. 2 и чл. 252, ал. 2 от НПК. На последно място беше отправено питане каква процедура да се използва при замяна на една пробационна мярка с друга.

Отношения по дискутираните теми взе и **г-н Асен Арсов – прокурор, завеждащ отдел „Досъдебно производство“ при Върховната касационна прокуратура**. В изложението си г-н Арсов изказа становище за формализираната регламентация на досъдебното производство по чл. 7 от НПК. На дискусията беше подложена и формулировката на чл. 212 от НПК. Въпросът в случая е не само кога и как се извършват разследващите действия, а и от кого, на какви критерии точно би следвало да отговарят дознателите. Беше направено предложение за връщане към старата редакция на чл. 191, т.е. разследващите действия да се извършват от орган на МВР, а прокурорът да реши дали да се образува досъдебно производство.

По отношение фигурата на наблюдаващия прокурор г-н Арсов изрази мнението, че абсолютизирането води до съществени затруднения. Много дела, по които един прокурор става наблюдаващ, са съществено затруднени поради факта, че текстът от НПК не е съобразен с устройствените принципи на прокуратурата, която не е децентрализирана.

Следващ момент в изложението на г-н Арсов беше свързан с формулировката на специалните разузнавателни средства, които могат да се ползват само при наличие

на досъдебно производство. Така се обезсмисля прилагането на този институт и препоръка в случая е прилагане на старата редакция.

В изказването си г-н Арсов подчерта, че не следва да се въвеждат дисциплинарни мерки в НПК и този текст би трябвало да отпадне. Би трябвало да се отмени също и чл. 264, тъй като според г-н Арсов текстът не отчита правата и интересите на пострадалите и по същността си е корупционен.

Той посочи също така, че Висшият съдебен съвет е одобрил представените от Прокуратурата на Република България критерии за мониторинг по прилагане на НПК. В тази връзка са изработени съответни таблици, които своевременно са изпратени на всички прокуратури в страната.

Заедно с това г-н Арсов отбеляза, че по разпореждане на главния прокурор на Република България е изготвено Указание № И-359/2006 г. от 13 октомври 2006 г. относно създаване на организация за поставяне, обсъждане и обобщаване на въпросите, свързани с приложението на наказателните закони, създаващи противоречиви прокурорски и съдебни практики, като се проведат работни срещи със съдиите по места, резултатите от които да се анализират, обобщят и изпратят във Върховната касационна прокуратура. В изпълнение на посоченото указание са изготвени и изпратени до ВКП доклади на апелативните прокуратури, на базата на които е направен обобщен анализ за проблемите при осъществяване на прокурорската дейност за цялата страна. Анализът включва: ясно и изчерпателно определяне на кръга от всички спорни въпроси – двадесет и седем по НК и осемдесет и осем по НПК; отграничаване на групите въпроси, които могат да бъдат решени по пътя на тълкуването (19 по НК и 53 по НПК), и тези, за чието решаване са необходими законодателни промени (8 по НК и 29 по НПК)⁵. В заключителния раздел на доклада на ръководството на прокуратурата се предлагат въпросите, които могат да се изяснят чрез методични указания или по пътя на тълкуването от ВКС, както и въпросите, за които да се търси възможност за решаването им при бъдещи законодателни промени.

В представения от г-н Арсов доклад на ръководителя на Работната мониторингова група се съдържат още данни за: действията на прокурора по ръководство и надзор на разследването; срочност на приключване на разследването на досъдебните производства; срочност на неприключените досъдебни производства; решените досъдебни производства от прокурора след приключване на разследването; използването на специални разузнавателни средства, на защитени свидетели; извършените неотложни следствени действия по досъдебното производство; действия на прокурора в съдебната фаза, осъдителни решения на съда; оправдателни присъди, протести, прекратени от съда досъдебни производства по искане на обвиняемия; съдебни поръчки от и за чужбина.

Г-н Румен Ненков изрази несъгласие с г-н Арсов във връзка с твърдението му за корупционната основа на чл. 264 от НПК. Много по-корупционно според него е едно лице да бъде държано като обвиняем в продължение на няколко години, което води до „полусубект“. За да се повдигне обвинение, посочи той, е необходимо да са налице достатъчно доказателства. Заедно с това той изрази съгласие с останалите коментари на г-н Арсов.

⁵ Арсов, А., Доклад на Националната конференция по приложението на новия Наказателнопроцесуален кодекс, 15 декември 2006 г. (непубликуван).

По отношение на зададените въпроси от г-н Георги Ушев г-н Ненков отбеляза, че във всички европейски системи се търси начин да се облекчават органите, които движат процеса – обвинители и съдии. Също така той отбеляза необходимостта по чл.370 от НПК да се изисква и съгласието на прокурора. Във връзка с въпроса чия е подсъдността при замяна на пробацията г-н Ненков посочи, че има отделно решение за подсъдността на делото, което е решено в полза на Районния съд. Друг акцент в изложението на г-н Ненков беше невярността на твърдението, че тълкувателните решения на Върховния съд по стария НПК вече нямат стойност.

Г-н Румен Колчев от Върховната касационна прокуратура направи редица предложения в дискусиата. На първо място той цитира опита на страни като Германия, Австрия, Холандия и др., където няма срокове за разследване на досъдебното производство. Конкретното му предложение беше свързано с отпадане на изискването дознателите да бъдат само с юридическо образование и даване възможност на всички полицаи да могат да извършват действия по разследването. Според него поради характера на специалната подготовка, която получават в Академията в Симеоново, завършилите я полицаи биха били изключително полезни в събирането на доказателства. Предложението му се базираше отново на опита на европейските страни. На трето място г-н Колчев постави въпроса дали е процесуално нарушение, ако прокурорът е разпоредил делото да се разследва от дознатели, тъй като по новия НПК следователите и дознателите са на едно ниво и разследват по същия процесуален ред.

Въпроси и коментари в дискусиата бяха направени от **г-жа Тания Недкова – окръжен прокурор от Окръжната прокуратура, гр. Велико Търново**. Въпросите ѝ бяха свързани с конкретизиране на правата и действията, за които би трябвало да бъде информиран пострадалият по чл. 75 от НПК. Г-жа Недкова посочи и едно затруднение, свързано с чл. 215, ал. 1 от НПК, и направи предложение правомощията, дадени на прокурора по този текст, да бъдат дадени и на дознателите.

В дискусиата бяха зададени и въпроси, свързани с чл. 206 от НПК. Въпросът беше дали трябва да има възникнала фигура на обвиняемо лице, за да се извърши задочно производство. Следващите запитвания бяха: какво става с делата с неизвестен извършител и определянето на подсъдността, когато лицето е в чужбина.

Отговор на въпроса на г-жа Т. Недкова за правата на пострадалия беше даден от **г-жа Ана Караиванова**. Според г-жа Караиванова е ясно за кои права на пострадалия става дума. Терминът „наказателно производство“ в случая е добре използван. Необходимо е пострадалият да участва даже повече в процеса. В НПК му е дадена възможност да изложи възраженията си още в досъдебното производство.

На следващо място **г-н Р. Ненков изрази позицията**, че подкрепя мнението на г-н Р. Колчев относно дознанието и следствието. Дознателят е и орган на МВР и няма пречки да му се възлагат и други функции. Единствената пречка е в тълкувателно решение на Конституционния съд, което довежда ситуацията до тупик. Заедно с това г-н Р. Ненков изрази становището, че задочното производство силно се обезсмисля, тъй като законът е доста либерален към осъдените задочно лица.

Въпроси бяха отправени към г-н Румен Андреев – заместник-министър на вътрешните работи. Те целяха изясняване на причината, поради която не се използват инструментите на специалната доверителна сделка и агента. Изказано беше становището, че тези два инструмента са изключително важни и полезни в разследването.

В отговора си г-н **Р. Андреев** наблегна на обстоятелството, че по тези теми се работи усилено, но не би могъл да се ангажира с конкретни срокове кога посочените два инструмента ще бъдат практически приложими. Той подчерта също така, че друг въпрос, по който се работи усилено в момента, е защитата на защитените свидетели и смяната на тяхната самоличност.

В изказването си г-н Андреев изрази и недоволство от статута на дознателите в момента. Той наблегна на обстоятелството, че по този въпрос се е стигнало до смесването на модели и дознателите са минимум тройно натоварени в сравнение с преди, което от своя страна очертава една тенденция много от тях да напускат работа. Като неприемлива г-н Андреев очерта и мудната процедура по назначаването на дознателите.

4. Заключителни коментари на Националната конференция бяха направени от г-жа Ана Караиванова. Тя отбеляза, че въпросите, които бяха поставени на конференцията, ще бъдат разгледани на следващото заседание на Работната група по критериите за мониторинг на прилагането на Наказателнопроцесуалния кодекс. Също така тя подчерта големия брой на предложенията за законодателни промени, които са направени на конференцията. Необходимо е например да се промени текстът за специалните разузнавателни средства. Г-жа Караиванова наблегна и на факта, че НПК не би могъл да даде всичко, трябва да се вземат под внимание и практиката, и доктрината.

По отношение на сроковете тя информира, че вече има внесен проект за законодателни промени, който е инициран от Министерството на вътрешните работи. Според нея въпросът за сроковете (чл. 234 от НПК) би следвало да се реши с тълкувателно решение, тъй като при наличие на различни практики е необходимо да се вземат други мерки, а не законодателни.

Г-жа Караиванова подчерта, че се надява на активно съдействие за решаване на всички въпроси, пораждащи проблеми при правораздаването по новия НПК. Като начини за съдействие тя посочи законодателни промени, тълкуване или съвместни съвещания за уеднаквяване на практиките.

В заключение г-жа Караиванова наблегна на безпокойството, което поражда показателят за прекратени наказателни производства поради изтичане на абсолютната давност без извършени следствени действия, броят на които за цялата страна е в рамките на 1025.

СЪДЪРЖАНИЕ

I. СТАТИИ

Д-р Иво Ангелов Христов
доц. д-р Иван Чалъков
ст. ас. Николета Кузманова
гл. ас. д-р Нина Николова
гл. ас. Донка Кескинова

ОЦЕНКА НА СЪЩЕСТВУВАЩИТЕ ОЧАКВАНИЯ
И РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ ВЛИЗАНЕТО В СИЛА
НА НАКАЗАТЕЛНОПРОЦЕСУАЛНИЯ КОДЕКС
И ИЗМЕНЕНИЯТА В НАКАЗАТЕЛНИЯ КОДЕКС
(СОЦИОЛОГИЧЕСКИ И ПРАВЕН АНАЛИЗ) 7

Анелия Коцева

Кремена Лазарова

ВЪЗСТАНОВИТЕЛНОТО ПРАВОСЪДИЕ
В ЕВРОПЕЙСКОТО СЪДЕБНО ПРОСТРАНСТВО –
ПРАКТИЧЕСКИ АСПЕКТИ И УКРЕПВАНЕ
НА МРЕЖАТА ЗА СЪТРУДНИЧЕСТВО 61

II. ЗАКОНОТВОРЧЕСТВО

Юлия Меранзова

ЗАКОН ЗА ПОДПОМАГАНЕ И ФИНАНСОВА КОМПЕНСАЦИЯ
НА ПОСТРАДАЛИ ОТ ПРЕСТЪПЛЕНИЯ 69

РАМКОВО РЕШЕНИЕ НА СЪВЕТА

ОТ 15 МАРТ 2001 Г. ОТНОСНО ПРАВНОТО

ПОЛОЖЕНИЕ НА ПОСТРАДАЛИТЕ

ОТ ПРЕСТЪПЛЕНИЯ В НАКАЗАТЕЛНИЯ ПРОЦЕС 74

ДИРЕКТИВА 2004/80/ЕС НА СЪВЕТА

от 29 април 2004 г. 81

III. ACQUIS**Нанчо Нанчев**

ПРАВНО-ЛИНГВИСТИЧНИ ПРОБЛЕМИ ПРИ ВЪВЕЖДАНЕ НА ПРАВОТО НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ	91
--	----

Надежда Тодорова

ПРОЦЕСЪТ НА ВЗЕМАНЕ НА РЕШЕНИЕ СЪГЛАСНО ОБЩНОСТНОТО ПРАВО – ПРОЦЕДУРАТА НА „СЪВМЕСТНО ВЗЕМАНЕ НА РЕШЕНИЯ“	113
--	-----

Митка Захарлиева

МЕХАНИЗМЪТ ЗА СЪТРУДНИЧЕСТВО И ОЦЕНКА В ОБЛАСТТА НА ПРАВОСЪДИЕТО	122
---	-----

РЕШЕНИЕ НА КОМИСИЯТА

НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ ОБЩНОСТИ 1 от 13.XII.2006 г.	127
---	-----

IV. МЕЖДУНАРОДНО ПРАВНО СЪТРУДНИЧЕСТВО**Борислав Петков**

ВЪВЕЖДАНЕ НА РАМКОВОТО РЕШЕНИЕ ЗА ЕВРОПЕЙСКАТА ЗАПОВЕД ЗА АРЕСТ В БЪЛГАРСКОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО. ПРОЕКТ ЗА НОВИ ИНСТРУМЕНТИ В ОБЛАСТТА НА СЪТРУДНИЧЕСТВОТО ПО НАКАЗАТЕЛНИ ВЪПРОСИ В ЕС – РАМКОВО РЕШЕНИЕ ОТНОСНО ЕВРОПЕЙСКАТА ЗАПОВЕД ЗА ДОКАЗАТЕЛСТВА	133
---	-----

Биляна Белякова

КОМПЕТЕНТНОСТ НА СЪДИЛИЩАТА И ПРИЗНАВАНЕ И ИЗПЪЛНЕНИЕ НА РЕШЕНИЯ ПО ГРАЖДАНСКИ И ТЪРГОВСКИ ДЕЛА В РАМКИТЕ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ	143
--	-----

РЕГЛАМЕНТ (ЕО) № 44/2001 НА СЪВЕТА

от 22 декември 2000 година относно компетентността, признаването и изпълнението на съдебни решения по граждански и търговски дела	154
--	-----

V. ЕВРОПЕЙСКИ СЪД ПО ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

Милена Коцева

*ПРАВОТО НА ЖИВОТ ПО ЧЛ. 2 ОТ КОНВЕНЦИЯТА
ЗА ЗАЩИТА ПРАВАТА НА ЧОВЕКА*

И ОСНОВНИТЕ СВОБОДИ..... 185

ДЕЛО „ВЕЛИКОВА СРЕЩУ БЪЛГАРИЯ“..... 191

ДЕЛО „АНГЕЛОВА СРЕЩУ БЪЛГАРИЯ“..... 217

ДЕЛО „ОГНЯНОВА И ЧОБАН СРЕЩУ БЪЛГАРИЯ“..... 256

VI. МЕЖДУНАРОДНИ ПРОГРАМИ И ПРОЕКТИ

Нина Овчарова

Резултатите:

ПРОЕКТ ПО ПРОГРАМА ФАР BG-0203.04

*„ПОДОБРЯВАНЕ НА АДМИНИСТРАТИВНОТО
ПРАВОСЪДИЕ С ОГЛЕД БОРБАТА*

СРЕЩУ КОРУПЦИЯТА“..... 289

Катя Панова

*ОБЗОР НА НАЦИОНАЛНАТА КОНФЕРЕНЦИЯ
ПО ТУИНИНГ-ПРОЕКТ*

BG – 04-IV-JH-02, 11-12 ДЕКЕМВРИ 2006 Г.:

*„СЪДЕБНО СЪТРУДНИЧЕСТВО ПО НАКАЗАТЕЛНОПРАВНИ
ВЪПРОСИ*

*В КОНТЕКСТА НА ЧЛЕНСТВОТО НА РЕПУБЛИКА
БЪЛГАРИЯ*

В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ“..... 293

Мариета Иванова

Теодора Маринова

*ДИСКУСИИ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ ОТ НАЦИОНАЛНАТА
КОНФЕРЕНЦИЯ ПО ПРИЛОЖЕНИЕТО НА НОВИЯ
НАКАЗАТЕЛНОПРОЦЕСУАЛЕН КОДЕКС,*

15 декември 2006 г...... 299

*Гледните точки в представените статии са лично мнение
и не изразяват официалната позиция на Министерството на правосъдието.
Разпространението се извършва безплатно.*

ЕВРОПЕЙСКА
ИНТЕГРАЦИЯ
И ПРАВО

4/2006

Художник
Олга ПАСКАЛЕВА
Коректор
Александър БАЦОВ
Компютърен дизайн
Мариана ХРИСТОВА
Даниела ДИМИТРОВА

Формат 16/70/100
Печатни коли 19,5

Министерство на правосъдието
София 1040
Ул. „Славянска“ № 1
Тел. 923-75-55

Печатница „Скала“